

Vold og overgrep mot barn og unge

En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole

SVEIN MOSSIGE
KARI STEFANSEN
(RED.)

Vold og overgrep mot barn og unge

En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i
videregående skole

SVEIN MOSSIGE &
KARI STEFANSEN
(RED.)

Norsk institutt for forskning om
oppvekst, velferd og aldring
NOVA Rapport 20/2007

Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) ble opprettet i 1996 og er et statlig forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet er administrativt underlagt Kunnskapsdepartementet (KD).

Instituttet har som formål å drive forskning og utviklingsarbeid som kan bidra til økt kunnskap om sosiale forhold og endringsprosesser. Instituttet skal fokusere på problemstillinger om livsløp, levekår og livskvalitet, samt velferds-samfunnets tiltak og tjenester.

Instituttet har et særlig ansvar for å

- utføre forskning om sosiale problemer, offentlige tjenester og overføringsordninger
- ivareta og videreutvikle forskning om familie, barn og unge og deres oppvekstvilkår
- ivareta og videreutvikle forskning, forsøks- og utviklingsarbeid med særlig vekt på utsatte grupper og barnevernets temaer, målgrupper og organisering
- ivareta og videreutvikle gerontologisk forskning og forsøksvirksomhet, herunder også gerontologien som tverrfaglig vitenskap

Instituttet skal sammenholde innsikt fra ulike fagområder for å belyse problemene i et helhetlig og tverrfaglig perspektiv.

© Norsk institutt for forskning om oppvekst,
velferd og aldring (NOVA) 2007
NOVA – Norwegian Social Research
ISBN 978-82-7894-271-0
ISSN 0808-5013

Illustrasjonsfoto: © www.morguefile.com
Desktop: Torhild Sager
Trykk: Allkopi

Henvendelser vedrørende publikasjoner kan rettes til:
Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring
Munthesgt. 29 · Postboks 3223 Elisenberg · 0208 Oslo
Telefon: 22 54 12 00
Telefaks: 22 54 12 01
Nettadresse: <http://www.nova.no>

Forord

Denne rapporten er skrevet på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). Utgangspunktet er tiltak 17 i regjeringens Strategiplan mot vold og seksuelle overgrep mot barn (2005–2009): «Det igangsettes en større, nasjonal omfangsundersøkelse om seksuelle og fysiske overgrep mot barn. Undersøkelsen skal ikke begrenses til å kartlegge omfanget. Årsaksfaktorer og konsekvenser av overgrep skal stå sentralt i undersøkelsen» (s. 32). I tillegg ble oppdraget utvidet til også å gjelde omfanget av barns eksponering for vold i hjemmet, dvs. barns erfaringer med å se eller høre at mor og/eller far blir utsatt for vold.

Mange har bidratt til gjennomføringen av undersøkelsen som denne rapporten bygger på. Firmaet Cognito sto for de praktiske sidene ved datainnsamlingen. Takk til Wenche Leite for godt samarbeid. Vi retter også en takk til Vestby videregående skole ved Per Hedum for hjelp til å gjennomføre en pilotundersøkelse. I tillegg vil vi takke elevene som fylte ut skjemaene og ga oss nyttig tilbakemelding på flere av spørsmålene i denne fasen.

Ved NOVA har Sandra Alford Dahl, Hilde Knotten, Vibeke Stang Lingås og Kari Helene Throndsen på ulike måter bidratt i den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. Takk også til Toril Sørli for masse praktisk hjelp underveis. Flere forskere ved NOVA har kommentert tidlige versjoner av spørreskjemaet. Vi vil spesielt nevne Elisabeth Backe-Hansen, Kristinn Hegna og Tilmann von Soest. Elisabeth Backe-Hansen utformet også skissen til prosjektet i samarbeid med Kari Stefansen. I en avsluttende fase av arbeidet har andre kolleger ved NOVA bidratt med gode og konstruktive tilbakemeldinger på rapporten. Vi vil takke Temagruppe for familieforskning for innspill til rapportens avsluttende kapittel. I tillegg har Ingrid Smette, Nicole Hennem og Tonje Gundersen lest og kommentert utvalgte kapitler, mens Anders Bakken har hatt ansvar for å kvalitetssikre hele rapporten. Takk til alle dere!

Da arbeidet med undersøkelsen ble påbegynt nedsatte BLD en referansegruppe for prosjektet. Referansegruppen har hatt tre møter i løpet av prosjektperioden, ett for å diskutere spørreskjemaet, ett som dreide seg om erfaringene fra datainnsamlingen, og ett siste hvor et utkast til den

foreliggende rapporten var temaet. Vi vil takke hele gruppa for nyttige tilbakemeldinger gjennom hele forskningsprosessen. Følgende personer har vært med i gruppa: Kjersti Morvik, Gro Knutsen og Camilla Jordheim Larsen fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Grete Dyb og Siri Thoresen fra Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Ellen Rømning og Stig Nesvik fra Justisdepartementet, Gunn Quamme fra Bydel Bjerke, Jens Grøgaard fra Ullevål universitetssykehus, Inger Risberg og Jin Øvreeide fra Sosial- og helsedirektoratet samt Grete S. Børmer og Maria Grødal fra Kunnskapsdepartementet. BLDs representanter i gruppa har vært Eli Grut og Jan Lunde.

En siste takk går til alle velvillige og hjelpsomme rektorer og kontaktpersoner ved skolene som har deltatt, og ikke minst til de mer enn 7000 elevene som tok seg tid til å fylle ut spørreskjemaet i en travel skolehverdag. Uten dere kunne denne rapporten ikke vært skrevet!

Oslo, november 2007

Svein Mossige & Kari Stefansen

Innhold

Sammendrag	9
1 Introduksjon	15
Bakgrunn for undersøkelsen	15
Å måle voldens omfang	17
Begrepsbruk i rapporten	18
Definisjoner og perspektiver	20
Kjønn som analytisk perspektiv	25
Det generelle bildet – og bitene som mangler.....	26
Risikofaktorer og konsekvenser	27
Kapitlene i rapporten.....	30
Referanser	31
2 Design og gjennomføring	35
Innledning.....	35
Utvalget	35
Representativitet og frafall	37
Longitudinelt design – bruk av personnummer	37
Pilotundersøkelse	38
Den praktiske gjennomføringen.....	38
Over- og underrapportering	40
Ivaretagelse av deltakere.....	41
Tilbakemelding fra deltakerne	41
Statistiske analyser	45
Sammenhenger, ikke årsaksforhold.....	46
Referanser	47
3 Fysisk vold fra foreldre	48
Innledning.....	48
Kartlegging av voldshendelser	49
Utsatthet for vold fra mor og far noen gang.....	50
Utsatthet for vold fra mor og far før og etter fylte 13 år	52
Grader av voldsutsatthet.....	55
Oppvekstvilkår og voldsutsatthet.....	59
Vold hjemme og vold ute	67
Avsluttende betraktninger	70
Hovedfunn.....	72
Referanser	73
4 Vitneerfaringer: Vold mot nære omsorgspersoner	76
Innledning.....	76
Kartlegging av vitneerfaringer.....	77
Mild og grov vold mot mor og far	78
Rapporterer jenter oftere enn gutter om vitneerfaringer?	80
Hvor mye av volden mot mor og far er partnervold?.....	81
Hva karakteriserer partnervolden som rammer mødre og fedre?	83
Vitneerfaringer og oppvekstvilkår	86
Partnervold og direkte utsatthet for grov vold fra mor og far.....	90

Ulike typer vitneerfaringer	92
Vitneerfaringer og direkte vold – det generelle bildet	93
Avsluttende diskusjon	94
Hovedfunn	95
Referanser	96
5 Seksuelle krenkelser	98
Innledning	98
Kartlegging av seksuelle krenkelser	99
Omfanget av uønskede seksuelle hendelser	101
Omfang av voldtektsforsøk og voldtekt	103
Milde og grove seksuelle krenkelser blant jenter og gutter	103
Kjønn på offer og utøver ved første uønskede seksuelle hendelse	104
Kjønns- og alderskonstellasjoner mellom offer og utøver (første hendelse)	106
Hvem var utøveren ved første uønskede seksuelle hendelse?	109
Var den første uønskede seksuelle hendelsen frivillig eller skjedde den under tvang?	111
Var det alkohol med i bildet ved første uønskede seksuelle hendelse?	112
Siste uønskede seksuelle hendelse – hvem utførte handlingen?	113
Erfaringer med grove seksuelle krenkelser, grov vold og grove vitneerfaringer	114
Oppsummering	114
Hovedfunn	116
Referanser	117
6 Risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep	119
Innledning	119
Oversikt over risikofaktorer	121
Metodiske hensyn	124
Resultater	125
Hovedfunn	129
Referanser	131
7 Risiko for reviktimisering	133
Innledning	133
Tilknytningsteori	135
Vår tilnærming til reviktimisering	135
Reviktimisering i form av seksuelle overgrep etter fylte 13 år	138
Reviktimisering i form av fysisk vold fra mor etter fylte 13 år	139
Reviktimisering i form av fysisk vold fra far etter fylte 13 år	141
Hovedfunn	142
Referanser	143
8 Konsekvenser av seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer	144
Innledning	144
Mulige konsekvenser	146
Konsekvenser av seksuelle overgrep	150
Sammendrag	152
Konsekvenser av fysisk vold	153
Konsekvenser av vitneerfaringer	154
Hovedfunn	156
Referanser	158
9 Geografisk variasjon og kontakt med hjelpeapparatet	161
Innledning	161
Geografiske forskjeller	161

Kontakt med hjelpeapparatet.....	163
Konklusjon.....	167
Hovedfunn.....	168
Referanser	168
10 Fysisk mishandling og seksuelle overgrep blant barnevernsklinter født i 1988	169
Innledning.....	169
Omfanget av fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for barnevernstiltak	170
Alder ved første gangs registrering av fysisk mishandling / seksuelle overgrep	172
Sammenhenger med levekårsvariable?.....	173
Hvem meldte om vold og overgrep?	175
Hovedfunn.....	176
Referanser	176
11 Konklusjoner og implikasjoner.....	177
Innledning.....	177
Omfanget av ulike krenkelser	177
Milde og grove krenkelser: Ulike bilder av omfang	180
Kjønnsdimensjonens betydning.....	181
Betydningen av levekårsforhold	183
Konsekvenser av vold og overgrep	184
Avsluttende diskusjon	186
Anbefalinger	189
Referanser	190
Summary.....	191
Vedlegg A: Beregning av ideelt og reelt utvalg	197
Vedlegg B: Spørreskjemaet	199
Vedlegg C: Brev til fylkeskommunale skolemyndigheter	229
Vedlegg D: Brev til fylkesskolemyndigheter fra BLD.....	231
Vedlegg E: Brev til skoler.....	233
Vedlegg F: Brev til sosiallærer/skolehelsetjeneste.....	235

Sammendrag

I alt deltok 7033 avgangselever (responsrate 77 %) ved 67 videregående skoler rundt om i landet i undersøkelsen som rapporten bygger på. Deltakerne besvarte et omfattende spørreskjema i skoletiden, som i hovedsak handlet om ulike typer volds- og overgrepsopplevelser.

Hensikten med undersøkelsen var å kartlegge omfanget av tre former for krenkelser mot barn og unge: (1) direkte vold fra egne foreldre, (2) det å se eller høre vold som rammer egne foreldre og (3) seksuelle overgrep. Rapporten fokuserer i tillegg på risikofaktorer knyttet til å oppleve ulike former for vold og overgrep, samt risiko for mulige konsekvenser knyttet til de tre nevnte typene krenkelser.

Rapporten bidrar med viktig ny kunnskap om barn og unges utsatthet for krenkelser. Det er første gang omfanget av fysisk vold og vitneerfaringer er kartlagt i et normalbefolkningsutvalg av denne størrelsen. Det er også første gang omfanget av seksuelle overgrep ses i sammenheng med omfanget av andre typer krenkelser.

Hvor mange er utsatt for vold og krenkelser?

Rapportens hovedkonklusjon er at majoriteten av ungdommene som deltok *ikke* hadde opplevd de formene for krenkelser som ble kartlagt. En annen viktig konklusjon er at det er stor variasjon i de volds- og overgreperfaringene ungdom rapporterer om. En tredje viktig konklusjon er at bildet av barn og unges utsatthet for vold og overgrep ser forskjellig ut avhengig av om man fokuserer på krenkelser generelt, eller om man utelukkende ser på grove krenkelser. Bildet kan oppsummeres slik: Relativt mange har opplevd en mild krenkelse i løpet av oppveksten, relativt få har opplevd det vi har definert som grove krenkelser, og svært få har opplevd både grov vold, grove vitneerfaringer og grove seksuelle overgrep.

Direkte fysisk vold fra foreldre

- I overkant av 80 prosent av ungdommene hadde aldri opplevd at en voksen i familien hadde slått dem med vilje. Majoriteten av de som var blitt slått av en voksen i familien, hadde opplevd dette én eller noen få ganger. Følgelig var andelen som hadde vært utsatt for høyfrekvent vold (blitt slått mer enn 10 ganger) lav (to prosent).
- Andre analyser viste at det var flere som rapporterte om mild vold fra mor enn mild vold fra far (henholdsvis 19 og 13 prosent).
- Andelen som oppga minst ett tilfelle av fysisk vold fra en forelder, var 25 prosent, mens andelen som oppga fysisk vold fra begge foreldrene, var sju prosent.
- Andelen som rapporterte om grov vold, var betraktelig lavere enn andelen som rapporterte om mild vold (om lag fem prosent for begge foreldre)
- Andelen som oppga grov vold fra minst én forelder, var åtte prosent, mens andelen som oppga grov vold fra begge foreldrene, var to prosent.
- Jenter rapporterte gjennomgående om mer mild vold fra mor enn gutter. Vi fant ingen tilsvarende kjønnsforskjell for den grove volden.

Vitneerfaringer

- Hver tiende ungdom oppga at de hadde sett eller hørt minst en av foreldrene bli utsatt for fysisk vold i løpet av oppveksten. Andelen som hadde vært vitne til vold mot *begge* foreldrene, var betraktelig lavere: To prosent.
- Flere hadde i løpet av oppveksten sett eller hørt et tilfelle av vold mot mor enn vold mot far (henholdsvis ni og fire prosent).
- Andelen som hadde sett eller hørt et tilfelle av grov vold mot minst en av foreldrene, var nærmere seks prosent, mens andelen som hadde vært vitne til grov vold mot begge foreldrene var under én prosent.
- Flere hadde i løpet av oppveksten sett eller hørt et tilfelle av *grov* vold mot mor enn mot far (henholdsvis fire og to prosent).
- To prosent oppga en vitneerfaring som handlet om grov partnervold rettet mot mor.

Seksuelle overgrep

- 22 prosent av jentene og åtte prosent av guttene oppga at de var blitt utsatt for et mildt seksuelt overgrep.
- Mer alvorlige seksuelle krenkelser var mindre utbredt for begge kjønn: 15 prosent av jentene og sju prosent av guttene oppga slike former for overgrep.
- Jenter oppga nesten utelukkende mannlige utøvere, mens en relativt stor andel gutter (om lag halvparten av de som var utsatt for seksuelle overgrep) rapporterte om en kvinnelig utøver.
- Jenter rapporterte om tydelig tvangspregete situasjoner i langt større utstrekning enn gutter. Andelen som oppga en utøver i nær familie var svært lav for begge kjønn. Majoriteten av de seksuelle overgrepene har altså skjedd utenfor den nære familien.
- Omlag halvpartene av krenkelsene ble utøvd av en venn, kjæreste eller bekjent. Omlag halvparten av krenkelsene foregikk mellom unge hvor begge var i tenårene.
- Ni prosent av jentene rapporterte om erfaringer med voldtekt eller voldtektsforsøk. Under én prosent av guttene rapporterte om en slik hendelse.
- Andelen som rapporterte om flere tilfeller av seksuelle krenkelser, var betydelig høyere blant jenter enn blant gutter.

Flere typer krenkelser

- Andelen som oppga å ha vært utsatt for minst én grov krenkelse (grove seksuelle overgrep, grov vold fra foreldre eller vitne til grov vold mot foreldre), var 16 prosent.
- Andelen som oppga at de både var blitt utsatt for minst ett grovt seksuelt overgrep og minst ett tilfelle av grov vold fra en forelder eller vært vitne til grov vold mot en forelder, var 2 prosent.
- En halv prosent av deltakerne hadde opplevd alle de tre formene for grove krenkelser.

Risikofaktorer: Levekår og kjønn

- Dårlig familieøkonomi, rusproblemer blant de voksne i familien samt minoritetsbakgrunn, var koplet til økt risiko både for direkte vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuelle overgrep.

- Også kjønn pekte seg ut som en viktig faktor i forhold til utsatthet for krenkelser: Det var gjennomgående flere jenter enn gutter som rapporterte om ulike former for krenkelser. Dette var særlig tydelig for de seksuelle overgrepene, og for milde fysiske krenkelser fra mor i tenårene. Flere jenter enn gutter rapporterte også om vitneerfaringer som gjaldt mor.

Reviktimisering

- Erfaringer med seksuelle overgrep før fylte 13 år gav økt risiko for å rapportere om både milde og grove seksuelle overgrep etter 13 år. Mild vold fra mor og grov vold fra far før 13 år økte også risikoen for å rapportere om begge typer seksuelle overgrep etter 13 år, mens grov vold fra mor økte risikoen kun for grove overgrep.
- Grove seksuelle overgrep før 13 år økte risikoen for å rapportere om både mild og grov vold fra mor etter 13 år, mens milde seksuelle overgrep økte risikoen kun for grov vold.
- Mild vold fra mor og mild vold fra far før 13 år økte risikoen for å ha opplevd mild, men ikke grov, vold fra mor etter 13 år. Grov vold fra far før 13 år økte risikoen både for mild og grov vold fra mor etter 13 år.

Konsekvenser av seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer

- Erfaringer med seksuelle overgrep gav økt risiko for følgende konsekvenser: Selvdestruktiv atferd i form av: Selvmordsforsøk, selvskading og spiseforstyrrelser, utagerende atferd, problemer knyttet til seksualitet i form av: tidlig seksuell debut, å ha sex mot betaling, flere samleiepartnere, og å tvinge andre til å ha sex (gjaldt kun grove seksuelle overgrep), samt psykiske problemer i form av: dårlig selvbilde (gjaldt kun grove seksuelle overgrep), angst, depresjon og dissosiasjon.
- Grov vold fra mor og grov vold fra far økte risikoen for å rapportere om depresjon. Grov vold fra far økte i tillegg risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser, angst og dissosiasjon. Grov vold fra mor økte risikoen for å ha forsøkt å begå selvmord.
- Å ha vært vitne til grov vold mot far og grov vold mot mor økte risiko for å rapportere om selvmordsforsøk, depresjon og dissosiasjon. Å ha vært vitne til grov vold mot mor økte i tillegg risikoen for å rapportere om angst.

Geografisk variasjon

- Rapporten gir ikke grunnlag for å snakke om geografiske variasjoner i barn og unges utsatthet for vold og overgrep. Forskjellene mellom regioner kan forklares med ulikheter i levekår.

Kontakt med hjelpeapparatet

- Det er vanskelig å si om rapporten gir grunnlag for å snakke om et udekket hjelpebehov blant barn og unge som rammes av vold eller overgrep.
- Blant unge som rapporterte om grove krenkelsers av ulik art, hadde mellom hver femte og i overkant av hver fjerde vært i kontakt med henholdsvis barnevernet, BUP og PPT.
- Andelen ofre som oppga kontakt med de ulike hjelpeinstansene, økte med økende voldsbelastning. Blant de grovest viktimitiserte (de som oppga både grov fysisk vold, grove vitneerfaringer og grove seksuelle overgrep) hadde mer enn 60 prosent vært i kontakt med minst en offentlig hjelpeinstans.

Barnevernsstatistikken

- Omfanget av fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for barnevernstiltak var langt lavere enn det helhetlige bildet omfangsundersøkelsen tegner.
- Barneverns klientene var noe yngre enn ungdommene i omfangsundersøkelsen første gang de var utsatt for mishandling eller overgrep.
- Analysene av barnevernsstatistikken viser at foreldrene har relativt lavt utdanningsnivå, og at de også har lav inntekt og i stor grad er avhengige av langtids sosialhjelp.

Implikasjoner for forebyggende arbeid

- Resultater fra omfangsundersøkelser kan ikke gi presise anvisninger for hvordan konkrete forebyggende tiltak bør utformes, men de kan identifisere viktige innsatsområder. To slike peker seg særlig ut: Utjevning av levekårsforskjeller, med særlig fokus på bekjempelse av fattigdom og rusproblemer, samt arbeid rettet mot de strukturene som gir grobunn for kjønnsrelaterte krenkelsers.
- I tillegg anbefales økt satsing på langsiktig kunnskapsoppbygging, blant annet for å kunne målrette det sekundærforebyggende arbeidet.

1 Introduksjon

Bakgrunn for undersøkelsen

Selv om vold og overgrep mot barn har gitt opphav til stor bekymring fra myndighetenes side, har forskning om omfanget av disse problemene vært beskjedent her til lands. I regjeringens Strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005–2009) fremheves betydningen av kunnskap om hvor mange barn som utsettes for vold og overgrep, og om hvordan slike krenkelser er fordelt mellom ulike grupper for å kunne planlegge forebyggende tiltak og målrette hjelpen til de som rammes (s. 32). Det påpekes også at foreliggende norsk forskning ikke er tilstrekkelig som grunnlag for dette arbeidet.

Det foreligger tre norske studier av omfanget av seksuelle overgrep mot barn. To av disse ligger noe tilbake i tid (Sætre et al. 1986; Tambs 1994), mens den tredje nylig er publisert (Mossige et al. 2007)¹. Utvalget i denne undersøkelsen er imidlertid ikke landsrepresentativt. Når det gjelder fysisk vold fra foreldre og vitneerfaringer, er det ikke gjennomført noen omfangsundersøkelser i Norge tidligere.

For å bøte på den kunnskapsmangelen som den nevnte handlingsplanen påpeker, har vi gjennomført en omfattende undersøkelse blant avgangselever i videregående skole. Målet med denne rapporten, som tar utgangspunkt i disse nye dataene, er å bidra med kunnskap om utbredelsen av tre ulike former for krenkelser barn og unge kan rammes av, dvs. direkte og indirekte voldseksposering, samt seksuelle overgrep. Det å identifisere særlig sårbare grupper har også stått sentralt i analysene. Grunnen til dette er at slik kunnskap er viktig for å kunne målrette det forebyggende arbeidet.

En annen grunn til å gjennomføre en undersøkelse som denne er egenverdien som ligger i å dokumentere omfanget av ulike former for krenkelser

¹ Den norske surrveyen inngår i et internasjonalt komparativt prosjekt, The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality, hvor omfanget av seksuelle overgrep blant ungdom er kartlagt i seks land, dvs. i tillegg til Norge, Sverige, Polen, Estland, Litauen og Russland.

som rammer barn og unge i løpet av oppveksten. Når det rettes oppmerksomhet mot omfanget av vold og overgrep mot barn og unge, synliggjøres behovet for innsats både for å forebygge nye hendelser og for å avhjelpe situasjonen for dem som allerede er rammet.

Noen vil nok mene at vi allerede vet nok om omfanget av vold og overgrep mot barn til å handle, og noen vil kanskje til og med mene at det er uetisk å bruke ressurser på nok en undersøkelse som skal dokumentere at mange barn og unge i Norge utsettes for fæle ting. Vårt utgangspunkt er et annet: Nettopp i en tid der det finnes politisk vilje til å bruke ressurser på forebygging av vold og krenkelser mot barn, er det helt sentralt at diskusjonene om hvordan ressursene skal brukes er basert på solid empirisk kunnskap. La oss gi et eksempel: Hvis det er slik at svært få barn blir utsatt for grov og gjentatt vold fra mor eller far, men relativt mange som én eller noen få ganger opplever mer bagatellmessig vold i en konfliktsituasjon, bør dette få konsekvenser for hvordan vi forholder oss til fenomenet vold mot barn. Dersom vi avdekker slike mønstre, bør satsingen på tiltak for barn som vokser opp med systematisk vold i familien suppleres med tiltak mot bruk av mildere former for vold og krenkelser. Fordi denne surveyen først og fremst kan bidra med oversiktsbilder, må det imidlertid tilføyes at mer inngående fenomenstudier av hva som kjennetegner ulike volds- og krenkelsesformer i foreldre-barn-relasjonen er nødvendig for å kunne spesifisere og målrette tiltak bedre.

Vi har valgt å *ikke* starte denne rapporten med en omfattende gjennomgang av tidligere forskning om omfanget av vold og overgrep mot barn og unge. Som vi skal komme tilbake til er en viktig grunn til dette at studiene som foreligger er så forskjellige rent metodisk at det er vanskelig å oppsummere funn på noen enkel måte. Det er dessuten vanskelig å vurdere hvor relevante omfangstall fra helt andre steder i verden er, i en norsk sammenheng. Framstillingsmessig synes vi dessuten at det er gode grunner til først og fremst å trekke inn tidligere studier i tilknytning til våre egne analyser i de empiriske kapitlene, slik at relevansen blir tydelig. Dermed kan også de empiriske kapitlene leses relativt uavhengig av introduksjonskapitlet. Dette kapitlet skal derfor dreie seg om de perspektivene vi har lagt til grunn i arbeidet med denne studien. I tillegg berøres sentrale begreper og svakheter med framgangsmåten vi har valgt i forhold til å fange opp omfanget av vold og overgrep i ungdomsbefolkningen.

Å måle voldens omfang

Oppdraget vårt har vært å kartlegge omfanget av tre ulike former for krenkelser barn og unge kan utsettes for i løpet av oppveksten – seksuelle overgrep, utsatthet for fysisk vold fra foreldre og eksponering for vold i hjemmet. Vårt mål har vært best mulig kvalitet på de omfangstallene vi presenterer på disse tre områdene. Samtidig er det viktig å påpeke at det ikke er mulig å beregne helt eksakt hvor mange barn og unge dette gjelder. Dette er komplekse fenomener som er vanskelige å måle. Vår undersøkelse måtte nødvendigvis bli retrospektiv: Når folk blir bedt om å huske hendelser fra tidligere perioder i sine liv, kan de huske feil. De erindrede hendelsene vil dessuten være påvirket av både tidligere og senere hendelser (Widom 1989:5). Slike feilkilder kan reduseres ved at vi stiller spørsmål som er mest mulig spesifiserte og ved å velge relativt unge informanter, slik at de aktuelle hendelsene ikke ligger veldig langt tilbake i tid (Cawson et al. 2000). Omfangstall vil i tillegg påvirkes av en rekke andre faktorer, som typen utvalg, størrelsen på frafallet, hvordan spørsmålene er stilt, og konteksten de er stilt i (Pape & Stefansen 2004; Stefansen 2001).

Fordi slike faktorer også varierer mellom ulike undersøkelser er det ofte vanskelig å sammenligne estimater. Slik er det også i dette tilfellet. Bortsett fra Mossiges (Mossige et al. 2007) studie om seksuelle overgrep finnes det ikke norsk forskning vi kan sammenligne våre tall med. Internasjonalt finnes det heller ikke mange studier som har et tilsvarende utvalg som denne undersøkelsen, og som er gjennomført på samme måte med like eller lignende spørsmålsbatterier. Altså er det få studier også internasjonalt vi kan sammenligne med direkte når det gjelder spørsmål om omfanget vi dokumenterer er lavt eller høyt.

I all hovedsak vil vi la våre tall «tale for seg», og bare i begrenset grad holde dem opp mot tall fra undersøkelser i andre land. I metodekapitlet (kapittel 2) skal vi imidlertid diskutere de metodologiske sidene ved vårt opplegg mer i detalj, slik at grunnlaget for de beregningene vi gjør av omfanget av vold og overgrep mot barn og unge blir tydelig.

I det følgende skal vi først redegjøre for de begrepene vi har valgt å bruke i denne rapporten. Deretter skal vi fokusere på den forståelsen vi har lagt til grunn når vi har nærmet oss de fenomenene vi studerer: Hva forstår vi

med seksuelle overgrep, utsatthet for vold og eksponering for vold i hjemmet i denne sammenhengen?

Begrepsbruk i rapporten

I forskningslitteraturen finnes et utall betegnelser på de formene for vold og overgrep vi har kartlagt, og på de som rammes av dem. Oppfatningene om hva som er de riktige begrepene å bruke er ofte sterke. For eksempel anses offerbegrepet av mange som svært problematisk fordi det posisjonerer den som er rammet av vold eller overgrep som svak og passiv. Diskusjoner om betegnelser er viktige. De begrepene vi anvender har betydning for hva vi ser når vi forsker på et fenomen som vold og krenkelser. Det er for eksempel stor forskjell på å benevne foreldres vold mot barn som «tukt» eller som «barne-mishandling». Eller på å kalle partnervolden som rammer kvinner for «hustukt» eller for «kvinnemishandling» (Johnsen 1985).

Vi har valgt begreper ut fra to hensyn: For det første at de skal være så intuitivt forståelige som mulig, og for det andre at vi i minst mulig grad skal tilskrive våre deltakere en offerstatus de selv ikke opplever at de passer inn i.

Begrepet «krenkelser» fungerer som en samlebetegnelse for de formene for vold og overgrep vi har stilt spørsmål om, dvs. det å ha sett nære omsorgspersoner bli utsatt for fysisk vold, det å selv å ha blitt utsatt for fysisk vold av foreldre, samt det å bli utsatt for seksuelle overgrep. I framstillingen bruker vi begrepene fysisk vold og fysiske krenkelser om hverandre, det samme gjelder begrepene seksuelle krenkelser og seksuelle overgrep. Når det gjelder fysisk vold barn har sett mor eller far bli utsatt for, bruker vi begrepet *vitneerfaringer*, og omtaler ellers volden foreldrene har blitt utsatt for på samme måte som volden som har rammet ungdommene direkte.

Hva som mer spesifikt rommes av begrepene vold og overgrep – og hvordan vi har skilt mellom milde og grove former for krenkelser – vil vi redegjøre for underveis. Når vi noen få steder i rapporten bruker betegnelsen «offer», er dette utelukkende for å referere til personer som er blitt utsatt for en bestemt type krenkelse. Tilsvarende refererer begrepet «offeropplevelser» til det å ha opplevd en bestemt type krenkelse, ikke til å ha følt seg som et offer. Offerbegrepet henspeiler altså på det å inneha en bestemt posisjon i forhold til en gjerningsperson (se Pape & Stefansen 2004:11).

Barn og ungdom som kategorier

I oppdraget fra BLD ble NOVA bedt om å kartlegge omfanget av vold og overgrep mot «barn». Hva som ligger i denne betegnelsen er ikke gitt. Grensen mellom barndomstid og ungdomstid vil variere avhengig av hva vi snakker om og hva hensikten er med diskusjonen. Det viktigste juridiske skillet mellom barn og voksen går ved myndighetsalder (jf. vergerådsloven § 1). Dette reflekteres også i barnevernets mandat, hvor ansvaret for barns velferd som hovedregel strekker seg fram til barnet har fylt 18 år (jf. barnevernsloven § 1-3). Den samme forståelsen er nedfelt i FNs barnekonvensjon (jf. artikkel 1) som gjelder som norsk lov i henhold til menneskerettsloven § 2. Samtidig er den seksuelle lavalder satt til 16 år, og når det gjelder straffereettslig ansvarlighet er grensen satt til 15 år.

I rapporten vil vi operere med følgende begreper: Med oppveksterfaringer forstår vi vold og overgrep ungdommene i utvalget har blitt utsatt for fra tidlig barndom fram til de som avgangselever i videregående skole besvarte spørreskjemaet. Med erfaringer i ungdomsalderen mener vi erfaringer i tiden fra fylte 13 år og fram til 18–19-årsalderen. Følgelig er begrepet barndomserfaringer reservert hendelser som har skjedd før fylte 13 år. Dette er vår operasjonalisering av skillet mellom barndom og ungdom. Denne alderen sammenfaller omtrentlig med et vesentlig skille i de fleste barns liv, nemlig overgangen fra barneskolen til ungdomsskolen. For mange er det fra denne alderen at jevnalderlivet for alvor får en betydelig plass i tilværelsen.

Tidligere norske undersøkelser viser dessuten at en betydelig andel av seksuelle krenkelser overfor jenter foregår etter fylte 13 år (tidlig ungdomsalder) og at utøveren er en gutt som befinner seg i slutten av tenårene (Mossige et al. 2007; Pedersen & Skrondal 1996; Pedersen & Aas 1995). Krenkelser som skjer før fylte 13 år begås derimot som regel av et nært familiemedlem. Det går altså et skille et sted rundt denne alderen, som handler om relasjonen mellom offer og utøver og dermed konteksten overgrepene skjer innenfor.

En annen grunn til å skille mellom krenkelser som skjer før og etter fylte 13 år, er at vi som regel vil tolke hendelser ulikt avhengig av alderen på den som rammes. Å bli slått med flat hånd vil oppfattes som mer alvorlig av de aller fleste om det er en 6-åring som utsettes enn om det er en 16-åring.

Hvor fornuftig det er å trekke grensen mellom barndom og ungdomstid ved 13 år – slik vi gjør – kan selvsagt diskuteres. I deler av forskningslitteraturen deles ungdomstiden inn i tre utviklingsmessige perioder: Tidlig

ungdom, gjerne fra 10 til 13 år; middel ungdom fra 14 til 17 år, og sen ungdom fra fylte 18 år og til de tidlige 20-årene (Smetana et al. 2006:258). Vår inndeling burde være forenlig med denne. I mange situasjoner er det likevel rimelig å betrakte 13-åringene som barn og ikke som ungdommer. Samtidig vil markeringer av egen selvstendighet vise seg tydelig blant individer fra dette alderstrinnet og oppover, noe som kan tenkes å avstedkomme konflikter mellom ungdommer og foreldre med muligheter for vold og krenkelser.

Definisjoner og perspektiver

Måten vold og overgrep defineres på er svært viktig for akademiske og politiske debatter, så vel som for politikktutforming. Valg av definisjon er nært knyttet til forklaringer og har implikasjoner for hva løsningen(e) skal være. I relasjon til omfangsundersøkelser er forskjeller i utvalg, metode og definisjoner trukket frem som et gyldighetsproblem, og man har etterlyst mer konsensus i utforming av undersøkelsene (se Russel 1984; Stenvig 1990).

I tillegg er verdispørsmål involvert. Dette kommer tydelig til uttrykk i faglige og politiske debatter om utbredelsen av de fenomenene man studerer. Når det gjelder seksuelle overgrep mot barn har omfangstallene både nasjonalt og internasjonalt vært omdiskutert og påstått både å være for høye og for lave: Vide definisjoner av seksuelle overgrep er blitt sett som et utslag av moralsk panikk, mens snevre definisjoner har blitt tolket som uttrykk for en tendens til å minimalisere omfanget av overgrep mot barn (Bakketeig 1999).

Slike diskusjoner er nødvendige, og bidrar til å synliggjøre at definisjoner av fenomener som vold og overgrep aldri kan være nøytrale eller objektive. Å kalle alle typer fysiske krenkelser mot barn for vold er for eksempel et uttrykk for et bestemt perspektiv, hvor også klyp og klaps i oppdragelsesøyemed er illegitime handlinger. Hva man legger inn i begrepet vold, vil med andre ord være avhengig av hvor man oppfatter at grensen går for hva foreldre kan foreta seg overfor sine barn.

I denne rapporten belyser vi barn og unges direkte og indirekte utsattethet for krenkelser (Finkelhor et al. 2005). De direkte offeropplevelsene handler om fysisk vold fra foreldre og om seksuelle overgrep generelt, mens de indirekte offeropplevelsene handler om å se eller høre at nære omsorgspersoner utsettes for fysisk vold.

Formålet med analysene er å komme fram til vitenskapelig holdbare omfangsestimater for disse tre formene for krenkelser. Følgelig vil konkretiseringen av den forståelsen som er valgt i form av definisjoner, og måten definisjonene er operasjonalisert på i form av spørsmål til respondentene, være helt grunnleggende. I likhet med mange andre fenomener er både seksuelle overgrep, fysiske overgrep og det å være eksponert for familievold definert på flere måter i litteraturen. I det følgende gjør vi rede for de definisjonene vi har tatt utgangspunkt i, i denne rapporten.

Direkte eksponering for vold – vold fra mor og vold fra far

Vi starter med barns direkte utsatthet for vold av egne foreldre. Som den refererte strategiplanen påpeker, er det vanskelig å finne en internasjonalt anerkjent definisjon av hva som kan regnes som fysiske overgrep mot barn. Dette har blant annet sammenheng med ulike kulturelle definisjoner av hva som ligger innenfor rammen av akseptabel disiplinering av barn og unge, og ulik lovgivning.

I internasjonal sammenheng var Norge tidlig ute med et generelt lovforbud mot å bruke fysisk vold mot barn, og er i dag ett av bare 18 land i verden som har kriminalisert all bruk av vold mot barn². I regjeringens strategiplan mot vold og seksuelle overgrep mot barn er det redegjort for de viktigste lovbestemmelsene som regulerer dette området (s. 6). Det generelle forbudet mot vold mot barn er uttrykt i barnelovens § 30 tredje ledd, hvor det slås fast at barn ikke må utsettes for vold eller på annet vis bli behandlet slik at dets fysiske eller psykiske helse skades eller settes i fare. I tillegg kommer bestemmelsene i straffelovens kapittel 22 om forbrytelser mot liv, legeme og helbred: bestemmelsene om legemsfornærmelse (§ 228) og bestemmelsene om legemsbeskadigelse (§ 229). Også andre bestemmelser i samme kapittel kan i enkelte tilfeller være aktuelle når det gjelder fysiske overgrep mot barn.

I Verdens Helseorganisasjons rapport om vold og helse (WHO 2002) skilles det mellom vold som fører til skade på barnet, men hvor hensikten ikke nødvendigvis er å skade, og vold hvor selve hensikten er å skade barnet. Fysisk avstraffelse kan være et eksempel på det første, mens tilfeller av

² Kilde: Felles uttalelse om vold mot barn fra Barneombudene i de Nordiske land 31.5.2007 www.barneombudet.no

sistnevnte type vanligvis vil karakteriseres som fysisk mishandling. Samtidig vil de fleste mene at omfattende bruk av fysisk avstraffelse også vil kunne defineres som mishandling. En tredje måte å begrepsfeste vold på er å ta utgangspunkt i de konkrete voldshandlinger foreldre utøver mot sine barn. All vold mot barn – som foreldre har utøvd med vilje – vil i et slikt perspektiv være illegitim uavhengig av formålet utøveren hadde og hvorvidt hendelsen skadet barnet. I denne rapporten er det en slik forståelse som legges til grunn. Det er med andre ord handlingen som definerer volden, ikke utøverens hensikt, eller den utsattes opplevelse.

En problematisk side ved et slikt perspektiv er selvsagt at man løsriver handlingene fra situasjonene de skjedde i. Vi ba deltakerne om å rapportere om erfaringer som sammenfalt med spesifikke former for krenkelser, for eksempel om de var blitt dyttet eller ristet kraftig av en forelder før de fylte 13 år. Det var altså ikke opp til deltakerne selv å definere hendelsene de rapporterte om som vold. Et slikt grep kan være nødvendig for å fange opp det *vi* forstår som vold selv om både ungdommen selv og forelderen som dyttet eller ristet kan ha oppfattet det som skjedde som en legitim handling.

Selv om vi anlegger dette perspektivet opererer også vi med noen skiller. Vi skiller for eksempel både mellom enkeltstående hendelser og et mer vedvarende voldsbilde, og vi skiller mellom mildere og grovere vold. Dette er ikke uproblematiske kategorier. Det er generelt vanskelig å sette grenser for hva som skal kvalifisere som grove voldshandlinger eller et grovt voldsbilde. Lagerberg (2001) diskuterer for eksempel hvordan man skal forholde seg til enkeltstående tilfeller av vold mot et barn i ellers velfungerende familier. Skal dette bedømmes som mindre alvorlig enn vedvarende vold? Resultater fra empirisk forskning tyder på at svaret bør være ja. Gjentatt voldseksposering har vist seg å øke risikoen for alvorlige konsekvenser hos offeret (Margolin & Gordis 2000). Vi skal komme tilbake til slike sammenhenger i kapittel 7 og 8. De konkrete spørsmålene som ligger til grunn for våre omfangstall omtales imidlertid nærmere i kapittel 3.

Indirekte eksponering for vold – vold mot nære omsorgspersoner

Den andre formen for krenkelser vi analyserer er barns indirekte utsatthet for vold i familien. Dette fenomenet er begrepsfestet på mange ulike måter i forskningslitteraturen. Vanlige betegnelser er «barn som er vitne til vold» og «barn som opplever vold i hjemmet». Disse betegnelse gir assosiasjoner i

retning av en bestemt form for vold i hjemmet – nemlig fedres vold mot mødre. Assosiasjonene går også ofte i retning av grov og gjentatt vold, den volden som fører til at kvinner tar med seg barna og flytter til et krisesenter. En vanlig brukt betegnelse på denne volden er som kjent kvinnemishandling. Barns opplevelser av å leve i en familie der far mishandler mor er de senere år viet relativt mye oppmerksomhet i både nordisk og internasjonal forskning. I nordisk sammenheng kan vi nevne Maria Eriksons helt ferske antologi «Barn som opplever våld. Nordisk forskning och praktik» (2007), hvor også norske barns erfaringer med en voldelig far er analysert (Solberg 2007).

Det er gode grunner til at denne formen for vold i hjemmet vies oppmerksomhet fra både forskere og offentlige myndigheter (se for eksempel Retten til et liv uten vold, NOU 2003:31 og de statlige handlingsplanene mot vold i nære relasjoner). Foreliggende forskning viser et entydig bilde når det gjelder kjønnsretningen på den groveste partnervolden: Det er i all hovedsak menn som står for den grove volden i nære relasjoner (Haaland et al. 2005; Johnson 1995; Pape & Stefansen 2004). Men forskning om partnervoldens utbredelse viser samtidig at mildere former for vold i nære relasjoner slett ikke er begrenset til mannlige utøvere (Haaland et al. 2005; Pape 2003; Pape & Stefansen 2004). Kvinner ser ut til å utøve såkalt episodisk partnervold i omtrent like stor grad som menn. I motsetning til kvinnemishandling, som betegner et vedvarende voldsbilde, koplet til et maskulint kontrollregime, handler den episodiske volden om situasjonsbetinget tap av kontroll i forbindelse med konflikter, for eksempel en opphetet krangel. Det handler om vold som skjer en gang i blant, og som er av mindre alvorlig karakter (se for eksempel Johnson 1995; Johnson & Ferraro 2000; Pape 2003; Stefansen & Pape 2006). Slike forskningsfunn får betydning for hvordan vi kan nærme oss barns indirekte offeropplevelser. Når vi vet at også menn utsettes for vold i hjemmet, må vi kartlegge barns opplevelser av vold mot begge foreldrene, ikke bare den volden som rammer mor.

Vårt fokus i denne sammenhengen er ikke partnervoldens utbredelse, men barns vitneerfaringer. Derfor nærmer vi oss denne tematikken på en litt annen måte enn i forskning som har de voksne i familien som utgangspunkt. Spørsmålet vi skal belyse er dette: Hvor vanlig er det at norske barn og unge ser eller hører at nære omsorgspersoner utsettes for vold innenfor hjemmets fire vegger? I tillegg ser vi på hvem det er som utøver vold mot henholdsvis mor og far, og identifiserer grupper av unge som er særlig utsatt for vitneerfaringer i løpet av oppveksten.

Ved å rette oppmerksomheten mot hjemmet som arena for volden, knytter vi an til et godt etablert skille i empirisk forskning om vold, nemlig skillet mellom volden «ute» og volden «hjemme» (Christensen & Koch-Nielsen 1998; Sætre 1997). Omfangstallene vi presenterer fanger derfor opp flere indirekte offererfaringer enn om vi skulle avgrenset oss til å studere fedres utøvelse av vold mot mødre. Samtidig kan vår tilnærming kritiseres for ikke å være spesifikk nok – vi kan ikke komme fram til noen helt presise estimater for hvor mange av våre ungdommer som for eksempel har vært vitne til fars vold mot mor i løpet av oppveksten sin. I kapittel 4 gjør vi nærmere rede for de spørsmålene analysene våre er basert på.

Seksuelle overgrep

Også når det gjelder seksuelle overgrep finnes det mange ulike definisjoner i forskningslitteraturen. Dette ser vi både i internasjonal forskning (Putnam 2003:269), og forskning i Norge. De to norske studiene vi refererte til innledningsvis benyttet for eksempel svært ulike definisjoner av seksuelle overgrep. Mens Sætre et al. (1986) benyttet seg av en åpen definisjon, anvendte Tambs (1994) spesifikke og graderte beskrivelser av ulike former for seksuelle overgrep som informantene ble spurt om de hadde opplevd. Den siste fremgangsmåten betraktes gjerne som mer fruktbar fordi den gir klarere indikasjoner på hva det er informantene eventuelt har erfart av seksuelle overgrep (jf. Hardt & Rutter 2004). En rekke forfattere (se for eksempel Gorey & Lesley 1997; Hulme 2004; Mannon & Leitchuh 2002) framhever også at den store variasjonen i definisjoner mellom studier skaper store forskjeller i insidens- og prevalenstall, og gjør det svært vanskelig å sammenlikne studier nasjonalt så vel som internasjonalt. Variasjonene dreier seg for eksempel om hvor konkrete eller abstrakte definisjonene er, i hvor stor grad det er egenopplevelsen av overgrep som skal være grunnlaget, i hvor stor grad definisjonen skal knyttes til juridiske bestemmelser om seksuell lavalder (Finkelhor 1979), hvor vidt definert de aktuelle handlingene skal være (Dubowitz et al. 1993; Kutchinsky 1994), og i hvor stor grad en enkelthendelse i løpet av oppveksten skal være kriteriet i prevalensstudier (Normann et al. 1992).

Vi vil støtte oss til Haugaards (2000) anbefaling når det gjelder definisjonen av seksuelle overgrep mot barn: Seksuelle overgrep er et vidt begrep, som rommer en rekke former for krenkelser av seksuell karakter barn og unge

kan utsettes for. Med referanse til Stang-Dahl (1994) kan vi si at det dreier seg om overgrep som angriper den særlige «kjønnsfrihet», og som representerer et angrep både på den legemlige og den sjelelige integritet. Vi har operasjonalisert denne abstrakte definisjonen til et sett av spørsmål som gjøre det mulig å studere fenomenet seksuelle overgrep empirisk. Vi gjør nærmere rede for disse spørsmålene i kapittel 5.

Kjønn som analytisk perspektiv

I forskning om vold er kjønn brukt både som en variabel og som en analytisk innfallsvinkel. Dette er også tilfelle i denne rapporten. Vi er opptatt av å belyse forskjeller mellom gutter og jenter når det gjelder både hva slags krenkelser de rapporterer, og av å forstå eventuelle kjønnede mønstre. Å bruke kjønn som variabel vil si at man sammenligner menn og kvinner eller gutter og jenter med hensyn til en bestemt opplevelse, og forutsetter at det å bli rammet av en type krenkelse har samme betydning for personer av begge kjønn. I en slik forståelse vil det å bli klappet til av en kjæreste av motsatt kjønn oppfattes som det samme fenomenet uavhengig av om offeret var ei jente eller en gutt. Behandlingen av kjønnskategori i «variabelstudier» er altså begrenset til sammenligninger mellom ofre eller utøvere av ulikt kjønn. Forskerne foretar det Haavind (2000) omtaler som «forskjellsanalyser». Med referanse til såkalt kjønnsnøytral forskning om partnervold kommenterer Stefansen og Pape (2006) problemene med slike analyser på denne måten: «I slike analyser betraktes kjønn som en (nøytral) variabel, og det tas for gitt at det som sammenlignes (vold) representerer det samme for kvinner og menn. Følgelig problematiseres det sjelden at menn og kvinner er ulikt posisjonert i sosiale sammenhenger, og at kvinners og menns vold ikke uten videre kan sammenlignes» (s. 212).

Disse innvendingene er relevante når vi studerer vold og krenkelser som rammer barn og unge. Kjønn er trolig en viktig dimensjon også når barn og unge skal fortolke krenkelser som rammer dem. Det er ikke gitt at den samme typen vold fra mor og far oppleves som det samme. Dette henger sammen med forestillinger om hva slags fenomen kvinners og menns vold «er». Generelt vil menns vold fortolkes som et mer alvorlig fenomen enn kvinners vold – på grunn av menns fysiske styrke og størrelse. Også offerets kjønn kan ha betydning for hvordan hendelser fortolkes. For eksempel kan

fysisk vold fra mor oppleves som mer alvorlig av jenter enn av gutter – som fysisk sett har lite å frykte fra mor etter hvert som de vokser til.

Våre data er imidlertid ikke av en slik type at de gir informasjon om hvordan det å bli krenket på ulike måter ble opplevd – for eksempel om ørefiken fra mor følte som en grov krenkelse, en pussig hendelse eller som så bagatellmessig at den ble glemt kort tid etter at det skjedde. Når vi sier at vi vil gjøre noe mer enn rene «forskjellsanalyser» må altså ambisjonen justeres i forhold til det materialet vi har. Å anlegge et kjønnsperspektiv betyr derfor i denne sammenhengen at vi ikke uten videre fortolker like store andeler ofre blant gutter og jenter som uttrykk for det samme, og at vi holder døren åpen for at eventuelle forskjeller mellom gutter og jenter kan avspeile kjønnsforskjeller i villigheten eller evnen til å rapportere om krenkende hendelser heller enn reelle forskjeller i utsatthet. Vi kommer tilbake til dette blant annet i kapittel 4 som handler om barn og unges vitneerfaringer.

Det generelle bildet – og bitene som mangler

Når man gjennomfører normalbefolkningsundersøkelser vil man alltid måtte vurdere hva utvalget og frafallet fra utvalget betyr for kunnskapen som produseres. I vårt tilfelle har vi basert oss på egenrapportering fra elever på siste årstrinn i videregående skole. Det vil si at de som aldri begynte på videregående i utgangspunktet er ekskludert. Det er også de som faller fra underveis.

Ungdom som enten ikke begynner på videregående eller dropper ut underveis representerer ikke et tverrsnitt av norsk ungdom. Blant dem som ikke begynner finner vi blant annet ungdom med noen typer funksjonshemminger, samt et lite antall ungdom som ikke har fått eksamen fra grunnskolen. Noen av disse vil befinne seg på barnevernsinstitusjoner. Når det gjelder elever som dropper ut, er frafallet høyere blant ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og unge som har foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet, samt foreldre med lav utdanning og lav inntekt (Støren et al. 2007). Tidligere forskning både blant unge (se for eksempel Pedersen 2001) og voksne (Haaland et al. 2005; Pape & Stefansen 2004) har vist at flere av disse kjennetegnene også er forbundet med økt risiko for voldsutsatthet. Det er derfor grunn til å tro at andelen med volds- og overgrepserfaringer i løpet av oppveksten er høyere blant dem som dropper ut av videregående skole enn blant dem som får avgangseksamen. Derfor vil

omfangstallene vi presenterer mest sannsynlig være lavere enn den faktiske forekomsten i hele ungdomspopulasjonen.

For å bøte på dette måtte man gjennomføre en tilsvarende undersøkelse blant yngre elever. En viktig ulempe da er at koplinger til en rekke typer ungdomsrelaterte fenomener ikke kan gjøres fordi deltakerne vil være for unge. Unge deltakere øker dessuten risikoen for «tuller» – eller falske positive. Det er også en mer ressurskrevende prosess å oppnå samtykke til deltagelse fra yngre ungdommer, fordi både foreldrene og den unge selv må gi sitt samtykke.

Å skulle inkludere ungdom som ikke begynner på videregående skole i et undersøkelsesopplegg som vårt, byr på tildels store utfordringer. Dels handler dette om at ungdom på institusjon eller i spesielle skoleopplegg ofte ikke vil være i stand til å gjennomføre tilsvarende opplegg som ungdom i videregående skole. Å lage tilpassede opplegg løser imidlertid ikke hele problemet fordi man risikerer at tallene ikke vil være sammenlignbare med tilsvarende tall fra den generelle ungdomspopulasjonen. I tillegg kommer etiske betraktninger – det er ikke gitt at det er etisk forsvarlig å stille sårbar ungdom samme type spørsmål om vold og overgrep som ungdom ellers.

En annen mulig kilde til kunnskap om noen av dem som faller fra i undersøkelser som denne, er den offentlige barnevernsstatistikken. Barnevernsstatistikken inneholder opplysninger om både fysisk mishandling og seksuelle overgrep, men ikke om vitneerfaringer. Vi har gjort analyser av den fødselskohorten som tilsvarende vårt utvalg (ungdom født i 1988), og presenterer disse i et eget kapittel i rapporten (kap. 10). Analysene kan betraktes som et supplement til analysene av utvalget fra den generelle ungdomspopulasjonen.

Vår vurdering er at analyser av disse to datamaterialene til sammen vil gi et relativt dekkende bilde av omfanget av de formene for krenkelser vi fokuserer på i denne rapporten. De bitene som mangler for å komme fram til omfangstall som dekker et helt årskull av norske ungdommer kan vi gjøre lite med i denne sammenhengen.

Risikofaktorer og konsekvenser

Spørsmål om årsaker til og konsekvenser av særlig seksuelt misbruk, men også av fysiske overgrep og voldseksposering, er hyppig diskutert i litteraturen. Funnene som refereres er gjerne forskjellige ut fra om det er normal-

utvalg eller kliniske utvalg som ligger til grunn for forskningen. Vanligvis er kliniske utvalg preget av både mer opphopning av risikofaktorer i utgangspunktet og mer omfattende og alvorlige konsekvenser enn normalutvalg.

Tverrsnittsundersøkelser er generelt ikke egnet til å avdekke kausale sammenhenger mellom årsaker og virkninger. Det er snarere snakk om å påvise samvariasjon mellom fenomener. Når vi snakker om «årsaker» i denne sammenhengen er dette å forstå som livsbelastninger som ligger forut i tid for et eventuelt overgrep (f.eks. familieforhold, foreldres problembelastninger), mens konsekvenser er å forstå som antatte virkninger av overgrep på senere tidspunkt. Vi har kartlagt tre sett av konsekvenser i denne studien; følger som har med psykisk helse å gjøre, problematferd i ungdomstida mer generelt, og forekomsten av reviktimisering.

I studier av virkningene av stress på barn og ungdom har mange forskere vært opptatt av om det er mulig å finne spesifisitet eller klare sammenhenger mellom bestemte former for stress og bestemte former for psykopatologi. I en nyere oversiktsartikkel (McMahon et al. 2003) påpeker forfatterne at man finner lite belegg for en hypotese om spesifisitet. Dette kan bety at samme type hendelse gir ulike konsekvenser hos ulike individer, men den manglende støtten til spesifisitet kan også skyldes metodeproblemer i litteraturen eller manglende teoretisk forankring av forskningen. Dette innebærer samtidig at det er viktig å studere ungdoms tilpasningsvansker og psykiske vansker med et bredere perspektiv. Virkningene på barnet av overgrep og vold vil bl.a. influeres av barnets forståelse av det som skjer, hvorfor det skjer, om barnet tillegger seg selv skyld osv.

En tverrsnittsundersøkelse blant ungdom kan naturlig nok ikke si noe om hva slags konsekvenser ulike typer overgrep kan ha på lengre sikt. Samtidig er det grunn til å tro at konsekvenser av alvorlige og langvarige overgrep i barneårene vil vise seg allerede i ungdomsårene, slik at en kartlegging blant eldre ungdommer vil gi en viss indikasjon. Studier av voksne har dessuten den svakheten at det er vanskelig å si hvorvidt eventuelle psykiske helseproblemer skyldes et overgrep i tidlig barndom eller andre belastninger som har inntruffet senere i livet.

Noen studier viser at kjønn har betydning for utviklingen av eksternaliserende og internaliserende problemer som følge av vold og overgrep (se for eksempel Chandy et al. 1996). Forskningen er imidlertid ikke entydig på dette punkt. Det ser for eksempel ut som at det å utsettes direkte for vold og

å være vitne til vold bidrar til aggressiv atferd hos ofrene enten de er gutter eller jenter. Forklaringen kan knyttes til modell-læring: Eksternaliserende og internaliserende reaksjoner synes ikke å være gjensidig utelukkende. Ved utsatthet for vold kan barnet påvirkes både gjennom modell-læring fra voldsutøveren som formidler måter å forholde seg på i konfliktsituasjoner, og gjennom lært hjelpeløshet ved at barnet i selve voldssituasjonen opplever at det ikke kan unngå eller påvirke situasjonen, noe som kan skape betingelser for depressive reaksjoner. Det er dokumentert at særlig barn som har vært utsatt for fysisk mishandling viser mer utagerende og aggressiv atferd enn barn uten slike erfaringer, men med andre typer av negative erfaringer (Margolin & Gordis 2000:455). Det ser imidlertid ut til at også seksuelt misbruk kan føre til økt aggresjon og utagerende atferd, om enn ikke i samme grad som blant barn som har vært utsatt for vold (Kendall-Tackett et al. 1993). Materialet i vår studie gir også mulighet for å undersøke hvilken risiko det er for at barn og ungdom som rapporterer om en eller begge typer av erfaringer (vold eller seksuelle overgrep) også rapporterer om utagerende atferd selv. Blant en del barn og ungdom utsatt for seksuelle overgrep ser det ut som om selvskadende atferd rapporteres noe hyppigere enn blant barn utsatt for fysisk vold (Taussig & Litrownik 1997).

Sammenhenger mellom vold og overgrepserfaringer og reaksjonsmønstre må også sees i en sosial kontekst. Studier fra USA viser en sammenheng mellom risikoen for å bli utsatt for familievold og sosioøkonomiske betingelser (Widom 1989:5). Det foreligger også en del forskning som viser at oppvekst under dårlige sosioøkonomiske betingelser kan ha betydning for reaksjonsmønsteret: Toth, Manly & Cicchetti (1992) fant for eksempel ingen forskjell når det gjaldt aggresjon mellom grupper av seksuelt misbrukte barn, barn som var vanskjøttet, og barn som ikke var utsatt for noen former for mishandling, men hvor alle barna kom fra familier preget av dårlige sosioøkonomiske betingelser. Eckenrode, Laird & Doris (1993) fant mindre forskjeller mellom grupper av mishandlede og ikke-mishandlede barn i forhold til ulike atferdsmål når de sammenliknet den mishandlete gruppen barn med barn fra familier som mottok offentlig støtte enn når de sammenliknet med barn fra familier som ikke mottok slik støtte. Flere amerikanske studier har vist sammenhenger mellom store økonomiske vansker i familien og mer negative relasjoner mellom foreldre og ungdom hvor foreldre har en tilbøyelighet å være mer psykisk og fysisk straffende (Smetana et al. 2006:261).

Hvis sjansen for å oppleve alvorlige overgrep og alvorlighetsgraden i reaksjonene på slike erfaringer influeres av dårlige sosioøkonomiske forhold, har dette klare implikasjoner for forebygging: En bedring av familiers levekår vil kanskje kunne ha en større effekt på tilfeller og konsekvenser av alvorlige overgrep enn ulike holdningskampanjer. Vi kommer tilbake til dette i rapportens avslutningskapittel.

Kapitlene i rapporten

Rapporten er organisert på følgende måte: I kapittel 2 beskriver vi framgangsmåten som er benyttet og redegjør for trekk ved utvalg og data-materiale, samt beskriver analysemetoder. Fordi denne rapporten omhandler temaer som er sensitive redegjør vi også for hvordan vi har ivaretatt de forskningsetiske kravene som må stilles til en undersøkelse av denne typen. Vi tar også opp ungdommenes tilbakemeldinger på hvordan det var å fylle ut spørreskjemaet. Temaet i kapittel 3 er ungdommenes erfaringer med direkte fysisk vold fra foreldrene. Kapittel 4 fokuserer på omfanget av vitne-erfaringer, det vil si å se eller høre en nær omsorgsperson bli utsatt for fysisk vold. Kapittel 5 beskriver omfanget av seksuelle overgrep, mens kapittel 6 fokuserer på risikofaktorer for å bli utsatt for seksuelle overgrep. Kapittel 7 og 8 handler om mulige konsekvenser av overgrep, henholdsvis reviktimisering og psykiske problemer. Kapittel 9 omhandler geografisk variasjon i forekomsten av vold og overgrep, samt i volds- og overgrepsutsattes kontakt med hjelpeapparatet, mens kapittel 10 inneholder supplerende analyser basert på barnevernsstatistikken. I det avsluttende kapitlet (kapittel 11) oppsummerer vi de viktigste resultatene i rapporten, og diskuterer hva våre funn kan ha å si for det forebyggende arbeidet på dette feltet.

Referanser

- Bakketeig, E. (1999). *Rettsapparatet som sosialt system i saker om seksuelle overgrep mot barn*. Avhandling dr.philos. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Cawson, P., Wattam, C., Brooker, S. & Kelly, G. (2000). *Child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of abuse and neglect. Executive summary november 2000*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Chandy, J.M., Blum, R.W. & Resnick, M.D. (1996). «Gender – specific outcomes for sexually abused adolescents». *Child Abuse & Neglect*, 20:219–231.
- Christensen, E. & Koch-Nielsen, I. (1998). *Vold ude og hjemme. En undersøgelse af fysisk vold mod kvinder og mænd*. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport nr. 4.
- Dubowitz, H., Black, M., Harrington, D. & Vershoore, A. (1993). «A follow-up study of behavioral problems associated with child sexual abuse». *Child Abuse and Neglect*, 14:198–208.
- Eckenrode, J., Lairdm M. & Dorris, J. (1993). «School performance and disciplinary problems among abused and neglected children». *Developmental Psychology*, 29:53–63.
- Ericson, M. (red.) (2007). *Barn som opplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Finkelhor, D. (1979). *Sexually victimized children*. New York: The Free Press.
- Finkelhor, D., Ormrod, M., Turner, H. & Hamby, S.L. (2005). «The victimization of children and youth: A comprehensive national survey». *Child Maltreatment*, 10:5–25.
- Gorey, K.M. & Lesley, D.R. (1997). «The prevalence of child sexual abuse: Integrative review adjustment for potential response and measurement biases». *Child Abuse and Neglect*, 21:391–398.
- Hardt, J. & Rutter, M. (2004). «Validity of retrospective reports of adverse childhood experiences: review of the evidence.». *Journal of Child Psychiatry and Psychology*:260–274.
- Haugaard, J.J. (2000). «The challenge of defining child sexual abuse». *Americal Psychologist*, 55:1036–1039.
- Hulme, P.A. (2004). «Retrospective measurement of childhood sexual abuse: A review of instruments». *Child Maltreatment*, 9:201–217.
- Haaland, T., Clausen, S.E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, Rapport nr. 3.

- Haavind, H. (2000). «Analytiske retningslinjer ved empiriske studier av kjønnede betydninger». I: H. Haavind, red., *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*, s. 155–219. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Johnsen, E. (1985). *Fra hustukt til kvinnemishandling – kampen for de allmenne normene*. Universitetet i Tromsø: Hovedoppgave i samfunnsvitenskap.
- Johnson, M. P. (1995). «Patriarchal Terrorism and Common Couple Violence – 2 Forms of Violence against Women». *Journal of Marriage and the Family*, 57:283–294.
- Johnson, M. P. & Ferraro, K.J. (2000). «Research on domestic violence in the 1990s: Making distinctions». *Journal of Marriage and the Family*, 62:948–963.
- Kendall-Tackett, K.A., Williams, L.M. & Finkelhor, D. (1993). «Impact of sexual abuse children: Review and synthesis of recent empirical studies». *Psychological Bulletin*, 115:164–180.
- Kutchinsky, B. (1994). «Child sexual abuse: Prevalence, phenomenology, intervention and prevention. An Overview». *Nordisk Sexologi*, 12:51–61.
- Lagerberg, D. (2001). «Vedlegg 1: Definition av samhällelig omsorgsbrist och skadlig behandling av barn», SOU 2001:72. *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda*.
- Mannon, K. & Leitchuh, G. (2002). «Child sexual abuse: A review of definitions, instrumentation, and symptomatology». *North American Journal of Psychology*, 4:149–160.
- Margolin, G. & Gordis, E.B. (2000). «The effects of family and community violence on children». *Annual Review of Psychology*, 51:445–479.
- McMahon, S.D., Grant, K.E., Compas, B.E., Thurm, A.E. & Ey, S. (2003). «Stress and psychopathology in children and adolescents: Is there evidence of specificity?». *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 44:107–133.
- Mossige, S., Ainsaar, M. & Svedin, C.G. (2007). *The Baltic Sea regional study on adolescents' sexuality*. Oslo: NOVA, rapport nr. 18/07.
- Normann, E.K., Tambs, K. & Magnus, P. (1992). «Seksuelle overgrep mot barn – et folkehelseproblem?». *Nordisk Medisin*, 107:326–330.
- Pape, H. (2003). «Vold og krenkelser i unge menneskers parforhold». *Tidsskrift for den norske lægeförening*, 123:2016–20.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Rapport nr. 1.
- Pedersen, W. (2001). «Adolescent victims of violence in a welfare state». *British Journal of Criminology*, 41:1–21.

- Pedersen, W. & Skrondal, A. (1996). «Alcohol and sexual victimization: A longitudinal study of Norwegian girls». *Addiction*, 91:565–582.
- Pedersen, W. & Aas, H. (1995). «Sexual victimization in Norwegian children and adolescents: victims, offenders, assaults». *Scandinavian Journal of Social Medicine*, 23:173–178.
- Putnam, F.W. (2003). «Ten-Year research update review: Child sexual abuse». *Journal of American Academy of child and Adolescent Psychiatry*, 42:269–278.
- Russel, D. (1984). *Sexual exploitation. Rape, Child Sexual Abuse, and Workplace Harassment*. Beverly Hills: SAGE Publications.
- Smetana, J.G., Campione-Barr, N. & Metzger, A. (2006). «Adolescent development in interpersonal and societal contexts». *Annual Review of Psychology*, 57:255–284.
- Solberg, A. (2007). «Hur förhåller sig barn til våld i hemmet?». I: Maria Eriksson, red., *Barn som opplever våld. Nordisk forskning och praktik*, s. 25–37. Stockholm: Gothia Förlag.
- Stang-Dahl, T. (1994). *Pene piker haiker ikke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stefansen, K. (2001). Forekomstundersøkelser av familievold. Teoretiske, metodologiske og etiske spørsmål. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO-notat nr. 5 – 2001.
- Stefansen, K. & Pape, H. (2006). «Voldsomme relasjoner. Kjønnsperspektiver på vold i parforhold». I: Jørgen Lorentzen & Wenche Mühleisen, red., *Kjønnsforskning. En grunnbok*, s. 207–217. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stenvig, B. (1990). «Seksuelle overgrep på barn, definition og omfang – en analyse af datamaterialet fra den danske undersøgelse i 1987». *Nordisk tidsskrift for Kriminalvidenskab*:192–203.
- Støren, L.A., Helland, H. & Grøgaard, J.B. (2007). *Og hvem sto igjen? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømming i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001*. Oslo: NIFU-STEP, Rapport nr.14/07.
- Sætre, M. (1997). Kategorisering og spesifisering av voldsfeltet. Oslo: Kompetansesenter for voldsofferarbeid, Høgskolen i Oslo, HiO Notat nr. 30.
- Sætre, M., Holte, H. & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Cappelen.
- Tambs, K. (1994). *Undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Statens institutt for folkehelse.

- Taussig, H.N. & Litrownik, A.J. (1997). «Self- and other-directed destructive behaviors: Assessment and relationship to two types of abuse». *Child Maltreatment*, 2:172–182.
- Toth, S.L., Manly, J.T. & Cicchetti, D. (1992). «Child maltreatment and vulnerability to depression». *Developmental Psychology*, 4:97–112.
- WHO (2002). *World report on violence and health*. Geneva: World Health Organization.
- Widom, C.S. (1989). «Does violence beget violence? A critical examination of the literature». *Psychological Bulletin*, 106:3–28.

2 Design og gjennomføring

Innledning

Vel 7000 avgangselever i videregående skole har deltatt i undersøkelsen som denne rapporten bygger på. Ungdommene som deltok fylte ut et omfattende spørreskjema hvor hovedtemaet var volds- og overgrepserfaringer i løpet av oppveksten. Opplegget for datainnsamlingen er bygget over samme lest som NOVAs øvrige store ungdomsundersøkelser, som Ung i Norge og Ung i Oslo. Stikkord er skolebaserte opplegg med store og representative utvalg av ungdommer. I dette kapitlet beskriver vi hvordan denne undersøkelsen var utformet, inkludert prosedyrene for utvalgstrekkning, vår kontakt med skolene, og hvordan selve gjennomføringen på skolene forløp. Vi lar også ungdommene som deltok komme til orde gjennom å gjengi noen av de tilbakemeldingene vi fikk fra dem.

Undersøkelsen rapporten bygger på inngår for øvrig i NOVA-prosjektet LUVU – Longitudinell ungdomsundersøkelse om vold og overgrep, hvor det i tillegg til denne runden er planlagt to oppfølgingsundersøkelser – om henholdsvis fem og ti år.

Utvalget

Deltakerne i undersøkelsen er elever på VK II-trinnet på videregående skoler.³ Begrunnelsen for å velge avgangselever er at det er mindre problematisk å gjennomføre en undersøkelse om sensitive temaer blant 18–19-åringer enn blant 15–16-åringer. I tillegg er ungdom på denne alderen gamle nok til å ha erfaring på livsområder hvor konsekvensene av vold og overgrep kan vise seg. Eksempler er seksualitet og rusmiddelbruk. Ungdom som har

³Majoriteten av deltakerne var i alderen 18–19 år. I alt var det 289 av deltakerne som oppga at de var fylt 20 år og 219 som oppga at de var 21 år eller eldre. Mange av disse er elever som tar såkalt allmennfaglig påbygning etter å ha gjennomført et treårig yrkesfaglig utdanningsløp. Vi har ikke sett noen grunn til at disse elevene burde ekskluderes fra analysene i rapporten selv om de er noe eldre enn majoriteten av avgangselever.

fylt 18 år kan dessuten samtykke til deltakelsen selv, hvilket er helt grunnleggende i denne sammenhengen. Med tanke på at vold og seksuelle overgrep i hjemmet er tema for undersøkelsen, ville det være svært problematisk å basere seg på samtykke fra foresatte all den tid det er rimelig å anta at elever fra hjem der disse fenomenene er en realitet, i mindre grad vil ha foreldre som gir tillatelse til deltagelse.

Grunnlaget for undersøkelsen er et landsrepresentativt utvalg av 3. klassetrinn på videregående skoler. Selve utvalgstrekkningen ble foretatt av Statistisk sentralbyrå (SSB) etter mønster fra Ung i Norge-undersøkelsene (Rossow & Bø 2003). Helt konkret betyr dette at skolene ble gruppert i fem regioner⁴, og innenfor hver region i tre grupper ut fra skoletype⁵ (det vil si rene allmennfaglige skoler, rene yrkesfaglige skoler og skoler med både yrkesfag og allmennfag).

Denne inndelingen etter region og skoletype gir 15 såkalte strata. Trekkenheten innenfor disse strataene er klassetrinn, dvs. at dersom et trinn blir trukket ut blir alle elevene på dette klassetrinnet på vedkommende skole inkludert i utvalget. Trekk sannsynligheten er imidlertid proporsjonal med trinnets størrelse. Det betyr at store klassetrinn innenfor et stratum har større sannsynlighet for å komme med i utvalget enn mindre trinn, og dermed også elevene derfra. I vedlegg A har vi vist hvordan det ideelle utvalget ble beregnet innenfor hvert stratum basert på antall klassetrinn og antall elever i populasjonen i hvert stratum. Når vi skal vurdere utvalgets representativitet har avviket fra det ideelle antallet elever i hvert stratum betydning. Våre beregninger (se vedlegg, tabell A.2) viser at avviket var lite i samtlige stratum. Den samlede svarprosenten var også høy, temaet for undersøkelsen tatt i betraktning. Med utgangspunkt i et nettoutvalg på 9085⁶, oppnådde vi en svarprosent på 77,4. Alt i alt deltok 7033 elever fra 67 skoler i undersøkelsen.

⁴ 1: Oslo, 2: Akershus, Østfold og Vestfold, 3: Hedmark, Oppland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder, 4: Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal og 5: Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms, Finnmark og Svalbard

⁵ Et trinn regnes som allmennfaglig (AF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på allmennfaglig studieretning, og som yrkesfaglig (YF) dersom flere enn 95 prosent av elevene går på yrkesfaglig studieretning. Ellers regnes trinnet som kombinert AF/YF.

⁶ Det ideelle utvalget på 10.000 ble redusert som følge av skoler som trakk seg i siste liten før undersøkelsen skulle gjennomføres, samt avvik mellom det registrerte og faktiske elevantallet på en rekke klassetrinn.

Representativitet og frafall

Som vi var inne på i innledningskapitlet har valget av avgangselever som deltakere noen omkostninger. Dels handler disse om at vi mister flere elever på grunn av frafall enn om vi hadde valgt elever fra første årstrinn på videregående. Dette frafallet er problematisk av flere grunner: For det første er det rimelig å anta at ungdom som har opplevd vold og overgrep i større grad befinner seg i gruppa som faller fra mellom 1. og 3. klasstrinn. Omfanget av vold og overgrepserfaringer vil derfor underestimeres. I tillegg viser tidligere forskning at frafallet fra videregående er skjevt når det gjelder sosiale bakgrunnsfaktorer (Støren et al. 2007) som på sin side påvirker representativiteten i forhold til den teoretiske populasjonen. Noen grupper *blir* underrepresentert i denne typen utvalg. Som vi nevnte i innledningskapitlet gjelder dette blant annet unge med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn, unge som har foreldre som står utenfor arbeidsmarkedet, samt unge med foreldre med lav utdanning og lav inntekt. Dersom fenomenene vi undersøker er koplet til slike kjennetegn fører også dette til underestimering av vold og overgrep i ungdomsbefolkningen.

Et tilleggsproblem er at særlig gutter på yrkesfaglige studieretninger er ute i praksis store deler av tredje klasse på videregående, og derfor ikke kan delta i opplegg som vårt. Også dette påvirker utvalgets representativitet. I vårt utvalg kan vi se dette ved at andelen jenter er betydelig høyere enn andelen gutter (henholdsvis 58 og 42 prosent), samt ved at andelen rene allmennfagelever er svært høy: 68 prosent.

Samlet innebærer disse forholdene at utvalget ikke er representativt i streng forstand, samt at de forekomsttallene vi oppgir for ulike former for vold og overgrep vil være lavere enn den faktiske forekomsten. Hvor mye høyere de «reelle» tallene er, er det ikke mulig å si noe helt spesifikt om. Når dette er sagt vil vi samtidig framheve at frafallet på ulike nivåer *er* begrenset, og at materialet som helhet omfatter en stor andel av de som befant seg i målgruppa for undersøkelsen.

Longitudinelt design – bruk av personnummer

Svarprosenten er trolig noe påvirket av at undersøkelsen inngikk i et longitudinelt opplegg. Dette innebar at elevene ble bedt om å samtykke til videre deltakelse og/eller samtykke til kopling til registerdata, og dermed til

at en koplingsnøkkel mellom elevens tildelte id-nummer og personnummer kunne oppbevares. Av de som deltok i undersøkelsen samtykket 48 prosent til at vi kunne kontakte dem igjen med tanke på videre deltakelse og 58 prosent samtykket til at vi kunne kople svarene de ga i spørreskjemaet til registeropplysninger om dem⁷. Andelen som samtykket var for øvrig noe høyere blant jenter enn blant gutter for begge spørsmålene.

Både i informasjonsbrosjyren som ble utdelt på forhånd og i brevet som var trykket på førstesiden av spørreskjemaet ble elevene forsikret om at den nevnte koplingsnøkkelen ikke ville bli oppbevart sammen med svarene på spørreskjemaet. Datafilen NOVA har benyttet til analysene i denne rapporten inneholder altså ikke deltakernes fødsels- og personnummer. Forskerne som arbeider med de empiriske analysene vil heller ikke få tilgang til disse opplysningene når det blir aktuelt å gjøre en oppfølgingsundersøkelse. Selv om hensynet til personvernet formelt sett skulle være ivaretatt gjennom denne ordningen var det, som vi skal komme tilbake til, ikke alle ungdommene som følte seg overbevist om at de var sikret anonymitet.

Pilotundersøkelse

Som et ledd i kvalitetssikringen av spørreskjemaet gjennomførte vi en pilotundersøkelse i to klasser ved en videregående skole i Akershus. Elever fra en allmennfaglig og en yrkesfaglig klasse fylte ut spørreskjemaet med oss til stede, og ga muntlig tilbakemelding på skjemaet og enkeltspørsmål både underveis og i etterkant av utfyllingen. Vi var særlig opptatt av om det var spørsmål som var uklare og kunne misforstås, og hvordan elevene opplevde å fylle ut et så omfattende skjema med mange sensitive spørsmål. Inntrykket vi satt igjen med var at skjemaet i all hovedsak fungerte greit, og at det store flertallet var kommet gjennom skjemaet etter omtrent en klokke. Vi foretok derfor bare mindre justeringer av spørreskjemaet i etterkant av piloteringen.

Den praktiske gjennomføringen

Når utvalget var trukket sendte NOVA brev til samtlige av de fylkeskommunale skolemyndighetene for å be om tillatelse til å kontakte de aktuelle

⁷ Det ble bedt om samtykke til å kople til registeropplysninger om inntekt, utdanning, familie- og boligsituasjon, stønadsmottak og straffbare forhold.

skolene. Så fort fylkesskolemyndighetene ga samtykke sendte vi et formelt brev til skolene som var trukket ut for å delta i undersøkelsen med en forespørsel om samarbeid. Sammen med dette brevet lå et brev fra Barne- og likestillingsdepartementet der formålet med undersøkelsen ble spesifisert og hvor skolene ble oppfordret til å delta. Av skolene som opprinnelig ble trukket ut til å delta svarte om lag en tredjedel nei⁸. Det var derfor nødvendig å kontakte erstatningsskoler for de som falt fra i første runde. Dette arbeidet var mer tidkrevende enn vi hadde beregnet på forhånd, men det var vellykket i den forstand at vi i stor grad lyktes i å erstatte skoler som falt fra med tilsvarende skoler innenfor samme stratum.

Skoler som sa ja til å delta ble bedt om å finne en kontaktperson som kunne ha ansvar for gjennomføringen av undersøkelsen. Samtlige kontaktpersoner ble invitert til møter hvor både bakgrunnen for undersøkelsen og den praktiske gjennomføringen av datainnsamlingen ble gjennomgått. For skoler som kom med i den siste fasen av rekrutteringen ble disse møtene avholdt per telefon.

Selve gjennomføringen av undersøkelsen foregikk i klasserommet med en lærer til stede. I forkant av selve utfyllingen av spørreskjemaet hadde elevene fått utdelt en informasjonsbrosjyre. Denne inneholdt opplysninger om temaet for undersøkelsen, hvorfor og hvordan den skulle gjennomføres, og hvordan elevene kunne reservere seg fra å delta. De som samtykket til å delta (dvs. fylte ut spørreskjemaet) fikk to skoletimer til rådighet. Elever som ikke ville delta måtte også være tilstede i klassen, men kunne arbeide med oppgaver eller lekser.

Spørreskjemaet var omfattende (28 sider) og inneholdt en rekke temaer i tillegg til vold og overgrep, blant annet spørsmål om sosial bakgrunn og levekår, spørsmål om rus og seksualitet, samt psykisk helse. En viktig grunn til å inkludere spørsmål om ulike sider ved ungdoms tilværelse var at dette ville gjøre at spørreskjemaet ble opplevd som relevant av flere enn dem som hadde volds- og/eller overgrepserfaringer.

Elever som var fraværende den dagen klassen fylte ut spørreskjema, fikk stort sett tilbud om å besvare spørreskjemaet på et senere tidspunkt. Disse elevene skulle også fylle ut spørreskjemaet på skolen. Kontaktpersonen avtalte

⁸ I alt var det 17 av de forespurte 58 skolene som ikke ønsket å delta (dvs. 29 prosent av skolene i det opprinnelige utvalget). Frafallet på skolenivå omfattet 2719 av de 10054 elevene i utvalget (dvs. 27 prosent av elevene i det opprinnelige utvalget).

med elevenes lærere når denne/disse oppsamlingsrunden(ene) skulle finne sted. Oppsamlingsrundene ble enten avvirket ved at elever fra ulike klasser ble samlet eller ved at elevene fylte ut spørreskjemaet i en «selvstudie-time». Disse oppsamlingsrundene var viktige både for den samlede svarprosenten og for utvalgets representativitet.

Over- og underrapportering

Undersøkelser som tar mål av seg å fange opp lavprevalente fenomener er sårbare for det som kalles «falske positive», det vil si at flere enn de som har opplevd for eksempel vold eller overgrep rapporterer om slike erfaringer. Slike tulle svar kan påvirke omfangstall, slik at de blir høyere enn det den reelle forekomsten tilsier. Vi har imidlertid ikke gjennomført systematiske «vaskeprosedyrer» for å luke ut eventuelle falske positive i vårt materiale. Slike prosedyrer handler ofte om å identifisere personer som har svært mange ekstreme svar – for eksempel at de oppgir et urealistisk høyt antall voldshendelser i løpet av siste år. Som vi kommer tilbake til i både kapittel 3 og 4 har ikke vi benyttet denne typen spørsmål i våre analyser, men tatt utgangspunkt i hendelser ungdommene har oppgitt at de har erfart eller ikke. Selv om vi kan risikere at vi har tatt med noen falske positive, har vi valgt å betrakte alle «ja-svar» som reelle. Vi har heller ikke funnet det fornuftig å kjøre vaskeprosedyrer basert på «ekstreme» svar på såkalte utfallsvariabler, som alkoholbruk, antall seksualpartnere o.l. Grunnen er at de fenomenene vi kartlegger innebærer økt risiko for utfall nettopp av denne typen. Dermed har vi i utgangspunktet ikke grunn til å mistenke at slike svar er ikke er reelle. Det vi imidlertid har gjort for å kvalitetssikre materialet er å foreta en manuell kontroll, hvor vi lukte ut skjema der det var åpenbart at utfyllingen ikke «hang på greip». Dette utgjorde svært få skjemaer og avspeiler nok at de aller fleste avgangselever i videregående skole er voksne nok til å avstå fra å gi feilaktige svar.

I forhold til de fenomenene vi har kartlagt er underrapportering høyst sannsynlig et større problem enn overrapportering. Når vi presenterer våre tall må vi ta høyde for at noen av de som har opplevd vold og/eller overgrep vil ha glemt det som hendte, mens andre ikke vil ønske å rapportere om slike hendelser i en skolekontekst. Som for spørsmålet om overrapportering er det selvsagt ikke mulig for oss å tallfeste slike forhold.

Ivaretakelse av deltakere

Å svare på et omfattende spørreskjema om volds- og overgrepserfaringer i en klasseromssituasjon kan være forbundet med ubehag. Noen kan vegre seg mot å svare sannferdig fordi de er engstelige for at andre kan se hvor de krysser. Uro i klassen som følge av at noen blir ferdig tidlig, mens andre har mange erfaringer å rapportere om, og derfor bruker lenger tid, kan også oppleves negativt. For å redusere risikoen for slike negative opplevelser la vi vekt på at lærerne som var tilstede i klassene skulle tenke på situasjonen som en prøve, dvs. at elevene skulle sitte så langt fra hverandre som mulig, og at det skulle være ro i klassen til alle var ferdige. Som et ledd i dette skulle elevene selv putte spørreskjemaet i en konvolutt som var utdelt på forhånd, og oppbevare denne på sin egen pult til de to skoletimene var over.

For de som har opplevd vold eller overgrep kan det å delta i en undersøkelse som denne vekke vonde minner. I informasjonsbrosjyren som ble delt ut i forkant av undersøkelsen opplyste vi om at elever som hadde behov for å snakke med noen kunne henvende seg til skolehelsetjenesten eller sosiallæreren på skolen, og oppga nummeret til Røde Kors telefonen for barn og unge. Egne informasjonsskriv var på forhånd sendt ut til både skolehelsetjenesten og sosiallæreren ved samtlige skoler.

Sikring av personvern handler også om ivaretakelse av deltakerne. I vårt tilfelle handler dette om hvordan koplingsnøkkelen som gir tilgang til elevenes personnummer kan oppbevares. I samråd med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) ble vi enige om at alle koplingslister skulle sendes direkte fra skolene til NSD, og oppbevares der. Personnumrene vil dermed aldri bli oppbevart på NOVA. Denne framgangsmåten ble også godkjent av Regional etisk komité for medisinsk forskning (REK).

At mange har svart nei på begge samtykkespørsmålene, men likevel fylt ut spørreskjemaet, indikerer for øvrig at ungdommene har opplevd det trygt å svare på sensitive spørsmål når dette skjer anonymt, det vil si når de ikke samtykker til at vi får tilgang til personnummeret deres.

Tilbakemelding fra deltakerne

Helt til slutt i spørreskjemaet ba vi ungdommene ta stilling til ulike påstander om hvordan det hadde vært å fylle ut spørreskjemaet. I tabellen under viser vi hvordan ungdommene forholdt seg til tre av dem.

Tabell 2.1 Hvordan var det å fylle ut spørreskjemaet? Prosent

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Spørsmålene tar opp viktige tema (n=6634)	74	20	3	3
Spørsmålene var for private (n=6617)	12	32	27	29
Spørsmålene var ubehagelige (n=6621)	6	28	22	44

De aller fleste deltakerne var enige i at spørsmålene i spørreskjemaet tar opp viktige tema. Av alle som svarte på dette spørsmålet var det kun seks prosent som svarte at de var litt eller helt uenige i påstanden. Samtidig oppga om lag hver tredje at de syntes spørsmålene var ubehagelige å svare på, og en litt høyere andel (44 prosent) syntes spørsmålene var for private. En mulig tolkning av disse svarene er at undersøkelsens formål oppfattes som legitimt av ungdommene, og at de er villige til å tåle et visst ubehag av denne grunn.

I tillegg til å ta stilling til disse påstandene kunne ungdommene gi tilbakemelding på spørreskjemaet ved å skrive en kommentar i et åpent kommentarfelt på baksiden av skjemaet. Overraskende mange (om lag hver tiende) av de som fylte ut spørreskjemaet tok seg tid til å skrive en seriøs kommentar i dette feltet. En enkel gjennomgang av vel hundre av kommentarene viste at de kunne sorteres i noen hovedtemaer. Den største kategorien (mer enn halvparten) handlet om enkeltspørsmål eller andre «tekniske» ting ved spørreskjemaet, som svaralternativer som ikke passet eller manglet. Den hyppigst nevnte innvendingen av denne «tekniske» typen dreide seg om spørsmålene der de som oppga ulike typer krenkelser ble bedt om å oppgi hvor mange ganger dette hadde skjedd. Sitatet under er et eksempel på hvordan ungdommene formulerte seg om dette:

Synes det er flott at dere har en slik undersøkelse. Likevel er det vanskelig å svare på hvor mange ganger du eller foreldrene dine har blitt utsatt/utsetter andre for ulike hendelser. Skriv ca i stedet for å måtte operere med eksakt antall.

Det var også noen få som var generelt negative til undersøkelsen og spørsmålene i spørreskjemaet. Følgende sitater gir et inntrykk av hvordan disse kommentarene var formulert:

Elendige spørsmål. Finn på noe annet!

Råtten spørreundersøkelse. Dårlig opparbeidet og spørsmålene gjentas opptil flere ganger.

Har en god livssituasjon. Tar opp tema som ikke er relevante for meg, og ber om informasjon spesielt om foreldre som er helt forkastelig.

Andre problematiske sider ved undersøkelsen som ble kommentert dreide seg om hvordan personvern og anonymitet ble ivaretatt.

Dette skulle være en anonym undersøkelse, hvorfor får vi da et id-nr som er linket til navnet vårt. Dette blir alt for dumt.

(...) Skummelt at dere vil hente inn personopplysninger om meg, derfor svarte jeg nei.

Slike undersøkelser burde man oppfordre folk til å ta atskilt/alene, ikke i store klassesammenhenger, det er nok da mange som kvier seg for å krysse av særlig på enkelte spørsmål, spesielt om situasjonen hjemme. Dette gjelder ikke meg! ☺

En vanlig bekymring når undersøkelser som denne skal gjennomføres er om det er etisk forsvarlig å stille ungdom direkte spørsmål om sensitive temaer. Et titalls kommentarer av de vi gjennomgikk handlet om dette.

Spørsmålene var kanskje litt for «direkte» i enkelte tilfeller. Man får litt sjokk.

Jeg synes dette var å tråkke litt over den private grensen, dette er ting som kanskje er vanskelig å snakke om for noen og når du da i tillegg til å måtte svare på spørsmål må forklare hendelser, så synes jeg at det blir for drøyt!

Flere kommenterte imidlertid at selv om spørsmålene kunne være ubehagelige, er det viktig at slike undersøkelser blir gjennomført. Ungdommene adresserer med andre ord et generelt forskningsetisk dilemma – bør vi tåle at noen opplever ubehag ved å delta i forskning, hvis forskningen er til nytte for andre?

Synes det er en veldig bra innsats dere gjør her. Selv om noen synes at spørsmålene er veldig private, gjør det jo også stor nytte. Dette er jo et stort og skjult problem. Og med sånne undersøkelser kan dere klare å belyse problemet enda mer.

Selv om det kanskje ikke er like moro å svare på slike spørsmål, er det bra at disse temaene blir tatt opp. Det er mange flere som har det verre enn det ser ut som!

Det var vanskelig å si antall på hendelser, *men godt* å se at noen tar seg tid til å prøve å kartlegge slike temaer. Dette er veldig positivt. Kan selvfølgelig være vanskelig for noen, men alt i alt en veldig god undersøkelse. Får deg til å tenke samt at det er nyttig for det er nok så mange flere enn vi aner som har det vondt! Og kanskje dette kan bidra til at noe blir gjort eller at det i alle fall kommer i søkelyset til det offentlige! ☺

Noen ungdommer etterlyste temaer som ikke var inkludert i undersøkelsen. Begrunnelsene kunne være personlige som i de to første sitatene under eller mer allmenne, som i det påfølgende.

Hvorfor var det ikke flere spørsmål om søsken? Jeg har for eksempel mistet en bror i selvmord – det har jo preget meg veldig. Kunne jo om ikke annet vært litt generelle spørsmål om søsken.

Synes overgrep (særlig psykiske) fra andre enn mor og far burde blitt tatt med i undersøkelsen. Jeg har blitt utsatt for dette og sliter med ettervirkningene i dag.

Jeg synes dere tar opp mange viktige temaer, men hva med litt mer om den usynlige volden som finner sted. Mental vold mot barn og diverse psykiske lidelser voksne har og hvordan disse sykdommene f.eks. går ut over barn/ungdom? Vold er jo et vidt begrep. Mishandling opptrer i mange former, f.eks. forsømmelse, kjefting hver dag. Savner litt mer av den delen, for den er vanskeligst å oppdage og kartlegge. Ved å gjøre dette tror jeg dere fanger opp mye info om den psykiske helsetilstanden i Norge. Bortsett fra det, så synes jeg dette var en fin undersøkelse dog dere er svært direkte. Men det trengs. Den som spør får som regel svar.

En annen kategori kommentarer hadde mer karakter av å være meddelelser av personlig art.

Min søster (...) tok sitt eget liv da jeg var 12. Og jeg fikk en sterk sorgreaksjon etter det.

Har akkurat blitt frisk fra en spiseforstyrrelse.

Synes det var trist å svare på spørsmål om foreldre, da min far døde for kort tid siden.

En siste gruppe med kommentarer handlet om risikoen for at vi feiltolker svarene ungdommene har gitt. Flere var inne på at når man krysser av for om en hendelse har skjedd eller ikke, får man ikke fram hvordan dette ble opplevd da det skjedde.

Har krysset av for at mamma og pappa har blitt skjelt ut, men dette er i forbindelse med krangling. Syntes spørsmålet fikk det til å virke mer alvorlig enn det hendelsene faktisk har vært. Det samme gjelder det at jeg har blitt slått med flat hånd. Ser ikke på ris på rumpen som en voldelig handling nødvendigvis.

Mye av det man fyller ut kan virke litt mer alvorlig når man svarer på en slik undersøkelse enn slik det følte da man gjorde det. Man kan ha gjort ting i festlige lag, med gode venner som har blitt en god historie i ettertid, og ikke like farlig som det kan virke på denne undersøkelsen. (...).

Ungdommene som kommenterte spørreskjemaet påpeker mange av de utfordringene som er knyttet til det å gjennomføre undersøkelser av denne typen, både av forskningsetisk og mer praktisk karakter. Selv om inntrykket samlet sett er at kommentarene i overveiende grad var positive, er de negative kommentarene en tydelig påminnelse om at forskning om sensitive temaer alltid vil medføre ubehag for noen. Ambisjonen må derfor være å balansere kunnskapsbehovene i forhold til risikoen for negative opplevelser. Selv om vi fikk en del negative kommentarer, de fleste av «teknisk» karakter, var det få i det utvalget vi gjennomgikk som problematiserte legitimiteten til selve undersøkelsen. Den høye svarprosenten vi oppnådde er også en indikasjon på at majoriteten av ungdommene opplevde det som meningsfylt å delta i en undersøkelse som dette – selv om vi ikke skal underkommunisere det presset som ligger i at undersøkelsen gjennomføres i skoletiden, og at alternativet er å sitte på pulten med skolearbeid i to timer. Den manuelle kontrollen av skjemaene viste dessuten at det var lite tull i skjemaene, det vil si få skjemaer som ikke var fylt ut på en skikkelig måte. Ungdommene som deltok ser altså ut til å ha forholdt seg seriøst til undersøkelsen. At andelen som har hoppet over spørsmål gjennomgående er lav, også mot slutten av spørreskjemaet, er en indikator på dette. Vi vil også fremheve det store antallet som tok seg tid til å beskrive hva de hadde vært utsatt for med egne ord. Vi tolker dette som et tegn på at mange av ungdommene har følt seg trygge i utfyllingssituasjonen og at de har opplevd det meningsfylt å fortelle om hva de har opplevd.

Statistiske analyser

Vi har benyttet både bivariante og multivariate metoder i analysene av data-materialet. Bivariate analyser viser hvordan to variable (for eksempel utsatthet for seksuelle overgrep og kjønn) henger sammen. Slike sammenhenger vil stort sett bli presentert i form av krystabeller, og er i all hovedsak analysert ved hjelp av Pearsons kjikvadrat-test (χ^2). Denne testen viser om andelen

deltakere som har oppgitt en type hendelse (for eksempel svarte at de var blitt utsatt for overgrep) er signifikant forskjellig i ulike grupper i utvalget (for eksempel blant gutter og jenter). I rapporten opererer vi med tre ulike signifikansnivåer, uttrykt ved bokstaven p for probability: $p < 0,05$, $p < 0,01$ og $p < 0,001$. Jo lavere signifikansverdien er, jo mindre er sannsynligheten (probability) for at de observerte forskjellene skyldes tilfeldigheter – og jo tryggere kan vi være på at forskjellene er uttrykk for reelle forskjeller i populasjonen. Det er verdt å merke seg at kji-kvadrattesten er sensitiv for hvor mange enheter analysen er basert på. Når antallet er høyt, vil selv små forskjeller slå ut som signifikante. Motsatt kan relativt store forskjeller ende opp som ikke-signifikante om antallet enheter i analysen er lavt.

I tillegg til bivariante analyser har vi benyttet multippel logistisk regresjon og multinomisk regresjon. Disse analysene er brukt for å finne ut om sammenhengen mellom to variabler, for eksempel om sammenhengen mellom utsatthet for grov vold fra mor og mors fødeland forble signifikant dersom andre faktorer ble tatt i betraktning. Multinomisk regresjonsanalyse er basert på de samme prinsippene som logistisk regresjonsanalyse, men benyttes i tilfeller hvor den avhengige variabelen har mer enn to kategorier (for eksempel ikke utsatt, utsatt for mild vold og utsatt for grov vold).

Resultatene fra regresjonsanalysene blir formidlet med et mål som har betegnelsen OR, som er en forkortelse for odds ratio. Dette målet er et uttrykk for hvor mye høyere sjansen for å bli utsatt for en bestemt type vold er, om personen har et visst kjennetegn (f.eks. er jente), i forhold til om personen ikke hadde dette kjennetegnet (dvs. i dette tilfellet, er gutt). Når vi kommenterer analyser hvor vi har benyttet logistisk og multinomisk regresjon bruker vi begrepet risiko som betegnelse på hvor stor sjansen er for å for eksempel være utsatt for ulike former for vold og overgrep. Brukt på denne måten viser altså begrepet risiko til *statistisk risiko* for bestemte utfall.

Sammenhenger, ikke årsaksforhold

Helt til slutt vil vi understreke at ingen av analysene i rapporten gir grunnlag for å trekke konklusjoner om årsaksforhold. Når vi sier at to fenomener henger sammen, for eksempel voldsutsatthet og høy beruselsesfrekvens, er det ikke slik at volden ungdom har blitt utsatt for nødvendigvis er årsaken til at de ofte drikker seg fulle. Det samme gjelder analyser der vi undersøker om

ulike kjennetegn ved informantene kan knyttes til høyere risiko for å bli utsatt for en type vold eller krenkelse – for eksempel at det å bli utsatt for vold «hjemme» øker risikoen for å bli utsatt for vold «ute». Dette betyr ikke at volden hjemme er årsaken til volden ute, men at fenomenene henger sammen slik at de som har opplevd det ene fenomenet har høyere statistisk sjanse for også å ha opplevd det andre fenomenet. Rent teoretisk kan vi da tenke oss at det ene fenomenet (i dette eksemplet: volden hjemme) bidrar til mekanismene som leder til det andre fenomenet (her: volden ute). Dette temaet berøres for øvrig også i kapittel 6.

Referanser

- Rossow, I. & Bø, A.K. (2003). Metoderapport for datainnsamlingen til Ung i Norge 2002. OSLO: NOVA.
- Støren, L.A., Helland, H. & Grøgaard, J.B. (2007). *Og hvem sto igjen? Sluttrapport fra prosjektet Gjennomstrømming i videregående opplæring blant elever som startet i videregående opplæring i årene 1999–2001*. Oslo: NIFU-STEP, Rapport nr.14/07.

3 Fysisk vold fra foreldre

Innledning

Som vi nevnte i innledningskapitlet er barns utsatthet for vold fra egne foreldre ikke kartlagt tidligere i Norge. Dette betyr at vi har svært lite kunnskap om hvor vanlig det er at foreldre «tyr til nevene», hva slags vold foreldre bruker mot egne barn og hva årsakene til slik voldsbruk er. Flere har påpekt at mangel på slik kunnskap er problematisk. Barneombud Reidar Hjermann pekte blant annet på følgende konsekvenser i forbindelse med lanseringen av FNs globale kartlegging av vold mot barn i 2006 (Pinheiro 2006): «Manglende kunnskap bidrar til å usynliggjøre og tilsløre volden, også i Norge. Det er videre vanskelig å sette inn gode tiltak når vi ikke har tilfredsstillende kunnskap om hvem som utsettes for vold og hvorfor»⁹.

Følgende problemstillinger skal belyses i dette kapitlet: Hvor mange opplever å bli utsatt for fysisk vold fra egne foreldre i løpet av oppveksten, og hvordan er slik vold fordelt mellom ulike grupper? Vi retter i tillegg et særskilt fokus mot betydningen av kjønn: Er gutter og jenter like utsatt for vold fra mor og far? Eller er det noen former for vold som rammer kjønns-spesifikt? Og, rapporterer ungdommene om like mye vold fra mødre som fra fedre? Vi er også opptatt av å identifisere grupper som er særlig voldsbelastet. Fra tidligere forskning vet vi at unges voldsutsatthet henger sammen med familiens sosioøkonomiske posisjon (Pedersen 2001; Sariola & Uutela 1992). Bildet kan oppsummeres slik: Jo mer alvorlige levekårsproblemer i familien, jo større er risikoen for å bli utsatt for vold.

I våre analyser ser vi nærmere på betydningen av tre faktorer som forteller noe om ungdommenes levekårssituasjon: om foreldrene er født i Norge/Norden eller har «innvandrerbakgrunn», om familiens økonomi er god eller dårlig og eventuelle rusproblemer i familien. Spørsmålet vi er opptatt av er hva slike faktorer betyr for unges voldsutsatthet fra egne foreldre. Et

⁹ Reidar Hjermann og Frøydis Heyerdal: Millioner av barn er voldsofre. Kronikk i Aftenposten 11.10.2006

siste tema vi skal belyse handler om sammenhengen mellom volden «hjemme» og «ute», for å bruke et begrepspar vi introduserte i kapittel 1. I denne sammenhengen betyr dette at vi vil undersøke om det å være utsatt for vold fra en eller begge foreldrene øker sannsynligheten for å bli utsatt for vold fra jevnaldrende.

Kartlegging av voldshendelser

Å bli utsatt for vold fra mor eller far kan handle om mange ulike fenomener. I spørreskjemaet har vi derfor nærmet oss temaet på flere ulike måter. Vi har dels stilt generelle spørsmål der det var opp til deltakerne selv å definere hva som faller inn under begrepet vold, og vi har dels stilt spørsmål om helt konkrete handlinger – som å bli slått eller ristet voldsomt. I tillegg har vi stilt spørsmål som fanger opp vold som har ført til skader eller synlige merker. At vi har ulike mål betyr at vi fanger opp et mer sammensatt bilde av den volden barn og unge utsettes for av sine egne foreldre, enn om vi hadde basert analysene på ett enkelt mål. Vi kommer tilbake til hvordan vi anvender disse spørsmålene for å skille mellom grupper av unge etter graden av voldsbelastning de har hatt i oppveksten.

Det generelle spørsmålet vi stilte var utformet slik at det ikke skiller mellom vold fra mor og far. Ordlyden var slik: «Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje?». Formuleringen åpner, som vi ser, også for at utøveren kan være en annen voksen i familien, for eksempel stemor eller stefar.

Spørsmålene som var avgrenset til vold som medførte skade eller synlige merker var imidlertid stilt separat for mor og far (men ikke stemor eller stefar). Det samme gjaldt et større batteri med spørsmål om konkrete handlinger. Dette spørsmålsbatteriet er hentet fra en finsk undersøkelse om vold og overgrep mot barn¹⁰ (Sariola & Uutela 1992). Batteriet er en variant av den velkjente Conflict Tactics Scale (CTS), som opprinnelig ble utviklet for å måle forekomsten av konflikter og vold i parforhold (Straus 1979; Straus et al. 1996). Forskerne som utviklet CTS har senere konstruert varianter som skal måle foreldres vold mot barn med utgangspunkt i foreldres rapportering (Straus et al. 1998). Slike skalaer er blant annet brukt i to svenske studier av

¹⁰ Vi har moderert skalaen som ble benyttet i Finland, blant annet ved at vi skiller mellom vold før og etter 13 år (14 år i den finske undersøkelsen), samt at vi har listet opp færre konkrete voldshandlinger i vårt spørsmålsbatteri.

foreldres voldsbruk (Edfeldt 1985, SOU 2001:18). Logikken i CTS er at konteksten for handlingene det spørres om, er en konflikt.¹¹ Før selve batteriet presenteres derfor som regel noen innledende setninger. I vårt tilfelle var de formulert slik: «Foreldre og barn har mange ulike måter å forsøke å løse konflikter på. Har din mor / din far gjort noe av det følgende når dere har kranglet?». I vårt skjema ble disse formuleringene etterfulgt av en liste med 12 handlinger av ulik grovhetsgrad – fra verbale krenkelses til grov fysisk vold med stort skadepotensiale. For hver av handlingene ble deltakerne bedt om å krysse av for om de hadde slike erfaringer før og etter fylte 13 år. De som svarte positivt ble også bedt om å oppgi antall ganger de var blitt utsatt for den aktuelle krenkelsen. Andelen som svarte på disse spørsmålene var imidlertid for lav til at vi kan bruke dem i analysene. Dette betyr at vi har et dårligere grunnlag enn vi hadde ønsket for å beregne andelen unge som er utsatt for gjentatte krenkelses fra hver av foreldrene.

Utsatthet for vold fra mor og far noen gang

Deltakernes svar på spørsmålet om de hadde opplevd å bli slått med vilje av en voksen i familien er vist i tabell 3.1. Fordi vi er interessert i eventuelle forskjeller i gutters og jenters voldsutsatthet, oppgir vi tallene fordelt etter kjønn. Som vi var inne på i avsnittet over kan den voksne som står bak volden være både mor, far, stemor og stefar – og antakelig i noen tilfeller en annen voksen i familien. Spørsmålet er heller ikke spesifisert med hensyn til hva slags «slag» dette har vært, det vil si at svarene rommer en god del variasjon når det gjelder grovheten i det ungdommene har opplevd.

Den store majoriteten av ungdommene oppga at de aldri med vilje var blitt slått av en voksen i familien. Samtidig var det en ikke ubetydelig andel som svarte at de hadde opplevd minst en slik hendelse i løpet av oppveksten – blant jentene 20 prosent og blant guttene 14 prosent. Både blant gutter og jenter var det slik at majoriteten av dem som oppga offererfaringer hadde opplevd dette én eller noen få ganger. Andelen med svært mange offeropplevelser (10+) i løpet av oppveksten var liten både blant gutter og jenter (om lag 2 prosent for begge kjønn).

¹¹ Vi må anta at denne presiseringen innebærer en begrensning i forhold til rapporteringen av hendelser. Hendelser hvor volden har skjedd umotivert, eller uten at det har vært en konfliktsituasjon er i utgangspunktet ekskludert.

Tabell 3.1 Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje. Inndelt etter kjønn. Prosent

	Gutt (n=2816)	Jente (n=3958)	Totalt (n=6774)
Nei, aldri	86	80	82
Ja, én gang	7	11	9
2–4 ganger	4	7	5
5–10 ganger	2	1	2
Mer enn 10 ganger	2	2	2
Total	101	100	100

P<0,001

Mønsteret i tabell 3.1 tyder på at flere jenter enn gutter opplever å bli slått av en nær omsorgsperson i løpet av oppveksten. Dette kan ha to forklaringer. Det kan enten være at det er reelle forskjeller i hvor tilbøyelig nære omsorgspersoner er til å ty til vold overfor gutter og jenter, eller det kan være at jenter opplever fysiske krenkelser som mer alvorlige og derfor husker dem bedre når de senere blir stilt spørsmål om slike opplevelser. En slik forklaring stemmer godt overens med funn fra en norsk studie blant voksne (Pape & Stefansen 2004: 58–59) som indikerer at menn i større grad enn kvinner glemmer egne offeropplevelser i årenes løp. Mønsteret vi ser i tabellen kan selvsagt også være et uttrykk for en kombinasjon av kjønnete «glemselskurver» og reelle forskjeller i utsatthet mellom jenter og gutter.

De som svarte bekreftende på spørsmålet om å ha blitt slått med vilje av en voksen i familien ble bedt om å oppgi hvor gamle de var første gang de opplevde dette. Bildet er nesten identisk for gutter og jenter, og vi oppgir derfor aldersfordelingen for utvalget samlet.

Tabell 3.2 Alder første gang en voksen i familien slo deg med vilje. Prosent

	Prosent
Under 5 år	13
6–10 år	35
11–13 år	26
14 år eller eldre	27
Totalt	100
N	1185

Hvor lett det er å tidfeste den første voldshendelsen man er blitt utsatt for av en voksen, vil antakelig variere både med hendelsens alvorlighetsgrad og om hendelsen har inngått i et mønster av krenkelser eller ikke. Å huske hendelser fra de aller første barneårene er dessuten uvanlig. Derfor er det ikke over-

raskende at bare et mindretall krysset av for at den første hendelsen fant sted før de fylte 5 år. Det vanligste svaralternativet var aldersspennet 6–10 år. I alt var det vel en tredjedel av de som besvarte spørsmålet som krysset av for denne alderskategorien. I tillegg krysset litt mer enn en fjerdedel av for kategorien 11–13 år og en tilsvarende andel for kategorien 14 år eller eldre. Samlet var det med andre ord mer enn halvparten som opplevde den første voldshendelsen fra en voksen i familien etter at de hadde fylt 11 år.

Er det noen sammenheng mellom alder ved første voldsopplevelse og antall ganger man har blitt slått med vilje av en voksen i familien? I tabell 3.3 under har vi kun inkludert de av ungdommene som oppga at de hadde blitt utsatt for slik vold fra en voksen. Når vi snakker om «første» voldshendelse i denne sammenhengen må det ikke tas til inntekt for at alle de som oppga en hendelse var blitt utsatt flere ganger. Som vist i tabell 3.1 hadde halvparten av dem som oppga en voldshendelse, opplevd dette kun én gang.

Tabell 3.3 Sammenheng mellom alder ved første voldshendelse og antall voldshendelser. Prosent (n)

Opplevd vold ...	5 år eller yngre (143)	6–10 år (402)	11–13 år (301)	14 år eller eldre (308)	Totalt (1154)
... 1 gang	27	41	58	70	51
... 2–4 ganger	30	36	30	25	31
... minst 5 ganger	43	24	12	5	18
Totalt	100	100	100	100	100

P<0,001

Mønsteret i tabellen er tydelig: Jo yngre ungdommene oppga at de var første gang en voksen i familien slo dem med vilje, jo høyere var andelen som rapporterte om flere slike hendelser, og motsatt: jo eldre ungdommene var første gang de ble slått, jo færre var det som oppga flere hendelser. Mønsteret var for øvrig likt for gutter og jenter, noe som tyder på at det å ha vært utsatt for vold tidlig øker sjansen for flere voldseksponeringer for begge kjønn.

Utsatthet for vold fra mor og far før og etter fylte 13 år

Avsnittet over handlet om det å bli slått med vilje av en voksen i familien. Foreldre kan, som vi vet, utsette sine barn for en rekke andre fysiske krenkelser enn slag. I dette avsnittet gir vi aller først en oversikt over hvor vanlig det er å ha opplevd ulike former for fysiske krenkelser fra henholdsvis mor og far – før og etter fylte 13 år. I tabell 3.4 har vi også slått sammen

offererfaringer før og etter fylte 13 år til et mål på noen gangs utsatthet. Handlingene som er listet opp i tabellen er for øvrig gjengitt i samme rekkefølge som de sto i spørreskjemaet.

Totaltallene i tabell 3.4 indikerer at majoriteten av norske ungdommer ikke har opplevd noen former for vold fra foreldrene, verken før eller etter at de fylte 13 år. I alt var det 20 prosent som oppga minst én fysisk krenkelse fra mor og 14 prosent som oppga minst én fysisk krenkelse fra far noen gang. Da vi slo sammen samtlige av de fysiske krenkelsene fra mor og far før og etter 13 år til ett samlet mål fant vi at om lag en fjerdedel av deltakerne (26 prosent) oppga minst ett tilfelle av fysisk vold fra en forelder i løpet av oppveksten, mens sju prosent oppga ett tilfelle av fysisk vold fra begge foreldrene (n=6392). Vi kan også nevne at nærmere to tredjedeler av ungdommene som noen gang hadde opplevd fysiske krenkelser fra henholdsvis mor og far hadde krysset av for én enkelt type vold. Selv om vi må ta høyde for at ungdommene kan ha blitt utsatt for denne formen for vold flere ganger, er dette en indikasjon på at for majoriteten av de som var blitt utsatt for vold handlet dette om et enkeltstående tilfelle, og ikke om gjentatte krenkelser.

Tabell 3.4 Opplevd ulike typer fysiske krenkelser fra mor/far når dere har kranglet før og etter 13 år, samt noen gang. Prosent¹²

	Før 13 år		Etter 13 år		Noen gang	
	Mor har...	Far har...	Mor har...	Far har...	Mor har...	Far har...
<i>Milde fysiske krenkelser:</i>						
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	7	6	5	5	9	8
Lugget eller kløpet deg	8	4	5	2	9	4
Slått deg med flat hånd	7	5	5	3	10	6
<i>Grove fysiske krenkelser:</i>						
Slått deg med knyttneven	0,4	0,8	0,4	1	0,7	1,3
Slått deg med en gjenstand	1,3	1	1	0,8	1,6	1,2
Gitt deg bank/juling	1,1	1,2	0,6	0,7	1,3	1,4
Gjort noe annet voldelig mot deg	0,6	1,2	0,5	0,7	0,8	1,4
Minst én form for fysisk vold	16	11	11	8	20	14

Når det gjelder det vi kan kalle mildere former for fysisk vold – å bli dyttet/ristet, lugget/kløpet eller slått med flat hånd – var det flere som oppga slike krenkelser både fra mor og far før fylte 13 år, enn etter fylte 13 år. Det går

¹² Antall svar på spørsmål om mors bruk av vold varierte mellom 6746 og 6945. Antall svar på spørsmål om fars bruk av vold varierte mellom 6607 og 6800.

også fram av tabellen at mildere former for vold forekommer langt oftere enn grove former for vold, det vil si slag med knyttneve eller gjenstand, bank/juling og andre voldelige krenkelser. Det var for eksempel slik at mens omlag hver tiende hadde opplevd hver av de milde krenkelsene fra mor minst én gang i løpet av oppveksten, varierte andelen som hadde krysset av for de grove krenkelsene mellom 0,7 og 1,6 prosent. Det samme mønsteret kan ses for vold fra far.

Når det gjelder den milde volden var det flere som oppga at mor hadde utsatt dem for dette, enn som oppga at far har gjort det samme – både før og etter fylte 13 år. For de grovere formene for vold fant vi ikke en slik forskjell.

Videre analyser (ikke vist her) viste at det med ett unntak ikke var noen tydelige forskjeller i andelen gutter og jenter som rapporterte om fysisk vold fra far. Unntaket gjaldt lugging/klyping, hvor andelen som svarte positivt var litt høyere blant jenter enn blant gutter.

For fysiske krenkelser fra mødre fant vi imidlertid et tydelig kjønn mønster for det vi her har kalt mildere former for vold: flere jenter enn gutter rapporterte om slik vold fra mor i løpet av oppveksten. Et tilsvarende mønster ble for øvrig rapportert i den nevnte finske studien (Sariola & Uutela 1992) som anvendte samme skala som vi har gjort. I tabell 3.5 har vi slått sammen de milde krenkelsene til ett samlet mål og viser andelen gutter og jenter som har blitt utsatt for slik vold fra mor i løpet av oppveksten. Vi viser også andelen gutter og jenter som har opplevd tilsvarende krenkelser fra far, samt andelen som har opplevd minst en av de grove krenkelsene vi kartla fra henholdsvis mor og far.

Tabell 3.5 Milde og grove krenkelser fra mor og far noen gang blant jenter og gutter. Prosent

	Basistall j / g	Jenter	Gutter	Totalt
Milde fysiske krenkelser fra mor***	3922/2755	21	17	19
Milde fysiske krenkelser fra far	3858/2651	13	13	13
Grove fysiske krenkelser fra mor	3921/2748	2,7	3,1	3
Grove fysiske krenkelser fra far	3838/2613	3,3	3,5	3

***p<0,001

Det er bare for de mildere formene for fysisk vold fra mor vi finner forskjeller mellom gutter og jenter. Separate analyser (ikke vist her) av hver av de milde formene for vold, viste for øvrig at kjønnsforskjellen gjaldt alle de konkrete handlingene vi stilte spørsmål om. En nærliggende forklaring på forskjellen

mellom jenter og gutter er at den er et uttrykk for at relasjonen mellom mødre og døtre er mer konfliktfylt enn relasjonen mellom mødre og sønner i tenåringsperioden. Som tabell 3.6 viser var kjønnsforskjellen i utsatthet for milde krenkelser fra mor tydeligere etter fylte 13 år enn før fylte 13 år.

Tabell 3.6 Milde fysiske krenkelser fra MOR før og etter 13 år blant jenter og gutter. Prosent

	Basistall j / g	Jenter	Gutter
Milde fysiske krenkelser fra mor før fylte 13 år*	4035/2843	16	14
Milde fysiske krenkelser fra mor etter fylte 13 år***	3945/2769	12	8

*** $p < 0,001$, * $p < 0,05$

Blant jenter oppga 12 prosent at de hadde opplevd mild vold fra mor etter fylte 13 år, mens tilsvarende tall for gutter var åtte prosent. Vi undersøkte videre om jenter var mer utsatt enn gutter for verbale krenkelser fra mor i en konfliktsituasjon. I spørreskjemaet listet vi opp fire slike krenkelser: om man i en konfliktsituasjon hadde opplevd å bli kjefet på, skjelt ut, hånet/ydmyket eller truet med vold av mor. Resultatene viste at flere jenter (65 prosent) enn gutter (55 prosent) oppga at de var utsatt for minst én av disse typene verbale krenkelser fra mor etter fylte 13 år ($p < 0,001$). Det var også flere jenter (10 prosent) enn gutter (5 prosent) som oppga minst tre slike krenkelser etter fylte 13 år. En enkel krysskjøring viste at det var en tydelig sammenheng mellom utsatthet for verbale krenkelser og utsatthet for vold – for begge kjønn. Sammenhengen var imidlertid litt tydeligere for jenter enn for gutter. Blant jenter som oppga minst tre typer verbale krenkelser fra mor hadde for eksempel nærmere to tredjedeler (65 prosent) også erfart fysisk voldsbruk fra mor¹³. Tilsvarende tall for gutter var 58 prosent. En samlet vurdering er at resultatene tyder på at konfliktfylte relasjoner mellom mødre og tenåringsbarn i majoriteten av tilfellene har islett av fysisk voldsbruk fra mors side.

Grader av voldsutsatthet

Som vi var inne på i innledningskapitlet er det ikke uproblematisk å skille mellom milde og grove voldshandlinger. Samtidig er det gode grunner til å gjøre det. Som vi så i avsnittet over var det store forskjeller i forekomsten av

¹³ Dvs. svart bekreftende på minst ett av de konkrete spørsmålene om fysiske voldshandlinger eller spørsmålene om skader/merker som følge av vold.

det vi kalte milde og grove fysiske krenkelser. Terskelen for å ty til det vi definerte som grove krenkelser er langt høyere enn terskelen for å gi en ørefik, lugge, klype, dytte eller riste. Selv om vi har argumentert for at «vold er vold» er forskjellen i forekomster en indikasjon på at vi har å gjøre med situasjoner som i en viss forstand *er* forskjellige. De finske forskerne Sariola og Uutela (1992) har basert seg på en lignende kategorisering. De betrakter voldsformer som tradisjonelt har blitt brukt som fysisk avstraffelse (å riste, klappe til, lugge osv.) som milde voldsformer, mens vold som overskrider grensen for hva som har vært regnet som akseptabel foreldreatferd er definert som grov vold (slå med knyttneve eller gjenstand, true med våpen osv.). Også i en britisk studie basert på CTS finner vi et slikt skille mellom mildere og grovere former for vold (Cawson et al. 2000).

Hensikten med dette avsnittet er å konstruere et mål på grader av voldsutsatthet i oppveksten som vi kan bruke i videre analyser. Vi skal gjøre dette ved å kombinere ungdommenes svar på spørsmålene om konkrete voldshendelser (se tabell 3.4), samt spørsmål om vold fra henholdsvis mor og far som medførte skader eller synlige merker. Slik vold kan uten tvil defineres som grov. I spørreskjemaet stilte vi tre spørsmål som hadde til hensikt å fange opp slike erfaringer. Disse var formulert slik: «Har din mor / din far noen gang brukt vold mot deg slik at du fikk synlige merker / fysiske skader?», «Har din mor / din far noen gang brukt vold mot deg slik at du hadde smerter dagen etter?» og «Har din mor / din far noen gang brukt vold mot deg slik at du trengte legehjelp?».

Svært få svarte bekreftende på spørsmålet om de hadde hatt behov for legehjelp som følge av vold fra henholdsvis mor og far. I alt var det seks ungdommer, fire gutter og to jenter, som svarte at mor hadde brukt vold mot dem slik at de trengte legehjelp. Til sammen utgjør disse 0,1 prosent av utvalget. Noen flere svarte bekreftende på spørsmålet om vold fra far som hadde medført behov for legehjelp – ti jenter og åtte gutter. I prosent utgjør disse 0,3 prosent av utvalget. Selv om vi må ta høyde for at vårt utvalg ikke favner hele ungdomspopulasjonen, og at det er et visst frafall blant de som var i målgruppa, indikerer disse lave tallene at det å oppleve vold fra foreldre som er så alvorlig at man får behov for legehjelp er et svært lavfrekvent fenomen.

Fordi det var få som svarte positivt også på de andre spørsmålene om vold fra foreldre som hadde medført skader, merker eller smerter, valgte vi å slå sammen disse tre spørsmålene i de videre analysene. I tabellen under viser

vi andelen gutter og jenter som svarte positivt på minst ett av disse spørsmålene for henholdsvis mor og far.

Tabell 3.7 Vold fra mor og far som har medført skader, merker og/eller smerter og/eller behov for legehjelp etter kjønn. Prosent

	Basistall j / g	Jenter	Gutter	Alle
Mor har brukt slik vold ^{***}	4026/2813	4,5	2,5	3,7
Far har brukt slik vold ^{n.s}	3850/2708	4,7	3,9	4,4
Både mor og far har brukt slik vold ^{n.s}	3821/2680	1,4	1,1	1,3

***p<0,001

Flere jenter enn gutter oppga at mor hadde brukt vold mot dem slik at de ble skadet eller fikk smerter dagen etter. Tendensen var den samme for vold fra far, men her var forskjellen mindre, og ikke statistisk signifikant. Totaltallene i tabellen over indikerer at det å oppleve vold fra mor og far som er så grov at den medfører skade er en relativt uvanlig erfaring for både gutter og jenter. Rundt fire prosent svarte positivt på spørsmålene om slik vold fra henholdsvis mor og far. Som det framgår av tabellen undersøkte vi også hvor mange det var som hadde opplevd vold fra begge foreldrene som hadde fått fysiske konsekvenser. I alt gjaldt dette 87 ungdommer, eller 1,3 prosent av totalutvalget. Litt flere jenter enn gutter rapporterte om slike krenkelser fra begge foreldrene, men forskjellen var ikke signifikant.

For å kunne skille mellom ulike grupper unge etter graden av utsatthet for fysisk vold i oppveksten lagde vi to mål – ett for vold fra mor, og ett for vold fra far. Disse målene gjør det mulig å skille mellom tre grupper unge:

- Unge som ikke har opplevd noe fysisk vold fra mor/far i løpet av oppveksten, det vil si at de ikke har krysset av for noen av de formene for fysisk vold vi stilte spørsmål om,
- Unge som kun har opplevd mildere former for fysisk vold, det vil si de som krysset av for minst én av følgende krenkelser: blitt dyttet eller ristet voldsomt, blitt lugget eller kløpet og blitt slått med flat hånd og
- Unge som har opplevd grove krenkelser, dvs. som enten har krysset av for de konkrete voldshandlingene vi definerte som grove tidligere (slått med knyttneve, slått med gjenstand, fått bank/juling, utsatt for annen vold) og/eller oppgitt at de minst én gang har blitt skadet eller fått synlige merker som følge av vold fra henholdsvis mor eller far.

I det følgende bruker vi disse betegnelse på de ulike gruppene: ikke utsatt, kun utsatt for mild vold og utsatt for grov vold. Tabell 3.8 viser andelen gutter og jenter i disse kategoriene med utgangspunkt i henholdsvis mors og fars voldsbruk.

Tabell 3.8 Grader av utsatthet for fysisk vold fra henholdsvis MOR og FAR i løpet av oppveksten etter kjønn. Prosent

	Vold fra mor		Vold fra far	
	Jenter (n=3860)	Gutter (n=2684)	Jenter (n=3688)	Gutter (n=2521)
Ikke utsatt	78	83	85	86
Kun mild vold	16	13	9	9
Grov vold	6	4	6	5
	p<0,001		n.s.	

Bildet som avtegner seg stemmer godt overens med det vi har sett tidligere i kapitlet: Gutter og jenter utsettes for vold fra far i omtrent samme grad, men jenter er mer sårbare enn gutter for å bli utsatt for vold fra mor. Den finske studien vi har nevnt tidligere (Sariola & Uutela 1992) som også brukte en variant av CTS, fant et tilsvarende kjønnmønster når det gjaldt milde former for vold: finske jenter var mer utsatt enn finske gutter. Forskerne bak denne studien refererte imidlertid til en amerikansk studie (Wauchope & Straus 1989), der det samme instrumentet ble brukt i en undersøkelse blant foreldre. I dette materialet ble det rapportert om mer mild vold mot gutter enn mot jenter. I følge de amerikanske forskerne kan dette være et uttrykk for at foreldre er mer villige til å fortelle om vold mot gutter enn mot jenter. Når man spør ungdom selv om hva de har opplevd fjerner man dette problemet. De finske forskerne forklarer forskjellen i viktimisering mellom gutter og jenter med at jenter er lettere å kontrollere fysisk enn gutter. En annen forklaring er, som vi har vært inne på tidligere, at jenter kan være noe mer tilbøyelige til å rapportere om fysisk voldsbruk fordi de oppfatter hendelsene som mer alvorlige, og derfor ikke glemmer dem like lett som gutter. Fordi vi ikke kan si noe sikkert om slike mekanismer bør vi være forsiktige med å avvise den kjønnsforskjellen vi har vist i tabellene over. Dersom vi tar utgangspunkt i at resultatene våre speiler ungdommens erfaringer, blir konklusjonen at flere jenter enn gutter har opplevd fysisk vold fra egne foreldre i løpet av oppveksten.

Vi undersøkte videre hvor mange det var som hadde opplevd grov vold fra minst én av foreldrene og fra begge foreldrene. Resultatene var som følger:

92 prosent oppga at de verken var utsatt for grov vold fra mor eller far, om lag seks prosent hadde opplevd grov vold fra enten mor eller far, mens to prosent var utsatt for grov vold fra både mor og far. Andelen som oppga at de var blitt utsatt for grov vold fra begge foreldrene var for øvrig lik for gutter og jenter.

Oppvekstvilkår og voldsutsatthet

Den danske regjeringens handlingsplan mot barnemishandling fra 2004 påpeker at risikoen for fysisk mishandling fra foreldre er størst for barn som vokser opp under sosialt belastede forhold. Også i den svenske offentlige utredningen om barn og mishandling påpekes slike sammenhenger: «En svag familjekonomi framstår som den bakgrundsvariabel vilken har starkast samband med barnmisshandel (...). Jo sämre familjekonomi desto större utsatthet» (SOU 2001:18, s. 89).

Norsk forskning om voksnes voldsutsatthet viser tydelige sammenhenger mellom voldseksposering og levekår. I en studie blant voksne bosatt i Oslo fant for eksempel Pape og Stefansen (2004) at det å være arbeidsledig, motta ulike former for trygdeytelser, samt å ha dårlig økonomi, økte risikoen for å bli utsatt for vold betraktelig. Sammenhengene gjaldt både menn og kvinner og på tvers av voldsformer. Når det gjelder ungdoms risiko for å bli utsatt for grov vold generelt, har Pedersen (2001) vist at både individuelle faktorer relatert til levekår og karakteristika ved det området man vokser opp i har betydning. Blant de individuelle faktorene som økte risikoen for viktisering var innvandrerstatus, arbeiderklassebakgrunn, og det å ha foreldre som var arbeidsledige eller mottok sosialhjelp. I tillegg kom en velferdsindeks på befolkningsnivå som besto av opplysninger om utdannings- og inntektsnivå, andelen aleneforsørgere og dødsrater i området ungdommene bodde i. Sistnevnte faktorer hadde større betydning for gutter enn for jenter, og større betydning for norsk ungdom enn for ungdom med innvandrerbakgrunn. At sosioøkonomiske faktorer henger sammen med unges risiko for å bli utsatt for vold, er for øvrig også vist i tidligere bidrag fra samme forfatter (Pedersen 1999; Pedersen & Pape 1999). Den nevnte finske undersøkelsen (Sariola & Uutela 1992) peker i samme retning: unges utsatthet for vold fra egne foreldre henger sammen med sosioøkonomiske faktorer, blant annet arbeidsledighet.

Vi har ikke mulighet til å foreta så komplekse analyser som Pedersen (2001) gjorde. Våre data er begrenset til individuelle karakteristika ved ungdommene som deltok i undersøkelsen. I det følgende skal vi vise noen enkle analyser som belyser sammenhengen mellom barn og unges oppvekstvilkår og risiko for å bli utsatt for vold fra sine egne foreldre. Vi skal se på sammenhenger mellom voldsutsatthet og innvandrerbakgrunn, samt indikatorer på fattigdom og rusproblemer i familien. Kjønn hadde lite å si for mønstrene vi avdekket i de bivariate analysene. Resultatene er derfor vist for gutter og jenter samlet i tabellene og figurene som følger.

Innvandrerbakgrunn

Å ha innvandrerbakgrunn har i tidligere studier av ungdoms utsatthet for vold generelt (Pedersen & Pape 1999) vist seg å ha betydning. Basert på analyser av data fra undersøkelsen Ung i Oslo konkluderte Pedersen og Pape (1999:2320) slik: En liten gruppe innvandrerungdom er utsatt for alvorlig viktisering, dels fordi de kjennetegnes av risikofaktorer som også gjør norske ungdommer utsatt, men også på grunn av forhold mer direkte knyttet til deres innvandrerbakgrunn. Konklusjonen til Pedersen og Pape gjaldt ungdoms utsatthet for vold generelt, det vil si fra alle typer utøvere. Vi er i denne sammenhengen opptatt av et mer spesifikt fenomen – den volden ungdom har opplevd fra egne foreldre. I tabellene 3.9 og 3.10 viser vi hvordan utsattheten for vold fra mor og far varierer med foreldrenes opprinnelsesland. Målet vi har til rådighet er svært grovt – vi har kun opplysninger om hvilken verdensdel foreldrene er født i. Dette betyr at det kan være store forskjeller mellom grupper innenfor hver av kategoriene i disse tabellene. Det betyr også at vi ikke har noe mål på «etnisk bakgrunn», men et mål som sier noe om hvorvidt foreldrene har innvandrerbakgrunn, og hvilken del av verden de har migrert fra. I tabellen opererer vi med tre kategorier: Kategorien Norge/Norden, kategorien Vestlige land, dvs. alle land i Europa (utenom Norden), Nord-Amerika og Oseania, og kategorien ikke-vestlige land, dvs. alle land i Asia, Afrika og Sør-Amerika.

Tabell 3.9 Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet oppveksten etter MORS FØDELAND. Prosent

	Norge / Norden (n=5898)	Vestlige land (n=236)	Ikke-vestlige land (n=418)
Ikke utsatt	82	76	66
Kun mild vold	15	17	17
Grov vold	4	12	17

p<0,001

Tabell 3.10 Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet oppveksten etter FARS FØDELAND. Prosent

	Norge / Norden (n=5557)	Vestlige land (n=244)	Ikke-vestlige land (n=401)
Ikke utsatt	87	76	74
Kun mild vold	9	13	9
Grov vold	5	11	17

p<0,001

Som det går fram av tabellene varierer andelen grovt viktimiterte med innvandrerstatus både for vold fra mor og vold fra far. For eksempel svarte til sammen fire prosent av ungdom med mødre født i Norge eller et annet nordisk land at mor hadde utsatt dem for grov vold minst én gang i løpet av oppveksten. Tilsvarende tall for ungdom med mødre født i et vestlig land var tre ganger høyere (12 prosent) og for ungdom med mødre fra et ikke-vestlig land vel fire ganger høyere (17 prosent). Risikoen for å bli utsatt for grov vold fra foreldre ser altså ut til å være betydelig høyere for unge med foreldre med innvandrerbakgrunn, enten foreldrene kommer fra vestlige eller ikke-vestlige land, enn for unge med norske foreldre.

Vi skal komme tilbake til om denne sammenhengen kan knyttes direkte til det å ha innvandrerbakgrunn, eller om den er et uttrykk for bakenforliggende faktorer, som for eksempel dårlige levekår.

Økonomiske levekår

En mulig risikofaktor for voldsutsatthet er dårlige økonomiske levekår. Spørreskjemaet inneholdt flere indikatorer på denne levekårsdimensjonen. Vi stilte blant annet spørsmål om hvordan ungdommene selv vurderte familiens økonomi de siste to årene. Det er altså ungdommenes subjektive vurdering av familieøkonomien som ligger til grunn for analysene. Slike vurderinger er selvsagt beheftet med usikkerhet. Vi må ta høyde for at økonomi er en relativ størrelse: Hva det vil si å ha god råd vil variere med hvem man sammenligner

seg med. Samtidig har tidligere norsk forskning om fattigdom vist at det er sammenheng mellom subjektive vurderinger av familiens økonomi og familiens faktiske økonomiske situasjon både når man spør voksne (Skevik 2004) og når man spør ungdommer (Sletten, Fløtten og Bakken 2004). Tabellene under viser sammenhengen mellom ungdommenes opplevelse av familieøkonomien de siste to årene¹⁴ og utsatthet for vold fra henholdsvis mor (tabell 3.11) og far (tabell 3.12). Subjektive mål på økonomisk situasjon er for øvrig benyttet i to tidligere norske studier av voksnes voldsutsatthet (Haaland et al. 2005; Pape & Stefansen 2004). Vi anvender den samme inndelingen som tidligere når det gjelder voldsutsatthet, det vil si at vi skiller mellom unge som ikke har vært utsatt for fysisk vold fra hver av foreldrene, de som kun har opplevd mild vold og de som har opplevd grov vold.

Tabell 3.11 Utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang i løpet oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år. Prosent

	Familien har hatt ...		
	God råd (n=4688)	Verken eller (n=1302)	Dårlig råd (n=523)
Ikke utsatt for vold	83	75	65
Kun mild vold	14	17	21
Grov vold	3	8	14

p<0,001

Tabell 3.12 Utsatthet for fysisk vold fra FAR noen gang i løpet oppveksten etter subjektivt vurderte økonomiske levekår siste 2 år. Prosent

	Familien har hatt ...		
	God råd (n=4471)	Verken eller (n=1302)	Dårlig råd (n=487)
Ikke utsatt for vold	87	84	72
Kun mild vold	9	9	13
Grov vold	4	7	15

p<0,001

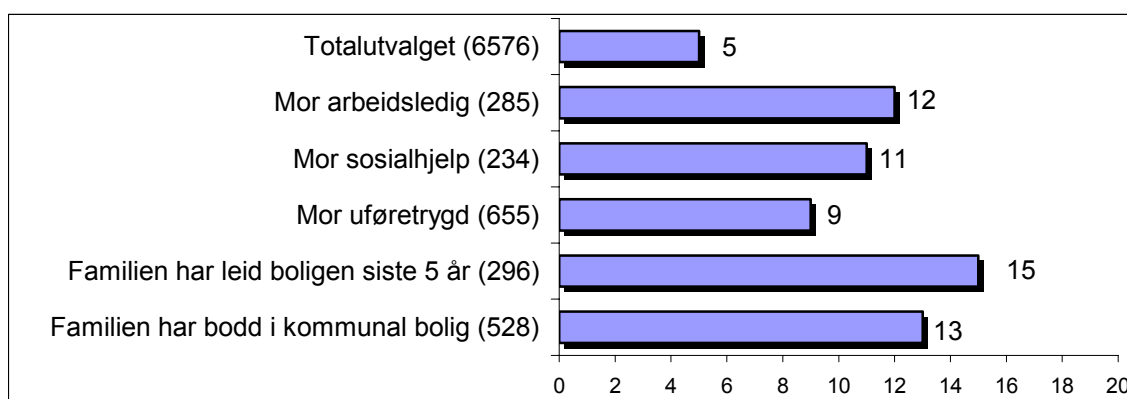
Som det går fram av tabellene over var det en tydelig sammenheng mellom ungdommenes vurdering av familieøkonomien og voldsutsatthet fra både mor og far. I gruppen med dårlig råd var det for eksempel fire ganger så mange som var blitt utsatt for grov vold av far enn i gruppen med god råd. Tallene for mors voldsbruk er like tydelige. Også her var det fire ganger så

¹⁴ Svaralternativene «god råd hele tiden» og «stort sett god råd» er slått sammen til kategorien «god råd». Svaralternativene «dårlig råd hele tiden», «stort sett dårlig råd» og «økonomien har variert mye» er slått sammen til kategorien «dårlig råd».

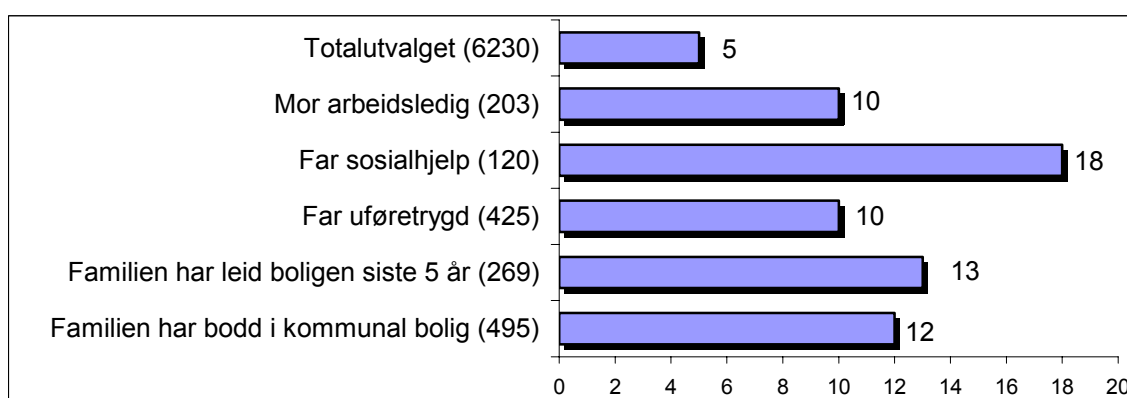
mange som oppga utsatthet for grov vold i gruppen med dårlig familieøkonomi som i gruppen som vurderte familiens privatøkonomiske situasjon til å være god. Tilsvarende sammenhenger er for øvrig vist i en svensk studie blant 20-åringer (referert i SOU 2001:18, s. 87–88).

Figurene under viser andelen som oppga grov vold fra henholdsvis mor og far i totalutvalget og i grupper med ulike typer levekårsproblemer, dvs. blant unge som har foreldre som er arbeidsledige eller mottar sosialstønad eller trygd¹⁵, blant unge i familier som ikke eier egen bolig, eller har bodd i kommunal bolig på et tidspunkt. Det er viktig å være klar over at dette ikke er gjensidig utelukkende kategorier, men grupper som delvis overlapper.

Figur 3.1 Utsatthet for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent (n)

Figur 3.2 Utsatthet for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent (n)

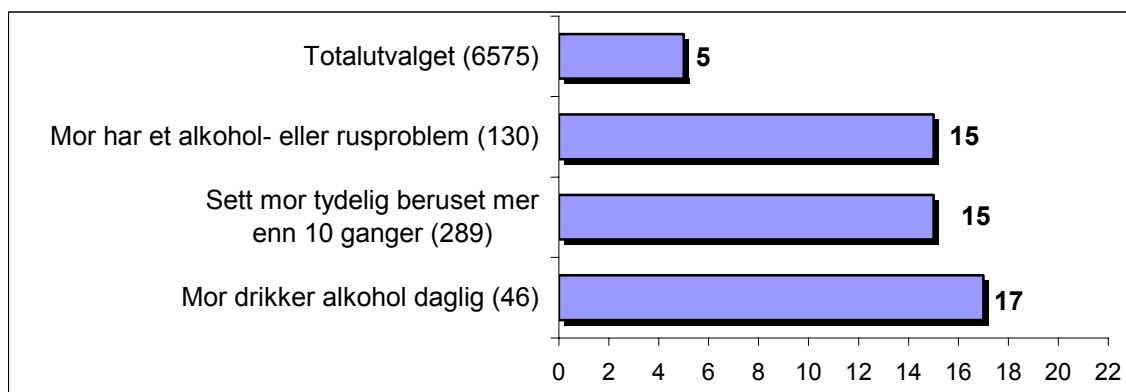
¹⁵ Spørsmålene om stønader og trygd var stilt slik: «Har foreldrene dine hatt noen av følgende inntekter i løpet av de siste 2 årene?» For hver av følgende inntektskilder skulle deltakerne sette ett kryss for mor og ett kryss for far: Sosialhjelp, uføretrygd og arbeidsledighetstrygd.

Med ett unntak var samtlige av sammenhengene vist i de to figurene signifikante på 0,001 nivå. Unntaket gjaldt sammenhengen mellom fars arbeidsledighet og fars voldsbruk. Denne sammenhengen var signifikant på 0,01-nivå. Analysene viste altså at samtlige av levekårsindikatorerne vi undersøkte var assosiert med høyere risiko for voldseksponering. Andelen som oppga at de hadde vært utsatt for grov vold, var for eksempel omtrent dobbelt så høy hvis foreldrene var arbeidsledige eller mottok trygdeytelser enn i totalutvalget. Andelen var enda høyere for de av deltakerne som hadde vokst opp i familier som har eller har hatt problemer med å komme inn på boligmarkedet. Mønsteret var stort sett det samme for utsatthet for grov vold fra far som for grov vold fra mor – andelen som hadde blitt utsatt for grov vold var mellom to og fire ganger høyere i gruppene med levekårsproblemer enn i totalutvalget. Samlet gir resultatene et bilde av at vanlige marginaliseringsindikatorer, som det å ikke være i jobb, økonomisk fattigdom og boligfattigdom har betydning for barn og unges voldsutsatthet.

Rusproblemer i familien

Et annet sett indikatorer på problematiske oppvekstforhold dreier seg om foreldres rusmiddelbruk. Sammenhengen mellom foreldres rusproblemer og voldsutøvelse er godt dokumentert i litteraturen (Berger 2005; Hanson et al. 2006; Walsh et al. 2003). Og som det går fram av figurene på neste side fant også vi tydelige sammenhenger mellom ulike indikatorer på mors og fars rusproblemer og risiko for å bli utsatt for grov vold. Den første kategorien krever en forklaring – søylen angir andelen av de unge som selv vurderte det slik at mor/far hadde et rusproblem, dvs. at de på spørsmålene «Vil du si at din mor/far har eller har hatt alkohol- eller rusproblemer?» svarte enten «til en viss grad», «i ganske stor grad» eller «ja, helt klart». Det er altså ungdommenes subjektive vurderinger av foreldrenes rusproblemer som ligger til grunn for svarene.

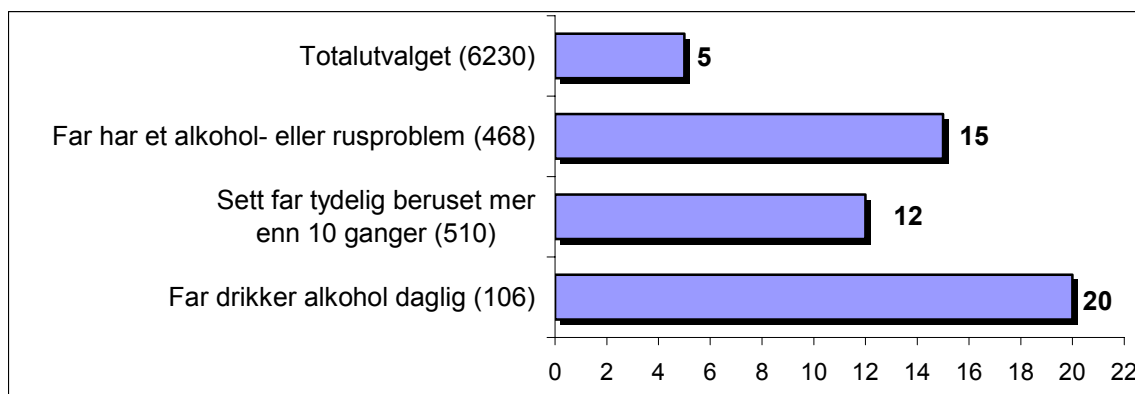
Figur 3.3 Utsatthet for grov fysisk vold fra MOR noen gang i løpet av oppveksten etter MORS rumiddelsbruk. Prosent (n)

$p < 0,001$ for alle sammenhengene i figuren.

For samtlige av målene var andelen som oppga at de var utsatt for grov vold fra mor omtrent tre ganger høyere enn i totalutvalget, og aller høyest blant dem som oppga at mor drikker alkohol daglig. Andre analyser (ikke vist her) viste at mors voldsbruk også økte med fars rusmiddelbruk, men ikke like mye som med mors egen rusmiddelbruk. For eksempel var det 10 prosent som oppga grov fysisk vold fra mor blant dem som hadde fedre som drakk daglig.

Figur 3.4 Utsatthet for grov fysisk vold fra FAR noen gang i løpet av oppveksten etter FARS rusmiddelbruk. Prosent (n)

$p < 0,001$ for alle sammenhengene i figuren.

Sammenhengen mellom fars rusmiddelbruk og fars fysiske vold var også tydelig, og som for mor, særlig tydelig når far drikker daglig. I denne gruppen oppga hver femte ungdom at far hadde utsatt dem for grov fysisk vold i løpet av oppveksten. I likhet med mors voldsbruk var risikoen for fars voldsbruk også høyere hvis mor hadde rusproblemer – for eksempel oppga

17 prosent av dem som hadde en mor som drakk daglig at far hadde utsatt dem for grov fysisk vold.

Er de ulike levekårsdimensjonene like viktige?

Til nå har vi kun sett på sammenhenger mellom ulike levekårsdimensjoner og voldsutsatthet separat. Det vi si at vi ikke har «kontrollert for» andre faktorer i analysene, for eksempel om effekten av foreldres opprinnelsesland egentlig har med fattigdom og dårlige økonomiske levekår å gjøre. Multivariate analyser (logistisk regresjon) hvor vi trakk inn alle de faktorene vi har sett på i dette avsnittet viste imidlertid at hver av dem hadde selvstendige effekter på voldsutsatthet. Det var med andre ord ikke slik at effekten av foreldres innvandrerbakgrunn kunne forklares med at innvandrerfamilier har dårligere levekår enn norske familier.

Tabell 3.13 Logistisk regresjonsanalyse: Betydningen av ulike levekårsforhold for utsatthet for grov vold fra henholdsvis mor og far (n=6412 og n=6071)

	Grov vold fra MOR OR	Grov vold fra FAR OR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>		
Jente	1,4 p<0,01	1,2 n.s
<i>Mors / Fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>		
Vestlig land	3,9	3,1
Ikke-Vestlig land	5,8 p<0,001	3,7 p<0,001
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig	2,3	1,4
Dårlig	3,7 p<0,001	3,0 p<0,001
<i>Sett mor / far beruset? (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang	1,4	1,3
2–4 ganger	2,1	1,3
5–10 ganger	1,5	1,7
Mer enn 10 ganger	5,1 p<0,001	2,8 p<0,001

Samtlige av faktorene som inngikk i analysen hadde signifikante effekter på utsatthet for grov vold fra begge foreldre – med ett unntak: jenter hadde ikke høyere risiko enn gutter for å bli utsatt for grov vold fra far, slik tilfellet var for utsatthet for grov vold fra mor. Sammenhengen mellom levekårsvariablene og utsatthet for grov vold fra mor var særlig tydelig: Risikoen for å ha slike erfaringer var nærmere seks ganger høyere blant dem som hadde mødre

fra et ikke-vestlig land enn blant ungdommer med norsk- eller nordiskfødte mødre. Risikoen var betydelig høyere også blant unge med mødre fra vestlige land. Forskjellen i risiko for voldsutsatthet fra far varierte også med fars fødeland, men ikke i samme grad. Det samme var tilfelle når det gjaldt familiens økonomi og rusproblemer. Høyfrekvent beruselse hos mor (sett mor beruset mer enn 10 ganger) innebar for eksempel at risikoen for voldsutsatthet var fem ganger høyere sammenlignet med dem som aldri hadde sett mor i en slik tilstand. Blant dem som hadde sett fedre beruset et tilsvarende antall ganger var risikoen for voldsutsatthet 2,8 ganger større enn blant dem som aldri hadde sett far beruset. Samlet ser altså levekårsproblemer ut til å øke risikoen for at mor bruker grov vold mer enn risikoen for at far bruker grov vold. Den mest nærliggende forklaringen på dette er at barn som regel blir boende hos mor etter samlivsbrudd, og at fedre med store problemer oftere enn mødre med tilsvarende problemer vil ha en mer perifer rolle i barns oppvekst.

Vold hjemme og vold ute

Norsk forskning blant voksne (Haaland et al. 2005; Pape & Stefansen 2004) har vist at det er sammenheng mellom det å være utsatt for vold «hjemme» og «ute»: Voksne utsatt for vold i parforhold har for eksempel betraktelig høyere risiko for også å være utsatt for fysisk vold fra fremmede sammenlignet med dem som ikke oppgir partnervoldserfaringer. I det følgende skal vi vise analyser som tyder på at sammenhengen mellom vold «hjemme» og «ute» også gjør seg gjeldende blant ungdom. Spørsmålet som ligger til grunn for målet på volden «ute» var formulert slik: «Dersom du er blitt skadet som følge av vold, hvem var det som gjorde det?». Jevnalderkategoriene det var mulig å krysse av for framkommer av tabell 3.14.

Tabell 3.14 Andel gutter og jenter som er blitt skadet som følge av vold fra jevnvaldrende. Prosent

Er blitt skadet av ...	Jenter (n=4067)	Gutter (n=2886)	Hele utvalget (n=6956)
... kjent ungdom	10	14	12
... ukjent ungdom	5	16	9
... kjæresten	4	0,5	2,5
Noe av dette	16	26	20

$p < 0,001$ for alle sammenhenger vist i tabellen

Som det går fram av tabellen var gutter generelt mer utsatt for vold fra både kjente og fremmede ungdommer, mens jenter var mer utsatt for vold i parforhold. Det kjønnede mønsteret vi kjenner fra forskning om voksnes voldsutsatthet (f.eks. Christensen & Koch-Nielsen 1998; Hjemmen et al. 2002; Pape & Stefansen 2004) gjør seg altså gjeldende også blant unge. Bildet av at gutter generelt er mer utsatt enn jenter for vold i jevnalderrelasjoner stemmer også godt overens med tidligere norsk forskning på ungdom (se Pedersen 2001). Analyser der vi undersøkte om det var sammenheng mellom utsatthet for vold hjemme og utsatthet for vold i jevnalderrelasjoner viste at mønsteret var likt for gutter og jenter, selv om de relative tallene var forskjellige. Vi har derfor valgt å vise resultatene samlet for begge kjønn.

Tabell 3.15 Blitt skadet som følge av vold fra jevnvaldrende etter utsatthet for fysisk vold fra MOR noen gang. Prosent

Er blitt skadet av ...	Utsatt for fysisk vold fra MOR noen gang		
	Ikke utsatt (n= 5247)	Kun mild vold (n=972)	Grov vold (n=324)
... kjent ungdom	10	16	27
... ukjent ungdom	8	13	16
... kjæresten	2	4	6
Noe av dette	17	27	38

p<0,001 for alle sammenhenger vist i tabellen

Det var en tydelig sammenheng mellom vold fra foreldre og vold fra jevnaldrende uansett relasjonskategori. Andelen som var blitt skadet av fremmede jevnaldrende var for eksempel nesten tre ganger så høy i gruppen som hadde opplevd grov vold fra mor som blant dem som ikke oppga noen form for fysisk aggressivitet fra mor.

Vi foretok tilsvarende analyser som i tabell 3.15 med utgangspunkt i utsatthet for vold fra far. Resultatene var nærmest identiske. Risikoen for å bli utsatt for vold fra jevnaldrende synes å være den samme om det er mor eller far som har utøvd volden hjemme.

Basert på datamaterialet vi har til rådighet kan vi ikke konkludere med at volden hjemme er årsaken til volden ute, men vi kan gjennom multivariate analyser forsøke å isolere det man med statistiske termer ville kalle de selvstendige effektene av hver av foreldrenes voldsbruk for risikoen for utsatthet for vold i jevnalderrelasjoner.

Ved hjelp av multivariate analyser (logistisk regresjon, ikke vist her) undersøkte vi om de risikofaktorene vi identifiserte når det gjaldt vold fra foreldre også gjorde seg gjeldende for vold fra jevnaldrende. Resultatene viste at både familieøkonomi og foreldres rusproblemer slo ut, men at foreldrenes innvandrerbakgrunn hadde lite å si. Vi undersøkte videre om sammenhengen mellom volden «hjemme» og «ute» forsvant når vi kontrollerte for de faktorene som hadde sammenheng med begge formene for vold. Resultatene er vist i tabellen under.

Tabell 3.16 Bivariat og multippel logistisk regresjonsanalyse, avhengig variabel blitt skadet etter vold fra jevnaldrende (n=6002 og n=5856)

	OR	OR
<i>Utsatt for grov vold (ref. nei)</i>		
Kun fra mor	2,2	1,9
Kun fra far	2,9	2,5
Fra både mor og far	3,9	3,7
	p<0,001	p<0,001
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>		
Verken god eller dårlig		1,1
Dårlig		1,2
		n.s
<i>Sett far beruset? (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang		1,1
2–4 ganger		1,2
5–10 ganger		1,6
Mer enn 10 ganger		1,7
		p<0,001
<i>Sett mor beruset? (ref. 0 ganger)</i>		
1 gang		1,5
2–4 ganger		1,9
5–10 ganger		1,8
Mer enn 10 ganger		1,9
		p<0,001

Den bivariate analysen viste at det var en tydelig sammenheng mellom det å bli utsatt for vold hjemme og det å oppleve vold fra jevnaldrende. Resultatene av den multivariate analysen viser at utsatthet for grov vold fra egne foreldre innebærer økt risiko for å bli utsatt for vold i jevnalderrelasjoner også når vi kontrollerer for øvrige risikofaktorer. Det er også verdt å merke seg at økonomi ikke lenger har noen selvstendig effekt på risikoen for å bli utsatt for vold i jevnalderrelasjoner når man kontrollerer for vold fra foreldre. Risikoen for å bli utsatt for vold i jevnalderrelasjoner påvirkes med andre ord ikke av om familien har god eller dårlig råd. Som det går fram av tabellen henger

imidlertid foreldres beruselsesfrekvens sammen med risikoen for å bli utsatt for vold av jevnaldrende også når vi kontrollerer for erfaringer med grov voldsbruk. Det mest slående resultatet er imidlertid at volden «hjemme» gir markant forhøyet risiko for å bli utsatt for vold «ute».

Avsluttende betraktninger

Tall fra Sverige tyder på at vold mot barn forekommer mye sjeldnere i dag enn bare for noen få tiår siden. Med utgangspunkt i flere studier beskriver den svenske offentlige utredningen om barn og mishandling (SOU 2001:18) en historisk utvikling fra 1950-tallet og fram til i dag, der mildere former for vold har gått fra å være en dagligdags hendelse for de fleste barn til å ramme kun et mindretall i dag. Blant annet ble to studier gjennomført blant foreldre med barn i alderen 3–17 år med 20 års mellomrom, henholdsvis i 1980 og 2000. Begge studiene anvendte en variant av CTS for å måle foreldres voldsbruk. Et hovedfunn var at de årlige ratene for både milde og grove former for vold hadde sunket betraktelig. For eksempel rapporterte vel en fjerdedel av foreldrene som ble spurt i 1980 at de i løpet av det siste året hadde «slagit eller klappat til barnet». Tilsvarende tall 20 år senere var 1,1 prosent. Gjentatte holdningsundersøkelser gjennomført i Sverige (referert i SOU 2001:18) viser også at andelen som støtter opp om fysisk avstraffelse i barneoppdragelsen har sunket jevnt siden midten av 1960-tallet. Mens vel halvparten av de spurte var positive til fysisk avstraffelse i 1965 var om lag en av ti det i 1994. Studier blant svenske ungdommer tyder på at endringen i synet på fysisk avstraffelse har målbare effekter på foreldres voldsbruk mot egne barn. I 1994–95 og 2000 ble det gjennomført skolebaserte surveyer blant elever i ungdomsskolealder (begge referert i SOU 2001:18). Andelen som oppga at de *aldri* var blitt utsatt for fysisk avstraffelse hadde økt med om lag 20 prosent bare i løpet av en femårsperiode – til 86 prosent for begge foreldre. Hvis vi sammenligner med våre tall (se tabell 3.4) samsvarer dette godt med andelen ungdommer som oppga at de aldri var blitt utsatt for noen form for fysisk krenkelse fra far (86 prosent), men er litt høyere enn andelen som ikke oppga noen krenkelser fra mor (80 prosent i vårt utvalg).

I motsetning til i Sverige, hvor man har kartlagt foreldres vold mot egne barn flere ganger, har vi ikke norske data å sammenligne våre tall med – verken når det gjelder holdninger til fysisk voldsbruk eller faktisk voldsbruk.

Men trolig er det slik at utviklingen her til lands ligner utviklingen i Sverige, det vil si at risikoen for å bli utsatt for fysiske krenkelser fra egne foreldre i løpet av oppveksten har sunket betydelig på noen tiår. Vi kan også være rimelig sikre på at risikoen for å bli utsatt for vold fra egne foreldre er lavere både i Norge og Sverige enn i de fleste andre land i verden. Representative studier fra USA (se Hanson et al. 2006) tyder for eksempel på at andelen som har opplevd grov fysisk vold fra en omsorgsperson i løpet av oppveksten er en god del høyere enn våre tall.

Samtidig viser våre tall at andelen som hadde opplevd fysiske krenkelser i løpet av oppveksten ikke var ubetydelig: 20 prosent hadde opplevd minst én type fysisk vold fra mor, og 14 prosent hadde opplevd minst én type vold fra far. Denne kjønnsforskjellen handler som nevnt om at flere unge av begge kjønn, men særlig jenter, rapporterte om mildere former for vold fra mor i tenårene. En undersøkelse fra USA er relevant i denne sammenhengen. Basert på empiri fra hvite middelklassefamilier fant forskerne at intensiteten i konflikter mellom foreldre og ungdom øker i perioden fra tidlig til middel ungdom, altså fra 13–14-årsalder og de nærmeste årene. Dette gjelder særlig for mor-datter-dyaden (Laursen 1998).

At mødre bruker mild vold oftere enn fedre overrasker kanskje noen. Som vi allerede har kommentert er imidlertid dette mønsteret godt kjent fra tidligere forskning. Årsaken er sammensatt, men handler trolig om kjønnede betingelser for utformingen av foreldreskapet. At flere rapporterer om vold fra mødre enn fra fedre kan i et slikt perspektiv både handle om at mødre må ty til sterkere lut enn fedre for å få sine budskap gjennom og at kvinner fortsatt tar hovedansvaret for familieliv og oppdragelse, noe som innebærer mer interaksjon med barna og dermed flere konfrontasjoner.

Vi har ikke utfyllende opplysninger om voldshendelsene som våre ungdommer rapporterte, ut over at de skjedde i en konfliktsituasjon. At denne volden ser ut til å være relativt lavfrekvent (de fleste oppga bare én type vold) tyder på at slike hendelser har noe til felles med den episodiske volden i parrelasjoner som vi beskrev i kapittel 1. I likhet med episodisk partnervold ser det ut til at foreldres voldsbruk mot egne barn stort sett handler om mildere former for vold som skjer én eller noen få ganger i forbindelse med en konflikt. En viktig forskjell er naturligvis at vold fra foreldre mot barn i motsetning til vold mellom voksne partnere alltid skjer i en relasjon hvor den ene parten er mye mer sårbar og avhengig av den andre enn motsatt.

Hvorvidt vi skal bekymre oss for den milde volden som noen barn og ungdommer utsettes for, er en annen problemstilling. I seg selv er de fleste av hendelsene som ligger bak ungdommenes rapportering antakeligvis nokså bagatellmessige. Som vi skal komme tilbake til i avslutningskapitlet kan det likevel være flere gode grunner til fokusere på den milde volden i det forebyggende arbeidet.

Andelen som oppga grove krenkelser fra hver av foreldrene gir grunn til bekymring: Omtrent hver tjuende ungdom hadde opplevd minst ett tilfelle av grov vold fra henholdsvis mor og far. En mindre andel oppga dessuten at både mor og far hadde utsatt dem for grove fysiske krenkelser. At risikoen for slike voldskrenkelser var koplet til sosial utsatthet gir også grunn til ettertanke. I de multivariate analysene fant vi dessuten at alle de levekårsdimensjonene vi undersøkte hadde selvstendige effekter på ungdommenes voldsutsatthet. Som vi skal diskutere i avslutningskapitlet bør slike resultater få innvirkning på hvordan forebyggende tiltak innrettes.

Hovedfunn

- I alt oppga 20 prosent av jentene og 14 prosent av guttene at de var blitt slått med vilje av en voksen i familien minst en gang i løpet av oppveksten. Om lag halvparten av de som hadde opplevd å bli slått av en voksen i familien hadde kun vært utsatt én gang. Om lag 2 prosent av både jentene og guttene rapporterte om høyfrekvent utsatthet, det vil si at de var blitt slått av en voksen i familien mer enn 10 ganger i løpet av oppveksten. Jo yngre ungdommene var første gang en voksen i familien slo dem med vilje, jo høyere var risikoen for å rapportere om flere slike hendelser.
- Samletall for ulike typer fysiske krenkelser fra mor og far viste at majoriteten av ungdommene ikke var blitt utsatt for noen form for vold fra foreldrene, verken før eller etter at de fylte 13 år. I alt var det 80 prosent av ungdommene som ikke oppga noen krenkelser fra mor og 86 prosent som ikke oppga noen krenkelser fra far.
- Samlet oppga om lag en fjerdedel av ungdommene minst ett tilfelle av vold fra en forelder i løpet av oppveksten, mens sju prosent oppga minst ett tilfelle av fysisk vold fra begge foreldrene.
- Flere oppga fysiske krenkelser før fylte 13 år enn etter fylte 13 år. Og betydelig flere oppga mildere former for vold enn grovere former for vold.

- Andelen som oppga mild vold fra mor var høyere enn andelen som oppga mild vold fra far: I alt oppga 16 prosent av jentene og 14 prosent av guttene at de kun var blitt utsatt for mild vold fra mor. Tilsvarende tall for vold fra far var ni prosent både blant gutter og jenter.
- Andelen jenter og gutter som hadde opplevd grov vold fra mor var henholdsvis seks og fire prosent. Andelen som oppga grov vold fra far var seks prosent blant jentene og fem prosent blant guttene.
- Andelen som var utsatt for grov vold fra minst en av foreldrene var åtte prosent, mens to prosent oppga grov vold fra begge foreldrene.
- Risikoen for å bli utsatt for grov vold fra egne foreldre hang sammen med familiens levekår. Innvandrerungdom, ungdom fra familier med dårlig råd og ungdom fra familier der mor eller far har rusproblemer hadde markant forhøyet risiko for å bli utsatt for grov vold fra foreldrene sammenlignet med andre ungdommer.
- Ungdom som har vært utsatt for grov vold fra enten mor eller far eller begge oppga oftere enn andre ungdommer at de var blitt utsatt for grov vold fra jevnaldrende.

Referanser

- Berger, L.M. (2005). «Income, family characteristics, and physical violence toward children». *Child Abuse and Neglect*, 29:107–133.
- Cawson, P, Wattam, C., Brooker, S. & Kelly, G. (2000). *Child maltreatment in the United Kingdom: A study of the prevalence of abuse and neglect. Executive summary november 2000*. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.
- Christensen, E. & Koch-Nielsen, I. (1998). *Vold ude og hjemme. En undersøgelse af fysisk vold mod kvinder og mænd*. København: Socialforskningsinstituttet, Rapport nr. 4.
- Edfeldt, Å. (1985). «Alt vad i gören». *Slutrapport från SUSA-projektet om aga och våld i hemmet*. Stockholm: Proprius Stockholm.
- Hanson, R.F., Self-Brown, S., Fricker-Elhai, A.E., Kilpatrick, D.G., Saunders, B.E. & Resnick, H.S. (2006). «The relations between family environment and violence exposure among youth: Findings from the National survey of adolescents». *Child Maltreatment*, 11:3–15.
- Hjemmen, A., Dalgard, O.S. & Graff-Iversen, S. (2002). «Volden som rammer kvinner og volden som rammer menn - to ulike verdener? Resultater fra en

- anonym spørreundersøkelse blant 40–42-åringer i 1990–1994 i Akershus og Buskerud». *Norsk Epidemiologi*, 12:275–280.
- Haaland, T., Clausen, S.-E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, Rapport nr. 3.
- Laursen, B., Coy, K., & Collins, W.A. (1998). «Reconsidering changes in parent-child conflict across adolescence: A meta analysis». *Child Development*, 69:817–832.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Rapport nr. 1.
- Pedersen, W. (1999). «Blind vold?». *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 40:368–399.
- Pedersen, W. (2001). «Adolescent victims of violence in a welfare state». *British Journal of Criminology*, 41:1–21.
- Pedersen, W. & Pape, H. (1999). «Unge voldsofre i Oslo – et innvandrersproblem?». *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 119:2317–21.
- Pinheiro, P.S. (2006). *World report on violence against children*. Geneva: United Nations: Secretary-General's Study on Violence Against Children.
- Sariola, H. & Uutelak A. (1992). «The prevalence and context of family violence against children in Finland». *Child Abuse and Neglect*, 16:823–832.
- Skevik, A. (2004). «Lavinntekt og levekårsproblemer – to sider av samme sak?». I: Mona Sandbæk, red., *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport nr. 11/04.
- Sletten, M.Aa., Fløtten, T. og Bakken, A. (2004): Vennskapets pris. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 4(2)55–76.
- SOU (2001:18). *Barn och misshandel – En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet*.
- Straus, M.A. (1979). «Measuring intrafamily conflict and violence: The Conflict Tactics (CT) Scales». *Journal of Marriage and the Family*, 41:75–88.
- Straus, M.A., Hamby, S.L., Boney-McCoy, S. & Sugarman, D.B. (1996). «The revised Conflict Tactics Scale. Development and preliminary psychometric data». *Journal of Family Issues*, 17:283–316.
- Straus, M.A., Hamby, S.L., Finkelhor, D., Moore, D.W. & Runyan, D. (1998). «Identification of child maltreatment with parent-child conflict tactics scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents». *Child Abuse and Neglect*, 22:249–270.

- Walsh, C., MacMillan, H.L. & Jamieson, E. (2003). «The relationship between parental substance abuse and child maltreatment: Findings from the Ontario Health Supplement». *Child Abuse and Neglect*, 27:1409–1425.
- Wauchope, B.A. & Straus, M.A. (1989). «Physical punishment and physical abuse of American children: Incidence rates by age, gender and occupational class». I: M.A. Straus & R.J. Gelles, red., *Physical violence in American families. Risk factors and adaptations to violence in 8,450 families*. New Brunswick: TA Transaction Publishers.

4 Vitneerfaringer: Vold mot nære omsorgspersoner

Innledning

Dette kapitlet har to temaer, som henger nært sammen med hverandre. I den første delen av kapitlet fokuserer vi på utbredelsen av det vi i kapittel 1 omtalte som indirekte voldseksposering: Hvor vanlig er det å ha vært vitne til vold mot hver av foreldrene i løpet av oppveksten? For å øke lesbarheten av teksten anvender vi begrepet «vitneerfaringer», eller det å ha vært vitne til vold, om den volden ungdommene har sett eller hørt mor og/eller far bli utsatt for¹⁶. På samme måte som i det foregående kapitlet retter vi i dette kapitlet et særskilt fokus mot betydningen av kjønn: Handler de rapporterte vitneerfaringene stort sett om vold mot mødre, eller opplever barn og unge også vold mot egne fedre? Og, rapporterer jenter om flere vitneerfaringer enn gutter?

I den andre delen av kapitlet fokuserer vi på en bestemt type indirekte voldseksposering, nemlig de vitneerfaringene som handler om *partnervold*¹⁷, det vil si vold mot mor fra far eller stefar og vold mot far fra mor eller stemor. Med utgangspunkt i deltakernes egne beskrivelser av hva de har vært vitne til gir vi et innblikk i hva slags situasjoner dette dreier seg om.

¹⁶Vi er klar over at det å snakke om barn som «vitne til vold» er kritisert av flere forskere (se for eksempel Mullender et al 2002). Kritikken handler om at det å fokusere på barn som «vitner» reduserer barnet eller den unge til å være en passiv tilskuer til volden (Överlien og Hydén 2007). Som blant annet McGee (1997), Edleson (1999) og Jouriles et al (2001) peker på kan barn dessuten få vite om vold mot nære omsorgspersoner, uten at de har vært fysisk tilstede da det skjedde. De kan for eksempel observere skader, se mor gråte eller bare «vite» at noe har skjedd.

¹⁷Også partnervoldsbegrepet er kritisert. Kritikken handler både om at bruken av det kjønnsnøytrale ordet «partner» skjuler voldens kjønnsretning (at det er flere menn enn kvinner som bruker vold mot en partner), og at begrepet gir inntrykk av at vold utøvd av kvinner kan likestilles med vold utøvd av menn. Se for eksempel Jouriles et al. (2001) for en diskusjon.

Vi er videre opptatt av å identifisere grupper som er særlig utsatt for vitneerfaringer der *mor* har vært offer for vold fra far eller stefar. Norsk forskning blant voksne viser at partnervolden rammer sosialt skjevt (Haaland et al. 2005; Pape & Stefansen 2004). Det er derfor grunn til å tro at andelen ungdommer som i løpet av oppveksten har vært vitne til vold mot mor fra far eller stefar vil variere etter familiens levekår. I analysene anvender vi de samme indikatorene som i foregående kapittel, det vil si om mor er født i Norge/Norden eller har bakgrunn fra et annet land, samt familiens økonomi og mors eventuelle rusproblemer. Spørsmålet vi stiller er om vitneerfaringer knyttet til partnervold mot mor henger sammen med slike forhold, altså om mønstrene er de samme som for direkte utsatthet for vold fra foreldrene.

Flere oversiktsartikler har konkludert med at empiriske studier viser stor grad av samvariasjon mellom direkte vold mot barn og partnervold (Bedi & Goddard 2007; Osofsky 2003; Smith Slep & Heyman 2001). I en nyere artikkel formulerer Tolan og medarbeidere (2006) seg slik: «There is growing evidence that domestic violence increases the likelihood of violence towards children (...)» (s. 569). Med utgangspunkt i vårt materiale har også vi utforsket slike sammenhenger, nærmere bestemt om det er en sammenheng mellom det å ha vært vitne til partnervold mot mor og selv å bli utsatt for vold fra både far og mor?

Kartlegging av vitneerfaringer

For å kartlegge hvor vanlig det er at barn ser eller hører foreldrene bli utsatt for vold, anvendte vi en variant av Conflict Tactics Scale (CTS) som vi beskrev i forrige kapittel. I praksis betyr dette at vi omformulerte spørsmålene om direkte utsatthet for ulike typer krenkelser til spørsmål om å ha sett eller hørt tilsvarende krenkelser mot henholdsvis mor og far. Listen med voldshandlinger ble etterfulgt av spørsmålet «Har du sett eller hørt at din mor/far er blitt utsatt for noe av dette hjemme?»¹⁸, og inneholdt tolv handlinger av ulik grovhetsgrad, fra verbale krenkelser til fysisk krenkelser med stort skadepotensiale. For hver av handlingene ble deltakerne bedt om å krysse av for om de hadde sett mor/far bli utsatt for dette siste år og

¹⁸ Ungdommene skulle altså i utgangspunktet kun oppgi hendelser de hadde vært vitne til hjemme. Dette betyr at voldshendelser ungdommene kan ha vært vitne til på andre steder i utgangspunktet ikke fanges opp.

tidligere¹⁹. Analysene i dette kapitlet er basert på ungdommenes svar på disse spørsmålene.

Listen med voldshandlinger ble etterfulgt av en predefinert liste over mulige utøvere av volden mot henholdsvis mor og far. Denne inkluderte mor/far, stemor/stefar, bror, søster, jeg selv, en annen slektning og en uspesifisert annen. Som vi var inne på i kapittel 1 gir denne måten å stille spørsmålene på informasjon om vold mot foreldrene fra en rekke ulike utøvere, og dermed mulighet til å fange opp flere vitneerfaringer, men innebærer samtidig at omfanget av spesifikke voldsformer ikke lar seg beregne på en helt eksakt måte.

I tillegg til spørsmålene om konkrete handlinger stilte vi ungdommene et åpent spørsmål, hvor vi ba dem beskrive den volden mor og far var blitt utsatt for. Disse beskrivelsene har vært et viktig redskap for oss i tolkningen av hva slags vitneerfaringer knyttet til partnervold vi har fått tak i, gjennom å stille spørsmålene på den måten vi har gjort.

Mild og grov vold mot mor og far

I tabell 4.1 viser vi andelen som oppga at de hadde sett eller hørt henholdsvis mor og far bli utsatt for milde og grove former for vold noen gang. Utgangspunktet for kategoriseringen er spørsmålsbatteriet vi beskrev i forrige avsnitt. I kategorien mild vold har vi inkludert det å ha sett eller hørt mor/far bli dyttet eller ristet voldsomt, lugget eller kløpet og slått med flat hånd. I kategorien grov vold har vi inkludert det å ha sett eller hørt mor/far bli slått med knyttneve og/eller bli slått med gjenstand, fått bank/juling samt bli utsatt for noe annet voldelig. Vi minner om at tallene ikke er relasjonsspesifikke, men omfatter fysisk vold fra flere ulike utøvere mot hver av foreldrene. Avgrensingen ligger i at hendelsene ungdommene har vært vitne til, skal ha skjedd hjemme.

¹⁹ De ungdommene som svarte positivt ble også her bedt om å oppgi antall ganger de hadde sett slike hendelser, men i likhet med spørsmålene om direkte utsatthet for vold fra foreldrene var svarprosenten lav på disse spørsmålene, og vi har derfor ikke brukt dem i analysene.

Tabell 4.1 Vitneerfaringer: Mild og grov vold mot mor og far **noen gang** i løpet av oppveksten. Prosent

	Basistall vold mot m/f	... mot MOR	... mot FAR
Mild vold	6637/6694	8	3
Grov vold	6602/6429	4	2
Noe av dette	6571/6396	9	4

I alt oppga ni prosent at de hadde vært vitne til minst én form for fysisk vold mot mor i løpet av oppveksten. Andelen som oppga at de hadde sett eller hørt at far var blitt utsatt for en voldskrenkelse var lavere (4 prosent). Når det gjelder vitneerfaringer i forhold til mor, var det flere som hadde opplevd mild vold enn som hadde opplevd grov vold. For vold mot far var det mindre forskjell i forekomsten av mild og grov vold. Analyser av siste års forekomst av vitneerfaringer viste et tilsvarende kjønnet mønster som i tabellen over: Det var flere som hadde vært vitne til vold mot mor enn mot far.

Da vi slo sammen vitneerfaringer som gjaldt mor og far fant vi at 10 prosent hadde vært vitne til minst ett tilfelle av vold mot en forelder i løpet av oppveksten. Andelen som hadde vært vitne til vold mot begge foreldrene var betraktelig lavere: om lag to prosent (n=6209).

Tabell 4.2 Mild og grov vold mot mor og far **siste år**. Prosent

	Basistall vold mot m/f	... mot MOR	... mot FAR
Mild vold	6944/6793	2,5	1,2
Grov vold	6916/6739	1	0,8
Noe av dette	6903/6722	2,7	1,6

I underkant av tre prosent oppga at de hadde sett eller hørt mor bli utsatt for vold i løpet av det siste året. For far var andelen lavere: i underkant av to prosent.

Fordi det var relativt få som rapporterte om vitneerfaringer siste år er utgangspunktet for analysene i resten av kapitlet mål på vitneerfaringer noen gang. På samme måte som i foregående kapittel konstruerte vi to mål for å kunne skille mellom ulike grupper unge etter hvor omfattende vitneerfaringer de hadde hatt i løpet av oppveksten – ett mål for vitneerfaringer som gjaldt mor og ett for vitneerfaringer som gjaldt far. Disse målene gjør det mulig å skille mellom tre grupper unge:

- De som ikke har hatt noen vitneerfaringer for hver av foreldrene,
- De som kun har sett eller hørt mor/far bli utsatt for mildere former for fysisk vold, og
- De som har vært vitne til grov vold mot hver av foreldrene.

Tabell 4.3 Vitneerfaringer som gjelder MOR / FAR **noen gang** i løpet av oppveksten. Prosent

	... mot MOR (n=6571)	... mot FAR (n=6396)
Ingen vitneerfaringer	91	96
Kun sett eller hørt mild vold	5	2
Sett eller hørt grov vold	4	2

Majoriteten av ungdommene rapporterte ikke om noen vitneerfaringer. Andelen som ikke hadde sett eller hørt noen form for vold mot mor var 91 prosent, mens andelen som ikke hadde vitneerfaringer i forhold til far var enda høyere, 96 prosent. Tabellen viser videre at andelen som kun rapporterte om milde former for vold mot mor og far var henholdsvis fem og to prosent. Tilsvarende tall for utsatthet for grov vold var henholdsvis fire og to prosent.

Da vi slo sammen vitneerfaringer som gjaldt mor og far fant vi at andelen som oppga minst ett tilfelle der mor og/eller far var blitt utsatt for grov vold var 5,5 prosent, mens andelen som rapporterte om å ha vært vitne til grov vold mot *både* mor og far var svært lav (0,7 prosent).

Rapporterer jenter oftere enn gutter om vitneerfaringer?

I foregående kapittel fant vi at flere jenter enn gutter oppga at de selv var blitt utsatt for vold. Når det gjelder vitneerfaringer kan ikke en eventuell kjønnsforskjell forklares med at det *er* mer vold i jenters familier enn i gutters familier. Det er lite trolig at hvilket kjønn barnet eller barna i familien har, påvirker de voksnes risiko for å bli rammet av vold. Som vi skal komme tilbake til må eventuelle kjønnsforskjeller i rapporteringen av vitneerfaringer derfor ha andre årsaker. Som tabell 4.4 viser, *var* jenter mer tilbøyelige enn gutter til å rapportere om både milde og grove former for vold mot hver av foreldrene.

Tabell 4.4 Milde og grove krenkelser mot mor og far **noen gang** i løpet av oppveksten blant jenter og gutter. Prosent

	Basistall j / g	Jenter	Gutter
Mild vold mot mor***	3879/2735	11	5
Mild vold mot far**	3825/2645	4	2
Grov vold mot mor***	3863/2708	6	3
Grov vold mot far**	3787/2619	3	2

***p<0,001, **p<0,01

Analysen av kjønnsforskjeller i siste års utsatthet (ikke vist her) ga også en signifikant kjønnsforskjell – 2 prosent av guttene og 3 prosent av jentene oppga at de hadde sett eller hørt mor bli utsatt for vold siste år. For vold mot far var det ingen slik forskjell. En forskjell på ett prosentpoeng kan virke bagatellmessig i denne sammenhengen. Over en lengre tidsperiode vil forskjeller i årsprevalenser imidlertid summeres opp til større forskjeller, som vist i tabell 4.4.

Hvor mye av volden mot mor og far er partnervold?

Majoriteten av ungdommene som hadde sett eller hørt foreldrene bli utsatt for vold hadde også oppgitt hvem utøveren av volden var. Andelen som ikke oppga en utøver var noe høyere for vitneerfaringer som gjaldt far, enn vitneerfaringer som gjaldt mor²⁰. I tabell 4.5 har vi kun inkludert de ungdommene som oppga minst en form for fysisk vold for hver av foreldrene. Det var ingen signifikant forskjell mellom gutter og jenter når de oppga hvem som hadde utøvd volden mot henholdsvis mor og far. Tallene er derfor vist samlet for begge kjønn.

Tabell 4.5 Utøvere av fysisk vold mot mor / far. Ungdom med minst en vitneerfaring (vold mot mor: n=562, vold mot far: n=218). Prosent

	Vold mot MOR	Vold mot FAR
Kun far/stefar / Kun mor/stemor	41	34
Far/stefar og andre utøvere / Mor/stemor og andre utøvere	38	32
Kun andre utøvere ^a	21	34
Totalt	100	100

^a Dvs. fysisk vold utøvd av bror, søster, en selv, andre slektninger eller andre

²⁰ Av de 584 ungdommene som oppga at de hadde minst én vitneerfaring som omhandlet mor, var det kun et tjuetall som ikke krysset av noen utøverkategori. Av de 262 ungdommene som oppga vitneerfaringer som gjaldt far var det om lag 40 som ikke oppga hvem utøveren var.

Bildet som framtrer av tabellen over er at vitneerfaringer hvor mor var offer for vold i majoriteten av tilfellene handlet om partnervold, dvs. at ungdommene hadde sett eller hørt mor bli utsatt for vold av far eller stefar. Av samtlige som oppga vitneerfaringer som gjaldt mor var det en femtedel som kun hadde krysset av for en annen utøver. Blant de som oppga vitneerfaringer som gjaldt far var det til sammenligning om lag en tredjedel som kun hadde oppgitt en annen utøver. Men også blant dem som oppga vitneerfaringer som gjaldt far oppga majoriteten av ungdommene at utøveren var mor eller stemor.

Måten vi har stilt spørsmålene om vitneerfaringer på gjør at fordelingen i tabell 4.5 er beheftet med noe usikkerhet. Listen med mulige utøvere refererte både til fysiske og verbale krenkelser. For deltakere som har oppgitt begge deler og samtidig krysset av for mer enn en utøver kan vi ikke være helt sikre på hvilken av utøverne som har stått for de verbale krenkelsene, og hvilken som har stått for den fysiske volden.²¹

I det følgende skal vi prøve å beregne omfanget av vitneerfaringer som gjelder partnervold – både den partnervolden som rammer mor og den som rammer far. Det ligger i sakens natur at det er vanskelig å beregne eksakt hvor mange unge som har vitneerfaringer knyttet til partnervold uansett hvordan spørsmålene er formulert (se Pape & Stefansen 2004). Som vi har gjort rede for har våre data i tillegg noen åpenbare begrensninger. Med utgangspunkt i opplysningene i tabell 4.6 har vi likevel laget mål på ungdommenes vitneerfaringer knyttet til partnervold mot henholdsvis mor og far – men understreker at disse er omtrentlige. For å havne i kategorien «har vært vitne til partnervold» må ungdommene både ha krysset av for at de har sett eller hørt mor/far bli utsatt for minst ett tilfelle av fysisk vold, og ha oppgitt far/stefar eller mor/stemor som utøver, enten alene, eller i kombina-

²¹ Vi undersøkte imidlertid om bildet fra tabell 4.5 forandret seg dersom vi inkluderte de verbale krenkelsene i målet på vitneerfaringer. Resultatene viste at det ikke gjorde noen forskjell for fordelingen mellom utøverkategoriene for krenkelser mot mor, men at fordelingen mellom de ulike kategoriene forandret seg for krenkelser mot far. Når de verbale krenkelsene ble inkludert økte andelen som kun hadde sett eller hørt mor/stemor krenke far, mens andelen som kun rapporterte om andre utøvere sank tilsvarende. At fordelingen mellom ulike utøvere var mindre stabil for krenkelser mot far enn for krenkelser mot mor tilsier at vi bør være varsomme med å tolke tallene i tabell 4.5 som uttrykk for den reelle fordelingen mellom ulike typer utøvere av fysisk vold mot far.

sjon med andre utøvere. Basert på disse beregningene fant vi at sju prosent av ungdommene i totalutvalget (n=6537) oppga minst ett tilfelle av vold mot mor hvor far eller stefar mest sannsynlig var utøver. Andelen som havnet i denne kategorien var betraktelig høyere blant jenter enn blant gutter (henholdsvis 8,5 og 4,4 prosent, $p < 0,001$). Partnervoldserfaringer hvor far var offer var mindre vanlig. Andelen av totalutvalget (n=6365) som oppga minst ett tilfelle av partnervold mot far var 2,2 prosent. Vi fant videre en tilsvarende, men mindre kjønnsforskjell for volden mot far som for volden mot mor: 1,8 prosent av guttene og 2,6 prosent av jentene ($p < 0,05$) oppga at de hadde sett far bli utsatt for vold fra mor eller stemor.

Hva karakteriserer partnervolden som rammer mødre og fedre?

I dette avsnittet anvender vi de kvalitative beskrivelsene ungdommene ga av hva de hadde vært vitne til, for å gi et innblikk i hva slags erfaringer som skjuler seg bak tallene vi har presentert²².

Partnervold mot far

Av de 143 ungdommene som oppga at de hadde sett eller hørt mor eller stemor utsette far for vold hadde om lag en tredjedel (n=48) beskrevet hva de hadde vært vitne til. Omlag to tredjedeler av disse beskrivelsene handlet om krenkelser av mild og episodisk karakter. Sitatene under gir et innblikk i hva slike vitneerfaringer kunne dreie seg om. I parenteser etter sitatet har vi oppgitt hvor gamle deltakerne var første gang de var vitne til en slik hendelse.

Slått med flat hånd av min mor. Ikke alvorlig. (12 år)

Ørefik med flat hånd og utskjelling på grunn av sårende oppførsel. (8 år)

At ting har blitt kastet mot han. (13 år)

Han ble ristet og dyttet og skjelt ut av stemoren jeg hadde før. (10 år)

Den resterende tredjedelen av beskrivelsene gir innblikk i vitneerfaringer hvor volden har vært av grovere og/eller av gjentatt karakter.

²² Vi har gjennomgått samtlige beskrivelser av vitneerfaringer som omhandlet vold mot mor og far og sortert ut de som dreide seg om fysisk vold fra en partner.

Moren min slo til han slik at han sprakk leppa og måtte sy. (9 år)

Ble kastet kniv på av hans kone og dytting. (4 år)

Forholdet mellom pappa og min gamle stemor var voldelig på slutten, det var nesten direkte ondskapsfullt og de brydde seg ikke om hvem som så det. (13 år)

Partnervold mot mor

Når det gjelder partnervolden mot mor fikk vi langt flere beskrivelser av hva ungdommene hadde vært vitne til. I alt var det om lag to tredjedeler av de som oppga en vitneerfaring (n=443) som med egne ord beskrev hva slags vold de hadde vært vitne til. Nærmere 300 ungdommer beskrev med andre ord vold de hadde sett eller hørt mor bli utsatt for av far og/eller stefar. Beskrivelsene gir innblikk i en svært variert voldsvirkelighet – fra engangstilfeller av dytting i forbindelse med en krangel, til vedvarende grov vold kombinert med trusler og trakassering. Som for beskrivelsene som gjaldt mors/stemors vold mot far, grovsorterte vi beskrivelsene i milde og grove tilfeller av vold. Bunken med beskrivelser kunne deles omtrent i to – om lag halvparten beskrev grove og/eller gjentatte tilfeller av vold mot mor, mens den andre halvparten (et titalls flere) beskrev vold som var av mild – og som regel episodisk – karakter. Vi skal gi eksempler på beskrivelser av både mild og grov vold. Vi starter med det vi har definert som mild fysisk vold.

Slått i ansiktet med flat hånd av min far. (6 år)

Hun ble ristet på grunn av en krangel. (17 år)

Kjeftet på og dyttet sånn at hun falt inn i et skap. Dette var etter at de hadde bestemt seg for skilsmisse. Mamma ville dra, pappa ville ikke. (11 år)

Sjalu kjæreste. Truet med vold (dreping). Dyttet og ristet. (8 år)

Hun fikk ikke fysiske men, men hun ble truet og fikk en glassbolle slengt etter seg. De vet ikke at jeg så det. (5 år)

En vanlig diskusjon hvor mor og far ble veldig ivrige og brølte til hverandre ... så skubbet de og lugget hverandre før de gikk hver for seg. (10 år)

I likhet med den milde volden var det stor variasjon i hva slags opplevelser som ligger bak det vi har begrepsfestet som grove vitneerfaringer. Kategorien rommer for eksempel både beskrivelser av enkeltstående tilfeller og beskrivelser hvor volden har inngått i et mønster av trusler og trakassering. Eksempelene som følger er plukket ut for å vise noe av variasjonen i denne kategorien av beskrivelser.

Hun ble nesten banket til døde av den tidligere kjæresten hun hadde. Han var visst ikke den personen vi trodde han var. (17 år)

Hun har blitt slått, kontrollert døgnet rundt, blitt truet, blitt kastet ting på. (14 år)

Husker ikke så godt. Men hun var gravid iallfall og kom hjem seint. Pappa var veldig sjalu så da ble konflikten til vold. Hun havna på sykehuset. (11 år)

Psykisk mobbing. Blitt slått med flat/knyttet hånd og masse annet. (16 år)

Hun har blitt kastet ned i bakken og hoppet på. Lugget, kvalt, ristet osv. (9 år)

Ikke noe seksuelt, men heller juling. (8 år)

Slag, spark, utskjelling. Noe var det hver gang pappa var full. (3 år)

Dyttet ned trappa, sleit leddbånd i beinet. Har til stadighet kommet med blåmerker tidligere. (13 år)

Blitt sparket ned. Risting og dytting. (10 år)

Spark, slag, blitt stukket med kniv, jaget med øks, hevet ting etter henne, slått en vinduskarm over ryggen på henne + mye mer. (1 år)

Beskrivelsene av den grove partnervolden som rammer mor tyder på at slik vold ofte er av gjentatt karakter. Det vil si at dette er vold ungdommene har levd med i en kortere eller lengre periode av oppveksten. Med utgangspunkt i antallet kvalitative beskrivelser av denne formen for vold (n=143) og antallet deltakere i undersøkelsen (n=7033), kan vi anslå at minst to prosent av ungdommene i vårt utvalg har levd med fars eller stefars vold mot mor over kortere eller lengre tid. Når vi sier «minst to prosent» er det fordi vi må regne med at ikke alle som har opplevd en slik situasjon har ønsket å beskrive hva de

har erfart. At disse to prosentene har opplevd grov vold mot mor kan vi imidlertid være rimelig sikre på nettopp fordi ungdommene selv har beskrevet hva som skjedde. I den grad vi kan snakke om andelen barn som har «levd med vold i familien» kan vi anta at andelen er i denne størrelsesordenen.

Det resterende av dette kapitlet skal dreie seg om den volden ungdommene har sett eller hørt *mor* bli utsatt for av far eller stefar. Når vi inkluderer alle former for fysiske krenkelser mot mor, var andelen som oppga slike vitneerfaringer, som nevnt, sju prosent. I analysene som følger har vi ikke skilt mellom den milde og den grove partnervolden ungdommene har vært vitne til, men tar utgangspunkt i dette samlemålet, som altså omfatter begge typer vitneerfaringer.

Når vi ikke går videre med den partnervolden som rammer far handler dette om at vi føler oss mindre sikre på koplingen vi har gjort mellom krenkelser mot far og hvem utøverne av disse krenkelsene var, enn på tilsvarende kopling for mor. At så mange av de som oppga en vitneerfaring knyttet til mor også beskrev hva de hadde sett eller hørt, er en god indikator på at måten vi har gått fram på for å identifisere de som har vært vitne til partnervold har fungert godt i forhold til krenkelser mot mor. Tilsvarende er den lavere andelen som beskrev vold far var blitt utsatt for av mor eller stemor en indikasjon på at det er mer såkalt «støy» i dataene som omhandler far. Det er også et argument at vitneerfaringer knyttet til mødre var betydelig mer høyfrekvent og oftere av grov karakter, sammenlignet med vitneerfaringer som gjaldt partnervold mot fedre.

Vitneerfaringer og oppvekstvilkår

I foregående kapittel viste vi at ungdom med innvandrerbakgrunn, ungdom fra familier med dårlig råd og ungdom med foreldre med rusproblemer hadde høyere risiko enn ungdom ellers for å bli utsatt for fysisk vold. I det følgende skal vi vise noen enkle analyser som belyser tilsvarende sammenhenger for det vi har kalt indirekte voldseksponering. Analysene er som sagt avgrenset til den partnervolden som har rammet mor. Analysene er også begrenset til kjennetegn ved mor – det vil si om mor har innvandrerbakgrunn og om mor har rusproblemer. Når vi ikke trekker inn tilsvarende kjennetegn ved far i denne sammenhengen, er det fordi utøveren også kan være en stefar, som vi ikke har opplysninger om.

Ungdommenes kjønn hadde lite å si for mønstrene vi avdekket i samtlige av de bivariate analysene. Resultatene er derfor vist for gutter og jenter samlet i tabellene og figurene som følger.

Mors innvandrerbakgrunn

I tabell 4.6 viser vi hvordan andelen som har sett eller hørt mor bli utsatt for vold varierer med mors fødeland. Vi anvender den samme grovinndelte indikatoren på innvandrerbakgrunn som i kapittel 3.

Tabell 4.6 Sett eller hørt MOR bli utsatt for partnervold noen gang i løpet oppveksten etter MORS FØDELAND. Prosent

	Norge/Norden (n=5864)	Vestlige land (n=231)	Ikke-vestlige land (n=419)
Nei	94	85	87
Ja	6	15	13

p<0,001

Risikoen for å ha sett far eller stefar utøve vold mot mor er, som det går fram av tabellen, høyere blant unge med mødre fra land utenfor Norden enn for unge med norsk- eller nordiskfødte mødre. Mens seks prosent av ungdom med mødre født i Norden hadde opplevd slik vold mot mor, svarte om lag hver sjuende ungdom med mødre født i land utenfor Norden det samme. Vi skal komme tilbake til om «effekten av innvandrerbakgrunn» på den typen vitneerfaringer vi snakker om her, er et uttrykk for andre bakenforliggende faktorer som økonomiske levekår.

Økonomiske levekår

Dårlige økonomiske levekår er en godt dokumentert risikofaktor for å bli utsatt for partnervold (Haaland et al. 2005; McKendy 1997; Mirrlees-Black 1999; Pape & Stefansen 2004). Det er derfor sannsynlig at unges vitneerfaringer vil avspeile et slikt mønster. I dette avsnittet har vi anvendt de samme målene på familiens økonomiske levekår som i kapittel 3. Vi ser først på sammenhengen mellom ungdommenes opplevelse av familieøkonomien og det å ha vært vitne til fars eller stefars vold mot mor.

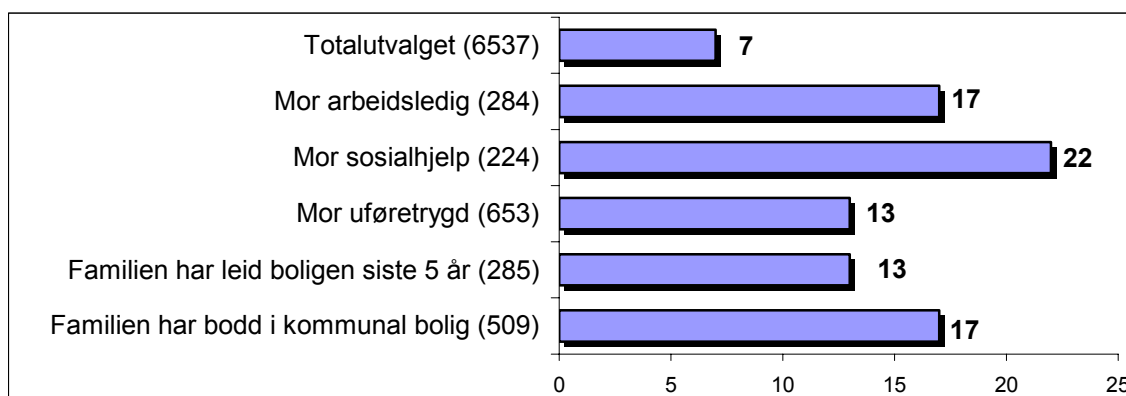
Tabell 4.7 Sett eller hørt MOR bli utsatt for fysisk vold fra far/stefar noen gang i løpet oppveksten etter subjektiv vurdering av familiens økonomi siste to år. Prosent

	Familien har hatt ...		
	God råd (n=4953)	Verken eller ^a (n=273)	Dårlig råd (n=516)
Nei	96	90	78
Ja	4	11	22

^a Totalen overstiger 100 pga desimalavrunding.
p<0,001

Andelen som hadde vært vitne til fars eller stefars vold mot mor varierte med ungdommenes opplevelse av familiens økonomi. Blant unge som oppga at familien hadde god råd rapporterte fire prosent at de hadde sett eller hørt minst ett tilfelle av partnervold. Blant unge fra familier med dårlig råd var andelen vel fem ganger høyere (22 prosent). Som det går fram av figuren under var også andre indikatorer på familiens levekår koplet til økt risiko for vitneerfaringer.

Figur 4.1 Sett eller hørt MOR bli utsatt for fysisk vold noen gang i løpet av oppveksten i totalutvalget og i vanskeligstilte grupper. Prosent (n)

p<0,001 for samtlige sammenhenger.

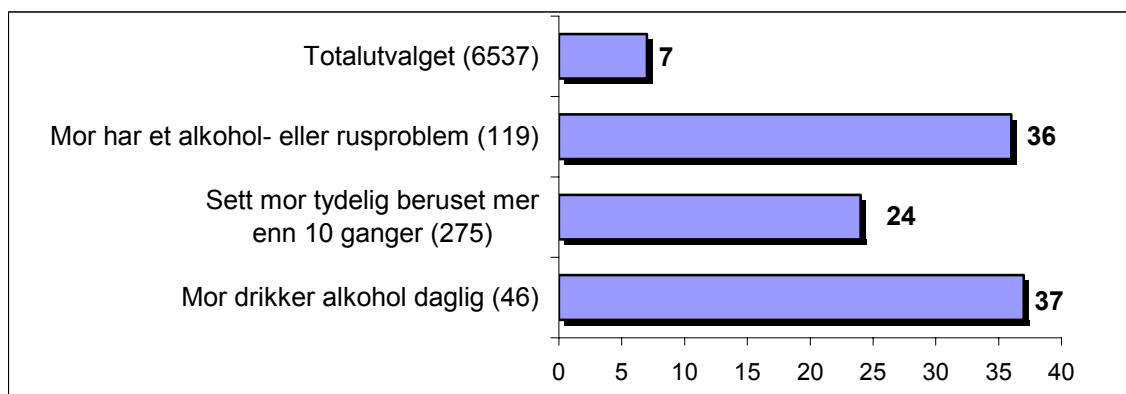
Andelen som rapporterte om vitneerfaringer var mellom to og tre ganger høyere blant unge med ulike levekårsproblemer sammenlignet med totalutvalget. Andelen var særlig høy blant unge som rapporterte at mor hadde mottatt sosialhjelp i løpet av de to siste årene (22 prosent).

Mors rusproblemer

Et annet sett indikatorer på problematiske oppvekstforhold dreier seg om foreldres rusmiddelbruk. Igjen anvender vi de samme målene som i

foregående kapittel. I figuren under viser vi andelen som rapporterte om vitneerfaringer etter ulike mål på mors rusproblemer.

Figur 4.2 Sett eller hørt MOR bli utsatt for fysisk vold noen gang i løpet av oppveksten etter MORS rusmiddelbruk. Prosent

$p < 0,001$ for samtlige sammenhenger.

Blant unge som indikerte at mor hadde et rusproblem var andelen som hadde sett eller hørt mor bli utsatt for vold av far eller stefar mellom fire og fem ganger høyere enn i totalutvalget. Andelen var særlig høy blant de ungdommene som oppga at de selv mente mor hadde et alkohol- eller rusproblem og blant unge som oppga at mor drikker alkohol daglig. I begge disse gruppene rapporterte mer enn en tredjedel om vitneerfaringer.

Er de ulike levekårsdimensjonene like viktige?

Til nå har vi kun sett på sammenhenger mellom ulike levekårsdimensjoner og voldsutsatthet separat. Det vi si at vi ikke har «kontrollert for» andre faktorer i analysene, for eksempel om effekten av mors innvandrerbakgrunn egentlig har med fattigdom og dårlige økonomiske levekår å gjøre. Multivariate analyser (logistisk regresjon) hvor vi trakk inn alle de faktorene vi har sett på i dette avsnittet viste imidlertid at hver av dem hadde selvstendige effekter på risikoen for å ha vært vitne til vold mot mor fra far eller stefar. Det var med andre ord ikke slik at betydningen av mors innvandrerbakgrunn ble borte når vi tok hensyn til familieøkonomi og mors eventuelle rusproblemer.

Tabell 4.8 Logistisk regresjonsanalyse: Betydningen av ulike levekårforhold for vitneerfaringer, dvs. sett eller hørt mor bli utsatt for partnervold (n=6381)

	OR
<i>Kjønn (ref. gutt)</i>	
Jente	1,9 p<0,001
<i>Mors fødeland (ref. Norge/Norden)</i>	
Vestlig land	3,2
Ikke-Vestlig land	2,7 p<0,001
<i>Familiens økonomi siste 2 år (ref. god)</i>	
Verken god eller dårlig	2,5
Dårlig	5,2 p<0,001
<i>Sett mor beruset? (ref. 0 ganger)</i>	
1 gang	1,6
2–4 ganger	2,1
5–10 ganger	2,7
Mer enn 10 ganger	6,2 p<0,001

Risikoen for å ha sett eller hørt mor bli utsatt for vold fra far/stefar var dobbelt så høy for jenter som for gutter. Av levekårsvariablene var mors beruselsesfrekvens den tydeligste risikofaktoren. Blant unge som oppga at de hadde sett mor beruset mer enn ti ganger var risikoen for vitneerfaringer seksdoblet i forhold til de som aldri hadde sett mor tydelig beruset. Men også de andre levekårsdimensjonene hadde betydning. Kontrollert for de øvrige faktorene i analysen var risikoen for å ha vitneerfaringer om lag tre ganger høyere for unge med mødre født i land utenfor Norden som blant de «norske» ungdommene, og mer enn fem ganger høyere blant unge i familier med dårlig råd sammenlignet med unge fra familier med god økonomi.

Partnervold og direkte utsatthet for grov vold fra mor og far

Vi undersøkte hvor stor risikoen var for selv å bli utsatt for grov fysisk vold fra henholdsvis mor og far, for unge som var blitt eksponert for partnervold. Analysene viste at vitneerfaringer knyttet til mors utsatthet for partnervold femdoblet risikoen for å bli utsatt for grov fysisk vold fra mor i løpet av oppveksten (OR: 5,3, p<0,001). Slike erfaringer var en enda større risiko for utsatthet for grov fysisk vold fra far: Eksponering for partnervold mer enn åttedoblet risikoen for å bli utsatt for grov vold fra far (OR: 8,4, p<0,001). Bildet var for øvrig likt for gutter og jenter.

Videre analyser, hvor vi kontrollerte for de levekårsvariablene vi har anvendt i tidligere analyser, både i dette og i det foregående kapitlet, viste at det å ha blitt eksponert for partnervold øker risikoen betraktelig for egen utsatthet for grov vold fra foreldrene, uavhengig av levekårsforhold. Risikoen var særlig markant for utsatthet for grov vold fra far (OR=5,6).

Tabell 4.9 Bivariat og multipel logistisk regresjonsanalyse: Betydningen av ulike levekårsforhold for utsatthet for grov vold fra henholdsvis mor og far (n=6154 og n=5504)

	Grov vold fra MOR OR	Grov vold fra MOR OR	Grov vold fra FAR OR	Grov vold fra FAR OR
<i>Sett/hørt mor bli utsatt for partnervold (ref. nei)</i>				
Ja	5,3 P<0,001	2,8 p<0,001	8,4 p<0,001	5,6 p<0,001
<i>Mors / Fars fødeland (ref. Norge/Norden)</i>				
Vestlig land		3,5		2,3
Ikke-vestlig land		5,2 p<0,001		3,6 p<0,001
<i>Familiens økonomi (ref. god)</i>				
Verken god eller dårlig		2,2		1,1
Dårlig		3,2 p<0,001		2,1 p<0,001
<i>Sett mor / far beruset? (ref. nei)</i>				
1 gang		1,3		1,4
2–4 ganger		1,9		1,4
5–10 ganger		1,5		1,6
Mer enn 10 ganger		4,0 p<0,001		2,1 p<0,01

Samtidig viser analysen at levekårsforhold også hadde betydning: Risikoen for å bli utsatt for vold fra mor dersom man er blitt eksponert for partnervold var for eksempel tre ganger høyere hvis familien hadde dårlig råd enn hvis familien hadde god råd. Også for vold fra far var det et slikt mønster: Risikoen for å bli utsatt for grov vold fra far var dobbelt så høy hvis familien hadde dårlig råd enn hvis familien hadde god råd. Tilsvarende sammenhenger gjorde seg gjeldende for både innvandrerbakgrunn og beruselsesfrekvens. For eksempel var risikoen for å bli utsatt for grov vold fra mor – dersom hun var blitt utsatt for partnervold – fire ganger høyere blant de som hadde sett mor tydelig beruset mer enn ti ganger, sammenlignet med de som aldri hadde sett mor beruset.

Ulike typer vitneerfaringer

Barn og unges vitneerfaringer kan måles på ulike måter. Som vi har vært inne på har vår tilnærming, nemlig å fokusere på hjemmet som voldsarena, både fordeler og ulemper. Fordelene knytter seg til omfanget av indirekte volds-eksponering vi kan fange opp, mens den viktigste innvendingen er at spesifikke voldsformer ikke kan beregnes på noen helt eksakt måte. De kvalitative beskrivelsene ungdommene ga tyder imidlertid på at dersom man begrenser forskning om barn og unges indirekte volds-eksponering til kun å gjelde partnervoldserfaringer vil man underestimere omfanget av potensielt traumatiserende hendelser. Dette gjelder særlig voldshendelser som rammer far. Sitatene under gir en pekepinn på hvor grov vold slike vitneerfaringer kan handle om.

[Min far ble] banket med en knust flaske. (Ikke oppgitt utøver, alder: 6 år)

Knyttneveslag. (Utøver: bestefar, alder: 4 år)

Truet med å bli slått i hjel av mammas bror, samt fått gjenstander kastet etter seg. (Utøver: onkel, alder: 4 år)

Banket opp, fikk blåveis og masse annet. (Utøver: onkel, alder: 17 år).

Stukket med kniv i låret, slåsskamp etc. (Utøver: arbeidskollega, alder: 16 år)

Selv om mesteparten av vitneerfaringene som gjaldt mor handlet om vold fra en far eller stefar, fant vi flere eksempler på vitneerfaringer som gjaldt grov vold mot mor, som andre utøvere sto bak.

Hun ble slått av hennes rusmisbrukende bror. (Utøver onkel: alder: 18 år).

Truet med pistol. (Utøver: en mann, alder: 13 år)

Disse sitatene gir et lite glimt inn i et fenomen som har vært svært lite studert både her til lands og internasjonalt: At barn og unge opplever tildels svært grov vold mot fedre (og mødre) av bekjente, venner, kolleger og andre – i eller i tilknytning til hjemmet. Dette var heller ikke et tema vi fokuserte på da vi laget spørreskjemaet. Det var først da vi gjennomgikk de kvalitative beskrivelsene at dette fenomenet «dukket opp». Det er ingen grunn til å tro

at slike erfaringer ikke oppleves som truende eller setter varige spor – slik vi vet at andre typer vitneerfaringer gjør. En konklusjon som kan trekkes i forlengelsen av dette, er at fokuset på hva vitneerfaringer betyr for barn og unges velferd bør utvides til å omfatte også å omfatte vitneerfaringer der far (men også mor) er offer for vold fra andre enn sin samlivspartner.

Vitneerfaringer og direkte vold – det generelle bildet

Vi har vist at risikoen for å bli utsatt for grov vold fra både mor og far var høyere blant dem som hadde vært vitne til partnervold mot mor enn blant dem som ikke oppga slike erfaringer. Vi ønsket i tillegg å få et bilde av graden av overlapp mellom vitneerfaringer generelt og utsatthet for direkte vold fra foreldrene, begrenset til det grove bildet. En enkel krysskjøring for hele utvalget (n=5686) viste at andelen som oppga minst én av disse to formene for grove krenkelser var om lag 11 prosent, mens andelen som oppga at de både var blitt utsatt for grov vold fra en forelder og hadde sett eller hørt en forelder bli utsatt for grov vold var om lag to prosent. Svært få oppga at de både var utsatt for grov vold fra begge foreldrene og at de hadde vært vitne til grov vold mot begge foreldrene (0,2 prosent).

Tabellen under gir et mer detaljert bilde av hvordan fenomenene grove vitneerfaringer og direkte utsatthet for grov vold samvarierte i vårt materiale.

Tabell 4.10 Utsatt for direkte grov fysisk vold fra minst én forelder etter grove vitneerfaringer. Prosent

	Sett eller hørt grov vold mot ...		
	Verken mor eller far (n=5377)	Enten mor eller far (n=268)	Både mor og far (n=41)
Ikke utsatt for grov vold	94	65	59
Utsatt for grov vold	6	35	42

p<0,001

Mønsteret i tabellen er svært tydelig: Jo flere vitneerfaringer, jo høyere er andelen som også har vært utsatt for grov vold fra en forelder i løpet av oppveksten. I gruppa som hadde sett eller hørt både mor og far bli utsatt for grov vold oppga for eksempel over 40 prosent at de også selv var utsatt for grov vold fra en eller begge av foreldrene. Til sammenligning var tilsvarende tall for unge uten grove vitneerfaringer knyttet til foreldrene kun seks prosent.

Avsluttende diskusjon

Med utgangspunkt i vår tilnærming fant vi at ni prosent av ungdommene oppga minst en vitneerfaring som gjaldt mor, mens fire prosent oppga minst en vitneerfaring som gjaldt far. Ungdommenes vitneerfaringer speiler et mønster i voldsutsatthet som er beskrevet mange ganger tidligere: Menn utsettes oftere enn kvinner for vold «ute» og kvinner utsettes oftere enn menn for vold «hjemme». Kjønn hadde også betydning for rapportering av voldshendelser der mor og far var offer: Jenter rapporterte gjennomgående om flere vitneerfaringer enn gutter. Dette kan både handle om at jenter oftere er tilstede når volden skjer, og at de opplever hendelsene som mer alvorlige, og derfor ikke glemmer dem så lett. I en diskusjon om hvorfor menn ser ut til å glemme flere voldshendelser enn kvinner sier Hjemdal og Pape (2004: 119–120) følgende: «En (...) grunn kan være at for kvinner innebærer vold en større integritetskrenkelse, og en mer dyptgripende opplevelse av fare, enn hva tilfellet er for menn».

Våre beregninger viste at om lag sju prosent av ungdommene som deltok i undersøkelsen hadde vært vitne til partnervold rettet mot mor, mens om lag to prosent hadde vært vitne til vold mot far fra en samlivspartner. Igjen, dette er usikre tall. Når vi sammenligner med tidligere norsk forskning om partnervoldens utbredelse, ser det likevel ut til at vi kan ha fanget opp ungdoms eksponering for partnervoldserfaringer i en størrelsesorden som ikke virker helt urimelig. I en studie av voksenbefolkningen i Oslo fant for eksempel Pape og Stefansen (2004) at 12 prosent av kvinnene og tre prosent av mennene var blitt utsatt for partnervold minst én gang etter fylte 16 år. Utgangspunktet for disse tallene var grov vold: vold som medførte synlige merker, vold som ga smerter dagen etter, å ha blitt banket opp samt vold som medførte behov for legehjelp. Den landsrepresentative studien til Haaland, Clausen og Schei (2005) viste et tilsvarende kjønnet mønster i noen gangs utsatthet for partnervold: For voldskrenkelser med stort skadepotensiale (utsatt for knivbruk eller andre våpen, kvelertak samt fått hodet banket mot gulv eller en gjenstand) var andelen kvinner med offererfaringer fire ganger høyere enn andelen menn med offererfaringer. I alt var det omtrent 10 prosent av kvinnene og 2,5 prosent av mennene som hadde opplevd slik vold fra en partner etter fylte 15 år²³. Det er rimelig å tenke at

²³ Forfatterne oppga at hver tiende kvinne og hver førtiende mann hadde rapportert om slike hendelser (s. 60).

noe av denne volden har skjedd i parforhold uten barn, og at en god del av den volden som foregår mellom partnere som *har* barn, skjer når barna ikke er tilstede. Tall for barns vitneerfaringer bør derfor være betydelig lavere enn tall for partnervoldens utbredelse.

Vi kan likevel ikke trekke noen entydig konklusjon når det gjelder utbredelsen av barns vitneerfaringer knyttet til partnervold. En forsiktig konklusjon er at det ikke virker urimelig at våre tall, som inkluderer både milde og grove krenkelser, ligger på omtrent samme nivå som de refererte omfangstallene for den grove partnervolden.

Hovedfunn

- I alt oppga ni prosent at de hadde vært vitne til minst én fysisk voldskrenkelse mot mor i løpet av oppveksten. Tilsvarende tall for vitneerfaringer hvor far var offer er fire prosent. Seks prosent oppga vitneerfaringer hvor mor var offer for grov vold, og to prosent oppga tilsvarende krenkelser mot far.
- Samlet hadde ti prosent av ungdommene vært vitne til minst ett tilfelle av fysisk vold mot en forelder i løpet av oppveksten, mens to prosent hadde vært vitne til vold mot begge foreldrene. Tilsvarende tall for grove vitneerfaringer var 5,5 og 0,7 prosent.
- Andelen som oppga vitneerfaringer for hver av foreldrene var gjennomgående høyere blant jenter enn blant gutter.
- I alt hadde sju prosent sett eller hørt at mor var blitt utsatt for vold fra far eller stefar. Til sammenligning var andelen som oppga partnervoldserfaringer der far var offer kun to prosent.
- De kvalitative beskrivelsene forsterket inntrykket fra de kvantitative analysene av at unges erfaringer med partnervold oftere handler om vold mot mor enn om vold mot far. De kvalitative beskrivelsene viser at barn og unges vitneerfaringer reflekterer det typiske kjønnsrelaterte mønsteret når vi snakker om partnervold: den grove partnervolden rammer kvinner i betydelig større omfang enn menn.
- Anslagsvis to prosent av ungdommene hadde opplevd at far eller stefar hadde utsatt mor for grov og/eller gjentatt vold i en periode i oppveksten.
- I likhet med barn og unges direkte utsatthet for vold fra foreldre var vitneerfaringer koplet til levekår: Andelen som oppga partnervoldserfaringer der mor var offer var betydelig høyere blant unge med mødre født utenfor

Norden, unge fra familier med dårlig økonomi, og unge med mødre med alkohol- eller rusproblemer.

- Eksponering for partnervold var en tydelig risikofaktor for direkte utsatthet for vold fra både mor og far, men i særlig grad fra far.
- Andelen som oppga enten å ha vært vitne til grov vold mot en forelder eller selv var utsatt for direkte grov fysisk vold fra en forelder var om lag 11 prosent, mens andelen som oppga at de både var blitt utsatt for grov vold fra en forelder *og* hadde sett eller hørt en forelder bli utsatt for grov vold var om lag to prosent.

Referanser

- Bedi, G. & Goddard, C. (2007). «Intimate partner violence: What are the impacts on children?». *Australian Psychologist*, 42:66–77.
- Edleson, J.L. (1999). «Children's witnessing of adult domestic violence». *Journal of Interpersonal Violence*, 14:839–870.
- Hjemdal, O.K. & Pape, H. (2004). «Avslutning». I: H. Pape & K. Stefansen, red., *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Rapport nr. 1/04.
- Haaland, T., Clausen, S.E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, Rapport nr. 3.
- Jouriles, E.N., McDonald, R., Norwood, W.D. & Ezell, E. (2001). «Issues and controversies in documenting the prevalence of children's exposure to domestic violence». I: Sandra A. Graham-Bermann & Jeffrey L. Edleson, red., *Domestic violence in the lives of children. The future of research, intervention and social policy*, s. 13–34. Washington DC: American psychological Association.
- McGee, C. (1997). «Children's experience of domestic violence». *Child and Family Social Work*:13–23.
- McKendy, J.P. (1997). «The class politics of domestic violence». *Journal of Sociology and Social Welfare*, 24:135–155.
- Mirrlees-Black, C. (1999). *Domestic violence. Findings from a new British Crime Survey self completion questionnaire*. London: Home Office.
- Mullender, A., Hague, G., Imam, U., Kelly, L., Malos, E. & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London: SAGE Publications.

- Osofsky, J.D. (2003). «Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and intervention». *Clinical Child and Family Psychology Review*, 6:161–170.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Rapport nr. 1.
- Smith Slep, A.M. & Heyman, R.E. (2001). «Where do we go from here? Moving toward an integrated approach to family violence». *Aggression and Violent Behavior*:353–356.
- Tolan, P., Gorman-Smith, D. & Henry, D. (2006). «Family violence». *Annual Review of Psychology*:557–83.
- Överlien, C. & Hydén, M. (2007). «Att tvingas lyssna – hur barn bevittnar pappas våld mot mamma». *Barn*:9–25.

5 Seksuelle krenkelseser

Innledning

Temaet i dette kapitlet er seksuelle krenkelseser eller overgrep. Spørsmålene som belyses handler om hvor mange som er utsatt for ulike typer seksuelle krenkelseser, og hva slike hendelser dreier seg om. I likhet med de to foregående kapitlene er kjønnsforskjeller et viktig tema i dette kapitlet: Hva slags seksuelle krenkelseser rapporterer jenter og gutter om, og hvilket kjønn har utøverne av overgrep mot henholdsvis gutter og jenter. Kjønnsforskjeller vil også bli utforsket i forhold til gjentatte overgrep: Hvor stor andel av jenter og gutter har opplevd flere seksuelle overgrep i løpet av oppveksten. Et siste tema i dette kapitlet er andelen unge som har opplevd mer enn en form for krenkelse i løpet av oppveksten, det vil si som har blitt utsatt for seksuelle overgrep og/eller de formene for direkte og indirekte vold vi beskrev i kapittel 3 og 4.

I motsetning til hva som gjelder for målinger av omfanget av vold mot barn, foreligger det noen omfangsstudier av seksuelle overgrep mot barn i Norge. Sætre, Holter og Jebsen (1986) gjennomførte den første omfangsundersøkelsen i 1985. Informantene besvarte et tilsendt spørreskjema som de returnerte via posten. Her svarte 14 prosent av mennene og 19 prosent av kvinnene at de hadde vært utsatt for minst ett seksuelt overgrep før 18-årsalder. Dette omfatter en rekke forskjellige former for overgrep. Svakheten ved undersøkelsen er først og fremst at svarprosenten var relativt lav (48 prosent) og at utvalget bestod av personer fra 15 år og eldre (ingen øvre aldersgrense). Dermed blir det få personer i hver kategori når man fordeler på kjønn og ulike aldersgrupper. I forhold til et sensitivt tema som seksuelle overgrep blir usikkerheten ved hvordan data skal tolkes større når frafallet er relativt stort og selv forholdsvis store undergrupper blir små som grunnlag for statistiske analyser.

I en tilsvarende postal undersøkelse (Tambs 1994) var svarprosenten enda lavere (37 prosent) og selv om antallet respondenter var høyere enn i

undersøkelsen fra 1986, bidrar den lave svarprosenten til å skape uklarheter om hvordan data skal tolkes.

Som nevnt i kapittel 1 finnes det også en tredje omfangsundersøkelse basert på et norsk materiale. Denne var en del av en internasjonal studie av overgrepserfaringer blant ungdom i seks nordeuropeiske land (Mossige, Ainsaar & Svedin 2007), og omfattet bortimot 20.000 informanter. Her deltok omlag 4.900 norske ungdommer i alderen 17 til 19 år rekruttert fra 41 videregående skoler. Det norske utvalget er sammenlignbart med utvalget i den studien vi skal presentere her. Etersom spørsmål om seksuelle overgrep til dels er identiske i de to undersøkelsene, kommer vi til å gjøre noen sammenlikninger mellom svar fra de to undersøkelsene.

Kartlegging av seksuelle krenkelser

Å bli utsatt for seksuelle overgrep kan dreie seg om forskjellige hendelser og erfaringer. Hendelsene kan oppfattes som mer eller mindre alvorlige både av offeret selv, av utøveren og av andre. Alvorlighetsgraden vil være knyttet til hva selve den seksuelle handlingen gikk ut på, fra blotting til ulike former for inn-trengning. Men den kan også være knyttet til aldersforskjellen mellom utøver og offer. I en del studier har man sett mer alvorlige reaksjoner der offeret er en ganske ung person mens overgriper er betydelig eldre. En del definisjoner av seksuelle overgrep baserer seg derfor på at det skal være en klar aldersforskjell mellom overgriper og offer (Leitenberg, Greenwald & Cado 1992).

I denne undersøkelsen registrerer vi både offerets og overgriperens alder, men ser ikke på liten eller ingen aldersforskjell som et eksklusjonskriterium. Det kan ha betydning for opplevelsen av hendelsen hvilket kjønn overgriper har i forhold til offerets kjønn. Unge gutter som har vært utsatt for overgrep fra en litt eldre gutt eller yngre mann, kan for eksempel reagere med sterk engstelse fordi hendelsen bidrar til en forestilling om at han nå er homofil (Jensen 2007). Nærhet til overgriper ved at begge er innenfor samme familie, kan skape andre reaksjoner på overgrepet enn om overgriper står i et fjernere forhold til offeret, for eksempel knyttet til nærhet og tillit til egne foreldre (Miller & Dwyer 1997; Miltenburg & Singer 1997; Smith, Letourneau, Saunders, Kilpatrick, Resnick & Best 2000). Endelig kan opplevelse av grad av tvang ha betydning for hvordan overgrepshendelsen blir opplevd og forstått (Mannon & Leitschuh 2002, s. 150). Alle disse dimensjonene; den seksuelle handlingen, forskjell i alder, kjønn, nærhet til overgriper og grad av

tvang, vil kunne influere på om og hvordan den utsatte opplever den seksuelle handlingen som et overgrep.

Spørsmålene som skal fange opp overgrepserfaringer i denne undersøkelsen er derfor valgt ut slik at de ivaretar hver av disse dimensjonene, uavhengig av hverandre. Spørreskjemaet gir dermed informantene mulighet til å rapportere om eventuelle erfaringer i forhold til hva som skjedde, hvem som gjorde det og opplevelser av grad av tvang og frivillighet. Vi bruker formuleringen «Spørsmål om uønskede seksuelle hendelser» og ikke begrepet «seksuelle overgrep» når dette temaet introduseres i spørreskjemaet. Vi benytter denne relativt vide formuleringen fordi vi ønsker å fange et spekter av hendelser som kan oppleves som krenkende eller som et overgrep, men som ikke nødvendigvis oppleves slik av alle som har erfart å bli utsatt for seksuelle handlinger mot sin vilje. Dette er også bakgrunnen for bruken av betegnelsen «uønskede seksuelle hendelser» når vi fremstiller funn i denne teksten. Noen vil kunne innvende at dette faktisk er en ganske normativ beskrivelse av det fenomenet vi vil måle. Alternativt kunne vi først spurt om informantene har opplevd ulike seksuelle hendelser og deretter stilt spørsmål om noen av disse ble opplevd som uønskede eller som overgrep. Dette er imidlertid en problematisk fremgangsmåte fordi det gjør det vanskelig for informanten å identifisere hvilken hendelse som var uønsket i forhold til hvilke som ikke var det. Dessuten er vårt formål å kartlegge omfanget av seksuelle hendelser som informantene opplevde som uønskede. Da er den valgte spørsmålsformuleringen en fremgangsmåte som er mer i tråd med formålet for kartleggingen.

Overgrep er noen ganger definert ut fra hva som i strafferettslig forstand regnes som seksuelle overgrep mot barn. I Norge er den seksuelle lavalder 16 år. I strafferettslig forstand vil seksuelle handlinger som finner sted mellom en som er klart under og en som er klart over den seksuelle lavalder kvalifisere som et overgrep. Men det som er ulovlig i rettslig forstand vil ikke nødvendigvis oppleves som et overgrep og vil heller ikke nødvendigvis ha skadelige konsekvenser i de tilfeller hvor det er grunn til å anta at handlingen er basert på en gjensidighet mellom de involverte.

I spørreskjemaet kartlegger vi først omfanget av enhver uønsket seksuell hendelse som informanten har erfaring med. Så stilles flere spørsmål om den første og den siste uønskede hendelsen. I fremstillingen av resultatene følger vi denne inndelingen i første og siste uønskede hendelse.

Omfanget av uønskede seksuelle hendelser

Hvilke former for overgrep rapporterte våre informanter om? Tabell 5.1 gir en oversikt over omfanget av uønskede seksuelle hendelser som informantene har opplevd. I utgangspunktet stilles spørsmålet to ganger, nemlig om den unge har opplevd disse hendelsene før og etter fylte 13 år. Ved gjennomgang av svarene fant vi at antallet rapporterte uønskede seksuelle hendelser erfart før fylte 13 år var så lavt at vi valgte å slå de to gruppene sammen til én. I tabell 5.1 presenterer vi derfor det samlede antallet rapporterte uønskede seksuelle hendelser både før og etter fylte 13 år. Det at så få har oppgitt uønskede seksuelle hendelser før fylte 13 år er et interessant funn i seg selv og indikerer at det særlig er i løpet av det som vi innledningsvis betegnet som middel ungdomstid, seksuelle krenkelser og overgrep finner sted.

I tabellen under viser vi andelen gutter og jenter som oppga ulike former for seksuelle krenkelser. Det er viktig å være oppmerksom på at kategoriene ikke er gjensidig utelukkende. Noen kan ha erfart flere typer krenkelser, de kan for eksempel ha blitt utsatt for både beføling og for samleie mot sin vilje. Det er et tydelig kjønnmønster i forekomsten av seksuelle krenkelser: Alle former for uønskede seksuelle hendelser, bortsett fra å måtte onanere mens andre så på, blir rapportert av en forholdsvis større andel jenter enn gutter. I tabellen under har vi merket av de typene krenkelser der vi fant signifikante kjønnsforskjeller.

Tabell 5.1: Erfaringer med uønskede seksuelle hendelser etter kjønn. Prosent

	Basistall j/g	Jenter	Gutter
Noen har blottet seg for deg*	3422/2707	16	7
Noen har befølt deg*	3165/2683	23	8
Du har befølt deg selv foran noen	3977/2825	3	3
Du har befølt en annen*	3784/2750	8	5
Du har måttet onanere mens andre så på*	4009/2822	2	3
Du har hatt samleie*	3598/2709	12	7
Du har hatt oralsex*	3775/2731	8	6
Du har hatt analsex	3988/2854	3	1.6
Du har hatt annen form for sex	3965/2831	3	2.3

* $p < 0,01$

Disse omfangstallene er vanskelig å vurdere. Er de høye eller lave? Vi har ikke mange undersøkelser hvor vi kan trekke direkte sammenlikninger. Som påpekt innledningsvis i dette kapitlet har tidligere norske omfangsunder-

søkelse lav svarprosent og baserer seg på utvalg som ikke er sammenliknbare med vårt utvalg. Vi har heller valgt å trekke veksler på noen av tallene fra den norske delen av den nevnte internasjonale omfangsundersøkelsen (Mossige og Abrahamsen 2007). Her ble noen av de samme spesifikke spørsmålene om erfaring med seksuelle overgrep anvendt. Vi benytter oss av svarene fra aldersgruppen av informanter som var 18 år.²⁴ Vi sammenlikner svarene på spørsmål om uønskede seksuelle hendelser hvor vi stilte nøyaktig de samme spørsmål som i den foreliggende studien, nemlig spørsmål om uønskede seksuelle hendelser i form av blotting, samleie, oralsex og analsex.

Omfanget av blotting i den tidligere studien var noe høyere enn det vi fant i vår undersøkelse (tabell 5.2). Vi kan ikke gi en entydig forklaring på denne forskjellen. Det kan være at variasjonen i omfangstall avspeiler en tilfeldighet ved at informantene i de to undersøkelsene har ulike vurderinger av hva som skal gjelde som blotting.

Tabell 5.2: Erfaringer med uønskede seksuelle hendelser etter kjønn i vår studie og i tidligere studie. Prosent

	Vår undersøkelse		Tidligere studie	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
Noen har blottet seg for deg	16	7	22	15
Du har hatt samleie	12	6	10	6
Du har hatt oralsex	8	6	7	7
Du har hatt analsex	3	2	4	3

Omfanget av uønsket samleie er forholdsvis sammenfallende i de to undersøkelsene. Det samme er tilfellet for ufrivillig oralsex. Heller ikke omfangstallene for uønsket analsex avviker klart mellom de to studiene. For de former for seksuelle overgrep som innebærer en form for penetrering er omfangstallene relativt like. Ettersom utvalgene i de to undersøkelsene er relativt ensartede og undersøkelsene ble gjennomført med bare 3 års mellomrom, gir sammenfallet i resultater en indikasjon på at omfangstallene avspeiler en viss realitet i forhold til de aldersgrupper som den omfatter.

²⁴ Dette dreier seg om 1397 gutter og 1966 jenter rekruttert fra VK-2 trinnet ved 41 videregående skoler i de største byene i Norge. Datainnsamlingen ble foretatt i 2003–2004.

Omfang av voldtektsforsøk og voldtekt

Voldtektsforsøk og voldtekt rammer et betydelig antall jenter. Jenter rapporterte både om voldtekt og voldtektsforsøk ti ganger så ofte som gutter (tabell 5.3). Forskjellen er i tråd med resultater fra norsk forskning blant voksne (Pape og Stefansen 2004) og internasjonal forskning på ungdommer selv om størrelsen på kjønnsforskjellen kan variere noe fra studie til studie (Tolin & Foa 2006). Som det går fram av tabell 5.3 oppga sju prosent av alle jentene i undersøkelsen at de hadde vært utsatt for voldtektsforsøk mens fire prosent rapporterte om å ha vært utsatt for voldtekt. Tallene innebærer at ni prosent av alle jentene i utvalget har vært utsatt for voldtektsforsøk og/eller voldtekt.

Tabell 5.3 Erfaringer med voldtektsforsøk eller voldtekt blant jenter og gutter. Prosent

	Basistall J/G	Jente	Gutt
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	3798/2879	7	0,7
Du har vært utsatt for voldtekt	3914/2888	4	0,4
Du har vært utsatt for voldtekt og/eller for voldtektsforsøk	3718/2875	9	0,8

Omfanget av voldtekt og voldtektsforsøk er i tråd med tilsvarende tall for voksne kvinner. I sin studie av vold i den voksne befolkningen i Oslo (aldersgruppe 24–55 år) fant for eksempel Pape og Stefansen (2004) at ni prosent av kvinnene som deltok hadde vært utsatt for voldtektsforsøk mens fem prosent rapporterte om å ha vært utsatt for voldtekt. Blant menn som deltok i denne studien var andelen som rapporterte om tilsvarende typer krenkelser rundt én prosent.

Milde og grove seksuelle krenkelser blant jenter og gutter

For å danne oss et bilde av summen av grove og milde seksuelle krenkelser fordelt etter kjønn, slo vi sammen disse hendelsene i to grupper og utelukket blotting: Milde som bestod av alle uønskede seksuelle hendelser som dreide seg om beføling og onanering. Grove som bestod av alle andre former for uønsket sex inkludert voldtekt og voldtektsforsøk.

Tabell 5.4 Erfaringer med milde og grove overgrep. Prosent

	Basistall J/G	Jente	Gutt
Milde seksuelle krenkelser	3798/2879	22	8
Grove seksuelle krenkelser inkludert voldtekt/voldtektsforsøk	3914/2888	15	7

I alt hadde 22 prosent av jentene opplevd milde seksuelle krenkelser mens åtte prosent av guttene rapporterte om det samme. Videre hadde 15 prosent av jentene opplevd grove seksuelle krenkelser, mens det tilsvarende tall for guttene var sju prosent. I flere av analysene i de kapitlene som følger om seksuelle krenkelser og overgrep vil vi basere oss på denne inndelingen mellom milde og grove seksuelle krenkelser.

Vi så videre på i hvilken grad informantene rapporterte om flere tilfeller av seksuelle krenkelser (tabell 5.5).

Tabell 5.5: Andel som rapporterer om flere typer seksuelle krenkelser

	Jente	Gutt
1–3 typer seksuelle krenkelser	24	10
4 eller flere typer seksuelle krenkelser	6	3

Det at særlig jenters er utsatt for seksuelle krenkelser kommer til uttrykk hvis vi ser på hvordan hyppighet av disse hendelsene fordeler seg blant jenter og blant gutter: Nærmere en fjerdedel av jentene hadde vært utsatt for en til tre typer krenkelser mens det tilsvarende tallet for gutter var omlag 10 prosent. Mer enn seks prosent av jentene hadde vært utsatt for fire eller flere typer krenkelser. Blant guttene rapporterte mer enn tre prosent at de hadde vært utsatt for fire seksuelle krenkelser eller flere.

Kjønn på offer og utøver ved første uønskede seksuelle hendelse²⁵

Hva er overgriperes kjønn når offeret er henholdsvis en jente og en gutt? Tabell 5.6 viser at 1117 jenter og 189 gutter svarte at de hadde vært utsatt for minst en uønsket seksuell handling. Dette betyr at 85 prosent av de som rapporterte om minst en form for seksuell krenkelse eller overgrep var jenter mens altså 15 prosent var gutter. Tilsvarende norske tall fra den refererte internasjonale studien (Mossige et al. 2007) var henholdsvis 84 og 16 prosent.

²⁵ Tallene refererer til en serie spørsmål i spørreskjemaet som omhandlet den «første» uønskede seksuelle hendelsen. Betegnelsen første kan gi inntrykk av at det finnes flere hendelser (andre, tredje). Dette er ikke nødvendigvis tilfelle. Vi har beholdt betegnelsen «første» fordi den er i tråd med måten spørsmålene ble stilt på i spørreskjemaet.

Av de 189 guttene i vårt materiale som svarte at de var blitt utsatt for en uønsket seksuell handling, dreide 100 av tilfellene seg om at overgriper var en kvinne/jente mens det var en mann/gutt i 89 av tilfellene. For guttenes vedkommende var kjønnsfordelingen på overgriperne altså nærmest 50/50. Jenter rapporterte om en mannlige utøver i omtrent 99 prosent av tilfellene, og altså om en jente/kvinne i en prosent av tilfellene. Kvinner/jenter som utsetter jenter for uønskede seksuelle hendelser er med andre ord et sjeldent fenomen. Totalt ble det rapportert om at en mann/gutt var utøver av den uønskede seksuelle handlingen i over 90 prosent av tilfellene mens en kvinne/jente var utøver i under 10 prosent av tilfellene.

Denne fordelingen mellom mannlige og kvinnelige utøvere av uønskede seksuelle handlinger er for øvrig i tråd med resultater fra en rekke andre internasjonale omfangsundersøkelser. Tilsvarende spørsmål som vi stilte, ble stilt i den norske delen av den internasjonale studien (Mossige et al. 2007) vi sammenlignet med tidligere. Den prosentvise fordelingen av mannlige og kvinnelige utøvere i forhold til gutter og jenter var svært lik i disse to studiene, særlig i forhold til jenter som ofre: I begge studiene var utøveren en gutt/mann i 99 prosent av tilfellene. Det er noe større forskjell mellom studiene i hvor stor andel av overgriperne som var en gutt/mann eller jente/kvinne der hvor den utsatte var en gutt. Imidlertid rapporterte flertallet av de utsatte guttene i begge studier om en jente/kvinne som overgriper.

Tabell 5.6: Kjønn på offer og utøver – første gang det skjedde i vår studie og i den tidligere studien (Antall og prosent)

	Vår undersøkelse		Tidligere studie	
	Jenter	Gutter	Jenter	Gutter
Utøveren var en mann/gutt	99	47	99	32
Utøveren var en kvinne/jente	1	53	1	68
Totalt	100	100	100	100
(n=)	1117	189	884	166

*I 10 tilfeller under gutt som offer i vår undersøkelse var det flere avkryssinger. Disse er fordelt med 5 på hver av de to kategoriene gutt/mannlig overgriper og gutt/kvinnelig overgriper.

Bildet av at jenter i veldig stor grad utsettes for uønskede seksuelle hendelser fra en gutt eller mann er også i overensstemmelse med resultater fra andre internasjonale studier. En amerikansk studie (Briere og Elliot 2003) viser for eksempel at 93 prosent av de kvinnelige ofrene var utsatt fra en gutt/mann. I den amerikanske studien var imidlertid flertallet av utøverne av uønsket sex overfor gutter også en gutt eller mann. 70 prosent av utsatte gutter/menn var

utsatt fra en mannlig utøver. Samtidig rapporterte 39 prosent av de utsatte mennene at de også hadde vært utsatt for en uønsket seksuell hendelse fra en kvinne. I vår studie og i den norske delen av den internasjonale studien finner vi altså det motsatte forholdet, nemlig at flertallet av guttene rapporterer om en jente/kvinne som utøver.

Denne forskjellen kan bero på ulikheter i de undersøkte utvalg. Men forskjellen kan også avspeile endringer over tid i deler av overgriper/offer bildet. I studien til Sætre et al. (1986) rapporterte 93 prosent av de kvinnelige ofrene om en gutt/mann som utøver. Dette passer med det mønsteret som vi fant selv om andelen av kvinnelige overgripere i forhold til kvinner som offer er klart lavere i vår undersøkelse. I undersøkelsen fra 1986 rapporterte bare 19 prosent av mennene om en jente/kvinne som overgriper mens altså i overkant av 50 prosent av de utsatte mennene oppgav en kvinne som overgriper i vår studie. Forskjellen kan være uttrykk for en endring i retning av at faktisk forholdsvis flere kvinner er overgripere overfor menn enn hva tilfellet var for noen år siden. En annen mulig forklaring er at terskelen for menn når de rapporterer om slike forhold er blitt lavere, altså at menn i større grad enn for noen år siden opplever og rapporterer om slike hendelser som et overgrep.

Kjønns- og alderskonstellasjoner mellom offer og utøver (første hendelse)

Vi har laget en oversikt over hvilke konstellasjoner som er vanligst når det gjelder alder på overgriper og på offer der offeret er en jente. Vi fordelte de utsatte jentene i tre alderskategorier: Yngre enn 10 år, fra 10 til 14 år og fra 15 til 18 år. Utøverne av de uønskede seksuelle handlingene ble plassert i tilsvarende alderskategorier, samt ytterligere to kategorier: fra 20 til 24 år og 25 år eller eldre. Andel av utøvere og utsatte fordelt på disse aldersgruppene er satt opp i tabell 5.7 og 5.8. Den første tabellen er prosentuert slik at vi får mål på hvordan alderen på overgriperen varierer med jentas alder da det skjedde. Den andre er prosentuert motsatt vei, det vil si at den gir en oversikt over hvordan jentas alder varierer med utøverens alder.

Den norske delen av den internasjonale studien (Abrahamsen og Mossige 2007) viste at den vanligste utøver/offer konstellasjonen var en jente i alderen 10–14 år som krenkes av en gutt i alderen 15–19 år. Som tabell 5.7 viser var 35 prosent av de utsatte jentene i alderen 10–14 år første gang de

opplevde en uønsket seksuell hendelse mens 48 prosent av de utsatte jentene var i alderen 15–18 år. Det betyr at mer enn 83 prosent av de utsatte jentene opplevde første uønskede seksuelle hendelse i løpet av tidlig eller middel ungdomstid. Mønsteret vi finner når det gjelder alder på den utsatte er i tråd med funnene fra studien til Abrahamsen og Mossige (2007).

En stor andel av slike handlinger utøves av gutter som befinner seg innenfor samme aldersgruppering: 44 prosent av de utsatte jentene rapporterte om en utøver som selv var i tenårene. Et liknende tall fant vi også i den norske delen av den Baltiske studien (Abrahamsen & Mossige 2007:112). Her var 46 prosent av jentene utsatt for en uønsket seksuell handling fra en gutt som også var tenåring. Andelen av jenter som utsettes for uønskede seksuelle hendelser fra en person som er 20 eller eldre var i begge undersøkelser 53 prosent. Andelen av utøvere fra 25 år og oppover er litt større i vår undersøkelse og det samme gjelder for andelen av utsatte jenter i alderen 15–18 år, mens andelen av utsatte jenter fordelt på de ulike alderskategorier av overgripere er forholdsvis sammenfallende mellom de to studiene. Konklusjonen så langt er at mange jenter utsettes for uønskede seksuelle handlinger fra andre tenåringer, men en enda større gruppe utsettes for slike handlinger fra personer fra 20 år og oppover.

Tabell 5.7: Overgripers alder ved første hendelse etter jentas alder da det skjedde. Prosent

Alder første gang utsatt for et seksuelt overgrep				
Overgripers alder:	Yngre enn 10 år	10–14 år	Etter fylte 15 år	Totalt
Yngre enn 10 år	16	1	-	3
Mellom 10 og 14 år	19	20	1	11
Mellom 15 og 19 år	13	22	49	33
Mellom 20 og 24 år	1	8	22	13
25 år eller eldre	51	49	29	40
Totalt	100	100	100	100
(n=)	(203)	(434)	(590)	(1227)

Tabell 5.8: Jentas alder da det skjedde etter overgripers alder ved første hendelse. Prosent

Overgriperens alder ved første hendelse						
Jentas alder da det skjedde:	Yngre enn 10 år	10–14 år	15–19	20–24	25 eller eldre	Totalt
Yngre enn 10 år	92	30	6	1	22	17
Mellom 10 og 14 år	8	66	24	22	44	35
Etter fylte 15 år	-	1	70	77	35	48
Totalt	100	100	100	100	100	100
(n=)	(36)	(130)	(410)	(165)	(486)	(1227)

Tabell 5.8 viser at 70 prosent av utøvere som var 15–19 år begikk en seksuell krenkelse mot en jente på 15–18 år. 24 prosent av utøvere i den samme aldersgruppen begikk en seksuell krenkelse mot en jente på 10–14 år. Det betyr altså at 94 prosent av de mannlige utøverne i alderen 15–19 år utførte en seksuell krenkelse mot en jente mellom 10–18 år. Men mønsteret med at en tenåring begår uønsket seksuell handling mot en ungdom eller tenåring gjelder ikke hele bildet av konstellasjoner mellom utøver og offer. En relativt stor andel av noe eldre utøvere begår en seksuell krenkelse mot jenter som er betydelig yngre enn dem selv. I tabell 5.6 ser vi at 49 prosent av alle jenter med offererfaringer i aldersgruppen 10–14 år, oppga at utøver var en mann som var 25 år eller eldre da hendelsen skjedde. Tabell 5.7 viser også denne sammenhengen: 44 prosent av alle mannlige krenkere som var 25 år eller eldre utøvde en seksuelt krenkende handling mot en jente i alderen 10–14 år.

Det er få internasjonale studier som har gjort en tilsvarende detaljert undersøkelse av alderskonstellasjonen mellom utøver og utsatt hvor de utsatte tilhører en ungdomsbefolkning. En dansk omfangsundersøkelse av 15–16-åringene gjennomført i 2002 (N=5829) (Helweg-Larsen & Bøving Larsen 2006) ga en fordeling av de rapporterte overgriperne mht. alder som var noe annerledes enn den vi fant: 59 prosent av de seksuelle krenkelsene ble gjort av en person som var mellom 15 og 17 år mens altså de øvrige 41 prosent av de seksuelle krenkelsene ble utført av personer som var 18 år eller eldre. Tallene er ikke kommentert i den danske undersøkelsen. Sannsynligvis kan den høye andel av seksuelle krenkelser utført av personer mellom 15 og 17 år forklares med at man i den danske undersøkelsen registrerte enhver seksuell handling som informantene i aldersgruppen opp til og med 14 år hadde rapportert, hvor utøveren var mellom 15 til 17 år, som et overgrep. I følge dansk lov er en slik handling ulovlig og i den forstand et seksuelt overgrep. I vår undersøkelse stilte vi i utgangspunktet spørsmål om informantene hadde opplevd en ufrivillig og uønsket seksuell handling. Hvis de hadde opplevd en slik handling stilte vi deretter spørsmål om alderen på den som gjorde dette første gang det skjedde. I følge norsk lov er det ikke straffbart at to personer har sex med hverandre når begge har en alder rundt seksuell lavalder, selv om den ene er litt under og den andre litt over, når begge gir sitt samtykke (NOU 1997:23, s. 22). Den seksuelle lavalder er forskjellig i de to landene: 15 år i Danmark og 16 år i Norge. Tendensen i begge undersøkelser er imidlertid klar: Mange av de seksuelle krenkelsene utøves av en person som selv er i tenårene.

Hvem var utøveren ved første uønskede seksuelle hendelse?

Informantene fikk spørsmål om hvem som var personen som utøvde den uønskede seksuelle hendelsen, første gang denne skjedde. En rekke svaralternativer som dekket de fleste tenkbare muligheter fra nære familiemedlemmer til ukjente personer, ble presentert. Ikke alle som rapporterte om uønskede seksuelle hendelser svarte på spørsmålet om hvem som var utøver av de uønskede seksuelle hendelsene. Derfor blir det få i hver svarkategori. Av den grunn slo vi sammen alle svaralternativer til fem kategorier, en kategori som omfattet alle nære familiemedlemmer og hvor det dreier seg om et incestuøst forhold, en kategori som omfattet venner og bekjente, en for steforeldre og andre slektninger, en kategori for fremmede, og en kategori for personer som møtte barnet eller ungdommen først og fremst i en yrkesmessig sammenheng.

Tabell 5.9 viser hvor mange utsatte jenter og gutter som oppgir å ha blitt utsatt for en uønsket seksuelle hendelse fordelt på de forskjellige grupper av utøvere. Venner, kjæreste og bekjente er den største gruppen av utøvere. Til sammen 744 jenter og gutter har vært utsatt for en uønsket seksuelle hendelse fra en venn, kjæreste eller bekjent. Dette utgjør mer enn 10 prosent av alle informanter i hele undersøkelsen. Utøveren er her en person som i de fleste tilfeller er omtrent på samme alder som den utsatte. Dette er i tråd med vårt tidligere funn hvor en stor gruppe av utøvere er jevnaldrende. Dette er et mønster som vi også finner i internasjonale studier. I en amerikansk studie (Flanagan & Furman 2000) av kvinnelige studenter med en gjennomsnittsalder på omlag 19 år i alderen var for eksempel overgriperen i flertallet av tilfellene en bekjent av offeret.

Omlag sju prosent av informantene rapporterte at en fremmed hadde utsatt dem for den uønskede seksuelle handlingen. Ut fra aldersfordelingen vi har sett på, består fremmedgruppen av personer som er 20 år og eldre. Veldig få av de utsatte jentene og guttene har vært utsatt for seksuelle overgrep fra trener, lærer ol.. Antall jenter og gutter som rapporterte om at utøveren var et nært familiemedlem er få, og utgjør omlag en prosent av alle informanter. Dette betyr at incestuøse seksuelle relasjoner ble rapportert svært sjelden. Disse tallene avviker noe fra andre tidligere undersøkelser. I den første norske prevalensundersøkelsen (Sætre, Holter & Jebsen 1986) svarte seks prosent av de krenkede at hendelsen ble utført av en foreldrefigur. Det er betydelig høyere enn i vår undersøkelse.

Tabell 5.9 Hvem var personen som gjorde dette? Antall og prosent av alle gutter og alle jenter

	Gutter		Jenter		Totalt	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Prosent
Far, mor, bror, søster, bestefar, bestemor	19	0,7	52	1,3	71	1
Venn, kjæreste, bekjent	166	5,8	578	14,3	744	11
Stefar, stemor, annen slektning	9	0,3	75	1,9	84	1
Trener, lærer, annen	43	1,5	114	2,8	157	2
Fremmed	73	2,5	401	9,9	474	7

Tabell 5.10 under viser at den største andel av uønskede seksuelle handlinger (49 prosent) ble utøvd av en jevnaldrende mens voksne utenom familie eller slekt stod som utøvere av 10 prosent av disse handlingene. Bare en ganske liten andel, under fem prosent, ble utøvd av nære familiemedlemmer og dreier seg altså om det vi vil betegne som incestuøse handlinger. Fremmede stod som utøvere av bortimot en tredjedel av de uønskede seksuelle handlingene.

Tabell 5.10 Andel av uønskede seksuelle handlinger fordelt på utøvere. Prosent

Nære familie-medlemmer (incest)	Kjæreste, venner og bekjente	Andre slektninger	Trener, lærer, annen	Fremmed
5	49	6	10	31

Den lave andel av overgripere blant nære familiemedlemmer er i tråd med resultater fra den tidligere omtalte danske omfangsstudien (Helweg-Larsen & Bøving Larsen 2006) hvor det blant de undersøkte 15–16-åringene var ca. 1 prosent som rapporterte om overgrep som ble utøvd av en person i nær familie. Også en finsk studie av incest mellom far og datter (Sariola & Uutela 1996) fant et omfang på uønskede seksuelle hendelser i nære familierelasjoner til datter som er forenlige med våre funn. Her var omfanget av seksuelle hendelser mellom datter og biologisk far 0,2 prosent.

Er det slik at de relativt lave prevalenstillene for incestuøse seksuelle handlinger som vi finner er uttrykk for en realitet? Når vi sammenlikner med de to andre nordiske studiene er svaret på dette spørsmålet ja. Men kan det også tenkes at dette omfangstallet i virkeligheten er noe høyere. En del studier har vist at avdekking av seksuelle overgrep hvor utøveren av overgrepet er et nært familiemedlem, i noen tilfeller ikke finner sted fordi det utsatte barnet vegrer seg mot å fortelle om hendelsen (Smith, Letourneau, Saunders, Kilpatrick, Resnick, & Best 2000). På en slik bakgrunn er det

viktig å ikke trekke bastante konklusjoner. Men resultatene fra denne studien tyder på at omfangstall når det gjelder incestuøse seksuelle overgrep er lavere enn det som har fremkommet i tidligere norske undersøkelser.

Var den første uønskede seksuelle hendelsen frivillig eller skjedde den under tvang?

Informantene ble bedt om å vurdere i hvilken grad ni forskjellige karakteriseringer av tvang/frivillighet passet med hvordan de hadde opplevd den uønskede seksuelle hendelsen. Disse karakteristikkene var: «Var for ung til å forstå»; «Deltok frivillig, men angret etterpå»; «Jeg ble lurte»; «Jeg ble overfalt»; «Jeg ble utsatt for mildt press»; «Jeg ble utsatt for sterkt press»; «Jeg ble holdt fast»; «Jeg ble truet med vold»; «Jeg ble slått eller skadet». Informantene kunne krysse av for om hver av disse karakteristikkene «Passer svært godt», «Passer nokså godt», «Passer nokså dårlig», og «Passer svært dårlig».

Omlag 1050 jenter og 200 gutter besvarte spørsmålet, dvs. de aller fleste av de som tidligere hadde svart at de hadde opplevd en uønsket seksuell hendelse. Jenter og gutter var ganske like mht. hvordan de mente at flere av karakteristikkene passet. Men for tre av dem, mildt press, sterkt press, og ble holdt fast, var det en signifikant større andel jenter enn gutter som mente at disse karakteristikkene passet som betegnelse på hendelsen ($p < 0,01$) (Tabell 5.11). Å bli truet med vold eller å bli slått eller skadet var de to karakteristikkene av hendelsene som den laveste andelen av jenter og av gutter mente passet godt. Karakteristikkene er ikke gjensidig utelukkende. Samme person kan vurdere at flere av karakteristikkene kan passe godt på det som skjedde. Likevel kan vi slå fast at over 400 av jentene som opplevde en uønsket seksuell hendelse rapporterte at det ble brukt fysisk tvang i form av å bli holdt fast, truet med vold eller slått. Dette innebærer at omlag 10 prosent av alle jentene i undersøkelsen ($N=4053$) opplevde minst en uønsket seksuell hendelse hvor det ble brukt en form for fysisk tvang. Det tilsvarende tallet for gutter ($N=2886$) var 1,3 prosent.

Å bli holdt fast var den karakteristikken som utsatte jenter oftest ga av den uønskede seksuelle hendelsen – 38 prosent av de utsatte jentene rapporterte at de ble holdt fast. Det var ingen klar forskjell mellom andelen av utsatte gutter og av utsatte jenter når det gjaldt å bruke karakteristikk som «Var for ung...» eller «Ble lurte» om den uønskede seksuelle hendelsen. Disse to karakteristikkene var forøvrig de vanligste blant utsatte gutter.

Tabell 5.11 Var hendelsen frivillig eller skjedde den under tvang etter kjønn. Prosent av gutter og jenter med offererfaringer

	Utsagnet passer godt	
	Jente	Gutt
Var for ung til å forstå	35	31
Ble lurt	35	29
Mildt press*	35	23
Sterkt press*	29	15
Holdt fast*	38	18
Truet med vold	10	7

*p<0,01

Ved siden av at uønskede seksuelle hendelser forekommer langt hyppigere blant jenter enn blant gutter er det også slik at jenter rapporterer en større grad av mer entydige former for tvang enn det gutter rapporterer om. En større andel gutter enn jenter rapporterer at de mulige karakteristikker av den uønskede seksuelle hendelsen ikke passer. Denne andelen er særlig høy for de karakteristikker som innebærer en mer entydig tvang.

Var det alkohol med i bildet ved første uønskede seksuelle hendelse?

1357 informanter svarte på et spørsmål om det var alkohol med i bildet ved at de eller utøver var beruset under overgrepet. Vår undersøkelse har vist at en betydelig andel av uønskede seksuelle handlingene foregår mellom individer som er jevnaldrende. Ut fra dette kunne man tenke seg at en del av overgrepene fant sted i sosiale relasjoner hvor det ble brukt alkohol. En slik sammenheng er også kommet frem i andre studier (Pedersen & Skrondal 1996). Som det fremgår av tabell 5.12 var det alkohol med i bildet i en del av tilfellene.

Tabell 5.12: Var det alkohol med i bildet ved første uønskede seksuelle hendelse etter kjønn. Prosent

	Jenter (n=1126)	Gutter (n=231)
Ja, både jeg og den/de andre var beruset.	21	24
Ja, jeg var selv beruset	5	7
Ja, den/de andre var beruset	11	9
Nei – ingen var beruset	62	60

Flertallet av hendelsene (ca. 60 prosent) foregikk uten det var alkohol inne i bildet. I noe over 20 prosent av hendelsene var både utøver og offer beruset av alkohol. Mønsteret er det samme både der hvor en jente og der hvor en gutt utsettes for en uønsket seksuell hendelse, men det er en svak tendens til at alkohol sjeldnere var med i bildet for jenter enn for gutter.

Siste uønskede seksuelle hendelse – hvem utførte handlingen?

Spørsmålet vi ser på her er kjønn på utøver ved siste rapporterte overgrep. Svarene kan gi en indikasjon på om det mønsteret vi så ut fra tallene i tabell 5.4 vedvarer. Mønsteret her var at gutter i 99 prosent av tilfellene var overgripere i forhold til jenter og hvor kvinner eller jenter utgjorde litt mer enn halvparten av overgriperne i forhold til gutter. Det er 441 informanter som svarer på dette spørsmålet, 374 jenter eller 9,3 prosent av hele utvalget av jenter og 67 menn eller 2,3 prosent av hele utvalget av gutter (tabell 5.13). I forhold til jenter var den som utførte den uønskede seksuelle handlingen en gutt eller mann i 99 prosent av tilfellene. I forhold til guttene var utøveren en kvinne i 60 prosent av tilfellene og altså en mann i 40 prosent av tilfellene. Utøverens kjønn i forhold til utsatte jenter er som ved den første seksuelle hendelsen en gutt eller mann i 99 prosent av tilfellene. Utøverens kjønn i forhold til utsatte gutter er også ganske sammenfallende med den fordeling som vi fant ved første seksuelle hendelse.

Tabell 5.13: Kjønn på offer og utøver – siste gang det skjedde. Prosent

	Jenter (n=374)	Gutter (n=67)
Utøveren var en mann/gutt	99	40
Utøveren var en kvinne/jente	1	60

Dette sammenfallet i fordeling av utøvers kjønn ved første og siste seksuelle hendelse indikerer et mønster: For det første at fordelingen mellom utsatte synes å være om lag 90 prosent jenter og 10 prosent gutter. For det andre at utøveren i forhold til jenter nesten utelukkende er en gutt eller mann, mens utøveren i forhold til gutter er en kvinne/jente i 50–60 prosent av tilfellene og en gutt/mann i 40–50 prosent av tilfellene. For det tredje at utøveren er en gutt eller mann i om lag 90 prosent av tilfellene og en jente eller kvinne i 10 prosent av tilfellene.

Erfaringer med grove seksuelle krenkelseser, grov vold og grove vitneerfaringer

Tabell 5.14 viser at av de grove krenkelsene vi har kartlagt er andelen som rapporterte om seksuelle krenkelseser betydelig høyere enn andelen som rapporterte om grov vold og grove vitneerfaringer. Tabellen viser også et tydelig kjønnet mønster: For alle former for grove krenkelseser vi har kartlagt er andelen jenter med offererfaringer høyere enn andelen gutter med offererfaringer.

Tabell 5.14: Andel utsatt for ulike typer grove krenkelseser blant jenter og gutter

	Jenter	Gutter	Totalt
Utsatt for minst ett grovt seksuelt overgrep	15	7	11
Utsatt for minst ett tilfelle av grov vold fra en forelder	8	6	8
Vært vitne til minst ett tilfelle av grov vold mot en forelder	6	3	6
Utsatt for minst en type grov krenkelse	20	11	16
Utsatt for seksuelle overgrep og grov vold/vitne til grov vold	3	1	2
Utsatt for alle typer grove krenkelseser	1	0	0,5

$p < 0,001$ for samtlige sammenhenger vist i tabellen.

Det går også fram av tabellen at omtrent hver sjetten ungdom i vårt materiale har opplevd minst en form for grov krenkelse i løpet av oppveksten, det vil si enten blitt utsatt for grov seksuell vold, grov fysisk vold eller sett eller hørt et tilfelle av grov vold mot en forelder. Vi undersøkte også hvor mange det var som oppga flere enn én og samtlige typer grove krenkelseser. Mens to prosent oppga både å ha opplevd grove seksuelle overgrep og minst ett tilfelle av grov vold eller vitneerfaringer med grov vold, var det svært få som hadde blitt rammet av alle de tre typene krenkelseser som vi kartla. Av alle deltakerne i undersøkelsen gjaldt dette kun 38 personer (hvorav 33 var jenter).

Oppsummering

En del av funnene i denne undersøkelsen er sammenfallende med funn fra den norske delen av den Baltiske undersøkelsen (Mossige et al. 2007) mht. følgende: Andelen jenter og gutter som rapporterte om overgrep som omfattet samleie, anal- og oralsex viste relativt små variasjoner fra den ene studien og til den andre. Jenter ble utsatt for seksuelle krenkelseser fra gutter/menn i 99 prosent av tilfellene. Mellom 85 og 90 prosent av alle uønskede

seksuelle handlinger ble utøvd av en gutt/mann. Når det gjelder utsatte gutter er flertallet av utøverne en jente/kvinne. En betydelig andel av overgrep fant sted mellom utsatt og utøver som begge var i tenårene.

En relativt stor andel gutter rapporterte om uønskede seksuelle hendelser i form av samleie. Hvordan skal man forstå en slik hendelse? Sannsynligvis vil en del av disse hendelsene dreie seg om at gutten er med på noe som han seinere angrer på, eller at han er med på det delvis mot sin egen vilje. De utsatte guttene rapporterte i mindre grad om entydige former for tvang enn det jentene gjorde. Dette kan også tyde på at uønskede seksuelle overgrep som samleie for guttenes vedkommende foregikk med mindre grad av ufrivillighet, enn for jentenes vedkommende.

Bare én prosent av rapporterte uønskede seksuelle hendelser foregikk med en utøver fra den utsattes nære familie. Som påpekt tidligere er dette tallet sammenfallende med resultatet fra en dansk undersøkelse hvor informantene var 15–16 år gamle (Helweg-Larsen & Bøving Larsen 2006) og med en finsk studie (Sariola & Uutela 1996). En amerikansk studie (Hanson et al. 2003) som også baserte seg på ungdommer som informanter (i alderen 12–17 år) rapporterte om at 71 informanter eller litt over én prosent av utvalget ble utsatt for en utøver som var et nært familiemedlem. Flere studier som har benyttet ungdommer som informanter rapporterer med andre ord om et tilsvarende bilde: Omlag én prosent av hele utvalget av informanter har vært gjenstand for seksuelle krenkelser fra et nært familiemedlem.

Hvis terskelen for å rapportere om seksuelle krenkelser innenfor familien har forandret seg skulle vi tro at den var blitt lavere og at flere av incestuøse seksuelle hendelser ble rapportert enn tidligere. Etter all oppmerksomheten som har vært i offentlighet og media om seksuelle overgrep er det i alle fall ikke rimelig å tro at terskelen er blitt høyere. Det kan også hende at denne oppmerksomheten har hatt en viss effekt ved at omfanget av incestuøse seksuelle overgrep har blitt lavere i løpet av de senere årene. Det ville i så fall være en utvikling som er sammenfallende med hva bl.a. Jones, Finkelhor & Halter (2006) har rapportert om på grunnlag av ulike amerikanske omfangsmålinger.

Hovedfunn

- 85 prosent av de utsatte er jenter og om lag 15 prosent er gutter.
- 12 prosent av jentene rapporterer om en uønsket seksuell hendelse i form av samleie.
- 10 prosent av alle jentene i utvalget rapporterer om en uønsket seksuell hendelse hvor de ble holdt fast.
- 9 prosent av jentene rapporterer om å ha vært utsatt for voldtektsforsøk eller for voldtekt.
- En betydelig andel gutter rapporterer om ulike uønskede seksuelle hendelser.
- Utsatte jenter rapporterer i langt større grad enn utsatte gutter om erfaringer med flere seksuelle krenkelser.
- Overlappende erfaringer med seksuelle krenkelser og grove former for vold/vitneerfaringer med grov vold er sjeldne, spesielt for gutter.
- Når en jente utsettes for en uønsket seksuell hendelse er utøver en gutt/ mann i 99 prosent av tilfellene. Når en gutt utsettes er utøver en jente/ kvinne i 60 prosent av tilfellene.
- En betydelig andel av uønskede seksuelle hendelser skjer mellom en utsatt og en utøver som begge er i tidlig ungdom eller tenårene. Men en stor del av utøvere som er over 25 år begår overgrep mot jenter i alderen 10–14 år. Den største gruppen av utøvere av overgrep er venner, kjæreste og bekjente. Seksuelle overgrep hvor utøver er et nært familiemedlem er sjeldne.
- Mer entydige former for tvang kommer forholdsvis oftere til anvendelse når jenter utsettes for uønskede seksuelle hendelser enn hva tilfellet er for gutter.

Referanser

- Briere, J. & Elliot, D. M. (2003). Prevalence and psychological sequelae of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 27, 1205–1222.
- Hanson, R. F., Kievit, L. W., Saunders, B., E., Smith, D. W., Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., & Ruggiero, K. J. (2003). Correlates of Adolescent Reports of Sexual Assault: Findings from the National Survey of Adolescents. *Child Maltreatment*, 8(4), 261–272.
- Helweg-Larsen, K., & Bøving Larsen, H. (2006). The prevalence of unwanted and unlawful sexual experiences reported by Danish adolescents: Results from a national youth survey in 2002. *Acta Paediatrica*, 95, 1270–1276.
- Jensen, T. (2007). Hvordan kan vi forstå og hjelpe barn og ungdom som har vært utsatt for traumer? I: Haavind, H. & Øvreeide, H. (red.) Barn og unge i psykoterapi. Samspill og utviklingsforståelse. Bind I. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Jones, L. M., Finkelhor, D., & Halter, S. (2006). Child Maltreatment Trends in the 1990s: Why does neglect differ from sexual and physical abuse? *Child Maltreatment*, 11(2), 107–120.
- Leitenberg, H., Greenwald, E., & Cado, S. (1992). A retrospective study of long-term methods of having been sexually abused during childhood. *Child Abuse & Neglect*, 16, 339–407.
- Mannon, K., & Leitschuh, G. (2002). Child sexual abuse: A review of definitions, instrumentation, and symptomatology. *North American Journal of Psychology*, 4(1), 149–160.
- Miller, R., & Dwyer, J. (1997). Reclaiming the mother-daughter relationship after sexual abuse. *Australian and New Zealand journal of family therapy*, 18, 194–202
- Miltenburg, R., & Singer, E. (1997). The ab(use) of reliving childhood trauma. *Theory & Psychology*, 7, 605–628.
- Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, C. G. (Eds.) (2007). The Baltic Sea Study on Adolescent Sexuality. NOVA rapport 19: Oslo.
- NOU 23 (1997). Seksuallovbrudd. Straffelovens del-utredning VI. Statens Forvaltningstjeneste. Oslo
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslo-befolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep. Oslo: NKVTS, rapport nr.1/04.
- Pedersen, W., & Skrondal, A. (1996). Alcohol and sexual victimization: A longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 96(4), 565-

- Sariola, H., & Uutela, A. (1996). The prevalence and context of incest abuse in Finland. *Child Abuse & Neglect*, 20(9), 843–850.
- Smith, D. W., Letourneau, E. J., Saunders, B. E., Kilpatrick, D. G., Resnick, H. S., & Best, C. L., (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child Abuse & Neglect*, 24, 273–287.
- Sætre, M., Holter, H. & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S
- Tambs, K. (1994). *Undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Statens Institutt for Folkehelse. Oslo
- Tolin, D. F. & Foa, E. (2006). Sex differences in trauma and posttraumatic stress disorder: A quantitative review of 25 years of research. *Psychological Bulletin*, 132(6), 959–992.

6 Risiko for å bli utsatt for seksuelle overgrep

Innledning

Dersom bestemte betingelser øker risikoen for å bli utsatt for seksuelle krenkelser og overgrep²⁶, er kunnskap om slike betingelser nødvendig for å kunne utforme effektive forebyggende tiltak. Risikofaktorer kan tenkes å være knyttet både til karakteristika ved den krenkede og til konteksten vedkommende befinner seg i. Forskningen er tvetydig når det gjelder hvorvidt bestemte forhold øker risikoen for seksuelle overgrep. Imidlertid peker eksisterende forskning på flere forhold som antas å kunne fungere som risikofaktorer for seksuelle overgrep. Basert på slike antydninger utforsker vi i dette kapitlet hvorvidt en rekke individuelle og kontekstuelle variabler er assosiert med økt risiko for å rapportere om seksuelle overgrep.

Risikofaktorer er ikke identiske med årsaksfaktorer. En årsaksfaktor *forårsaker* et utfall mens en risikofaktor kun er en variabel som opptrer *sammen med* en annen variabel. For eksempel kan et individ føle seksuell tiltrekning til barn. En slik tiltrekning kan betraktes som en mulig årsak til overgrep fordi den danner noe av grunnlaget for å begå slike handlinger. Imidlertid kan ulike former for stress (for eksempel knyttet til økonomi, arbeidsliv eller mellommenneskelige forhold) øke risikoen for at en slik person faktisk begår overgrep (Marshall & Barbaree, 1990). Stressfaktorer er risikofaktorer som påvirker sannsynligheten for overgrep (Kraemer, Stice, Kazdin, Offord, & Kupfer, 2001). Tilknytningsproblemer kan også være årsak til seksuelle overgrep. Individuer som gjennom oppveksten har hatt en usikker relasjon til sine foreldre, er gjerne mer tilbøyelige til å involvere seg i relasjoner hvor de utsettes for seksuelle krenkelser eller overgrep (Rutter, 1997). Den gjeldende rapporten er basert på en tverrsnittsundersøkelse som ikke gir grunnlag for å si noe om årsaker til overgrep. Vi diskuterer derfor risikofaktorer og ikke årsaksfaktorer.

²⁶ Av praktiske grunner bruker vi noen ganger begrepet seksuelle overgrep og andre ganger seksuelle krenkelser.

Tradisjonelt har forskere vektlagt sosiale, økonomiske og kulturelle forhold som forklaringer på seksuelle overgrep; «Fattigdom, ensomhet og alkoholmisbruk ble brukt som forklaringer på krenkernes brudd med de sosiale normer, som forbyr seksuell omgang med og utnyttelse av barn og ungdom. Seksuelle overgrep i familien, incest, ble videre sett på som noe som (...) skjedde i avsidesliggende lokalsamfunn der andre seksualpartnere ikke fantes, og der sosiale forbud mot seksuelle tilnærmelser mot barn skulle være svake» (Sætre, Holter, & Jebsen, 1986, s. 33). De samme forfatterne slår imidlertid fast at «Nyere forskning og erfaring fra det offentlige hjelpeapparatet har etter hvert avlivet myten om den seksuelle barnemishandlingens sosiale og geografisk entydige profil» (Sætre, Holter, & Jebsen, 1986, s. 34). Forfatterne er dermed på linje med hva en del nyere internasjonal forskning konkluderer med, nemlig at «CSA [child sexual abuse] occurs across all socioeconomic and ethnic groups» (Putnam, 2003, s. 270). Det ville imidlertid være forhastet å slutte at sosiale, økonomiske og/eller kulturelle distinksjoner ikke har betydning for omfanget av seksuelle overgrep. Likevel bør man ikke gå ut fra at slike faktorer er av betydning uten først å kartlegge hvordan spesifikke kontekstuelle forhold er relatert til ulike typer overgrep.

Et relevant bidrag i forhold til gjeldende undersøkelse kommer fra Gillham et al. (1998). Disse forskerne undersøkte hvordan fysisk mishandling, seksuelle overgrep og vanskjøtsel var relatert til arbeidsledighet, fattigdom og omfang av enslige foreldre. Studien baserte seg på et avgrenset område i Glasgow i Skottland. De så også på om sammenhengen var forskjellig for ulike former for mishandling og omsorgssvikt. Forskerne fant en sammenheng mellom levekårsforhold og alle former for omsorgssvikt og mishandling. Sammenhengen var imidlertid tydeligst for fysiske overgrep. Zweig, Sayer, Crockett og Vicary (2002) refererer til flere studier som konkluderer med at kontekstuelle forhold (for eksempel lav sosioøkonomisk status) øker risikoen for seksuelle overgrep. I deres egen longitudinelle studie fant de en positiv sammenheng mellom lav utdanning hos mødre og sannsynlighet for å rapportere om erfaringer med påtvunget sex blant deres døtre. Døtrene hadde imidlertid hyppigere seksuell aktivitet sammenlignet med de andre jentene i studien. Studien er dermed et eksempel på hvordan individuelle variabler (her hyppighet av seksuell aktivitet) og kontekstuelle variabler (mødres utdanningsnivå) kan virke sammen for å øke risikoen for overgrep.

Oversikt over risikofaktorer

Kontekstuelle risikofaktorer

Følgende kontekstuelle variabler ble undersøkt i forhold til hvorvidt de er forbundet med økt risiko for å ha opplevd seksuelle overgrep: *foreldres økonomi*, *foreldres utdanning*, *foreldres arbeidssituasjon*, *foreldres alkoholforbruk* og *barns relasjon til sine foreldre*. Foreldres økonomi ble definert av informantenes respons på spørsmålet om familien har hatt god eller dårlig råd de siste to årene. Svaret er uttrykk for informantenes opplevelse og ikke for objektive data. Det ble gitt seks svaralternativer gradert fra god til dårlig økonomi, samt alternativet «økonomien har variert mye». Vi grupperte svarene i følgende grupper: «god økonomi», «verken god eller dårlig økonomi» og «dårlig økonomi». Av informantene som svarte på dette spørsmålet, oppgav 4944 at familien har hatt god råd de siste to årene, 1379 informanter svarte at økonomien verken har vært god eller dårlig, mens 564 informanter rapporterte at familien har hatt dårlig råd.

Foreldres utdanningsnivå ble bestemt av hvilken utdanningslengde informantene oppgav for hver av foreldrene (f.eks. universitet eller høyskoleutdanning av høyere grad, gymnas eller allmennfaglig utdanning, ungdomsskole). Foreldres arbeidssituasjon ble skåret i forhold til hvorvidt foreldrene var i arbeid (heltid eller deltid) og hva de gjorde hvis de ikke arbeidet (f.eks. student, hjemmевærende), eventuelt hvilke ytelser de mottok. Foreldres alkoholforbruk ble målt som svar på følgende spørsmål: «Har du noen gang sett foreldrene dine tydelig beruset?» Informantene svarte separat for mor og far, på en skala som gikk fra «aldri» til «mer enn 10 ganger».

Det siste kontekstuelle forhold vi tok i betraktning, var barns relasjon til egne foreldre. Denne variabelen ble målt gjennom informantenes svar på i hvilken grad 11 utsagn, hentet fra «Parental bonding scale» (Parker, Tupling, & Brown, 1979), passet i forhold til deres eget forhold til foreldrene. Påstandene gir uttrykk for ulike dimensjoner i forholdet mellom foreldre og barn. Barns relasjon til sine foreldre kan trolig i større grad enn de forutgående variabler, være påvirket av overgrepserfaringer, særlig hvis overgrepene ble begått av noen i familien. Imidlertid finnes omfattende empirisk forskning som indikerer at vanskelige familieforhold (derav negative relasjoner mellom barn og foreldre) kan øke risikoen for at barn utsettes både for seksuelle overgrep og annen mishandling (Cicchetti & Lynch, 1993;

Putnam, 2003). Basert på informantenes sumskårer ble de delt i tre grupper (godt forhold; verken godt eller dårlig forhold; dårlig forhold). De fleste informanter (5000 personer) betraktet forholdet til sine foreldre som positivt. 1420 av informantene vurderte forholdet som verken godt eller dårlig, og 78 informanter betraktet forholdet som dårlig.

Erfaringer med seksuelle overgrep i ung alder kan gi økt risiko for å erfare tilsvarende hendelser senere i livet. I den forstand vil seksuelle overgrep tidlig i livet være en risikofaktor for senere å bli seksuelt misbrukt. Vi har imidlertid valgt å diskutere en eventuell sammenheng mellom seksuelle krenkelser tidlig i livet og tilsvarende opplevelser senere i livet, under temaet «Reviktimisering» i kapittel 7. I kapittel 7 undersøker vi også om tidlige erfaringer med vold øker risikoen for senere å oppleve seksuelle overgrep.

Individuelle risikofaktorer

I og med at vi baserte oss på data fra en tverrsnittsundersøkelse kan det være problematisk å begrunne hvorfor vi betraktet enkelte av de individuelle betingelsene som risikofaktorer for overgrep; flere av de individuelle variablene kan også være konsekvenser av overgrep. Kjønn er en risikofaktor som ikke endrer seg som følge av overgrep. Forskningslitteratur som baserer seg på amerikanske forhold, konkluderer med at jenter har 2,5 til 3 ganger så høy risiko som gutter for å bli utsatt for seksuelle overgrep (Putnam, 2003). Vi beskrev forekomsttall basert på kjønn i foregående kapittel (5). Av den grunn blir ikke kjønn diskutert i gjeldende kapittel.

En annen variabel som antas å være uavhengig av overgrepserfaringer, er *funksjonshemming*. Funksjonshemming kan utgjøre en risikofaktor for å bli utsatt for seksuelle overgrep. Blindhet, døvhet og mental retardasjon er særlig blitt funnet å øke risikoen for overgrep (Hoem Kvam, 2001; Westcott & Jones, 1999). I denne undersøkelsen lot vi ulike indikasjoner på fysisk funksjonshemming inngå i én risikofaktor. For å bli definert som å ha en eller annen form for funksjonshemming måtte informanten indikere gjenkjenning i minst én av seks beskrivelser relatert til fysisk funksjonshemming (f.eks. «Har nedsatt hørsel», «Har hatt ett eller flere opphold på institusjon på grunn av en funksjonsnedsettelse, sykdom eller skade»).

Følgende individuelle risikofaktorer kan i større grad være gjenstand for fortolkning angående hvorvidt overgrepet/overgrepene kommer i forkant eller etterkant: *alkoholmisbruk, stoffmisbruk, høy seksuell aktivitet og dårlig psykologisk*

fungering. I dette kapitlet fokuserte vi imidlertid på de nevnte betingelsene som mulige risikofaktorer for seksuelle overgrep. Begrunnelsen for å betrakte variablene som risikofaktorer er først og fremst empirisk, men også dels teoretisk. Faktorene er blitt identifisert som risikofaktorer i tidligere empiriske studier. Pedersen og Skrondal (1996) fant at alkoholkonsum kan utgjøre en risikofaktor for å bli utsatt for seksuelle krenkelsers og overgrep. Vi målte alkoholrelatert problematikk i forhold til antall ganger informantene hadde opplevd ulike problemer knyttet til bruk av alkohol (hentet fra Rutgers Alcohol Problem Index, RAPI, White & Labouvie, 1989) (f.eks. «Havnet i slåsskamp», «Kastet opp fordi du hadde drukket for mye», inndelt i: ingen hendelser; noen hendelser; mange hendelser). I forhold til bruk av narkotika ble informantene bedt om å rapportere hvorvidt de hadde brukt hasj, marijuana eller andre narkotiske stoffer (f.eks. amfetamin, heroin og kokain).

Høy seksuell aktivitet kan også være en risikofaktor for seksuelle overgrep (Loeb et al., 2002; Zweig et al., 2002). Vi definerte seksuell aktivitet som antall samleiepartnere siste 12 måneder, inndelt i tre kategorier avhengig av antall partnere (ingen eller 1 partner; 2–4 partnere; 5 eller flere partnere).

I forhold til psykologisk fungering har man tradisjonelt undersøkt hvorvidt seksuelle overgrep fører til ulike typer dårlig psykologisk fungering. Man har altså betraktet dårlig psykologisk fungering som en mulig konsekvens av seksuelle overgrep (vi undersøker også denne sammenhengen, se kapittel 8). Det finnes imidlertid også studier som anser dårlig psykologisk fungering som en risikofaktor for å bli utsatt for seksuelle krenkelsers og overgrep (Zweig et al., 2002). For eksempel kan både angst og depresjon tenkes å svekke den unges evne til å motstå seksuelle tilnærmelser (Lee, 1995). For å måle psykologisk fungering benyttet vi 13 utsagn fra «The Hopkins Symptom Checklist» (Derogatis, Lipman, Uhlenhuth, & Covi, 1974), som beskriver plager knyttet til angst og depresjon. Informantene ble bedt om å angi i hvilken grad de kjente seg igjen i de aktuelle utsagnene. Avhengig av sumskåre ble informantene inndelt i to grupper (ikke plaget/litt plaget; ganske mye plaget/veldig mye plaget). Funnene sier ingenting om klinisk angst/depresjon. Tallene gir imidlertid et estimat på i hvor stor grad et visst nivå av angst- og/eller depresjonsplager øker risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep.

Risikofaktorene ble vurdert i forhold til følgende to kategorier av seksuelle overgrep: milde overgrep (blotting og/eller berøring) og grove overgrep (ulike former for penetrering og/eller voldtektsforsøk).

Metodiske hensyn

Som nevnt kan ikke tverrsnittstudier si noe om kausalitet. Når vi her snakker om risikofaktorer for seksuelle overgrep, er det derfor ikke i betydningen at disse forholdene er årsaker til seksuelle overgrep. Det vi undersøkte, var hvorvidt det var samvariasjon mellom de uavhengige variablene (risikovariablene) og de avhengige variablene (ulike typer seksuelle overgrep). For å undersøke hvorvidt slik samvariasjon eksisterte, benyttet vi multinomisk regresjonsanalyse. Det ble redegjort for denne analysemetoden i kapittel 2.

I tabellene presenteres både bivariate og multivariate sammenhenger, representert ved OR. Bivariate sammenhenger viser relasjonen mellom én bestemt uavhengig variabel og den avhengige variabelen, uten at flere variabler er inkludert i analysen. Multivariate sammenhenger viser relasjonen mellom hver av de uavhengige variablene og den avhengige variabelen når flere uavhengige variabler inkluderes samtidig. Bivariate og multivariate sammenhenger kan avvike noe fra hverandre fordi deler av (eller noen ganger hele) den uavhengige variabelens effekt ofte kan forklares ved hjelp av en annen variabel eller av flere andre variabler. For eksempel kan det tenkes at effekten av foreldres utdanningsnivå reduseres noe når man inkluderer økonomi i analysen; foreldres utdanningsnivå påvirker da den avhengige variabelen gjennom effekten utdanningsnivå har på økonomi. Imidlertid kan det også være tilfelle at man behøver å inkludere flere variabler i analysen for å se den fulle effekt av én bestemt variabel; den aktuelle variabelens effekt kommer kun til syne dersom relaterte (korrelerte) variabler også inkluderes. I slike tilfeller kan man se sterkere sammenhenger i de multivariate analysene, sammenlignet med de bivariate analysene.

De bivariate sammenhengene er inkludert i tabellene for å se relasjonen mellom den uavhengige og den avhengige variabelen når ingen andre variabler er inkludert i analysen (Modell 1). I Modell 2 er det kontrollert for effekten av kjønn og innvandrerbakgrunn (mors og fars fødeland). I tabell 6.2 er det også kontrollert for økonomi i Modell 2, i og med at økonomi ikke inngikk i de uavhengige variablene vi undersøkte (i tabell 6.1 er økonomi en egen uavhengig variabel og inkluderes derfor ikke som kontrollvariabel). Modell 3 viser OR når alle de uavhengige variablene er inkludert samtidig (inklusive kontrollvariablene fra Modell 2). Kommentarene til tabellene er basert på tallene i Modell 3.

Resultater

Kontekstuelle risikofaktorer

Tabell 6.1 gir en oversikt over hvilke kontekstuelle faktorer som gav signifikant økt risiko for å rapportere om erfaringer med milde seksuelle overgrep og/eller grove seksuelle overgrep. I kategorien «Utsatt for milde seksuelle overgrep» er informanter som kun har vært utsatt for denne typen overgrep. Kategorien er altså «rensket» for informanter som både har opplevd milde og grove seksuelle overgrep.

Tabell 6.1: Multinomisk regresjonsanalyse: kontekstuelle risikofaktorer for milde seksuelle overgrep samt grove seksuelle overgrep.

	Utsatt for milde seksuelle overgrep			Utsatt for grove seksuelle overgrep		
	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR
<i>Utdanning mor (ref. høyere utdanning)</i>						
Mellomnivå	n.s	n.s	0,7 p<0,01	0,7 p<0,001	0,7 p<0,001	n.s
Gymnas eller yrkesskole	n.s	n.s	0,7 p<0,05	1,3 p<0,01	1,2 p<0,05	n.s
Ungdomsskole eller mindre	n.s	n.s	0,6 p<0,05	1,6 p<0,001	1,5 p<0,01	n.s
<i>Alkohol mor (ref. ikke sett mor beruset)</i>						
Sett mor beruset 1 gang	1,3 p<0,05	n.s	1,4 p<0,01	n.s	n.s	n.s
Sett mor beruset 2–4 ganger	1,8 p<0,001	1,7 p<0,001	2,0 p<0,001	1,5 p<0,001	1,5 p<0,001	1,4 p<0,05
Sett mor beruset 5–10 ganger	1,9 p<0,001	2,1 p<0,001	2,2 p<0,001	1,7 p<0,01	1,7 p<0,01	n.s
<i>Forhold til foreldre (ref. godt forhold)</i>						
Verken godt eller dårlig	1,3 p<0,05	1,4 p<0,01	1,4 p<0,01	2,0 p<0,001	2,1 p<0,001	2,0 p<0,001
Dårlig	3,1 p<0,01	3,2 p<0,01	2,4 p<0,05	7,3 p<0,001	6,8 p<0,001	6,6 p<0,001
<i>Økonomi (ref. god økonomi)</i>						
Dårlig	1,6 p<0,001	1,5 p<0,01	n.s	2,7 p<0,001	2,6 p<0,001	2,0 p<0,001

Det var en signifikant sammenheng mellom mors utdanningsnivå og risiko for å ha opplevd milde overgrep. Det at mor var utdannet på mellomnivå (f.eks. har en bachelorgrad) reduserte risikoen for å rapportere om milde overgrep, sammenlignet med tilfeller hvor mor hadde høyere utdanning. Det samme gjaldt mødre som kun hadde gymnas eller yrkesskole, og mødre som bare hadde ungdomsskole eller mindre, sammenlignet med mødre med høyere utdanning. Mødres utdanning hadde ikke betydning for hvorvidt informantene rapporterte om grove overgrep. Fars utdanningsnivå hadde ikke betydning for noen typer overgrep (ikke vist i tabellen). Det var heller ingen signifikant sammenheng mellom foreldres arbeidssituasjon og risiko for å rapportere om overgrep (ikke vist i tabellen).

Risikoen for å ha opplevd milde overgrep steg i takt med antall ganger informantene hadde sett mor tydelig beruset. Det viste seg imidlertid å være mest risikofylt å ha sett mor beruset fem til ti ganger, mens det ikke utgjorde noen risiko å ha sett mor beruset mer enn ti ganger (ikke vist i tabellen). Når det gjaldt grove overgrep, var kun det å ha sett mor beruset to til fire ganger assosiert med økt risiko. Det var ingen signifikant sammenheng mellom det å ha sett far synlig beruset og det å ha vært utsatt for overgrep (ikke vist i tabellen).

Informanter som rapporterte å ha verken et godt eller dårlig forhold til sine foreldre, hadde økt risiko for å ha opplevd både milde og grove overgrep, sammenlignet med de som rapporterte om et godt forhold. Det å ha et dårlig forhold til sine foreldre var assosiert med enda større risiko for å ha opplevd overgrep. Det å rapportere om et dårlig forhold til sine foreldre mer enn seksdoblet risikoen for også å rapportere om erfaringer med grove overgrep. Det å ha et dårlig forhold til foreldrene var den variabelen som i størst grad økte risikoen for å ha opplevd både milde og grove seksuelle overgrep. Gruppen som hadde et dårlig forhold til foreldrene, var imidlertid ganske liten (kun 78 personer). Dårlig råd i familien doblet risikoen for å rapportere om grove seksuelle overgrep, mens økonomi ikke var relatert til hvorvidt informantene rapporterte om milde overgrep. Det å ha dårlig råd var en enda viktigere risikovariabel i forhold til å rapportere om grov vold fra foreldre, se kapittel 3, tabell 3.13.

Konklusjon

Totalt var det tre kontekstuelle variabler som gav økt risiko for å ha blitt utsatt for milde seksuelle overgrep: høyere utdanning hos mor (sammenlignet med utdanning på mellomnivå, gymnas eller yrkesskole, eller ungdomsskole eller mindre), det å ha sett mor tydelig beruset, og det å ha et middels godt eller et dårlig forhold til sine foreldre. Det å ha sett far tydelig beruset hadde ingen betydning. Det samme gjaldt fars utdanningsnivå og begge foreldres arbeidssituasjon. I forhold til grove overgrep var alkoholkonsum hos mor (tydelig beruset 2–4 ganger), et middels godt eller et dårlig forhold til sine foreldre, og dårlig økonomi assosiert med økt risiko. Foreldres arbeidssituasjon og utdanningsnivå, samt det å ha sett far tydelig beruset, hadde ingen signifikant betydning.

Når det gjelder tidligere norske studier, er det særlig nærliggende å sammenlikne resultatene med studien til Pedersen og Skrondal (1996). Disse forskerne fant at sosial klasse ikke hadde noen sammenheng med seksuelle overgrepserfaringer. Hvordan de målte overgrepserfaringer, kommer ikke klart frem. Funnet er imidlertid forenlig med at vi i gjeldende studie fant manglende sammenheng mellom foreldres arbeidssituasjon og utdanning (med unntak av forholdet mellom mors utdanning og milde overgrep) og informantenes overgrepserfaringer. Pedersen og Skrondals (1996) konklusjon om manglende betydning av sosial klasse er imidlertid mindre forenlig med vårt funn angående betydningen av familiens økonomi for risiko for å ha opplevd grove overgrep. I tråd med våre funn fant Sætre, Holter og Jebsen (1986) «en tendens til overrepresentasjon av seksuelt krenkede i oppvekstfamilier med dårlig råd» og «en noe større sannsynlighet for å bli seksuelt krenket i familier der økonomien er dårlig» (s. 56).

Individuelle risikofaktorer

Som nevnt undersøkte vi følgende individuelle variabler: *funksjonshemming*, *seksuell aktivitet* (antall samleiepartnere), *stoffmisbruk* (hasj, marihuana eller andre narkotiske stoffer), *problemer tilknyttet alkoholbruk* og *psykologisk fungering* (relatert til angst og depresjon). Funksjonshemming påvirket ikke risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep. Tabell 6.2 viser relasjonen mellom de resterende uavhengige variablene og seksuelle overgrep.

Tabell 6.2: Multinomisk regresjonsanalyse: individuelle risikofaktorer for milde seksuelle overgrep samt grove seksuelle overgrep.

	Utsatt for milde seksuelle overgrep			Utsatt for grove seksuelle overgrep		
	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR
<i>Antall samleiepartnere siste år (ref. ingen eller 1 partner)</i>						
2–4 partnere	1,5 p<0,001	1,4 p<0,001	1,4 p<0,01	1,5 p<0,001	1,5 p<0,001	2,8 p<0,001
5 eller flere partnere	1,8 p<0,001	1,7 p<0,001	1,4 p<0,01	3,9 p<0,001	3,8 p<0,001	4,6 p<0,001
<i>Brukt hasj/marihuana (ref. ikke brukt hasj/marihuana)</i>						
Brukt hasj/marihuana	1,9 p<0,001	2,1 p<0,001	1,5 p<0,001	2,5 p<0,001	2,8 p<0,001	1,4 p<0,05
<i>Brukt andre narkotiske stoffer (ref. ikke brukt andre narkotiske stoffer)</i>						
Brukt andre narkotiske stoffer	2,1 p<0,001	2,1 p<0,001	n.s.	4,3 p<0,001	4,2 p<0,001	1,7 p<0,01
<i>Alkoholrelaterte hendelser (ref. ingen alkoholrelaterte hendelser)</i>						
Noen hendelser	n.s.	n.s.	1,5 p<0,01	0,8 p<0,05	0,8 p<0,05	1,7 p<0,01
Mange hendelser	1,7 p<0,001	1,8 p<0,001	2,0 p<0,001	2,3 p<0,001	2,4 p<0,001	2,3 p<0,001
<i>Psykologisk fungering (ref. ikke plaget/litt plaget)</i>						
Ganske mye plaget/veldig mye plaget	2,9 p<0,001	2,1 p<0,001	1,9 p<0,001	4,2 p<0,001	3,1 p<0,001	2,8 p<0,001

Risikoen for å ha opplevd både milde og grove seksuelle overgrep økte klart med antall samleiepartnere det siste året. Risikoen økte imidlertid mest for grove overgrep; informanter som hadde hatt minst fem samleiepartnere i løpet av det siste året, hadde mer enn fire ganger så høy risiko for å rapportere om grove seksuelle overgrep, sammenlignet med informanter som hadde hatt ingen eller kun én partner. Bruk av hasj/marihuana økte risikoen for å ha opplevd begge typer overgrep, mens andre narkotiske stoffer økte risikoen kun for grove overgrep. Det å rapportere om negative hendelser tilknyttet alkoholbruk, gav også økt risiko for å ha opplevd seksuelle overgrep, i størst grad grove overgrep. Risikoen økte med antall hendelser for begge kategorier overgrep. I forhold til psykologisk fungering hadde gruppen som var ganske mye/veldig mye plaget, nesten doblet risiko for å ha vært utsatt for milde

overgrep, sammenlignet med de som ikke var plaget eller kun litt plaget. Risikoen var enda høyere for å ha opplevd grove seksuelle overgrep.

Konklusjon

Det å ha hatt mange samleiepartnere gav økt risiko for å rapportere om overgrep. Risikoen økte også for de som hadde brukt hasj og/eller marihuana. Det å ha brukt tyngre narkotiske stoffer økte risikoen for å ha opplevd grove seksuelle overgrep, men ikke milde seksuelle overgrep. Det å ha opplevd alkoholrelaterte problemer gav signifikant økt risiko for å rapportere om begge typer overgrep. Det å være ganske mye plaget/veldig mye plaget av symptomer på angst og/eller depresjon økte risikoen for å ha opplevd både milde og grove overgrep. Risikoen økte imidlertid mest for grove overgrep.

Hovedfunn

Vi har undersøkt hvorvidt en rekke variabler fremstår som risikofaktorer i forhold til å rapportere om milde og/eller grove seksuelle overgrep. Vi delte inn variablene i kontekstuelle og individuelle variabler og benyttet multinomisk regresjonsanalyse for å undersøke deres relasjon til seksuelle overgrep. Blant de kontekstuelle variablene var det to variabler som fremsto som risikofaktorer for begge typer seksuelle overgrep:

- Det å ha sett mor beruset flere ganger.
- Et middels godt eller dårlig forhold til egne foreldre.

I tillegg gav noen variabler utslag kun for én type overgrep:

- Dårlig økonomi i familien de siste to årene (kun for grove overgrep).
- Mors utdanningsnivå (kun for milde overgrep).

Det å ha sett mor beruset flere ganger, mors utdanningsnivå, og det å ha dårlig økonomi i familien, er utvilsomt uavhengig av overgrepshendelser. Ungdommers forhold til egne foreldre kan imidlertid tenkes å være influert av slike hendelser, men behøver ikke å være det. Det at forholdsvis få overgripere er personer i egen familie (se kapittel 5), indikerer at et dårlig forhold til foreldrene ikke nødvendigvis stammer fra overgrepserfaringer med egne foreldre.

En mulig forklaring på hvorfor de aktuelle variablene (med unntak av mors utdanningsnivå) øker risikoen for seksuelle overgrep, er at de på ulike måter indikerer svekket omsorg fra foreldrenes side. Dårlig økonomi kan være en stressfaktor som reduserer foreldrenes evne til å kontrollere og å gi omsorg til barnet/ungdommen. Det å ha sett sin egen mor beruset flere ganger er en ganske klar indikator på at mor har svekket omsorgsevne. Hyppig alkoholinntak kan i tillegg være stigmatiserende både for mor og barn, og i så måte en belastning som kan hemme morens evne til å beskytte både barnet og seg selv. Det at ungdommer rapporterer om et dårlig forhold til sine foreldre, kan også antyde redusert omsorgsevne fra foreldrenes side.

Våre funn er i tråd med resultater fra internasjonal forskning. For eksempel rapporterer Lubell og Peterson (1998) at det ofte er et dårlig forhold mellom overgrepsutsatte barn og deres foreldre, særlig deres mødre. En vedvarende dårlig relasjon til egne foreldre i kombinasjon med alkoholproblemer hos foreldre (særlig mødre) og dårlig økonomi, skaper dårlige betingelser for at barn skal kunne utvikle en trygg tilknytning (McLoyd, 1990). Mangel på en trygg tilknytning til andre mennesker øker, som nevnt, risikoen for å bli seksuelt utnyttet (se f.eks. Leifer, Kilbane, & Kalick, 2004). I en gjennomgang av forskning på området viser Connell-Carrick (2003) at dårlig råd, dårlig familiefungering og misbruk av rusmidler gjennomgående er risikofaktorer for omsorgssvikt (inkludert seksuelle overgrep).

Når det gjaldt individuelle risikofaktorer, viste følgende faktorer seg å øke risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep:

- Flere samleiepartnere siste år.
- Bruk av hasj og marihuana.
- Problemer knyttet til alkoholrus.
- Dårlig psykologisk fungering (symptomer på angst og/eller depresjon).

I tillegg gav følgende variabel utslag for grove overgrep:

- Bruk av andre typer narkotiske stoffer.

Også disse funnene er i tråd med resultater fra nyere internasjonal forskning, redegjort for tidligere i kapitlet. Slik konsistens på tvers av studier, i tillegg til at i stor grad de samme risikofaktorene gav seg utslag for både milde og grove seksuelle overgrep, bidrar til å gi funnene troverdighet.

Referanser

- Cicchetti, D. & Lynch, M. (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment: Consequences for children's development. *Psychiatry*, 56, 96–118.
- Connell-Carrick, K. (2003). A critical review of the empirical literature: Identifying correlates of child neglect. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 20(5), 389–425.
- Derogatis, L. B., Lipman, R. S., Uhlenhuth, E. H. & Covi, L. (1974). The Hopkins Symptom Checklist: A self-report inventory. *Behavioral Science*, 19, 1–15.
- Gillham, B., Tanner, G., Cheyne, B., Freeman, I., Rooney, M. & Lambie, A. (1998). Unemployment rates, single parent density, and indices of child poverty: their relationship to different categories of child abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect*, 22(2), 79–90.
- Hoem Kvam, M. (2001). *Seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kraemer, H. C., Stice, E., Kazdin, A., Offord, D. & Kupfer, D. (2001). How do risk factors work together? Mediators, moderators, and independent, overlapping, and proxy risk factors. *Am J Psychiatry*, 158, 848–856.
- Lee, S. A. (1995). *The survivor's guide*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Leifer, M., Kilbane, T. & Kalick, S. (2004). Vulnerability or resilience to intergenerational abuse: The role of maternal factors. *Child Maltreatment*, 9(1), 78–91.
- Loeb, T. B., Williams, J. K., Carmona, J. V., Rivkin, I., et al. (2002). Child sexual abuse: Associations with the sexual functioning of adolescents and adults. http://findarticles.com/pl/articles/mi_qa3778/is_200201/ai_n9032344 [22.10.07].
- Lubell, A. & Peterson, C. (1998). Female incest survivors: Relationships with mothers and female friends. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 193–205.
- Marshall, W. L. & Barbaree, H. E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending. I W. L. Marshall, D. R. Laws & H. E. Barbaree (red.). *Handbook of sexual assault. Issues, theories, and treatment of the offender*. New York: Plenum Press.
- McLoyd, V. C. (1990). The impact of economic hardship on Black families and children: Psychological distress, parenting, socioemotional development. *Child Development*, 61, 311–346.
- Parker, G., Tupling, H. & Brown, L. B. (1979). A parent bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52, 1–10.
- Pedersen, W. & Skrondal, A. (1996). Alcohol and sexual victimization: A longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 96(4), 565–581.

- Putnam, F. W. (2003). Ten-Year Research Update Review: Child Sexual Abuse. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry*, 42(3), 269–278.
- Rutter, M. (1997). Clinical implications of attachment concepts: Retrospect and prospect. I L. Atkinson & J. Zucker (red.). *Attachment and psychopathology*. New York: Guildford.
- Sætre, M., Holter, H. & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS.
- Westcott, H. & Jones, D. (1999). Annotation: the abuse of disabled children. *J. Child Psychology & Psychiatry*, 40, 497–506.
- White, H. R. & Labovie, E. W. (1989). Towards the assessment of adolescent problem drinking. *Journal of Studies of Alcohol*, 50, 30–37.
- Zweig, J. M., Sayer, A., Crockett L. J. & Vicary, J. R. (2002). Adolescent Risk Factors for Sexual Victimization: A longitudinal Analysis of Rural Women. *Journal of Adolescent Research*, 17(6), 586–603.

7 Risiko for reviktimisering

Innledning

Reviktimiseringsforskning omhandler hvorvidt erfaringer med bestemte typer traumatiske hendelser (f.eks. seksuelle overgrep og/eller vold) øker risikoen for senere å bli utsatt for liknende typer hendelser. Dersom erfaringer med seksuelle overgrep og/eller vold i barndom eller tidlig ungdom øker risikoen for å oppleve seksuelle overgrep og/eller vold i senere ungdom eller voksen alder, betegnes dette som *reviktimisering*. Begrepet brukes både i tilfeller hvor samme type krenkelse gjentar seg, og i tilfeller hvor det er snakk om ulike typer krenkelser (f.eks. seksuelle overgrep i ung alder og vold senere i livet). Vi bruker derfor begrepet reviktimisering både om gjentatte tilfeller med samme type krenkelse og om forhold hvor det er snakk om ulike slags krenkelser. Forskningen bruker reviktimiseringsbegrepet primært i forhold til gjentatte tilfeller med seksuelle overgrep. Betydelig mindre forskning er gjort angående reviktimisering i form av vold. Av den grunn vil det vi presenterer innledningsvis, både av empiri og teori, primært omhandle seksuelle overgrep.

Omfattende forskning støtter antagelsen om at tidlige overgrep øker risikoen for å oppleve ytterligere overgrep. Classen, Palesh og Aggarwal (2003) mener det er grunnlag for å konkludere med at så mange som to av tre individer som blir utsatt for ett seksuelt overgrep, også vil bli utsatt for flere seksuelle overgrep. Van Bruggen, Runtz og Kadlec (2006) viser til en rekke studier hvor omfanget av reviktimisering varierer fra 15 til 72 prosent. Roodman og Clum (2001) fant i en meta-analyse av 19 studier, en effektstørrelse på 0,59 for reviktimisering i voksen alder blant de som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep i barndom. Jo mer alvorlig overgrepet hadde vært, jo større var sannsynligheten for reviktimisering.

En studie fra New Zealand (Fergusson, Horwood, & Lynskey, 1997) er særlig relevant i forhold til vår undersøkelse fordi den undersøkte sammenhengen mellom overgrep i barndom og reviktimisering i ungdomsalder. I denne studien ble et representativt utvalg av 18 år gamle kvinner intervjuet om seksuelle overgrep i barndom og ungdom. Ulike former for både alvorlige

og mindre alvorlige seksuelle overgrep og krenkelser ble kartlagt. Av kvinnene som ble intervjuet, rapporterte 7,5 prosent om overgrep som kun omfattet berøring, og 5,6 prosent om overgrep i form av forsøk på å utføre samleie eller faktisk gjennomført samleie. Sistnevnte gruppe hadde fem ganger så høy risiko for å rapportere om erfaringer med voldtekt eller voldtektsforsøk da de var mellom 16 og 18 år, sammenlignet med de som ikke hadde noen overgrepserfaringer.

Smith, Leve og Chamberlain (2006) undersøkte i hvilken grad barn- og ungdomstraumer predikerte seksuell risikoatferd i ungdomsalder. Seksuell risikoatferd omfattet blant annet det å bli utsatt for seksuelle overgrep. Av jentene som rapporterte om seksuell risikoatferd, hadde 69 prosent vært utsatt for seksuelle overgrep i barndom. Av de samme jentene hadde 88 prosent opplevd vold og 63 prosent både seksuelle overgrep og vold. Det kom også frem i studien at omfang og alvorlighet av traumatiske hendelser i barndom bedre enn diagnostiske mål (i denne studien PTSD-målinger), predikerte reviktimisering. Banyard, Arnold og Smith (2000) fant at opplevelser med seksuelle overgrep som barn kan øke risikoen for «dating violence» (vold i unge parforhold) (s. 41). De samme forfatterne nevner også flere studier som indikerer at det å bli utsatt for seksuelle overgrep i barndom er en risikofaktor for å bli voldtatt i ungdomsalder.

Man kan ikke vite om det er selve overgrepserfaringen som øker risikoen for reviktimisering, eller om det er ulike betingelser tilknyttet overgrepene som er av viktighet. Type overgrep kan tenkes å ha betydning for hvorvidt individet opplever ytterligere overgrep, samt hvem som var overgriper/e. Egenskaper ved ofrene kan også påvirke risikoen for reviktimisering. Fergusson, Horwood og Lynskey (1997) fant at det første seksuelle overgrepets alvorlighet hadde betydning for risikoen for å bli utsatt for ytterligere overgrep. Forskerne fant i tillegg at ufrivillig samleie økte risikoen for flere overgrep i større grad enn overgrep som begrenset seg til ulike former for berøring. Kessler og Bieschke (1999) fant større risiko for reviktimisering i tilfeller med incestuøse overgrep, sammenliknet med andre typer overgrep-relasjoner. Hendelsesforløpet i første overgrep kan også ha betydning for risikoen for reviktimisering. For eksempel kan bruk av tvang ved første overgrep øke risikoen for å oppleve ytterligere overgrep. I tråd med denne antagelsen fant Collins (1998) at tenåringsmødre som rapporterte om seksuelle overgrep med bruk av tvang som barn, hadde større risiko for å bli

reviktimisert i ungdomsalder, sammenlignet med seksuelt misbrukte tenåringsmødre som ikke hadde opplevd bruk av tvang.

Selv om forskningen primært betrakter reviktimisering som noe som skjer i voksen alder, viser en rekke studier at reviktimisering også kan finne sted allerede i ungdomsalder, blant individer som har vært utsatt for seksuelle krenkelser og overgrep i barndom. Det er reviktimisering blant ungdommer vi diskuterer i dette kapitlet.

Tilknytningsteori

I løpet av de ti siste årene er reviktimisering blitt etablert som et empirisk fenomen i forskning på seksuelle overgrep (Messman-Moore, Long, & Siegfried, 2000). Ikke bare ser det ut til at individer som har erfart traumatiske hendelser, i mindre grad enn andre er i stand til adaptivt å håndtere nye traumatiske erfaringer; slike individer har også større sjanse for å oppleve gjentatte traumatiske hendelser. Flere teoretiske modeller er blitt lansert for å forklare reviktimisering. Én slik modell bygger på tilknytningsteori (Fonagy, 2001). Tilknytningsteori hevder at barns evne til å etablere trygge og tillitsfulle relasjoner stammer fra erfaringer med at man kan ha tillit til andre (Mæhle, 2007). Overgrep fra omsorgspersoner innebærer alvorlige tillitsbrudd (Finkelhor & Browne, 1985) og kan dermed undergrave barns mulighet til å danne trygge tilknytninger.

Manglende evne til å knytte seg til og å etablere tillit til andre kan gi økt risiko for å involvere seg i relasjoner hvor det skjer overgrep (Liem & Boudewyn, 1999). Mangel på trygg tilknytning skaper dermed grobunn for reviktimisering. Som vist i kapittel 5 var det imidlertid svært få av våre informanter som rapporterte om overgrep fra et nært familiemedlem. Reviktimisering med basis i overgrep i familien er altså et lavfrekvent fenomen i vårt materiale.

Vår tilnærming til reviktimisering

Ikke bare seksuelle overgrep, men også erfaringer med fysisk mishandling og andre typer krenkelser, kan øke risikoen for å bli utsatt for seksuelle overgrep. På samme måte kan ulike typer krenkelser øke risikoen for reviktimisering i form av vold. De som deltok i vår studie, ble bedt om å rapportere om utsatthet både for vold og seksuelle overgrep før og etter fylte 13 år. Vi hadde

dermed mulighet til å undersøke hvorvidt erfaringer med seksuelle overgrep eller vold før 13 år økte risikoen for å rapportere om tilsvarende erfaringer etter fylte 13 år.

Vi undersøkte risiko for å rapportere om seksuelle overgrep etter 13 år for informanter som rapporterte om seksuelle overgrep før 13 år, sammenlignet med informanter som ikke rapporterte om erfaringer med seksuelle overgrep før 13 år. Tilsvarende undersøkte vi risiko for å rapportere om seksuelle overgrep for informanter som hadde blitt utsatt for vold fra foreldre før fylte 13 år, sammenlignet med informanter som ikke hadde opplevd vold fra foreldre før 13 år. Vi undersøkte også risiko for å ha opplevd vold fra foreldre for informanter som rapporterte om erfaringer med seksuelle overgrep før 13 år, sammenlignet med informanter som ikke hadde opplevd seksuelle overgrep før fylte 13 år. Endelig undersøkte vi risikoen for å rapportere om vold fra foreldre etter 13 år for informanter som rapporterte om tilsvarende voldsopplevelser før 13 år, sammenlignet med informanter som ikke var blitt utsatt for vold fra foreldre før 13 år.

En mulig innvending mot dette oppsettet kan være at begrepet reviktimisering ikke er velegnet i studier av unge mennesker. Ungdommers nærmiljø (bestående bl.a. av familie og venner) har trolig vært ganske konstant hele livet. Hvis informantene rapporterer om seksuelle krenkelser og/eller erfaringer med vold før og etter fylte 13 år, kan det derfor tenkes at det er snakk om gjentatte handlinger fra samme person. Individene trenger altså ikke å ha oppsøkt nye miljø hvor overgrep finner sted. Forskningslitteraturen bruker imidlertid begrepet reviktimisering også om erfaringer med seksuelle krenkelser og vold som gjentas i barndom/ungdomsalder. Bruk av reviktimeringsbegrepet krever heller ikke at utøveren ved første og senere overgrep skal være forskjellige individer. Vi tar derfor ikke hensyn til hvorvidt det var samme overgriper i alle tilfeller, eller om forskjellige personer var involvert i de ulike overgrepene.

I kapittel 6 delte vi inn seksuelle overgrep i to kategorier: 1) Blotting og ulike former for berøring, og 2) penetrerende seksuelle handlinger og voldtektsforsøk. Vi benytter samme inndeling i gjeldende kapittel. Den første kategorien betegnes som milde seksuelle overgrep og den andre som grove seksuelle overgrep. Vold ble inndelt i mild vold og grov vold, definert på samme måte som i kapittel 3 (se tabell 3.4), og undersøkt for hver av foreldrene separat.

Vi gjorde altså følgende analyser:

- Reviktimisering i form av milde seksuelle overgrep etter fylte 13 år.
- Reviktimisering i form av grove seksuelle overgrep etter fylte 13 år.
- Reviktimisering i form av mild fysisk vold fra mor etter fylte 13 år.
- Reviktimisering i form av grov fysisk vold fra mor etter fylte 13 år.
- Reviktimisering i form av mild fysisk vold fra far etter fylte 13 år.
- Reviktimisering i form av grov fysisk vold fra far etter fylte 13 år.

Vi benyttet multinomisk regresjonsanalyse, som ble redegjort for i kapittel 2. Som i foregående kapittel kontrollerte vi for følgende variabler i Modell 2: kjønn, økonomi og mors og fars fødeland. Tilsvarende forrige kapittel presenterer Modell 1 bivariate analyser og Modell 3 multivariate analyser hvor alle uavhengige variabler er inkludert samtidig (samt kontrollvariablene fra Modell 2). Kommentarene baserer seg på tallene i Modell 3. I gruppen som har opplevd milde seksuelle overgrep, er kun individer som bare har vært utsatt for det vi definerer som milde typer seksuelle overgrep (ikke både milde og grove seksuelle overgrep). Tilsvarende er det kun informanter som bare har opplevd mild vold i gruppen med samme navn (ikke både mild og grov vold).

Svært få individer som hadde opplevd grov vold fra far før 13 år, hadde også opplevd grov vold fra far etter 13 år (N=16). Av den grunn ble ikke det å ha opplevd grov vold fra far før 13 år inkludert i prediksjonen av vold fra far etter 13 år. Det samme gjaldt grov vold fra mor; kun 14 informanter hadde opplevd grov vold fra mor både før og etter 13 år. Av den grunn inngikk ikke det å ha opplevd grov vold fra mor før 13 år i prediksjonen av vold fra mor etter 13 år. Risikoen for å rapportere om grov vold fra far etter 13 år var svært høy for individer som hadde opplevd grov vold fra far før 13 år. Det samme gjaldt grov vold fra mor etter 13 år for individer som hadde opplevd grov vold fra mor før 13 år. Gruppene var imidlertid for små til at de nevnte variablene kunne inkluderes i analysen.

Grov vold fra mor før 13 år ble derimot inkludert i prediksjonen av vold fra far etter 13 år, og grov vold fra far før 13 år i prediksjonen av vold fra mor etter 13 år. Gruppen som hadde opplevd både grov vold fra mor før 13 år og grov vold fra far etter 13 år, besto av 27 personer. Gruppen som

hadde opplevd både grov vold fra far før 13 år og grov vold fra mor etter 13 år, besto av 24 personer. Disse gruppene var noe større enn de som hadde opplevd grov vold fra samme forelder både før og etter 13 år. Gruppene var likevel svært små, noe funnene bør ses i lys av.

Reviktimisering i form av seksuelle overgrep etter fylte 13 år

Vi undersøkte hvorvidt erfaringer med seksuelle overgrep eller vold før fylte 13 år økte risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep etter fylte 13 år (se tabell 7.1).

Tabell 7.1: Multinomisk regresjonsanalyse: betydningen av erfaringer med vold og seksuelle overgrep før 13 år for å rapportere om milde seksuelle overgrep/grove seksuelle overgrep etter 13 år.

	Milde seksuelle overgrep etter 13 år			Grove seksuelle overgrep etter 13 år		
	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR
<i>Milde seksuelle overgrep før 13 år (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år)</i> Opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år	5,8 p<0,001	4,8 p<0,001	4,8 p<0,001	3,8 p<0,001	3,2 p<0,001	3,3 p<0,001
<i>Grove seksuelle overgrep før 13 år (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep før 13 år)</i> Opplevd grove seksuelle overgrep før 13 år	2,1 p<0,05	n.s.	2,7 p<0,01	14,6 p<0,001	12,8 p<0,001	14,8 p<0,001
<i>Mild vold fra mor før 13 år (ref. ikke opplevd mild vold fra mor før 13 år)</i> Opplevd mild vold fra mor før 13 år	1,6 p<0,001	1,6 p<0,01	1,4 p<0,05	1,9 p<0,001	1,8 p<0,001	1,8 p<0,001
<i>Grov vold fra mor før 13 år (ref. ikke opplevd grov vold fra mor før 13 år)</i> Opplevd grov vold fra mor før 13 år	1,5 p<0,05	1,5 p<0,05	n.s.	2,9 p<0,001	2,6 p<0,001	1,9 p<0,01
<i>Grov vold fra far før 13 år (ref. ikke opplevd grov vold fra far før 13 år)</i> Opplevd grov vold fra far før 13 år	2,0 p<0,001	2,0 p<0,001	1,6 p<0,05	3,0 p<0,001	2,8 p<0,001	1,9 p<0,01

Som det kommer frem av tabellen, var det milde seksuelle overgrep før 13 år som i størst grad økte risikoen for reviktimisering i form av samme type overgrep etter fylte 13 år; det å ha opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år nesten femdoblet risikoen for å ha opplevd milde seksuelle overgrep etter 13 år. Risikoen for å rapportere om milde seksuelle overgrep etter 13 år, økte også betydelig for informanter som hadde erfaringer med grove seksuelle overgrep før 13 år. Det å ha blitt utsatt for vold før fylte 13 år, økte også risikoen for å ha erfart milde seksuelle overgrep etter 13 år dersom volden var i form av mild vold fra mor eller grov vold fra far. Grov vold fra mor og mild vold fra far (ikke vist i tabellen) hadde ikke betydning for hvorvidt informantene rapporterte om milde seksuelle overgrep.

Det som særlig økte risikoen for reviktimisering i form av grove seksuelle overgrep, var det å ha opplevd grove seksuelle overgrep før fylte 13 år; informanter med slike erfaringer hadde mer enn 14 ganger høyere risiko for å rapportere om grove seksuelle overgrep etter 13 år. Det å ha opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år mer enn tredoblet risikoen for å ha erfart grove seksuelle overgrep etter 13 år. Mild og grov vold fra mor og grov vold fra far før 13 år gav også økt risiko for å rapportere om grove seksuelle overgrep etter 13 år. Som for milde seksuelle overgrep hadde ikke mild vold fra far før 13 år noen signifikant betydning for risikoen for å rapportere om grove seksuelle overgrep etter 13 år (ikke vist i tabellen).

Tidligere erfaringer med vold hadde altså klar betydning for hvorvidt informantene rapporterte om erfaringer med seksuelle overgrep etter 13 år. Likevel var det erfaringer med seksuelle overgrep som i størst grad predikerte ytterligere erfaringer med slike overgrep.

Reviktimisering i form av fysisk vold fra mor etter fylte 13 år

Den største risikofaktoren for å ha erfart mild vold fra mor etter 13 år var å ha erfart mild vold fra mor før 13 år (se tabell 7.2). Risikoen for å erfare denne typen vold etter 13 år var mer enn 11 ganger høyere for de som hadde opplevd mild vold fra mor før 13 år, sammenlignet med de som ikke hadde opplevd mild vold fra mor før de fylte 13 år.

Tabell 7.2: Multinomisk regresjonsanalyse: betydningen av erfaringer med vold og seksuelle overgrep før 13 år for å rapportere om mild vold/grov vold fra mor etter 13 år.

	Mild vold fra mor etter 13 år			Grov vold fra mor etter 13 år		
	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR
<i>Milde seksuelle overgrep før 13 år (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år)</i> Opplevd milde seksuelle overgrep før 13 år	1,9 p<0,001	1,6 p<0,01	n.s	2,6 p<0,001	2,4 p<0,01	3,9 p<0,05
<i>Grove seksuelle overgrep før 13 år (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep før 13 år)</i> Opplevd grove seksuelle overgrep før 13 år	2,0 p<0,05	n.s	2,1 p<0,05	4,0 p<0,001	3,0 p<0,01	6,5 p<0,01
<i>Mild vold fra mor før 13 år (ref. ikke opplevd mild vold fra mor før 13 år)</i> Opplevd mild vold fra mor før 13 år	13,8 p<0,001	13,4 p<0,001	11,4 p<0,001	n.s	n.s	n.s
<i>Mild vold fra far før 13 år (ref. ikke opplevd mild vold fra far før 13 år)</i> Opplevd mild vold fra far før 13 år	5,3 p<0,001	5,2 p<0,001	2,4 p<0,001	n.s	n.s	n.s
<i>Grov vold fra far før 13 år (ref. ikke opplevd grov vold fra far før 13 år)</i> Opplevd grov vold fra far før 13 år	2,1 p<0,01	1,9 p<0,01	1,9 p<0,05	9,6 p<0,001	6,8 p<0,001	6,8 p<0,001

Mild vold fra far før 13 år mer enn doblet risikoen for å ha opplevd mild vold fra mor etter 13 år. Grov vold fra far før 13 år økte også risikoen for å rapportere om mild vold fra mor etter 13 år. Både vold fra mor og vold fra far før fylte 13 år økte altså risikoen for å ha opplevd mild vold fra mor etter 13 år. Det å ha opplevd grove seksuelle overgrep før 13 år økte også risikoen for å rapportere om mild vold fra mor etter 13 år. Milde seksuelle overgrep før 13 år hadde ingen signifikant betydning. Risikoen knyttet til grov vold fra mor før fylte 13 år ble som nevnt ikke tatt med i analysen.

Når det gjaldt grov vold fra mor etter 13 år, var det grov vold fra far før 13 år som i størst grad økte risikoen. Erfaringer med milde seksuelle overgrep nesten firedoblet risikoen for å rapportere om grov vold fra mor etter 13 år. Det å ha opplevd grove seksuelle overgrep økte risikoen med 6,5 ganger. Verken mild vold fra mor eller mild vold fra far før 13 år økte risikoen for å ha opplevd grov vold fra mor etter 13 år. Selv om grov vold fra far før 13 år økte

risikoen for grov vold fra mor etter 13 år i størst grad, kom også en stor grad av ikke-spesifisitet i reviktimisering til syne; både milde og grove seksuelle overgrep økte risikoen for å rapportere om grov vold fra mor etter 13 år.

Reviktimisering i form av fysisk vold fra far etter fylte 13 år

Verken milde eller grove seksuelle overgrep før fylte 13 år var relatert til vold fra far etter 13 år (ikke vist i tabellen). Derimot gav enkelte typer volds-erfaringer økt risiko for reviktimisering (se tabell 7.3).

Tabell 7.3: Multinomisk regresjonsanalyse: betydningen av erfaringer med vold før 13 år for å rapportere om mild vold/grov vold fra far etter 13 år.

	Mild vold fra far etter 13 år			Grov vold fra far etter 13 år		
	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR	Modell 1 OR	Modell 2 OR	Modell 3 OR
<i>Mild vold fra mor før 13 år (ref. ikke opplevd mild vold fra mor før 13 år)</i>						
Opplevd mild vold fra mor før 13 år	5,8 p<0,001	5,5 p<0,001	2,3 p<0,001	1,9 p<0,05	1,8 p<0,05	n.s
<i>Grov vold fra mor før 13 år (ref. ikke opplevd grov vold fra mor før 13 år)</i>						
Opplevd grov vold fra mor før 13 år	2,4 p<0,01	2,2 p<0,01	n.s	11,9 p<0,001	9,9 p<0,001	11,6 p<0,001
<i>Mild vold fra far før 13 år (ref. ikke opplevd mild vold fra far før 13 år)</i>						
Opplevd mild vold fra far før 13 år	28,1 p<0,001	27,3 p<0,001	21,1 p<0,001	5,9 p<0,001	5,7 p<0,001	5,5 p<0,001

Informanter som hadde opplevd mild vold fra far før 13 år, hadde 21 ganger høyere risiko for også å ha opplevd mild vold fra far etter fylte 13 år, sammenlignet med de som ikke hadde slike voldserfaringer før fylte 13 år. Mild vold fra mor før 13 år mer enn doblet risikoen for å rapportere om mild vold fra far etter fylte 13 år. I forhold til grov vold fra far etter 13 år, økte grov vold fra mor og mild vold fra far risikoen for å rapportere om slike erfaringer. Særlig grov vold fra mor før 13 år hadde stor betydning. For reviktimisering i form av vold fra far, fant vi altså en tydelig spesifisitet; kun tidligere erfaringer med vold økte risikoen for senere i livet å rapportere om vold fra far. Denne spesifisiteten står i motsetning til rapportering om vold

fra mor etter 13 år, hvor seksuelle overgrep også økte risikoen for reviktimisering. Sammenhengen var spesielt tydelig for grov vold.

Hovedfunn

Erfaringer med seksuelle overgrep før 13 år økte risikoen for å ha opplevd seksuelle overgrep etter 13 år. Voldserfaringer før 13 år økte også risikoen for å rapportere om seksuelle overgrep etter 13 år, men i mindre grad enn seksuelle overgrep. Voldsopplevelser før 13 år gav økt risiko også for å ha blitt utsatt for vold etter 13 år. Erfaringer med seksuelle overgrep før 13 år økte risikoen for å rapportere om vold fra mor etter 13 år, men ikke om vold fra far etter 13 år. Funnene kan oppsummeres slik:

- Erfaringer med seksuelle overgrep før fylte 13 år, gav økt risiko for å rapportere om både milde og grove seksuelle overgrep etter 13 år. Mild vold fra mor og grov vold fra far før 13 år økte også risikoen for å rapportere om begge typer seksuelle overgrep etter 13 år, mens grov vold fra mor økte risikoen kun for grove overgrep. Mild vold fra far hadde ingen signifikant betydning.
- Grove seksuelle overgrep før 13 år økte risikoen for å rapportere om både mild og grov vold fra mor etter 13 år, mens milde seksuelle overgrep økte risikoen kun for grov vold. Mild vold fra mor og mild vold fra far før 13 år økte risikoen for å ha opplevd mild, men ikke grov, vold fra mor etter 13 år. Grov vold fra far før 13 år økte risikoen både for mild og grov vold fra mor etter 13 år.
- Seksuelle overgrep før 13 år hadde ingen signifikant betydning for risikoen for å rapportere om vold fra far etter 13 år. Mild vold fra far før 13 år økte risikoen for å rapportere om både mild og grov vold fra far etter 13 år. Mild vold fra mor økte risikoen kun for mild vold fra far og grov vold fra mor kun for grov vold fra far.

Vi fant altså at erfaringer med én type krenkelse også kan øke risikoen for reviktimisering i form av en annen type krenkelse. Både for reviktimisering i form av seksuelle overgrep og vold fra far var det imidlertid størst risiko for reviktimisering i form av samme type krenkelse; tidlige erfaringer med seksuelle overgrep økte i størst grad risikoen for senere å ha opplevd seksuelle overgrep, og kun tidlige erfaringer med vold økte risikoen for å rapportere om vold fra far etter 13 år. Bildet var noe mer tvetydig for reviktimisering i

form av vold fra mor; det fremsto ikke noe klart mønster angående hvilke overgrepserfaringer som i størst grad økte risikoen for å ha opplevd vold fra mor etter fylte 13 år.

Referanser

- Banyard, V. L., Arnold, S. & Smith, J. (2000). Childhood sexual abuse and dating experiences of undergraduate women. *Child Maltreatment*, 5(1), 39–48.
- Classen, C. C., Palesh, O. G. & Aggarwal, R. (2003). Sexual Revictimization. A review of empirical literature. *Trauma, Violence & Abuse*, 6(2), 103–129.
- Collins, M. E. (1998). Factors influencing sexual victimization and revictimization in a sample of adolescent mothers. *Journal of Interpersonal Violence*, 13, 3–24.
- Fergusson, D. M., Horwood, J. L. & Lynskey, M. T. (1997). Childhood sexual abuse, adolescent sexual behaviors, and sexual revictimization. *Child Abuse & Neglect*, 21, 789–803.
- Finkelhor, D. & Browne, A. (1985). The traumatic impact of child sexual abuse: A reconceptualization. *American Journal of Orthopsychiatry*, 55, 530–541.
- Fonagy, P. (2001). *Attachment theory and psychoanalysis*. New York: Other Press.
- Kessler, B. L. & Bieschke, K. J. (1999). A retrospective analysis of shame, dissociation, and adult victimization in survivors of childhood sexual abuse. *Journal of Counseling Psychology*, 46, 335–341.
- Liem, J. H. & Boudewyn, A. C. (1999). Contextualizing the effects of childhood sexual abuse on adult self- and social functioning: an attachment theory perspective. *Child Abuse & Neglect*, 23(11), 1141–1157.
- Messman-Moore, T. L., Long, P. J. & Siegfried, N. J. (2000). The revictimization of child sexual abuse survivors. An examination of the adjustment of college women with child sexual abuse, adult sexual assault, and adult physical abuse. *Child Maltreatment*, 5(1), 18–27.
- Mæhle, M. (2007). Nyere utviklingspsykologi som ramme og forutsetning for klinisk arbeid med barn. I H. Haavind og H. Øvreeide (red.). *Barn og unge i psykoterapi – Bind I: Samspill og utviklingsforståelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Roodman, A. A. & Clum, G. A. (2001). Victimization rates and method variance: A meta-analysis. *Journal of Traumatic Stress*, 21, 183–204.
- Smith, D. K., Leve, J. D. & Chamberlain, P. (2006). Adolescent girls' offending and health-risking sexual behaviour: The predictive role of trauma. *Child Maltreatment*, 11(4), 346–353.
- Van Bruggen, L. K., Runtz, M. & Kadlec, H. (2006). Sexual Revictimization: The role of sexual self-esteem and dysfunctional sexual behaviors. *Child Maltreatment*, 11(2), 131–145.

8 Konsekvenser av seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer

Innledning

I dette kapitlet presenterer vi noen konsekvenser av erfaringer med seksuelle overgrep (uavhengig av hvem overgriper var), vold (kun fra foreldre), og det å være vitne til vold mot egne foreldre. Vi innleder med en diskusjon om hva internasjonal forskning sier om konsekvenser av seksuelle overgrep og vold. Gir spesifikke krenkelser spesifikke effekter, eller er bildet mangfoldig og uspesifikt? I forhold til seksuelle overgrep er forskningslitteraturen i stor grad preget av kontroverser angående hvorvidt slike overgrep medfører så negative konsekvenser som det hevdes.

Igjen er det viktig å påpeke at tverrsnittstudier ikke gir data om årsaksforhold. Vi kan altså ikke undersøke hvorvidt ulike krenkelser er årsak til bestemte konsekvenser. Det vi kan si noe om, er hvorvidt overgrepserfaringer (eller vitneerfaringer med overgrep) øker risikoen for å rapportere om andre hendelser, erfaringer og/eller symptomer, for eksempel selvmordsforsøk eller dårlig selvbilde. Slike erfaringer diskuterer vi her som konsekvenser. Vi vil også understreke at grupperingen av informanter, avhengig av hvorvidt de viser tegn på en bestemt atferd eller symptomer på en bestemt plage, er gjort basert på det som virker hensiktsmessig i hvert tilfelle. Vi snakker derfor ikke om ferdig definerte kategorier, og plager av klinisk art, men om forskjeller mellom de som skårer høyt og lavt på de ulike variablene. Etter en kort litteraturgjennomgang presenterer vi funnene fra gjeldende studie.

Tidligere forskning

Hvorvidt, og i hvilken grad, seksuelle overgrep har negative konsekvenser for den krenkede, har vært, og er, både et sentralt og kontroversielt forsknings-tema. Enkelte forskere (f.eks. Friedrich, 1998) mener man må kunne dokumentere at seksuelle overgrep har negative konsekvenser for at forskning på seksuelle overgrep i det hele tatt skal kunne eksistere som eget felt. I 1998 publiserte Rind, Tromovitch og Bauserman en meta-analyse i det meget

velrenommerte tidsskriftet *Psychological Bulletin*. Meta-analysen var en gjennomgang av 56 studier som omhandlet virkninger av seksuelle overgrep blant collestudenter. Forfatterne konkluderte med at «the vast majority of both men and women reported no negative effects from their CSA [child sexual abuse] experiences» (Rind, Tromovitch, & Bauserman, 1998, s. 37). Studien er blitt kommentert og kritisert for en rekke metodiske og begrepsmessige svakheter (Mossige, 2000), for eksempel at det er store forskjeller mellom de 56 studiene med hensyn til hvordan overgrep og konsekvenser defineres og måles. Kvaliteten på en metastudie blir aldri bedre enn kvaliteten på de dårligste studiene som metastudien bygger på. I denne metastudien inngår flere studier med en uklar definisjon av seksuelle overgrep. Til dels er det uklart også hvilke effekter som er målt. Metastudien bidrar i så måte til å tydeliggjøre metodiske og substansielle problemer ved å undersøke konsekvenser av seksuelle overgrep. For at en studie skal kunne gi grunnlag for å konkludere noe om konsekvenser av overgrep, må for eksempel den traumatiske hendelsen være klart definert. I tillegg må konsekvensene være målt på skalaer som er validert, og som andre kan ta i bruk for tilsvarende formål. Hvis disse minimumsbetingelsene ikke er oppfylt, vet vi verken hva vi måler effekten av, eller hva effektene er.

Metastudien til Rind, Tromovitch og Bauserman (1998) inngår som en del av diskusjonen angående hvorvidt seksuelle overgrep mot barn har negative konsekvenser. Kinsey, Pomeroy, Martin og Gebhard (1953) uttalte at «Det er vanskelig å forstå hvorfor et barn, bortsett fra det som er betinget ut fra kulturen, skulle bli forstyrret av at noen berørte dets kjønnsorgan, eller forstyrret fordi det så kjønnsorganet til en annen person, eller forstyrret av selv mer spesifikk seksuell kontakt» (s.121, vår oversettelse fra engelsk). Etter hvert er det imidlertid blitt publisert tallrike enkeltstudier, samt reviewer og metastudier, som konkluderer i motsatt retning av Kinsey et al. (1953) og Rind, Tromovitch og Bauserman (1998). Vi vil bruke funn fra noen av disse studiene som utgangspunkt for de konsekvenser av seksuelle overgrep vi fokuserer på.

Gjeldende studie

Begrunnelsen for å undersøke de aktuelle variablene som mulige konsekvenser av overgrep og vitneerfaringer med overgrep, er at de i forskningslitteraturen, både empirisk og teoretisk, blir regnet som mulige konsekvenser av ulike krenkelser (Briere & Elliot, 2003; Polusny & Follette, 1995; Smith,

Leve, & Chamberlain, 2006). Vi vil i det følgende presentere de aktuelle variablene samt noen av studiene hvor de har fremstått som konsekvenser av overgrep. Litteraturen vi forholder oss til, er hovedsaklig blitt publisert fra midten av 1990-tallet og frem til i dag.

Mulige konsekvenser

Selvmordsforsøk og selvskading

Selvdestruktiv atferd i form av selvmordsforsøk, er i flere studier blitt funnet å være utfall av erfaringer med seksuelle overgrep. Polusny og Follette (1995) refererer i en review-artikkel, til en rekke studier som indikerer en sammenheng mellom erfaringer med seksuelle overgrep og selvmordsforsøk. Flere amerikanske studier som baserer seg på representative utvalg i befolkningen, viser at betydelig høyere andeler av de som har opplevd seksuelle overgrep eller voldtekt, rapporterer om selvmordstanker eller selvmordsforsøk, sammenliknet med de som ikke har slike overgrepserfaringer. Også ulike former for selvskading er blitt relatert til erfaringer med seksuelle overgrep. En amerikansk longitudinell studie (Noll, Horowitz, Bonanno, Trickett, & Putnam, 2003) viste at det var fire ganger så mange tilfeller av selvpåført skade blant kvinner med en bekreftet historie med seksuelle overgrep, sammenliknet med en kontrollgruppe uten slike erfaringer. En rekke studier med kliniske utvalg, har funnet en tilsvarende sammenheng (Brodsky, Cloitre, & Dulit, 1995).

I den gjeldende undersøkelsen avgjorde vi selvmordsforsøk og selvskading basert på hvorvidt informantene rapporterte om noen gang å ha tatt en overdose av medisin, forsøkt å ta livet sitt, forsøkt å skade seg selv eller havnet på sykehus på grunn av de forutgående omstendigheter.

Spiseforstyrrelser

Spiseproblemer i form av anorektiske eller bulimiske tendenser, kan også betraktes som selvdestruktiv atferd. Polusny og Follette (1995) refererer til flere kliniske studier hvor det er funnet en sammenheng mellom å ha blitt seksuelt misbrukt og utvikling av spiseforstyrrelser. Sammenhengen er særlig tydelig i tilfeller hvor overgrepene startet tidlig, medførte tvang og ble utført av et nært familiemedlem. I en annen review-artikkel (McMahon, Grant, Compas, Thurm, & Sydney, 2003) ble 50 studier gjennomgått i forhold til hvorvidt de viste at spesifikke traumatiske hendelser førte til spesifikke

psykologiske problemer. Kun én av disse studiene undersøkte spiseforstyrrelser som en mulig konsekvens. I denne studien fant man at både seksuelle overgrep og fysisk mishandling var relatert til utvikling av spiseforstyrrelser. Sammenhengen mellom ulike typer traumatiske hendelser og spiseforstyrrelser ble også undersøkt i en studie i New Zealand (Mullen, Martin, Anderson, Romans, & Herbison, 1996). Også her fant forskerne en positiv sammenheng mellom seksuelle overgrep og utvikling av spiseforstyrrelser. Fysiske overgrep økte imidlertid ikke risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser i denne studien.

I den gjeldende studien målte vi spiseforstyrrelser i form av informanternes responser på utsagn i den såkalte EAT-skalaen (Garner, Olmsted, Bohr, & Garfinkel, 1982). Skalaen består av flere påstander som omhandler svarpersonenes forhold til vekt, kropp og mat. Vi benyttet åtte påstander fra skalaen. Informantene ble bedt om å ta stilling til hvorvidt de aktuelle påstandene stemte overens med deres egne erfaringer. Det må igjen presiseres at informanter som skåret høyt, ikke nødvendigvis har en spiseforstyrrelse i klinisk forstand. Likevel kan det være informativt å sammenligne disse individene med individer som hadde en lav sumskåre.

Utagerende atferd

En rekke studier har vist en sammenheng mellom erfaringer med alvorlige krenkelser i barndom og utvikling av ulike former for utagerende atferd (f.eks. atferdsproblemer, stoffmisbruk og kriminalitet). Denne sammenhengen er særlig tydelig i tilfeller hvor ofrene viser klare indikasjoner på posttraumatisk stress-syndrom (PTSD) (Smith, Leve, & Chamberlain, 2006). Ifølge Smith, Leve og Chamberlain (2006) er alvorlighetsgrad og omfang av krenkelser, ikke typer krenkelser, avgjørende for hvorvidt individer utvikler utagerende atferd. Denne antagelsen er i tråd med konklusjonen i andre studier (f.eks. McMahan et al., 2003). Man kan derfor forvente at individer som har opplevd alvorlige krenkelser, utviser ulike former for utagerende og asosial atferd.

Forskningslitteraturen som omhandler effekter av å ha blitt utsatt for vold, har særlig vært opptatt av konsekvenser i form av aggressiv atferd (Margolin & Gordis, 2000). Sosial læringsteori gir det teoretiske rasjonalet for å se etter en slik forbindelse; fysisk mishandling antas å føre til at den mishandlede i større grad aksepterer aggresjon i nære relasjoner. En rekke forskere har imidlertid funnet en sammenheng mellom overgrep og aggressiv atferd også for seksuelle overgrep, ikke bare for vold (Margolin & Gordis,

2000). Overgrepene trenger ikke å foregå på en voldelig måte for at den nevnte sammenhengen skal komme til syne. Briere og Elliot (2003) fant i en studie av et representativt utvalg av den amerikanske befolkningen, at både de som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep, og de som hadde vært utsatt for vold, rapporterte om eksternaliserende problemer i større grad enn de som ikke hadde noen av disse overgrepserfaringene.

I den gjeldende studien målte vi atferdsproblemer som problemer opplevd i forbindelse med alkoholinntak (kranglet eller skjelt ut noen og/eller havnet i slåsskamp) og som kriminelle handlinger i form av stjeling eller heleri og/eller bruk av narkotika (tablettmisbruk, bruk av hasj eller marihuana, og/eller bruk av andre former for narkotika). Vi undersøkte hvorvidt det å ha opplevd milde eller grove seksuelle overgrep, det å ha erfart grov vold fra foreldre og/eller det å ha vært vitne til grov vold mot foreldre, økte risikoen for å rapportere om en eller flere av disse typene problemer sammenlignet med de som ikke hadde opplevd overgrep eller vært vitne til grov vold.

Abrahamsen og Mossige (2007) fant i en internasjonal studie av ungdom i seks land, en nesten tidobling av risikoen for å misbruke andre seksuelt for de som var blitt seksuelt misbrukt på minst fire ulike måter, sammenliknet med de som ikke var seksuelt misbrukt. En mulig forklaring på denne sammenhengen kan være at det å bli utsatt for seksuelle overgrep svekker evnen til å sette seg inn i andres opplevelse av en situasjon. Overgrepet blir en form for opplæring i ikke-empatisk atferd som danner grunnlag for selv å kunne misbruke andre (Marshall, Jones, Hudson, & McDonald, 1993).

Vi undersøkte hvorvidt risikoen for å ha tvunget andre til å ha sex var større for informanter som hadde erfart milde eller grove seksuelle overgrep, grov vold eller å være vitne til grov vold, sammenlignet med informanter uten slike erfaringer.

Seksuell risikoatferd

En rekke studier, både norske og internasjonale (Briere & Runtz, 1993; Pedersen & Skrondal, 1996; Smith, Leve, & Chamberlain, 2006; Zierler et al., 1991), har vist positive sammenhenger mellom erfaringer med seksuelle overgrep og det å engasjere seg i ulike former for seksuell risikoatferd. Begrepet «seksuell risikoatferd» blir ofte brukt ganske vidt. Begrepet omfatter gjerne det å ha hatt mange samleiepartnere, ubeskyttet sex, samt tidlig seksuell debut. Noen inkluderer også det å selge sex i denne kategorien.

Vi undersøkte hvorvidt de som hadde hatt erfaringer med milde eller grove seksuelle overgrep, med grov vold eller å være vitne til grov vold, hadde større risiko for å rapportere om seksuell risikoatferd, sammenlignet med individer som ikke hadde hatt noen slike erfaringer. Seksuell risikoatferd ble definert som tidlig seksuell debut (før 16 år), flere enn én samleiepartner de siste 12 månedene, eller det å ha utført seksuelle tjenester mot betaling.

Psykiske reaksjoner

Et vidt spekter av psykiske reaksjoner er blitt rapportert å kunne oppstå som følge av erfaringer med vold og seksuelle overgrep (Briere & Elliot, 2003; Chandy, Blum, & Resnick, 1996; Mannon & Leitschuh, 2002; Margolin & Gordis, 2000; Mullen et al., 1996; Sternberg et al., 1993). Angst, depresjon, posttraumatisk stress og dårlig selvbilde er noen av reaksjonene som ofte er blitt beskrevet i etterkant av både seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer med vold. I studien til Briere og Elliot (2003) var det kun små forskjeller mellom de som var blitt utsatt for vold og seksuelle overgrep med hensyn til rapporterte internaliserende problemer. Danielson, de Arellano, Kilpatrick, Saunders og Resnick (2005) fant at både de som var blitt seksuelt misbrukt, og de som hadde opplevd fysisk vold, hadde økt risiko for depresjon. Med grunnlag i eksisterende forskning har vi valgt å trekke veksler på følgende variabler som mål på psykiske reaksjoner på seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer med vold: dårlig selvbilde, angst, depresjon og dissosiative reaksjoner. Dissosiative reaksjoner innebærer påtrengende minner eller tendenser til å unngå bestemte tanker eller minner (som del av PTSD-reaksjoner).

Selvbilde ble målt som grad av gjenkjennelse i fem ulike utsagn, hentet fra «The Self-Perception Profile for Adolescents» (SPPA) (Harter, 1988; Wichstrøm, 1995). Utsagnene var først og fremst relatert til utseende. Informantene ble delt i to kategorier: de som var fornøyd med sitt eget utseende, og de som var mindre fornøyd eller ikke fornøyd med sitt eget utseende. Angst og depresjon ble målt på grunnlag av hva informantene svarte i forhold til 13 utsagn på «The Hopkins Symptom Checklist» (Derogatis, Lipman, Uhlenhut, & Covi, 1974). Vi delte informantene inn i to grupper avhengig av i hvilken grad de rapporterte symptomer på angst. Individer som skåret over et visst nivå med hensyn til angstsymptomer, ble sammenlignet med informanter som skåret under dette nivået. På samme måte ble de som skåret over et visst nivå med hensyn til depresjonsplager, definert som å være «mye plaget/veldig mye plaget» av symptomer på depresjon. De øvrige informantene ble kategorisert som ikke å være plaget av symptomer på depresjon.

Dissosiasjon ble målt i forhold til informantenes rapportering om gjenkjennelse i fem ulike psykiske tilstandsbilder, hentet fra «Impact of Event Scale» (IES) (Horowitz, Wilner, & Alvarez, 1979). Relativt få informanter svarte på dette spørsmålet (N= 4560). Av de som svarte, oppgav 829 at de kjente seg igjen i én eller flere av de beskrevne tilstandene (f.eks. «Jeg forsøker å unngå tanker eller følelser som minner meg om vold eller overgrep»).

Vi benyttet logistisk regresjonsanalyse, som ble redegjort for i kapittel 2, for å undersøke de aktuelle sammenhengene. I alle analyser ble det kontrollert for effekten av kjønn, familiens økonomi samt mors og fars fødeland.

Konsekvenser av seksuelle overgrep

Seksuelle overgrep – selvmordsforsøk, selvskading og spiseforstyrrelser

Hver av de to formene for seksuelle overgrep gav signifikant økt risiko for å ha forsøkt å ta sitt eget liv (se tabell 8.1). Det å ha opplevd grove seksuelle overgrep nesten femdoblet risikoen for å ha gjort ett eller flere selvmordsforsøk. Blant de som rapporterte om milde seksuelle overgrep, var det mer enn dobbelt så høy risiko for å ha forsøkt å begå selvmord, sammenliknet med de som ikke hadde opplevd slike overgrep. Som kommer frem av tabellen, økte både milde og grove seksuelle overgrep også risikoen for selvskading og spiseforstyrrelser.

Tabell 8.1: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom milde og grove seksuelle overgrep og rapportering om selvmordsforsøk, selvskading og spiseforstyrrelser.

	Selvmordsforsøk OR	Selvskading OR	Spiseforstyrrelser OR
<i>Milde seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd milde seksuelle overgrep	2,5 p<0,001	2,1 p<0,001	1,5 p<0,001
<i>Grove seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd grove seksuelle overgrep	4,8 p<0,001	2,8 p<0,001	1,7 p<0,001

Seksuelle overgrep – seksuell risikoatferd

Både milde og grove seksuelle overgrep var forbundet med økt risiko for å ha hatt sex mot betaling, for å ha hatt første samleie før fylte 16 år, og for å ha

hatt to eller flere samleiepartnere de siste 12 månedene (se tabell 8.2). Grove seksuelle overgrep var assosiert med størst økning i risiko for alle typer seksuell risikoatferd.

Tabell 8.2: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom milde og grove seksuelle overgrep og rapportering om å ha hatt sex mot betaling, seksuell debut før fylte 16 år og to eller flere samleiepartnere det siste året.

	Sex mot betaling OR	Seksuell debut før 16 år OR	To eller flere samleiepartnere siste år OR
<i>Milde seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd milde seksuelle overgrep	1,9 p<0,001	1,3 p<0,01	1,9 p<0,001
<i>Grove seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd grove seksuelle overgrep	4,1 p<0,001	1,8 p<0,001	2,5 p<0,001

Seksuelle overgrep – dårlig selvbilde, utagerende atferd og å tvinge andre til å ha sex

Som det kommer frem av tabell 8.3, hadde erfaringer med milde seksuelle overgrep ingen signifikant betydning for hvorvidt informantene rapporterte om dårlig selvbilde, sammenlignet med informanter uten denne typen erfaring. Erfaringer med grove seksuelle overgrep økte imidlertid risikoen for å ha dårlig selvbilde. Både milde og grove seksuelle overgrep økte risikoen for å rapportere om utagerende atferd.

Tabell 8.3: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom milde og grove seksuelle overgrep og rapportering om dårlig selvbilde, utagerende atferd og å ha tvunget andre til å ha sex.

	Dårlig selvbilde OR	Utagerende atferd OR	Tvinge til sex OR
<i>Milde seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd milde seksuelle overgrep	n.s	2,4 p<0,001	n.s
<i>Grove seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd grove seksuelle overgrep	1,3 p<0,01	2,6 p<0,001	6,0 p<0,001

Informanter som hadde opplevd grove seksuelle overgrep, hadde seks ganger høyere risiko for å ha tvunget andre til å ha sex, sammenliknet med informanter som ikke hadde erfart slike overgrep. Milde seksuelle overgrep hadde ingen signifikant betydning.

Seksuelle overgrep – angst, depresjon og dissosiasjon

Både milde og grove seksuelle overgrep gav signifikant økt risiko for å rapportere om symptomer på angst (se tabell 8.4). Milde seksuelle overgrep gav størst økning i risiko. Begge typer overgrep gav også økt risiko for å rapportere om depresjon. For depresjon gav imidlertid grove seksuelle overgrep størst økning i risiko. Risikoen for å rapportere om dissosiasjon fulgte samme mønster som depresjon. Begge typer seksuelle overgrep økte risikoen, men økningen var størst for de som hadde opplevd grove seksuelle overgrep; risikoen var nesten seks ganger høyere for å rapportere om dissosiative reaksjoner for informanter som hadde erfart grove seksuelle overgrep, sammenliknet med informanter uten slike erfaringer.

Tabell 8.4: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom milde og grove seksuelle overgrep og rapportering om angst, depresjon og dissosiasjon.

	Angst OR	Depresjon OR	Dissosiasjon OR
<i>Milde seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd milde seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd milde seksuelle overgrep	2,2 p<0,001	1,7 p<0,001	3,6 p<0,001
<i>Grove seksuelle overgrep (ref. ikke opplevd grove seksuelle overgrep)</i>			
Opplevd grove seksuelle overgrep	1,7 p<0,001	2,4 p<0,001	5,9 p<0,001

Sammendrag

Seksuelle overgrep økte risikoen for en rekke både internaliserende og ekster-naliserende problemer. Funnene er forenlige med funn fra flere internasjonale studier og understreker bredden i de reaksjoner som kan oppstå i etterkant av overgrep. Både milde og grove seksuelle overgrep økte risikoen for å rapportere om de fleste konsekvenser vi undersøkte. Kun for dårlig selvbilde og det å ha tvunget andre til å ha sex, hadde ikke erfaringer med milde overgrep noen signifikant betydning. Grove overgrep økte risikoen for alle de

aktuelle konsekvenser. Kun for angst økte milde overgrep risikoen mer enn grove overgrep.

Konsekvenser av fysisk vold

Vi undersøkte hvorvidt erfaringer med grov vold fra mor og grov vold fra far økte risikoen for å rapportere om de samme problemer som ble utforsket i forbindelse med seksuelle overgrep. Grov vold fra foreldre ble definert på samme måte som i kapittel 3 (se tabell 3.4). Vold som skjedde før og etter 13 år, ble slått sammen.

Vold – selvmordsforsøk, selvskading, spiseforstyrrelser, sex mot betaling og tidlig seksuell debut

Grov vold fra foreldre økte ikke risikoen for å rapportere om dårlig selvbylde. Det å ha opplevd grov vold fra mor tredoblet risikoen for å rapportere om selvmordsforsøk og mer enn tredoblet risikoen for å ha skadet seg selv (se tabell 8.5). Grov vold fra mor nesten doblet risikoen for å ha hatt sex mot betaling, mens grov vold fra far ikke påvirket risikoen for å ha hatt sex mot betaling. Grov vold fra far mer enn doblet risikoen for å ha forsøkt å begå selvmord og doblet risikoen for å rapportere om selvskading. Grov vold fra far (men ikke grov vold fra mor) økte også risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser og tidlig seksuell debut.

Tabell 8.5: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom erfaringer med grov vold fra mor og far og rapportering om selvmordsforsøk, selvskading, spiseforstyrrelser, å ha hatt sex mot betaling og seksuell debut før fylte 16 år.

	Selv- mordsf. OR	Selv- skading OR	Spise- forst. OR	Sex mot betaling OR	Seksuell debut før 16 år OR
<i>Grov vold fra mor (ref. ikke opplevd grov vold fra mor)</i>					
Opplevd grov vold fra mor	3,0 p<0,001	3,3 p<0,001	n.s	1,8 p<0,01	n.s
<i>Grov vold fra far (ref. ikke opplevd grov vold fra far)</i>					
Opplevd grov vold fra far	2,7 p<0,001	2,0 p<0,05	1,7 p<0,001	n.s	1,6 p<0,01

Vold – flere samleiepartnere, utagerende atferd, å tvinge andre til å ha sex, angst, depresjon og dissosiasjon

Grov vold fra mor økte risikoen også for å ha hatt to eller flere samleiepartnere i løpet av det siste året, og for å rapportere om utagerende atferd, angst, depresjon og dissosiasjon (se tabell 8.6). Angst og dissosiasjon er i mange tilfeller nært forbundet med hverandre. Dissosiasjon kan i denne sammenheng betraktes som et mulig forsøk på å mestre voldserfaringer som vekker sterk angst. Dissosiasjon brukes for å dempe denne angsten. Erfaringer med grov vold fra mor påvirket ikke risikoen for å rapportere om å ha tvunget andre til å ha sex. Det å ha opplevd grov vold fra far, derimot, firedoblet risikoen for å ha tvunget andre til å ha sex. Grov vold fra far økte risikoen også for å rapportere om to eller flere samleiepartnere siste år, utagerende atferd, angst, depresjon og dissosiasjon.

Tabell 8.6: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom erfaringer med grov vold fra mor og far og rapportering om å ha hatt to eller flere samleiepartnere det siste året, utagerende atferd, å ha tvunget andre til å ha sex, angst, depresjon og dissosiasjon.

	To eller flere saml.pasnere siste år OR	Utag. atferd OR	Tvinge til sex OR	Angst OR	Depresjon OR	Dissos. OR
<i>Grov vold fra mor (ref. ikke opplevd grov vold fra mor)</i>						
Opplevd grov vold fra mor	1,6 p<0,001	1,6 p<0,01	n.s	1,8 p<0,001	1,8 p<0,001	2,1 p<0,001
<i>Grov vold fra far (ref. ikke opplevd grov vold fra far)</i>						
Opplevd grov vold fra far	1,5 p<0,01	1,9 p<0,001	4,0 p<0,01	2,3 p<0,001	2,5 p<0,001	3,7 p<0,001

Konsekvenser av vitneerfaringer

En rekke nyere studier omhandler konsekvenser av å være vitne til vold mot egne foreldre (se Margolin & Gordis, 2000; McMahon et al., 2003; Mullen et al., 1996). Så godt som alle studier viser at det å observere vold mot egne foreldre har negative konsekvenser. Typiske utfall er angst, depresjon og selvmordsforsøk. I det følgende diskuterer vi hvorvidt det å ha blitt eksponert for grov vold mot mor eller far øker risikoen for å rapportere om de samme

konsekvenser som de vi undersøkte i forhold til erfaringer med seksuelle overgrep og grov vold fra foreldre.

Vitne til vold – selvmordsforsøk, selvskading, tidlig seksuell debut og flere samleiepartnere

Vitneerfaringer med grov vold mot foreldre økte ikke risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser, å ha hatt sex mot betaling, dårlig selvbilde og å ha tvunget andre til å ha sex (ikke vist i tabellen). Informanter som hadde vært vitne til grov vold mot foreldre, hadde imidlertid økt risiko for å rapportere om selvmordsforsøk, selvskading og tidlig seksuell debut (se tabell 8.7). Informanter som hadde vært vitne til grov vold mot mor, hadde også økt risiko for å ha hatt to eller flere samleiepartnere i løpet av det siste året. Grov vold fra far hadde ingen signifikant betydning for risikoen for å rapportere om to eller flere samleiepartnere siste år.

Tabell 8.7: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom det å ha vært vitne til grov vold mot mor og far og rapportering om selvmordsforsøk, selvskading, seksuell debut før fylte 16 år og å ha hatt to eller flere samleiepartnere det siste året.

	Selvmords- forsøk OR	Selv- skading OR	Seksuell debut før 16 år OR	To eller flere samleiepartnere siste år OR
<i>Vitne til grov vold mot mor (ref. ikke vært vitne til grov vold mot mor)</i>				
Vært vitne til grov vold mot mor	2,1 p<0,001	1,7 p<0,001	1,9 p<0,001	1,6 p<0,01
<i>Vitne til grov vold mot far (ref. ikke vært vitne til grov vold mot far)</i>				
Vært vitne til grov vold mot far	3,0 p<0,001	2,2 p<0,001	1,6 p<0,05	n.s

Vitne til vold – utagerende atferd, angst, depresjon og dissosiasjon

Det var en tydelig økt risiko for at informanter som hadde vært vitne til grov vold mot foreldre, rapporterte om utagerende atferd, sammenlignet med informanter uten slike vitneerfaringer (se tabell 8.8). Det å ha vært vitne til grov vold mot foreldre økte risikoen også for å rapportere om depresjon og dissosiasjon. Barn som er vitne til vold mot foreldre, opplever trolig en sterk følelse av hjelpeløshet. Barnet har ingen mulighet til å påvirke situasjonen,

noe som gir grobunn for utvikling av lært hjelpeløshet (Seligman, 1992). Det å føle seg hjelpeløs kan fremme utviklingen av depressive tanker og følelser.

Tabell 8.8: Logistisk regresjonsanalyse: relasjon mellom det å ha vært vitne til grov vold mot mor og far og rapportering om utagerende atferd, angst, depresjon og dissosiasjon.

	Utagerende atferd OR	Angst OR	Depresjon OR	Dissosiasjon OR
<i>Vitne til grov vold mot mor (ref. ikke vært vitne til grov vold mot mor)</i>				
Vært vitne til grov vold mot mor	2,1 p<0,001	1,9 p<0,001	1,4 p<0,05	3,1 p<0,001
<i>Vitne til grov vold mot far (ref. ikke vært vitne til grov vold mot far)</i>				
Vært vitne til grov vold mot far	2,1 p<0,001	n.s	2,4 p<0,001	2,8 p<0,001

Årsaken til den sterke sammenhengen mellom det å ha vært vitne til grov vold mot foreldre og rapportering om dissosiative reaksjoner, ligger trolig i at slike vitneerfaringer er overveldende og skremmende. Det å reagere dissosiativt gjør individet i stand til å mestre situasjonen ved at det psykologisk sett fjerner seg fra omstendighetene.

Vitneerfaringer med grov vold mot mor økte risikoen for å rapportere om angstsymptomer, mens det å ha vært vitne til grov vold mot far ikke hadde noen signifikant betydning for risikoen for å rapportere om symptomer på angst. En mulig forklaring på hvorfor det å ha vært vitne til grov vold mot mor økte risikoen for angst, er at barn vanligvis er mer avhengige av morens omsorg. Det kan derfor tenkes at vold mot mor i større grad enn vold mot far, oppleves som en trussel mot barnet.

Hovedfunn

Når det gjaldt konsekvenser av å ha opplevd seksuelle overgrep versus konsekvenser av å ha vært utsatt for grov vold fra foreldre/vært vitne til grov vold mot foreldre, økte erfaringer med seksuelle overgrep i større grad risikoen for å rapportere om enkelte seksualitetsrelaterte problemer. Sammenlignet med det å ha vært utsatt for grov vold fra foreldre/vært vitne til grov vold mot foreldre, økte det å ha vært utsatt for seksuelle overgrep i større grad risikoen for å ha hatt mer enn to samleiepartnere de siste 12 månedene, for å ha hatt sex mot betaling, og for å ha tvunget andre til å ha sex. Det å ha vært utsatt

for seksuelle overgrep økte i tillegg risikoen for å ha dårlig selvbilde. Verken det å ha vært utsatt for grov vold eller det å ha vært vitne til grov vold, økte risikoen for å rapportere om dårlig selvbilde.

Både erfaringer med seksuelle overgrep og erfaringer med grov vold økte risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser, mens det å ha vært vitne til grov vold ikke påvirket risikoen for å rapportere om slike problemer. Både erfaringer med seksuelle overgrep, vold og vitneerfaringer med vold økte risikoen for å rapportere om selvmordsforsøk, selvskading, utagerende atferd, tidlig seksuell debut, angst, depresjon og dissosiasjon.

Funnene er forenlige med resultater fra internasjonal forskning selv om ulikheter i utvalg og spørsmålsstillinger alltid gjør sammenlikninger problematiske. Briere og Elliot (2003) konkluderer med at seksuelle overgrep øker risikoen for en rekke psykologiske problemer, noe vi også fant i vår undersøkelse. Ifølge Briere og Elliot (2003) synes voldsopplevelser å gi økt risiko for et mindre spekter av problemer enn det som er tilfellet for seksuelle overgrep. For eksempel fant de at erfaringer med vold ikke var forbundet med seksuelle problemer. Vi fant også at erfaringer med vold og vitneerfaringer med vold økte risikoen for seksualitetsrelaterte problemer i mindre grad enn det som var tilfellet for seksuelle overgrep.

Opplevelser med seksuelle overgrep gav altså økt risiko for følgende konsekvenser:

- Selvmordsforsøk
- Selvskading
- Spiseforstyrrelser
- Å ha sex mot betaling
- Tidlig seksuell debut
- Flere samleiepartnere
- Dårlig selvbilde (gjaldt kun grove seksuelle overgrep)
- Utagerende atferd
- Å tvinge andre til å ha sex (gjaldt kun grove seksuelle overgrep)
- Angst
- Depresjon
- Dissosiasjon

Både det å ha blitt utsatt for grov vold fra mor og det å ha blitt utsatt for grov vold fra far, økte risikoen for å rapportere om selvmordsforsøk, selvskading, å ha hatt to eller flere samleiepartnere i løpet av det siste året, utagerende atferd, angst, depresjon og dissosiasjon. Det å ha blitt utsatt for grov vold fra far økte i tillegg risikoen for å rapportere om spiseforstyrrelser, tidlig seksuell debut og å ha tvunget andre til å ha sex. Det å ha blitt utsatt for grov vold fra mor økte i tillegg risikoen for å ha hatt sex mot betaling.

Både de som hadde vært vitne til at far var blitt utsatt for grov vold, og de som hadde vært vitne til at mor var blitt utsatt for grov vold, hadde økt risiko for å rapportere om selvmordsforsøk, selvskading, tidlig seksuell debut, utagerende atferd, depresjon og dissosiasjon. De som hadde vært vitne til grov vold mot mor, hadde i tillegg økt risiko for å rapportere om angst og å ha hatt to eller flere samleiepartnere i løpet av det siste året.

Referanser

- Abrahamsen, S. & Mossige, S. (2007). The cycle of abuse and attitudes towards abuse. I Mossige, S., Ainsaar, M. & Svedin C. G. (red.). *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' sexuality*. NOVA rapport 18/07. Oslo.
- Briere, J. & Elliot, D. M. (2003). Prevalence and Psychological sequelae of self-reported childhood physical and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect*, 27, 1205–1222.
- Briere, J. & Runtz, M. (1993). Childhood sexual abuse: Long-term sequelae and implications for psychological assessment. *Journal of Interpersonal Violence*, 8, 312–330.
- Brodsky, B. S, Cloitre, M. & Dulit, R. A. (1995). Relationship of dissociation to self-mutilation and childhood abuse in borderline personality-disorder. *American journal of psychiatry*, 152(12), 1788–1792.
- Chandy, J. M., Blum, R. W. & Resnick, M. D. (1996). Gender-specific outcomes for sexually abused adolescents. *Child Abuse & Neglect*, 20(12), 1219–1231.
- Danielson, C. K., de Arellano, M. A., Kilpatrick, D. G., Saunders, B. E. & Resnick, H. S. (2005). Child maltreatment in depressed adolescents: Differences in symptomatology based on history of abuse. *Child Maltreatment*, 10(1), 37–48.
- Derogatis, L. B., Lipman, R. S., Uhlenhut, E. H. & Covi, L. (1974). The Hopkins Symptom Checklist: A self-report inventory. *Behavioral Science*, 19, 1–15.
- Friedrich, W. N. (1998). Behavioral manifestations of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 22, 523–531.

- Garner, D. M., Olmsted, M. P., Bohr, Y. & Garfinkel, P. E. (1982). The Eating Attitudes Test – Psychometric features and clinical correlates. *Psychological Medicine*, 12, 871–878.
- Harter, S. (1988). *Manual for the Self-perception Profile for Adolescents*. Denver: University of Denver.
- Horowitz, M., Wilner, M. & Alvarez, W. (1979). Impact of Event Scale: A measure of subjective stress. *Psychosomatic Medicine*, 41, 209–218.
- Kinsey, A. C., Pomeroy, W. F., Martin, C. E. & Gebhard, P. H. (1953). *Sexual behavior in the human female*. London: W. B. Saunders.
- Mannon, K. & Leitschuh, G. (2002). Child sexual abuse: A review of definitions, instrumentation, and symptomatology. *North American Journal of Psychology*, 4(1), 149–160.
- Margolin, G. & Gordis, E. B. (2000). The effects of family and community violence on children. *Annual review of psychology*, 51, 445–479.
- Marshall, W. L., Jones, R., Hudson, S. M. & McDonald, E. (1993). Generalized empathy in child molesters. *Journal of Child Sexual Abuse*, 2, 61–68.
- McMahon, S. D., Grant, K. E., Compas, B. E., Thurm, A. E. & Sydney, E. (2003). Stress and psychopathology in children and adolescents: is there evidence of specificity? *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(1), 107–133.
- Mossige, S. (2000). Resultater og problemer i internasjonal forskning om seksuelle overgrep mot barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 37(5), 418–430.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E. & Herbison, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional, and sexual abuse of children: A community study. *Child Abuse & Neglect*, 20(1), 7–21.
- Noll, J. G., Horowitz, L. A., Bonanno, G. A., Trickett, P. K. & Putnam, F. W. (2003). Revictimization and self-harm in females who experienced childhood sexual abuse. *J. Interpers. Violence*, 18(12), 1452–1471.
- Pedersen, W. & Skrondal, A. (1996). Alcohol and sexual victimization: A longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 96(4), 565–581.
- Polusny, M. A. & Follette, V. M. (1995). Long-term correlates of child sexual abuse: Theory and review of empirical literature. *Applied & Preventive Psychology*, 4, 143–166.
- Rind, B., Tromovitch, O. & Bauserman, R. (1998). A meta-analytic examination of assumed properties of child sexual abuse using college samples. *Psychological Bulletin*, 124, 22–53.
- Seligman, M. (1992). *Helplessness: On depression, development, and death*. New York: W. H. Freeman.

- Smith, D. K., Leve, L. D. & Chamberlain, P. (2006). Adolescent girls' offending and health-risking sexual behavior: The predictive role of trauma. *Child Maltreatment, 11*(4), 346–353.
- Sternberg, K., Lamb, M., Greenbaum, C., Cicchetti, D., Dawud, S., Cortes, R. M., Krispin, O. & Lorey, F. (1993). Effects of domestic violence on children's behavior problems and depression. *Developmental Psychology, 29*, 44–52.
- Wichstrøm, L. (1995). Harter's Self-Perception Profile for Adolescents: Reliability, Validity, and Evaluation of the Question Format. *Journal of Personality Assessment, 65*(1), 100–116.
- Zierler, S., Feingold, L., Laufer, D., Velentgas, P., Kantrowitz-Gordon, I. & Mayer, K. (1991). Adult survivors of childhood sexual abuse and subsequent risk for HIV infection. *American Journal of Public Health, 81*, 572–575.

9 Geografisk variasjon og kontakt med hjelpeapparatet

Innledning

Dette kapitlet belyser to spørsmål. For det første: Er det geografiske forskjeller i forekomsten av vold og overgrep? Og for det andre: Hvor stor andel av ofrene for ulike typer grove krenkelser har vært i kontakt med offentlige hjelpeinstanser, som barnevernet, barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker (BUP) og pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)?

Geografiske forskjeller

I oppdraget fra Barne- og likestillingsdepartementet inngikk spørsmål om analyser av geografiske eller regionale forskjeller i utbredelsen av ulike typer vold og overgrep. Sætre, Holter og Jebesen (1986) undersøkte slike problemstillinger i den første omfangsundersøkelsen i Norge om seksuelle overgrep. De fant at barn fra Nord-Norge var noe mer utsatt enn andre. Hva en slik forskjell bunner i, er uklart. I utgangspunktet har vi ingen grunn til å forvente at det skal være store forskjeller i barn og unges utsatthet for vold og overgrep som skyldes området de bor i, i seg selv, uten at dette henger sammen med såkalt bakenforliggende faktorer på befolkningsnivå. Dersom vi finner geografiske forskjeller vil vi derfor undersøke om disse «forsvinner» når vi kontrollerer for de levekårsdimensjonene som vi i tidligere analyser har vist gir høyere risiko for å bli utsatt for vold og overgrep. Dersom vi finner at det er en viss geografisk variasjon knyttet til utsatthet for krenkelser som ikke lar seg «kontrollere bort», skal vi likevel være varsomme med å tolke dette som uttrykk for reelle forskjeller. Vi har kun opplysninger om hvor elevens skole befinner seg. Mange av våre ungdommer vil ha flyttet i løpet av oppveksten, for eksempel fra et lite sted til en større by. Følgelig kan krenkelsene de har rapportert ha skjedd et annet sted enn der de nå som 18–20-åringer går på skole. Dette er et mindre problem når vi ser på variasjon mellom store geografiske regioner, siden de fleste som har flyttet vil ha flyttet innenfor én og samme region.

Hvordan man eventuelt skal forklare geografiske forskjeller er uansett svært uklart. Hvis variasjonen mellom regioner eller mellom by og land ikke skyldes levekårsforhold kan det være nærliggende å gripe til forestillinger om ulike «voldskulturer», hvor grad av voldsaksept kan være et element. Å snakke om «voldskulturer» knyttet til store geografiske regioner, som Nord-Norge eller Vestlandet faller imidlertid på sin egen urimelighet: Vi har for eksempel ingen holdepunkter for å hevde at folk bosatt i Førde har mer til felles med folk som bor i Bergen, som ligger i samme region, enn med folk som bor i Ålesund, som er i en annen region, men geografisk i omtrent samme avstand som Bergen. De store geografiske områdene er med andre ord ikke kulturelt avgrensbare.

I denne sammenhengen er det verdt å nevne at norsk forskning blant voksne (Haaland et al. 2005) har vist at det tildels er store geografiske forskjeller i utsatthet for partnervold: slik vold var mer vanlig i Nord-Norge, og minst utbredt på Vestlandet, mens det var liten variasjon langs dimensjonen by–land. Det var imidlertid ikke kontrollert for levekårsvariabler i disse analysene. I våre analyser har vi brukt tilsvarende regionale inndelinger som Haaland et al (2005): helseregioner inndelt i fem landsdeler²⁷ og todelingen by/land²⁸. Tabell 9.1 og 9.2 viser utbredelsen av ulike former for grove krenkelser etter disse to geografiske inndelingene

Tabell 9.1 De unges volds- og overgrepserfaringer etter helseregioner. Prosent

	Nord (n=713)	Midt (n=1013)	Vest (n=1496)	Øst (n=2313)	Sør (n=1493)	Totalt (n=7028)
<i>Vold mot den unge:</i>						
Utsatt for grov vold fra mor**	3,3	3,5	4,8	6,0	5,3	5,0
Utsatt for grov vold fra far	5,0	3,5	6,0	5,8	5,9	5,4
<i>Vitneerfaringer:</i>						
Grov vold mot mor*	4,3	2,6	3,5	5,1	4,8	4,3
Grov vold mot far	1,7	1,8	1,7	2,2	3,2	2,2
<i>Seksuelle overgrep:</i>						
Seksuell tvang og voldtekt	11,4	11,6	10,9	12,2	12,1	11,7

**p<0,01, *p<0,05

²⁷ Vi har holdt oss til den opprinnelige inndelingen i fem helseregioner: Helseregion Nord-Norge: Nordland, Troms og Finnmark, Helseregion Midt-Norge: Møre- og Romsdal, Sør- og Nord Trøndelag, Helseregion Vest: Sogn og Fjordane, Hordaland og Rogaland, Helseregion Øst: Oppland, Hedmark, Akershus, Østfold og Oslo og Helseregion Sør: Vestfold, Buskerud, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder.

²⁸ Byer og byområder med mer enn 100.000 innbyggere er definert som «by», dvs. Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger og Fredrikstad/Sarpsborg-området. I utvalget er det til sammen 19 skoler som kan betraktes som «byskoler».

Samtlige av volds- og overgrepformene ser ut til å være noe mer utbredt på Øst- og Sørlandet enn i landet for øvrig. De regionale forskjellene var imidlertid statistisk signifikante for kun to av voldsformene: Direkte utsatthet for grov vold fra mor og vitneerfaringer knyttet til grov vold mot mor. Forskjellene mellom helseregionene var imidlertid små i prosentpoeng, og forsvant dessuten i multivariate analyser (multippel logistisk regresjon, ikke vist her) der vi kontrollerte for faktorene subjektivt vurdert familieøkonomi og innvandrerbakgrunn. De regionale forskjellene skyldes med andre ord kjennetegn ved befolkningen i ulike deler av landet.

Tabell 9.2 De unges volds- og overgrepserfaringer etter by/land. Prosent

	Stor by (n=1814)	Resten av landet (n=5219)	Totalt
<i>Vold mot den unge:</i>			
Utsatt for grov vold fra mor***	7,4	4,1	5,0
Utsatt for grov vold fra far**	6,8	5,0	5,4
<i>Vitneerfaringer:</i>			
Grov vold mot mor*	5,2	3,9	4,3
Grov vold mot far	2,3	2,1	2,2
<i>Seksuelle overgrep:</i>			
Seksuell tvang og voldtekt	12,3	11,5	11,7

***p<0,001, **p<0,01, *p<0,05

Variasjonen knyttet til dimensjonen by/land var imidlertid større. Unge fra de store byene var mer utsatt for vold fra både mor og far enn unge som var elever på videregående skoler på mindre steder. Vel syv prosent av ungdommene som gikk på en byskole hadde opplevd grov vold fra mor, mens knappe syv prosent hadde opplevd slik vold fra far. Tilsvarende tall for unge fra resten av landet var henholdsvis 4,1 og 5 prosent. Vi fant også at vitneerfaringer knyttet til vold mot mor var mer utbredt i urbane strøk, enn i landet for øvrig, en forskjell de ikke fant i den refererte studien blant voksne (Haaland et al. 2005). I likhet med forskjellene mellom helseregioner forsvant imidlertid effekten av å bo i by når vi kontrollerte for familiens økonomi og innvandrerbakgrunn (logistisk regresjonsanalyse, ikke vist her).

Kontakt med hjelpeapparatet

Som vi har vært inne på kan det være stor variasjon i hva slags erfaringer våre kategoriseringer av vold og overgrep rommer. Et eksempel kan være betegnelsen «grov vold» fra foreldre. Denne kategorien skiller ikke mellom klyp

som gir blåmerker eller smerter og voldsbruk med stort skadepotensiale, for eksempel knyttneveslag eller harde spark. Den skiller heller ikke mellom enkeltstående tilfeller av vold og en oppvekstsituasjon preget av gjentatte voldelige krenkelsers. Det er med andre ord ikke slik at alle ungdommene som oppgir det vi har kalt grov vold fra minst én av foreldrene burde fått hjelp fra barnevernet eller andre hjelpeinstanser, selv om all slik vold selvsagt er uakseptabel. På den andre siden kan vi si at hvis andelen som oppgir at de har vært i kontakt med ulike hjelpeinstanser er svært lav i grupper som har vært utsatt for grove krenkelsers, kan dette være en indikasjon på et udekket hjelpebehov i barne- og ungdomsbefolkningen.

Når det gjelder kontakt med hjelpeapparatet, fikk de unge følgende spørsmål: «Har du noen gang vært i kontakt med noen av disse hjelpe-tjenestene?» De tjenestene det ble spurt om var barneverntjenesten, BUP og PPT. Tabellene 9.3, 9.4 og 9.5 viser andelene av barna som hadde vært i kontakt med disse tjenestene, etter type volds- eller overgrepserfaring de oppga. Alle tabellene viser at blant de som hadde erfaring med vold, var det en relativt høy andel som hadde vært i kontakt med disse tjenestene.

Tabell 9.3 Andeler som har vært i kontakt med barnevernet etter type krenkelse. Prosent

	Nei	Ja	Totalt
<i>Vold mot den unge:</i>			
Utsatt for grov vold fra mor	4,5	21,8	5,4
Utsatt for grov vold fra far	4,5	20,4	5,4
<i>Vitneerfaringer:</i>			
Grov vold mot mor	4,3	28,2	5,3
Grov vold mot far	4,9	24,0	5,3
<i>Seksuelle overgrep:</i>			
Seksuell tvang og voldtekt	4,5	14,4	5,6
N	6217	371	6588

p<0,001 for alle sammenhenger i tabellen

Tabell 9.4 Andeler som har vært i kontakt med BUP etter type krenkelse. Prosent

	Nei	Ja	Totalt
<i>Vold mot den unge:</i>			
Utsatt for grov vold fra mor	6,6	22,3	7,4
Utsatt for grov vold fra far	6,9	18,8	7,5
<i>Vitneerfaringer:</i>			
Grov vold mot mor	6,6	24,2	7,3
Grov vold mot far	7,1	21,3	7,4
<i>Seksuelle overgrep:</i>			
Seksuell tvang og voldtekt	6,0	19,6	7,6
N	6120	501	6621

p<0,001 for alle sammenhenger i tabellen

Tabell 9.5 Andeler som har vært i kontakt med PPT etter type krenkelse. Prosent

	Nei	Ja	Totalt
<i>Vold mot den unge:</i>			
Utsatt for grov vold fra mor	11,0	22,3	11,5
Utsatt for grov vold fra far	10,8	26,3	11,6
<i>Vitneerfaringer:</i>			
Grov vold mot mor	10,8	28,5	11,5
Grov vold mot far	11,3	24,0	11,6
<i>Seksuelle overgrep:</i>			
Seksuell tvang og voldtekt	10,1	25,0	11,8
N	5908	790	6698

p<0,001 for alle sammenhenger i tabellen

Mønsteret var svært likt for de tre tjenestene. Blant unge som rapporterte om grove krenkelser av ulik art hadde mellom hver femte og i overkant av hver fjerde vært i kontakt med henholdsvis barnevernet, BUP og PPT. Vi har ingen informasjon om hva denne kontakten har bestått i. Trolig er det stor variasjon, fra undersøkelser og kortvarig kontakt til omfattende hjelpetiltak. Trolig er det også slik at det i mange tilfeller ikke er volden eller overgrepet i seg selv som ligger til grunn for kontakten med hjelpeapparatet, men andre forhold, enten knyttet til foreldrenes og/eller den unges fungering.

Vi undersøkte videre om det å ha vært utsatt for mer enn én *type* grov krenkelse (dvs. grove seksuelle overgrep, grov fysisk vold fra mor eller far og grove vitneerfaringer som gjaldt mor eller far) gjorde noen forskjell for kontakten med hjelpeapparatet. I tabell 9.6 viser vi andelen som oppga at de hadde vært i kontakt med henholdsvis barnevernet, BUP og PPT blant de som ikke oppga noen grove krenkelseserfaringer, samt de som oppga henholdsvis en, to og alle tre formene for grove krenkelser vi har tatt utgangspunkt i, i dette kapitlet. Før vi kommenterer mønstrene i tabellen vil vi minne om at antallet ungdommer som oppga at de hadde opplevd samtlige tre former for grove krenkelser er svært lavt (jfr. tabell 5.14). Når vi oppgir andelen av denne gruppen unge som har vært i kontakt med ulike hjelpe-tjenester må leseren ha dette i mente.

Tabell 9.6 Andeler som har vært i kontakt med henholdsvis barnevernet, BUP og PPT etter antall typer grove krenkelsler

	Barnevern (n=6588)	BUP (n=6621)	PPT (n=6698)	Minst en instans (n=7033) ²⁹
Ingen av de grove krenkelsene	3	5	9	14
En type grov krenkelse	12	16	22	33
To typer grove krenkelsler	22	22	23	45
Tre typer grove krenkelsler	40	36	38	62

P<0,001 for samtlige tjenester

Mønsteret var likt for alle de tre tjenestene: Jo flere typer krenkelsler de unge hadde opplevd, jo høyere andel var det som hadde hatt en eller annen kontakt med de ulike tjenestene i løpet av oppveksten. At det er en positiv sammenheng mellom omfanget av krenkelsler og kontakt med hjelpeapparatet indikerer to ting – både at utsatthet er koplet til behov for hjelp fra ulike instanser, samt at hjelpeapparatet faktisk kommer i kontakt med en betydelig andel av de som er grovest rammet. Samtidig er det verd å påpeke at 60 prosent av de som oppga at de både var utsatt for grov vold fra en av foreldrene, at de hadde vært vitne til grov vold mot en nær omsorgsperson og opplevd et seksuelt overgrep *ikke* hadde hatt noen form for kontakt med barnevernet. Dette tallet var enda litt høyere for de to øvrige tjenestene, BUP og PPT, som baserer seg på frivillighet i kontakten med klientene. Seksuelle overgrep og vold i familien er tema som den utsatte og ikke minst utøverne av volden kvier seg for å snakke åpent om med noen i hjelpeapparatet. Ut fra dette må det vurderes som positivt at nesten 40 prosent av de som har vært utsatt for tre typer grove krenkelsler har vært i kontakt med BUP eller PPT. Men vi vet altså ikke om kontakten med hjelpeapparatet hadde noe med vold eller seksuelle overgrep å gjøre. Kontakten kan likevel gi en anledning til å tematisere dette. Samtidig ser vi at mer enn 60 prosent av de som oppga alle de tre formene for grove krenkelsler hadde vært i kontakt med minst én av de aktuelle tjenestene. Dette betyr at majoriteten av ungdom som det er rimelig å betrakte som grovt viktimitisert faktisk har hatt en eller annen form for kontakt med det offentlige tiltaksapparatet for barn og unge.

²⁹ Kategorien «ingen krenkelsler» omfatter også de som ikke svarte på de aktuelle spørsmålene.

Vi undersøkte også om det var noen geografisk variasjon i andelen ofre for ulike typer grove krenkelsers som hadde vært i kontakt med de tre hjelpe-tjenestene. Resultatene gir ikke grunnlag for å snakke om systematiske forskjeller i ofrenes kontakt med hjelpeapparatet mellom regioner eller langs by/land dimensjonen. For ungdom som har vært utsatt for grove krenkelsers ser det ikke ut til at hvor i landet man er bosatt har betydning for kontakten med hjelpeapparatet. Med andre ord er hjelpeapparatets kontakt med unge volds- og overgrepsofret like god (eventuelt dårlig) i alle deler av landet, med utgangspunkt i våre grove geografiske kategorier.

Konklusjon

Når det gjelder geografisk variasjon vil vi konkludere med at forskjellene vi fant var uttrykk for bakenforliggende faktorer, nemlig at levekårsproblemer er mer utbredt i noen områder av landet enn i andre. Samtidig skal det sies at våre geografiske mål er svært grove, og at det kan være lokale variasjoner innenfor for eksempel helseregionene som ikke fanges opp av våre analyser. Vi fant videre at det ikke var noen systematiske geografiske mønstre i andelen ofre som hadde hatt kontakt med hjelpeapparatet. I utgangspunktet er dette et positivt funn, som indikerer at hjelpeapparatet fungerer like bra i hele landet. Igjen er det grunn til å minne om de grove geografiske målene – det kan godt hende at det er store lokale forskjeller innenfor de kategoriene vi har operert med i analysene.

Det er også et positivt funn at andelen ofre som har vært i kontakt med hjelpeapparatet øker med økende voldsbelastning. Det er vanskelig å trekke noen konklusjoner om omfanget av udekkede hjelpebehov blant barn og unge som er utsatt for vold og overgrep. I utgangspunktet kan det virke urovekkende at bare halvparten av de som rapporterte om både direkte grov vold, grove vitneerfaringer og seksuelle overgrep hadde vært i kontakt med en instans som barnevernet. For denne type problemer vil involvering av barnevernet ofte forutsette at noen har meldt sin bekymring til barnevernet. En god del av krenkelsene barn og unge opplever vil som regel foregå i det skjulte, slik at problemet ikke er synlig for potensielle bekymringsmeldere. Samtidig er det, som vi allerede har påpekt, stor variasjon i hva slags krenkelsers som har rammet de som er å anse som «ofre» i denne sammenhengen. Derfor er det ikke mulig å konkludere med hva som er en «riktig» andel ofre av ulikt slag som burde vært fulgt opp av offentlige hjelpeinstanser. Om det

finnes et udekket hjelpebehov og hvor stort dette eventuelt er, er det ikke mulig for oss å si noe om på grunnlag av data fra denne undersøkelsen. En konklusjon om et eventuelt udekket behandlings- eller hjelpebehov må baseres på mer detaljerte analyser av hvert enkelt tilfelle. I denne sammenhengen bør det uansett vurderes som positivt at majoriteten av ungdom (mer enn 60 prosent) som hadde opplevd alle de tre formene for grove krenkelser, hadde hatt en form for kontakt med det offentlige tiltaksapparatet.

Hovedfunn

- Andelen som var utsatt for grov vold fra mor og som oppga vitneerfaringer knyttet til grov vold mot mor var høyere på Øst- og Sørlandet enn i landet for øvrig.
- Dimensjonen by/land slo ut for de samme voldsformene og i tillegg for grov vold fra far.
- Samtlige bivariate sammenhenger mellom voldsutsatthet og geografisk tilhørighet forsvant i multivariate analyser der vi tok hensyn til levekårsvariable.
- Blant unge som rapporterte om grove krenkelser av ulik art hadde mellom hver femte og i overkant av hver fjerde vært i kontakt med henholdsvis barnevernet, BUP og PPT.
- Andelen ofre som oppga kontakt med de ulike hjelpeinstansene økte med økende voldsbelastning.
- Blant de grovest viktimiterte (de som oppga alle formene for grove krenkelser) var andelen som hadde vært i kontakt med minst én hjelpeinstans mer enn 60 prosent.

Referanser

- Haaland, T., Clausen, S.E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, Rapport nr. 3.
- Sætre, M., Holter, H. & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet. En undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Cappelen.

10 Fysisk mishandling og seksuelle overgrep blant barneverns klienter født i 1988

Innledning

Barneverns klienter er en viktig gruppe å analysere nærmere med hensyn til forekomst av fysisk vold og seksuelle overgrep. Den longitudinelle barnevernsstatistikken gir muligheter for å analysere en viktig sammenlikningsgruppe med hensyn på to av de tre hovedområdene for omfangsundersøkelsen: Forekomst av fysisk mishandling og seksuelle overgrep, her som grunnlag for barnevernstiltak. I dette kapitlet presenterer vi resultater fra barnevernsstatistikken for kohorten født i 1988, det vil si de som fyller 19 år i løpet av 2007. Totalt utgjør dette 5.535 personer, hvorav 54 prosent er gutter. Data er analysert for perioden 1993–2005. Starttidspunktet er 1993 på grunn av dårligere kvalitet på statistikken fra tidligere år, mens 2005 er det siste året som inngår i den longitudinelle statistikken foreløpig.

På grunn av relativt lave forekomster også i barnevernsstatistikken har vi slått sammen kategoriene «fysisk mishandling» og «seksuelle overgrep» i de fleste analysene. Unntaket er presentasjonen av omfang.

Vi presenterer først tall om omfanget av fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for barnevernstiltak. Deretter viser vi alderen på ungdommene første gang de ble registrert i barnevernet med fysisk mishandling eller seksuelle overgrep som grunnlag for tiltak. I hovedundersøkelsen har vi vist at det er en tydelig sammenheng mellom utsatthet for vold og overgrep og en rekke levekårsvariable. Derfor har vi også analysert barnevernsstatistikken med utgangspunkt i så sammenliknbare variable som det er mulig å få til. Vi vil også se på hvem som er registrert som meldingsinstans i sakene der vold og overgrep er grunnlag for tiltak fra barnevernets side.

Formålet med analysene er å få fram variasjoner og mønstre blant barneverns klienter som, der det er mulig, kan sammenliknes med resultatene fra omfangsundersøkelsen. Der det er relevant vil vi i tillegg sammenligne

vårt utvalg av barnevernsklinter med hele kohorten av barnevernsklinter født i 1988.

Omfanget av fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for barnevernstiltak

Fysisk mishandling eller seksuelle overgrep er oppgitt som grunnlag for tiltak for seks prosent av barnevernsklientene født i 1988 (i alt 356 ungdommer). Fysisk mishandling er oppgitt som grunnlag for tiltak for knapt to tredjedeler av disse (231). Som forventet var denne andelen høyere enn andelen der seksuelle overgrep var oppgitt. For noen ganske få ungdommer, i alt 10, er begge deler oppgitt. Tre fjerdedeler av de som hadde opplevd seksuelle overgrep var jenter, mens kjønnsfordelingen var mer lik når det gjaldt fysisk mishandling. Her var så vidt over halvparten jenter.

Det er viktig å ha i mente at Statistisk Sentralbyrå stiller relativt strenge krav for at begrunnelsen seksuelle overgrep i det hele tatt skal kunne brukes. Slik SSB bruker kategorien, bør det enten foreligge medisinsk undersøkelse eller uttalelse fra sakkyndig som bekrefter at barnet har vært utsatt for seksuelle overgrep, eller det bør foreligge rettskraftig dom mot overgriper³⁰. Det kan derfor godt tenkes at forekomsten på dette punktet er under-rapportert, uten at det er mulig å vite hvor mange saksbehandlere som har vært rimelig men ikke tilstrekkelig sikre til å krysse av på denne kategorien.

To andre kategorier for grunnlag for barnevernstiltak favner flere, nemlig manglende omsorgsevne (24 prosent av 1988-kohorten) og forhold i hjemmet (64 prosent). Ettersom det er adgang til å krysse av for flere kategorier³¹, har vi også undersøkt i hvor stor grad kategoriene fysisk mishandling og seksuelle overgrep forekommer sammen med disse kategoriene. Fordelingen her, samt hvor mange av ungdommene som hadde foreldre med psykiske lidelser eller rusproblemer, framgår av tabell 10.1.

³⁰ Kilde: Statistisk sentralbyrå ved Trygve Kalve.

³¹ Dette skal bare være problemtilstander nevnt som grunnlag for vedtaket, og ikke grunnlag saksbehandler mener å huske. Kilde: Statistisk sentralbyrå ved Trygve Kalve.

Tabell 10.1: Bruk av flere kategorier sammen med mishandling og overgrep (n=356). Prosent

Typen kategori	Prosent
Mishandling/overgrep og forhold i hjemmet	64
Mishandling/overgrep og manglende omsorgsevne	40
Mishandling/overgrep og psykiske lidelser	19
Mishandling/overgrep og foreldre rusproblemer	15

I omfangsundersøkelsen så vi at det å ha sett særlig mor beruset mer enn 10 ganger i løpet av oppveksten økte sannsynligheten for å ha blitt utsatt for fysisk vold eller seksuelle overgrep. Derfor er det kanskje overraskende at ikke det ikke forekom flere ganger at mishandling eller overgrep var kategorisert sammen med rusmisbruk for foreldrenes del i barnevernssakene. Imidlertid må vi regne med at kategorien «forhold i hjemmet», som var brukt sammen med mishandling eller overgrep i mer enn seks av ti tilfeller, kan omfatte både rusmisbruk og psykiske lidelser blant foreldrene. Det samme gjelder kategorien «manglende omsorgsevne».

Både fysisk mishandling og seksuelle overgrep kan være vanskelige å dokumentere i en barnevernssak, og vil svært ofte være en del av et større problembilde eller «puslespill» når barnevernstjenesten skal fremme sak om tiltak. Dette har sammenheng med at seksuelle overgrep er vanskelige å dokumentere, og barnevernstjenesten derfor anser det som mer hensiktsmessig å argumentere med flere saksforhold. Videre kan det være vanskelig å dokumentere at fysisk mishandling er vedvarende og ikke episodisk, noe som igjen kan svekke argumentasjonskraften i forhold til beslutningsorganet (Backe-Hansen 2001). Derfor er det også sannsynlig at kategoriene «forhold i hjemmet» og «manglende omsorgsevne» inneholder saker der både vold og overgrep har forekommet, men der dette ikke spesifikt er nevnt som årsaker til tiltak.

Tallene er lave sammenliknet med de samlede resultatene fra omfangsundersøkelsen. Dette kan skyldes flere forhold. For det første er det rimelig å anta at barnevernsstatistikken i større grad fanger opp alvorlige overgrep. For det andre er det, som nevnt, knyttet en del usikkerhet til hvor presise kategoriseringene i barnevernsstatistikken er. Vår antakelse er at andelen klienter som kan ha vært utsatt for vold og overgrep er høyere enn det som framgår av statistikken, uten at det er mulig å vite hvor mye høyere.

Alder ved første gangs registrering av fysisk mishandling / seksuelle overgrep

Av barnevernsstatistikken framgår alder ved første gangs registrering i de ulike kategoriene. Dermed er det mulig å finne ut når i løpet av ungdommenes oppvekst vold eller overgrep ble registrert. Når det gjelder fysisk mishandling kan vi se to topper, en i småbarnsalder og en i ungdomstiden, med en relativt jevn fordeling i mellom. Av de i alt 249 ungdommene det foreligger data om på dette punktet var fysisk mishandling registrert som grunnlag for tiltak for 22 prosent innen de var fem år eller yngre. På den andre siden var i alt 40 prosent 14 år eller eldre da fysisk mishandling ble registrert for første gang. Bildet er relativt likt for de 143 ungdommene der seksuelt overgrep var registrert som grunnlag for tiltak. Her var 24 prosent fem år eller yngre, mens 29 prosent var 14 år eller eldre. Dette bildet blir derfor litt annerledes enn det som framkommer i omfangsundersøkelsen. Når det gjelder seksuelle overgrep, ser vi her at 83 prosent av jentene som hadde opplevd seksuelle krenkelser var 10 år eller eldre første gang det skjedde.

Det er vanskelig å sammenlikne disse tallene direkte med resultatene fra omfangsundersøkelsen. Barnevernsstatistikken har ikke data om sammenhengen mellom tidlig start på vold og overgrep og sannsynligheten for å bli utsatt senere som framgår av omfangsundersøkelsen. Vi kan heller ikke vite om tallene i barnevernsstatistikken skjuler de samme mønstrene som i omfangsundersøkelsen når det gjelder hvem som har utført volden eller overgrepene. I omfangsundersøkelsen kom det fram at særlig krenkelser i ungdomstida ble utøvd av personer utenfor familien. Det er sannsynlig at barnevernsstatistikken fanger opp barn og unge der vold og overgrep i hovedsak skjer innen familien.

Barnevernsstatistikken skiller ikke mellom milde og grove hendelser. Det er sannsynlig at barnevernsstatistikken i større grad fanger opp de grove hendelsene. Dette resonneret underbygges av at ikke mer enn en sjettedel av barneverns klientene bodde hos enten den ene eller begge foreldre, mens en fjerdedel bodde i fosterhjem eller institusjon. Terskelen for å kunne bruke kategorien seksuelle overgrep som grunnlag for tiltak er høy, noe som gir mindre variasjon i typen hendelser enn det ungdommene kunne beskrive i omfangsundersøkelsen. Bruk av fysisk mishandling som egen kategori krever også mer enn enkelthendelser, som derimot forekom ofte i omfangsundersøkelsen.

Sammenhenger med levekårsvariable?

Et av hovedresultatene fra omfangsundersøkelsen er sammenhengene mellom dårlig familieøkonomi, rusproblemer blant de voksne i familien og minoritetsbakgrunn og økt risiko for både vold, vitneerfaringer og seksuelle overgrep. Den longitudinelle barnevernsstatistikken kan kobles til en rekke registre. Det har gitt oss muligheten for å analysere sammenhengen mellom fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for tiltak og flere levekårsvariable basert på utdanningsregisteret, inntektsregisteret og bruk av sosialhjelp. Vi kjenner også foreldrenes landbakgrunn. Dermed blir ikke disse resultatene direkte sammenliknbare med resultatene fra omfangsundersøkelsen, der analysene baserer seg på ungdommenes oppfatninger av foreldrenes inntekt. Barnevernsstatistikken inneholder derimot helt presise data gjennom koblingen til utvalgte registerdata.

Foreldrenes utdanningsnivå

Som det framgår av tabell 10.2, er foreldrenes utdanningsnivå ganske likt i sakene der fysisk mishandling eller seksuelle overgrep er oppgitt som grunnlag for barnevernstiltak.

Tabell 10.2 Foreldrenes utdanningsnivå (n=354). Prosent

Utdanningsnivå	Mor (n=308)	Far (n=284)
Ungdomsskole	22	20
Videregående utdanning	68	70
Høyskole- eller universitetsutdanning	10	10

Vel to tredjedeler av foreldrene, både mødre og fedre, har videregående utdanning. Det framgår imidlertid ikke av statistikken i hvor stor grad de har fullført videregående skole. Ellers ser vi at en relativt høy andel av foreldrene ikke har utdanning utover ungdomsskolen, og at få har høyskole- eller universitetsutdanning. Dette er et vanlig mønster i barnevernsstatistikken, ikke bare for saker som gjelder fysisk mishandling eller seksuelle overgrep. Når vi sammenligner vårt utvalg med hele kohorten av barnevernsklienter ser vi imidlertid at utdanningsnivået blant mødrene er spesielt lavt blant de barna som er registrert med vold eller overgrep som grunnlag for barnevernstiltak. Det er altså slik at innenfor en gruppe med generelt lavt utdanningsnivå blant foreldrene skiller de som er utsatt for vold og/eller overgrep seg ut ved å ha foreldre med enda lavere utdanningsnivå.

Foreldrenes brutto inntekt og bruk av sosialhjelp

Som det framgår av tabell 10.3, har foreldrene lav inntekt. Rundt fire av ti mødre hadde en brutto inntekt på 200.000 kroner eller mindre i 2004, mens en knapp tredjedel av fedrene hadde en tilsvarende lav inntekt.

Tabell 10.3 Foreldrenes bruttoinntekter i 2004. Prosent (n=354)

	Fedrenes inntekter (n=306)	Mødrenes inntekter (n=341)
Mindre enn 100.000 kroner	6	8
100.000–199.000 kroner	22	32
200.000–299.000 kroner	33	38
300.000–399.000 kroner	23	18
Mer enn 400.000 kroner	16	5

Det er langt vanligere at barneverns klienter ikke bor sammen med begge foreldre enn det som gjelder for ungdom i sin alminnelighet. Derfor vil familien oftere enn ellers være avhengig av en inntekt, og blir ekstra sårbare når denne inntekten er lav. I 2004 var beløpet tilsvarende EUs fattigdomsgrense (60 prosent av medianinntekten etter skatt) på 131.000 kroner for en enslig voksen³². Til dette legges så bestemte andeler av beløpet ut fra hvor mange ekstra voksne og barn som bor i husholdet. Vi må regne med at en god del av foreldrene til de barneverns klientene vi analyserer her har beveget seg rundt EUs fattigdomsgrense, og følgelig hadde dårlig økonomi både i 2004 og andre år.

På denne bakgrunnen er det heller ikke overraskende at mange av foreldrene var brukere av sosialhjelp, både avgrenset og over lang tid, som det framgår av tabell 10.4. Tallene gjelder perioden 1997–2005.

Tabell 10.4 Foreldrenes bruk av sosialhjelp. Prosent (n=354)

	Andel av foreldrene
Ikke mottatt sosialhjelp (mor eller far)	25
Begrenset sosialhjelp (mor eller far)	28
Langvarig sosialhjelp (mor eller far)	47

Langvarig sosialhjelp er her definert som mottatt støtte i 12 måneder eller mer. Det er slående at nær halvparten av foreldrene, enten mor eller far, har

³² Kilde: Statistisk sentralbyrå

vært avhengige av langvarig sosialhjelp mens barnet deres vokste opp. I barnevernskohorten som helhet gjaldt dette knapt 40 prosent. Det er også slående at bare en fjerdedel *ikke* har mottatt sosialhjelp. I barnevernskohorten som helhet gjaldt dette 34 prosent av foreldrene. Selv om det ikke er noen en-til-en sammenheng mellom det å motta sosialhjelp og det å være inntektsfattig, understrekes inntrykket av at ungdommene som hadde vært utsatt for vold eller overgrep har foreldre som er marginaliserte på mange måter. Og hvis sosialhjelpsmottak skal brukes som kriterium, framstår foreldrene til ungdommene som hadde vært utsatt for vold og overgrep som noe mer marginaliserte enn resten.

Foreldrenes nasjonalitet

Innvandrerandelen i omfangsundersøkelsen er liten. Dette var å forvente i og med at undersøkelsen er landsdekkende, og innvandrerandelen på landsbasis fortsatt er godt under 10 prosent. Samtidig vet vi at barn og unge med innvandrerbakgrunn etter hvert er blitt overrepresentert når det gjelder barnevernstiltak. Det viste seg at flertallet av barnevernsungdommene som var blitt utsatt for vold eller overgrep var norske, i alt 65 prosent. Av de resterende kom flesteparten enten fra den 3. verden (23 prosent) eller Øst-Europa (7 prosent).

Hvem meldte om vold og overgrep?

Den longitudinelle barnevernsstatistikken inneholder også data om hvem som meldte saken til barnevernstjenesten. Barnevernstjenesten er avhengig av meldinger fra andre for å kunne iverksette undersøkelser og eventuelt tiltak. Her har vi særlig sett på i hvor stor grad Pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) eller Psykisk helsevern for barn og unge (BUP) var meldingsinstans når årsaken til tiltak var fysisk mishandling eller seksuelle overgrep, ettersom dette er de to store tjenestene for barn og unge ved siden av barnevernstjenesten. Det foreligger data om i alt 269 av ungdommene. Det viser seg at verken PP-tjenesten eller BUP har vært meldingsinstans i særlig grad. For PP-tjenesten gjaldt det 5 prosent, for BUP gjaldt det 11 prosent. Vi vil selvfølgelig ikke vite i hvor stor grad disse to tjenestene meldte saker vi ikke har opplysninger om i statistikken.

Generelt melder både PPT og BUP relativt få saker til barnevernstjenesten. Det foreligger ikke opplysninger om meldingsinstans for mer enn

vel 4000 av de 5535 ungdommene i 1988-kohorten. Men av disse var ikke PPT meldingsinstans i knapt 7 prosent (269) av sakene totalt. Hyppigste meldingskategorier fra PPT var at barnet var funksjonshemmet (20 prosent), barnets atferdsavvik (10 prosent) og psykisk mishandling (9 prosent).

BUP var meldingsinstans i omtrent like få saker; 7 prosent. De hyppigst brukte kategoriene for BUPs del var seksuelt overgrep med 15 prosent, psykisk lidelse for foreldrenes del med 12 prosent og fysisk mishandling og vanskjøtsel med henholdsvis 9 og 8 prosent³³. Følgelig kom det flere saker om både seksuelle overgrep og fysisk mishandling fra BUP enn fra PPT, noe som nok reflekterer de ulike oppgavene disse to tjenestene har.

Hovedfunn

- Omfanget av fysisk mishandling og seksuelle overgrep som grunnlag for barnevernstiltak var langt lavere enn det helhetlige bildet omfangsundersøkelsen tegner. Dette kan forklares med at hendelser må være alvorlige og varige heller enn episodiske for å bli registrert som tiltaksgrunnlag.
- Barneverns klientene var noe yngre enn ungdommene i omfangsundersøkelsen første gang mishandling eller overgrep ble registrert av barnevernet. Det kan være en feilkilde at ungdommene selv ikke husker eksakt. Imidlertid er det også sannsynlig at barnevernstjenesten ikke bare fanger opp de grovere tilfellene, men også mishandling og overgrep som skjer innen familien. Da er det sannsynlig at vi vil finne en større andel yngre barn.
- Analysene av barnevernsstatistikken viser at foreldrene har relativt lavt utdanningsnivå og at de også har lav inntekt og i stor grad er avhengige av langtids sosialhjelp. Flertallet av foreldrene var norske. Blant ungdom med minoritetsbakgrunn var flest fra den 3. verden og Øst-Europa.

Referanser

Backe-Hansen, E. (2001). *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse*. Oslo: NOVA, rapport 2/01. Doktoravhandling.

³³ Tallene er ulike i de to avsnittene fordi fysisk mishandling og seksuelle overgrep er slått sammen til en kategori i avsnittet over.

11 Konklusjoner og implikasjoner

Innledning

Hensikten med dette siste kapitlet er todelt. Vi skal først oppsummere de viktigste resultatene vi har presentert i rapportens empiriske kapitler. Deretter skal vi diskutere hva resultatene forteller oss om behovet for ulike typer forebyggende innsats. I denne sammenhengen er det imidlertid viktig å være nøkterne i forhold til hva resultater fra en omfangskartlegging kan bidra med. Våre tall gir ikke konkrete anvisninger for hvordan de forebyggende tiltakene bør utformes. Med utgangspunkt i de analysene vi har presentert, kan vi imidlertid peke på aktuelle tiltaksområder som innsatsen bør rettes mot, og vi kan tydeliggjøre kunnskapsmangler som har betydning for denne innsatsen.

Det er viktig å påpeke at vår undersøkelse ikke tegner et fullstendig bilde av krenkelser som kan ramme barn og unge. Vi har for eksempel ikke kartlagt fenomener som psykisk vold eller omsorgssvikt. Samtidig vil vi fremheve at vi har kartlagt et bredere spekter av krenkelser enn det som har vært vanlig i både tidligere norsk og internasjonal forskning. Dermed unngår vi noen av de svakhetene som Finkelhor og medarbeidere (2005) peker på i forhold til forskning som undersøker én eller noen få voldsformer hver for seg. Blant annet er faren for å underestimere omfanget av grove krenkelser redusert – selv når vi tar høyde for frafallsproblematikken vi diskuterte innledningsvis. I tillegg blir det mulig å undersøke hvordan ulike former for viktigmisering er knyttet sammen, slik vi viste i forhold til volden hjemme og volden ute i kapittel 3, og vitneerfaringer og egen utsatthet for vold i kapittel 4.

Omfanget av ulike krenkelser

Vårt oppdrag har vært å kartlegge omfanget av tre former for krenkelser mot barn og unge – fysisk vold fra foreldre, vitneerfaringer og seksuelle overgrep. Bildet vi har presentert av omfanget av disse tre formene for krenkelser, er malt med temmelig grov pensel. Mer presise fenomenbeskrivelser og kate-

goriseringer fordrer, som vi har vært inne på tidligere, andre tilnærminger. Vår undersøkelse bidrar likevel med viktig ny kunnskap. Det er første gang omfanget av fysisk vold og vitneerfaringer er kartlagt i et normalbefolkningsutvalg av denne størrelsen. Det er også første gang omfanget av seksuelle overgrep ses i sammenheng med omfanget av andre typer krenkelseser.

Hvordan ser det så ut, det bildet vi har presentert av omfanget av de ulike typene krenkelseser? Hovedkonklusjon er at majoriteten av ungdommene som deltok i vår studie *ikke* hadde opplevd de tre formene for krenkelseser som vi kartla.

I overkant av 80 prosent av ungdommene oppga at de aldri hadde opplevd at en voksen i familien hadde slått dem med vilje. Da vi begrenset analysene til det vi definerte som grove former for vold, ble andelen med såkalte offererfaringer betraktelig redusert: Omlag åtte prosent oppga at de var utsatt for grov vold fra minst én forelder, mens andelen som hadde vært utsatt for grov vold fra begge foreldrene var to prosent.

Vitneerfaringer knyttet til vold mot mor og far var enda mindre utbredt enn direkte fysisk vold. Mer enn 90 prosent oppga at de aldri hadde vært vitne til vold mot henholdsvis mor og far. Andelen som hadde sett eller hørt et tilfelle av grov vold mot enten mor eller far var nærmere seks prosent, mens andelen som hadde vært vitne til grov vold mot begge foreldrene var under én prosent. Vitneerfaringer som gjaldt *grov partnervold* mot mor var også lite utbredt. Basert på ungdommenes egne beskrivelser estimerte vi omfanget av slike erfaringer til om lag to prosent.

Selv om hovedtendensen er at majoriteten av ungdommene ikke rapporterte om offererfaringer, var utbredelsen av enkelte typer krenkelseser betydelig. Særlig gjaldt dette de seksuelle krenkelsesene. For jenter var milde seksuelle krenkelseser³⁴ mer utbredt enn voldskrenkelseser og vitneerfaringer. I alt oppga 22 prosent av jentene og åtte prosent av guttene at de var blitt utsatt for et slikt overgrep. Mer alvorlige seksuelle krenkelseser var noe mindre utbredt for begge kjønn: 15 prosent av jentene og sju prosent av guttene oppga slike former for overgrep.

Som vist i kapittel 5 var andelen som oppga en utøver i nær familie svært lav for begge kjønn. Majoriteten av de seksuelle overgrepene har altså skjedd utenfor den nære familien. Med forbehold om at det kan være en viss

³⁴ Dvs. krenkelseser som omfatter berøring/beføling, men ikke penetrering. Blotting er altså ikke inkludert i disse tallene.

underrapportering knyttet til volden som finner sted i familien, gir våre funn grunn til å nyansere det som ser ut til å være en utbredt oppfatning – nemlig at antallet barn og unge som utsettes for vold og overgrep innenfor hjemmets fire vegger er svært høyt.

En påstand som ofte blir framsatt i offentligheten er at «100.000 barn lever med vold i familien».³⁵ Denne typen tall koplet sammen med generelle betegnelser, som «vold» og «barn», er problematiske fordi de gir inntrykk av at vi står overfor et problem av virkelig dramatiske proporsjoner. Presensformen «lever med» indikerer at 100.000 barn i dag befinner seg i en familie hvor vold og overgrep preger tilværelsen, og har gjort det over tid. Dersom dette skulle stemme, står tiltaksapparatet overfor enorme utfordringer både med hensyn til å redde liv og å reparere skader av fysisk og psykisk art.

Våre tall indikerer at dette ikke er tilfelle: Det var relativt få ungdommer som rapporterte at de hadde levd med vold i familien over tid, enten det handlet om at de selv var blitt utsatt for gjentatt grov vold fra en voksen i familien, eller at de hadde vært vitne til mange typer grov vold mot nære omsorgspersoner. Og som vi allerede har kommentert, seksuelle overgrep fra nære familiemedlemmer var det svært få som hadde opplevd.

I utgangspunktet er det grunn til å være svært varsom med å lage antallsestimater for en hel barne- og ungdomspopulasjon med utgangspunkt i omfangstall fra en undersøkelse basert på ett årskull. Hvis man gjør slike beregninger, må man forutsette at omfanget av vold og overgrep er likt i alle årskull. Det vil det neppe være når det er snakk om fenomener som det tar tid å bli utsatt for. Det er for eksempel lite sannsynlig at et barn på fem år har «rukket» å akkumulere like mange voldserfaringer som en 18-åring. Hvilke erfaringer som skal kvalifisere for betegnelsen «lever med vold i familien», er dessuten ikke gitt. Vi har likevel gjort noen forsøksvise beregninger basert på indikatorer vi mener kan gi grunnlag for å snakke om hvor mange barn og unge som har levd med vold i familien over tid. Disse beregningene viste at det er langt fra 100 000 barn som med noen form for rimelighet kan plasseres i denne gruppen, selv om vi gjør den typen høyst problematiske regneoperasjoner, hvor man legger til grunn at voldsraten er lik for alle årskull fra

³⁵ Overskrift på artikkel i Dagbladet, 14. november 2006. Se også artiklene «Volden rammer barna» i Aftenposten samme dato og «Barn som er vitne til vold skal endelig få erstatning» i Dagsavisen 11. mai 2007.

0–18 år³⁶. Selv om vi legger lite strenge kriterier til grunn, og gjør beregninger av den typen vi har kritisert over, kommer vi opp i et tall som mer enn halverer de 100 000 det ofte refereres til.

Alt i alt er det grunn til advare mot å bruke antallsestimater av denne typen. Slike tall vil alltid være beheftet med usikkerhet. Et tilleggsproblem er at bruken av slike store tall kan gi det misvisende inntrykket at det ikke er så farlig dersom det for eksempel «bare» er et par tusen som rammes av den aktuelle krenkelsen. I tillegg skygger slike grove generaliseringer for den store variasjonen som finnes i barn og unges voldserfaringer.

Milde og grove krenkelser: Ulike bilder av omfang

For alle de tre formene for krenkelser vi kartla har vi argumentert for at det gir mening å skille mellom milde og grove krenkelser. Dette skillet gjør det mulig å tegne to nokså forskjellige bilder av situasjonen for barn og unge her til lands. Dersom vi inkluderer alle former for krenkelser, milde og grove

³⁶ Vi gjorde to beregninger. Først identifiserte vi de ungdommene som oppga at de selv var blitt slått av en voksen i familien mer enn 10 ganger i løpet av oppveksten og/eller hadde vært vitne til grov vold mot mor siste år og/eller hadde vært vitne til minst tre tilfeller av grov vold mot mor i løpet av oppveksten. Denne gruppa utgjorde til sammen 3,2 prosent av totalutvalget (n=6378). Med utgangspunkt i SSBs befolkningsstatistikk beregnet vi så antallet 18-åringer som har opplevd noe av dette, og antallet i hele barne- og ungdomspopulasjonen som har opplevd noe av dette. Basistallene (per 1.1.2007) var henholdsvis 60 587 (alle 18 åringer) og 1 156 590 (alle i alderen 0–18 år). Med disse forutsetningene tilsier våre antallsestimat at ca 1 900 av landets 18-åringer har opplevd noe av dette, og dersom vi legger 18-åringenes erfaringer til grunn at i underkant av 37 000 av hele barne- og ungdomspopulasjonen har opplevd noe av dette. I den andre beregningen inkluderte vi det å ha vært vitne til grov vold mot far siste år og/eller ha sett eller hørt far bli utsatt for grov vold minst tre ganger i løpet av oppveksten i tillegg til de erfaringene som lå til grunn for den første beregningen. Andelen som oppga minst én erfaring som da kvalifiserte for å bli inkludert i gruppen som lever eller har levd med vold i familien steg til 3,4 prosent (n=6061). Antallsestimatene steg dermed også til nærmere 2 100 for 18-åringene og ca 39 000 for hele populasjonen. Tallene er altså betraktelig lavere enn de 100 000 det ofte refereres til. Samtidig er ikke våre tall lave, men det er grunn til å minne om at kriteriet for å bli inkludert i kategoriene har levd eller lever med vold i familien ikke er særlig strengt. Det holder å ha sett ett tilfelle av grov vold mot en av foreldrene i løpet av det siste året. Tallene våre inneholder også noe «støy» når det gjelder volden mot fedre, som barn/unge er vitne mot – en god del av denne volden begås, som vist i kapittel 4, av utøvere utenfor kjernefamilien.

handlinger, i én stor samlekategori, vil konklusjonen være at mange barn vil oppleve en krenkelse av de typene vi har kartlagt i løpet av oppveksten. Dersom vi avgrenser oss til de presumptivt grove krenkelsene som skjer i familiesfæren, er konklusjonen motsatt: Få barn vil oppleve slike krenkelser i løpet av oppveksten. Og svært få vil oppleve samtlige av de tre formene for grove krenkelser vi har kartlagt.

Dette doble bildet bør få implikasjoner for det forebyggende arbeidet. I et folkehelseperspektiv er det grunn til å fremheve forebygging av de milde krenkelsene som et viktig innsatsområde. Mild vold og milde overgrep rammer et betydelig antall barn og unge i løpet av oppveksten. Slike krenkelser er også viktig å forebygge fordi de kan tenkes å bidra til å legitimere grovere former for vold og overgrep. Resonnementet er enkelt: Jo høyere terskelen i befolkningen er for å anvende vold av den milde typen, jo mer avvikende vil grov voldsbruk være. Poenget illustrerer betydningen av å se ulike former for krenkelser i sammenheng når tiltak skal utformes og iverksettes. Det er videre viktig å understreke at mindre utbredte fenomener, som de grove krenkelsene, ikke er mindre viktig å forebygge enn de mer utbredte fenomenene. Slike overgrep gir, som vi har vist, betydelig økt risiko for en rekke psykiske og atferdsmessige problemer.

Så langt om omfanget av ulike krenkelser. Gjennom analysene i rapporten har vi identifisert viktige mønstre knyttet til strukturelle faktorer som kjønn og levekår – som etter vår oppfatning bør få betydning for det forebyggende arbeidet.

Kjønnsdimensjonens betydning

Gjennom en rekke analyser har vi identifisert kjønnede mønstre – på ulike nivåer. Dels dreier det seg om forskjeller mellom gutter og jenter i graden av utsatthet. Dels dreier det seg om hvem det er som står bak både direkte og indirekte former for krenkelser barn og unge opplever. Vi starter med å kommentere kjønnsforskjellene i offererfaringer. Som vist i kapittel 3 og 4 rapporterte en litt høyere andel jenter enn gutter om både direkte utsatthet for mild vold (fra mor) og vitneerfaringer (som gjaldt hver av foreldrene). I prosentandel var kjønnsforskjellene ikke veldig store, men de var signifikante. Som påpekt i kapittel 3 er det grunn til å tro at jenter faktisk opplever noe mer vold fra sine mødre enn det gutter gjør. Forklaringen kan være at løsrivelsesprosessen mellom mødre og døtre er mer konfliktfylt enn tilsvarende

prosesser mellom mødre og sønner. Samtidig er det grunn til å tro at det også kan være kjønnsforskjeller i rapporteringen av den milde og episodiske volden – det er ikke usannsynlig at jenter merker seg slike opplevelser på en annen måte enn gutter. Når det gjelder vitneerfaringer har vi (i kapittel 4) argumentert for at kjønnsforskjellene trolig handler om forskjeller i rapportering, og i mindre grad om forskjeller i utsatthet. En mulig forklaring er at kjønnsforskjellene reflekterer at jenter i større grad enn gutter definerer handlingene som har funnet sted mellom foreldrene som vold eller krenkelsener. Og det kan handle om at jenter oftere enn gutter involverer seg i konflikter som gjelder relasjoner. Våre data kommer til kort i forhold til å identifisere årsaker til de mønstrene vi har beskrevet, ut over å antyde mulige sammenhenger. Her er det åpenbare utfordringer for kvalitativt orienterte forskere.

Også i forhold til uønskede seksuelle hendelser fremtrer kjønn som en viktig dimensjon. Det store flertallet av de utsatte i vårt materiale var jenter, og det store flertallet utøvere de rapporterte om var gutter eller menn. Dette er et velkjent mønster, som er dokumentert både her til lands og internasjonalt gjennom flere tiår. Samtidig oppga mer enn halvparten av guttene med offererfaringer, en kvinnelig utøver. Noen gutter rapporterte videre om penetrerende former for overgrep. Dette er nye trekk i det totale overgrepssbildet. Vi vet relativt lite om hva som skjer i slike overgrepssrelasjoner. Det kan for eksempel se ut som om graden av tvang overfor gutter gjennomgående var mindre enn for jenter. En mulig tolkning er at dette er gutter som i utgangspunktet har gått med på den seksuelle handlingen, og senere angres. En annen mulig tolkning er at gutters rapportering av uønskede seksuelle hendelser er uttrykk for en økende bevissthet blant gutter om å ha styring over egen seksuell lyst og ulyst. Også i forhold til dette fenomenet har forskningsmiljøene en viktig jobb å gjøre.

Et siste kjønnmønster vi skal kommentere dreier seg om den indirekte volden, eller vitneerfaringene. Andelen som rapporterte om vitneerfaringer som gjaldt vold mot mor var betraktelig høyere enn andelen som rapporterte om vitneerfaringer som gjaldt vold mot far. Særlig var dette tydelig da vi avgrenset oss til partnervolden. Dette kjønnete mønsteret er, som vi har nevnt tidligere, godt dokumentert i både norsk og internasjonal forskning om partnervold (se for eksempel Haaland et al 2005, Pape og Stefansen 2004). Vår tilnærming, der vi også kartla vitneerfaringer fra andre

utøvere enn foreldrenes samlivspartner, ga oss imidlertid innblikk i en form for krenkelser som hittil har vært lite påaktet: Vitneerfaringer knyttet til grov vold mot far, begått av ulike mannlige utøvere, som slektninger, venner, bekjente og kolleger. Hva som skjer i slike situasjoner, hvordan de oppleves fra barn og unges side og hva slags konsekvenser de kan gi, er spørsmål som bør utforskes videre med både kvantitative og kvalitative tilnærminger.

Betydningen av levekårsforhold

Vår studie føyer seg inn i en rekke av tidligere norske studier som viser tydelige sammenhenger mellom levekår og risiko for viktimisering – både blant ungdom og voksne (se for eksempel Pedersen 2001, Pape og Stefansen 2004, Haaland et al 2005). Bildet kan oppsummeres slik: Jo dårligere levekårs-situasjonen er, jo høyere er risikoen for å bli utsatt for krenkelser av ulikt slag.

I likhet med tidligere studier har imidlertid vår studie begrensninger når det gjelder å forklare hvilke mekanismer som ligger bak slike mønstre. Våre analyser har dessuten vært rettet inn mot oversiktsbildet, og ikke nyansene. Vår undersøkelse gir for eksempel ikke grunnlag for å forklare *hvorfor* ungdom med innvandrerbakgrunn har høyere risiko for å bli utsatt for vold enn ungdom med foreldre fra Norge eller Norden. Vi har dessuten bare kontrollert for et svært begrenset sett av faktorer som kan tenkes å ligge bak de sammenhengene vi har observert. Vi har for eksempel ikke kunnet undersøke hva psykisk sykdom hos foreldrene betyr i denne sammenhengen. Dette tilsier at vi skal være varsomme med å trekke entydige konklusjoner om innvandrerungdoms utsatthet for vold og overgrep. Et tilsvarende resonnement kunne vært presentert også når det gjelder betydningen av økonomiske levekår for det å bli utsatt for vold eller andre krenkelser.

Som påpekt i innledningskapitlet har vi valgt å ta utgangspunkt i ungdommens erfaringer med voldshandlinger og ikke utøverens hensikt når vi har kartlagt offererfaringer. Dette betyr at vi ikke har grunnlag for å skille mellom vold som utøves som et ledd i det som gjerne betegnes som en tradisjonell oppdragelse, og vold som er ment å skade eller som skjer på grunn av psykisk sykdom eller andre problemer. Vi har altså ikke grunnlag for å konkludere med at det er oppdragelseskulturer hvor vold inngår som forklarer overhyppigheten av voldserfaringer blant unge med foreldre som er født i land utenfor Norden, sammenlignet med ungdom ellers. På den andre

siden har vi heller ikke grunnlag for å si at volden innvandrerbarn opplever *ikke* handler om slike ting. Trolig er årsaken sammensatt, slik tilfellet også er for unge med foreldre som er født i Norge eller et annet nordisk land.

I denne sammenhengen er det også viktig å påpeke at det ikke er noe én-til-én forhold mellom levekårsforhold og utsatthet for vold og overgrep. Når vi rapporterer om signifikante sammenhenger, henviser dette til at andelen ungdom med ulike erfaringer er vesentlig større i undergruppa som har vokst opp i en familie med dårlig råd eller en familie hvor mor eller far har et rusproblem, enn blant ungdom ellers. Det er med andre ord slik at flertallet av ungdommene som rapporterer om en problematisk levekårs-situasjon verken har opplevd vold, vært vitne til vold mot foreldrene eller blitt utsatt for seksuelle overgrep.

På den andre siden er det nødvendig å påpeke at sosial ulikhet har tydelige og konkrete negative konsekvenser for barn og unge i form av økt risiko for å bli utsatt for vold og overgrep. Sammenhengene vi har vist mellom utsatthet for krenkelser og psykiske vansker av ulik art, er en tydelig påminnelse om hvilke følger forskjeller i levekår kan få. En hovedkonklusjon vi trekker er at resultatene fra vår undersøkelse tilsier at tiltak for å bedre levekårene blant utsatte barn og unge og deres familier bør være en viktig del av det forebyggende arbeidet framover.

Konsekvenser av vold og overgrep

Rapporten inneholder analyser som belyser to typer konsekvenser av det å være utsatt for krenkelser av ulikt slag: Risiko for reviktimisering, samt ulike psykologiske og atferdsmessige utfall. Vi skal kommentere begge typene konsekvenser, først reviktimisering.

«Volden har en tendens til å forfølge ofrene», konkluderte Pape og Pedersen (1997) i en studie av ungdoms utsatthet for vold. Våre analyser bekrefter denne påstanden. Vi fant tydelige sammenhenger mellom utsatthet for både vold og overgrep før fylte 13 år og utsatthet for tilsvarende krenkelser etter fylte 13 år. Vi fant også tydelige sammenhenger mellom det vi har kalt volden «hjemme» og volden «ute», og tydelige sammenhenger mellom vitneerfaringer og det å selv bli utsatt for vold fra begge foreldrene – men i særlig grad fra far. Den siste sammenhengen kan uttrykkes slik: når

mor er utsatt for vold øker sjansen betraktelig for at både mor og far utsetter barna i familien for vold.

Når det gjelder de øvrige konsekvensene vi har studert, er det viktig å ha klart for seg at en tverrsnittsstudie strengt tatt ikke gir grunnlag for å trekke konklusjoner om årsak og virkningsforhold. Det vi derfor sier noe om er hva den statistiske sannsynligheten er for at en krenkelse og et problem eller symptom hos et individ samvarierer. For en rekke symptomer eller problemer har vi sett klare sammenhenger med opplevelser av vold eller overgrep. Det gir grunn til å anta at slike krenkelser kan føre til denne typen konsekvenser. Men, sammenhengen mellom krenkelser og konsekvenser må studeres over tid med longitudinelle design dersom man skal kunne konkludere med at volds- eller overgrepserfaringen er *årsaken* til problemene. Og selv da vil det være vanskelig å ha kontroll med andre forhold som kan ha betydning. En hendelse som seksuelle overgrep vil ha ulike konsekvenser avhengig av egenskaper ved individet som utsettes og den situasjonen dette individet befinner seg i. Hvis det dreier seg om et barn vil konsekvensene sannsynligvis være annerledes når foreldrene er støttende og skaper rom for at barnet kan fortelle om hendelsen og sine reaksjoner enn om barnet overlates til seg selv, fordi foreldrene ikke har klart å skape et åpent og tillitsfullt forhold mellom seg og barnet. Konsekvensene kan også bli annerledes hvis barnet selv er i stand til å forholde seg til hendelsen slik at den får en mindre plass i barnets tilværelse enn om barnet opplever sterk skam og skyld for den samme hendelsen. Store variasjoner i konsekvenser mellom barn som opplever tilsvarende krenkelser viser hvordan egenskaper ved individet som for eksempel resiliens eller motstandsdyktighet (Rutter 2007) samt livssituasjon og levekår over tid, har betydning.

I denne omfangstudien får vi bare vist til sterk statistisk samvariasjon mellom krenkelser og problemer, det vil si analyser som indikerer at problemene av ulikt slag kan være konsekvenser av traumatiske hendelser. Med de forbeholdene vi har skissert vil vi likevel konkludere med at både vold, vitnerfaringer og seksuelle overgrep er koplet til en rekke problemer av psykologisk og atferdsmessig art. Disse er dels like for de tre formene for krenkelser og dels forskjellige, og det er særlig unge som er utsatt for seksuelle overgrep som rapporterer om et bredt spekter av symptomer på psykologiske problemer.

Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å si eksakt hvor alvorlige problemene er. Sammenhengene mellom vold og overgrep og rapporterte

problemer indikerer et behandlingsbehov. Men ikke alle som rapporterer om slike problemer har behov for profesjonell hjelp (Bonnano 2004). En del av dem har et slikt behov, men langt fra alle. I forhold til forebygging vil det viktigste være at terskelen er lavest mulig for dem som trenger slik hjelp, og at den hjelpen de mottar har effekt. I forhold til det å komme i kontakt med hjelpeapparatet er våre resultater positive: I kapittel 9 viste vi at majoriteten av de mest belastede ungdommene (de som hadde opplevd både grov vold, alvorlige seksuelle overgrep og vært vitne til grov vold mot en forelder) faktisk hadde vært i kontakt med minst én offentlig hjelpeinstans. Vi vet ikke om de som oppga at de hadde vært i kontakt med en hjelpeinstans har fått hjelp med problemer knyttet til vold eller overgrep, eller om den hjelpen de i så tilfelle har fått har hjulpet dem. Med forbehold om at tallene er små kan vi kanskje si at terskelproblematikken er mindre enn det mange har fryktet.

Avsluttende diskusjon

Kvinnevoldsutvalget påpekte i utredningen «Retten til et liv uten vold» (NOU 2003:31) at det forebyggende arbeidet mot vold i nære relasjoner i stor grad har vært rettet mot sekundær- og tertiærforebygging, både nasjonalt og internasjonalt. Dette ses i sammenheng med at det er svært vanskelig å måle effekten av primærforebyggende tiltak. Når kriteriet for en vellykket intervensjon er at noe *ikke* skjer, er det vanskelig å synliggjøre resultatene. I en kontekst hvor det som etterspørres er dokumenterbare resultater, er det enklere å rette oppmerksomheten og innsatsen mot tiltak der virkningene lar seg måle. Dette taler mot primærforebygging, som sammenlignet med sekundær og tertiærforebygging i langt større grad krever langsiktighet og tålmodighet (NOU 2003:31).

Utvalget løftet imidlertid primærforebygging fram som et viktig innsatsområde: «Utvalget vil understreke at for å oppnå mer *varige* endringer i samfunnets holdninger og handlinger knyttet til vold i nære relasjoner, er det nå nødvendig å løfte blikket fra tiltaks- og prosjektnivå over på institusjonelle og strukturelle endringer». (s.212)

Sammenhengene som både vår studie og en rekke andre studier har vist mellom dårlige levekår og risiko for viktimisering peker i samme retning: Det ligger mye voldsforebygging i å styrke innsatsen mot ulike typer marginaliseringsprosesser, særlig knyttet til fattigdom og rus. Dette betyr også at de

delene av forvaltningen som har nære relasjoner som sitt innsatsområde ikke kan bære ansvaret for forebygging av vold og overgrep mot barn og unge alene. Også andre deler av forvaltningen, sentralt som lokalt, må på banen.

Det bildet vi har tegnet av jenter som særlig utsatt for grove seksuelle krenkelser begått av mannlige utøvere peker også mot behov for primærforebyggende innsats rettet mot holdninger til kjønn og seksualitet. Trolig speiler disse høye tallene problematiske forestillinger om kvinners seksuelle tilgjengelighet og menns og gutters seksuelle rettigheter. Kjønnsdimensjonen peker seg også ut som helt sentral i forhold til forebygging av den indirekte volden – når barn og unge er vitne til grov vold mot nære omsorgspersoner er det i all hovedsak mannlige utøvere som står bak volden, både den som retter seg mot mor og den som retter seg mot far.

Primærforebygging kan også dreie seg om holdningskampanjer og veiledningsprogrammer rettet mot den generelle befolkningen. Dersom slike tiltak blir aktuelle kan våre resultater være veiledende i forhold til hvordan budskapet kan vinkles for å treffe problemet best mulig. Når milde voldskrenkelser og vitneerfaringer er mer utbredt enn grove krenkelser vil vi anta at det å utelukkende fokusere på det grove bildet vil føre galt avsted. Å forebygge vold mot barn generelt gjennom å fokusere på grov vold eller mishandling kan dessuten vise seg å ha utilsiktede konsekvenser: Når den grove og gjentatte volden kommer i fokus, framstår klapset og klypet i kampens hete som noe helt annet enn vold. Å innstille linsen på det grove bildet kan med andre ord gi næring til forestillinger om at milde fysiske krenkelser er som bagateller å regne, og ikke noe man trenger å ta avstand fra. Resultatet kan være at foreldre fortsetter å utsette barn og unge for slike krenkelser fordi de ikke opplever det de gjør som galt.

Et annet viktig poeng i relasjon til forebygging er å se sammenhengen mellom mildere og grovere former for seksuelle krenkelser. Denne undersøkelsen har vist at en betydelig andel jenter utsettes for ulike former for seksuelle krenkelser. I overkant av hver femte jente hadde opplevd mildere former for overgrep. Dersom fokus i det forebyggende arbeidet utelukkende rettes mot de groveste overgrepsformene som for eksempel voldtekt, risikerer man å overse faktorer som gjør både grove og mindre grove overgrepshandlinger mulige. Dette kan handle om både kulturelle forestillinger om makt, kjønn og seksualitet, kommersialisering og seksualisering i samfunnet generelt, samt sexpress i ungdomskulturer.

Selv om vi har pekt på noen faremomenter med det å ha et for ensidig fokus på det grove bildet vil vi understreke at det også er viktig å fokusere på disse krenkelsene: De mulige konsekvensene slike erfaringer kan få er så alvorlige at det i seg selv er et argument for styrke innsatsen mot denne offergruppen. Det generelle budskapet er imidlertid at kunnskap om utbredelsen av ulike typer krenkelsener må ligge til grunn for tiltaksutformingen, og at man må vite hva man gjør når man fokuserer på det ene eller det andre bildet.

I forhold til sekundær- og tertiærforebyggende innsats kan ikke våre resultater gi konkrete anvisninger for tiltaksutforming. Men, de tilsier at det er behov for slik innsats, både rettet mot ofrene for og utøverne av ulike typer krenkelsener. I forhold til ofrene bør tiltaksutviklingen ha som mål å komme fram til gode måter å fange opp de som er rammet av vold eller overgrep i barne- og ungdomsårene, og å tilby adekvate tiltak for denne gruppen. Slike målsettinger er i tråd med budskapet i regjeringens rundskriv til kommunene om forebyggende barne- og ungdomsarbeid generelt (Q-16/2007). Her heter det blant annet at «Basert på kunnskap fra utviklingsarbeid og forskning kan (...) *tidlig intervensjon, tiltak basert på kunnskap og samordning og samarbeid* trekkes fram som prinsipper som bør vektlegges i det forebyggende arbeidet.» (s. 6).

Forebygging av vold og seksuelle overgrep er et forskningsfelt i seg selv. Vi trenger å systematisere den kunnskapen som finnes om hva som virker og ikke virker før vi setter i gang med forebyggende tiltak. Slik kunnskap foreligger bare i liten grad i en norsk sammenheng (Førland og Mossige 1993). Denne anbefalingen er også i tråd med regjeringens egne visjoner for forebyggende barne- og ungdomsarbeid generelt. I det refererte rundskrivet til kommunene formulerer regjeringen seg slik om behovet for kunnskapsbasert innsats: «Grunnen til at det legges stor vekt på kunnskapsbaserte tiltak er hensynet til barnets beste. Barn og unge generelt, og de som sliter med utfordringer spesielt, bør ikke utsettes for tiltak som vi ikke vet om fungerer eller som i verste fall er skadelige. (...) Det er (...) viktig at virkningen undersøkes eller dokumenteres, og at det stimuleres til større bruk av tiltak som dokumenterer effekt.» (s. 7).

Underveis i dette kapitlet har vi nevnt flere temaer hvor kunnskapsmangelen er stor. Eksempler er vitneerfaringer som gjelder far, overgrep mot gutter begått av en kvinnelig utøver og betydningen av ulike risikofaktorer knyttet til barns oppvekstvilkår. I tillegg kommer som sagt forskning om hva som virker og ikke virker av forebyggende tiltak. Vårt inntrykk er at forsk-

ningsinnsatsen på dette feltet både er begrenset og fragmentert. At denne studien ble gjennomført bøter i liten grad på dette. Denne typen punkt-innsats er imidlertid svært viktig for å få løftet fram behovet for mer kunnskap på spesifikke områder, ikke minst temaer som er av betydning for målrettingen av forebyggende strategier.

Helt til slutt vil vi derfor trekke fram Kvinnevoldsutvalgets anbefalinger om å opprette et eget kompetansesenter om vold i nære relasjoner og en markant styrking av forskningsinnsatsen på feltet, for eksempel gjennom flerårige forskningsprogrammer. Dersom man skal få et grep om utviklingen over tid i barn og unges situasjon, er en slik innsats avgjørende. Uten nye studier vet vi ikke om risikofaktorene forblir de samme eller om nye kommer til, eller om problemene i kjølvannet av krenkelseserfaringer tar nye former. I forhold til forebygging er det å sikre en kontinuerlig kunnskapsutvikling med andre ord helt avgjørende.

Denne anbefalingen er også i tråd med satsingen på langsiktig kunnskapsutvikling som er skissert Strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (s. 32). Foreløping har denne ambisjonen munnet ut i få konkrete satsinger. Vi avslutter derfor med en appell: Myndighetene bør, i samråd med kompetansemiljøene, vurdere om den nåværende organiseringen av forskningsinnsatsen på dette feltet er fornuftig med tanke på å møte framtidens kunnskapsbehov. Og uansett organisering bør forskningsfeltet styrkes med midler til både strategiske og langsiktige prosjekter.

Anbefalinger

- Det forebyggende arbeidet bør innrettes mot både milde og grove krenkelser, og disse fenomenene bør ses i sammenheng.
- Det forebyggende arbeidet bør ta utgangspunkt i foreliggende kunnskap om ulike fenomeners utbredelse i ulike grupper av befolkningen.
- Primærforebyggende tiltak bør rettes mot de samfunnsmessige strukturene som gir grobunn for vold og overgrep mot barn og unge. Basert på våre resultater framstår utjevning av levekårsforskjeller som særlig viktig.
- Sekundærforebygging: Å komme i kontakt med unge som har opplevd vold og overgrep er viktig for å forhindre reviktimisering.
- Forskningsinnsatsen på feltet bør styrkes betraktelig. Kunnskapsmangelen er betydelig på flere viktige områder. Dette gjelder ikke minst områder som er helt sentrale for å kunne målrette det forebyggende arbeidet.

Referanser

- Abrahamsen, S. og Mossige, S. (2007). Sexual Abuse in Norway: Age, risk, and Attitudes. I S. Mossige, M. Ainsaar og C.G. Svedin.(Eds.), *The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality*. NOVA rapport 18/07. Oslo
- Bonnano, G. A. (2004). Loss, trauma and human resilience. Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28.
- Finkelhor, D., Ormrod, M., Turner, H. & Hamby, S.L. (2005). «The victimization of children and youth: A comprehensive national survey». *Child Maltreatment*, 10:5–25.
- Pape, H. & Pedersen, W. (1997). «Voldsofre i den generelle ungdomsbefolkningen. En longitudinell studie av risikofaktorer». *Tidsskrift for den norske lægeforening*, 117:3347–51.
- Førland, M. og Mossige, S. (1993). Forebygging av seksuelle overgrep mot barn. Norges Forskningsråd. Oslo.
- Haaland, T., Clausen, S.E. & Schei, B. (2005). *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning, Rapport nr. 3.
- NOU 2003: 31. Retten til et liv uten vold. Menns vold mot kvinner i nære relasjoner.
- Pape, H. & Stefansen, K. (2004). *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress, Rapport nr. 1.
- Pedersen, W. (2001). «Adolescent victims of violence in a welfare state». *British Journal of Crimonology*, 41:1–21.
- Rundskriv Q-16/2007: *Forebyggende innsats for barn og unge*. Barne- og likestillings-departementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Arbeids- og inkluderings-departementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og politidepartementet og Kunnskapsdepartementet.
- Rutter, M. (2007). Resilience, competence, and coping. *Child Abuse & Neglect*, 31, 205–209.
- Strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005–2009). Barne- og familiedepartementet.

Summary

7033 students in their last year of secondary school, from 67 schools all over the country, took part in the survey (response rate 77 %). Within regular school hours, the participants answered a comprehensive questionnaire, mainly about their experiences with violence and sexual abuse.

The aim of the study was to assess the prevalence of three different offences against children and youth: (1) Violence from own parents (direct violence), (2) Experiences of violence against own parents (indirect violence), and (3) Sexual abuse. In addition, the report focuses on risk factors for different kinds of offences and on consequences related to the three kinds of offences.

The report offers new knowledge about young people's exposure to direct and indirect violence and sexual abuse. This is the first time the prevalence of direct and indirect violence has been assessed in a normal youth population of this size in Norway. It is also the first time sexual abuse and other violent offences are measured in the same survey.

Prevalence of sexual abuse, direct and indirect violence

The majority of the participants did not report any of the offences they were asked about. There is also great variety in the kinds of abusive and violent experiences the informants report. While relatively many informants had experienced at least one offence at some point in their lives, relatively few had experienced what we have defined as severe offences, and even fewer have experienced severe direct and indirect violence as well as severe sexual abuse.

Direct physical violence from parents

- More than 80 % of the participants had never been hit intentionally by an adult member of their family. The majority of those having been hit by an adult family member had experienced such an event only once or a few times. Only 2 % reported frequent violence (hit more than 10 times).
- Mild violence (e.g. mild smacking, pushing, shouting) from the mother was more frequent than mild violence from the father (19 and 13 %, respectively).

- Using other measures, we found that 25 % of the participants reported at least one incident of physical violence from one of their parents. Physical violence from both parents was reported by 7 %.
- The proportion that reported severe violence was considerably lower than the proportion that reported mild violence.
- 8 % reported severe violence from at least one of the parents. Only 2 % of the informants reported severe violence from both parents.
- More girls than boys reported mild violence from mothers than from fathers. For severe violence there was no such gender difference.

Indirect violence

- 10 % of the participants had witnessed at least one incident of violence against one of their parents. The proportion having witnessed violence against both parents was considerably lower (2 %).
- In general, violence against mothers was more frequent than violence against fathers (respectively 9 and 4 %). This was also the case for severe violence (respectively 4 and 2 %) and for interparental violence (respectively 7 and 2 %)
- 2 % had witnessed severe interparental violence against the mother.

Sexual abuse

- 22 % of the girls and 8 % of the boys reported having experienced less severe forms of sexual abuse.
- More severe sexual offences were less common: 15 % of the girls and 7 % of the boys reported such experiences.
- Almost all offended girls reported that their offenders were male. Half of the offended boys reported that their offenders were female.
- More girls than boys reported the use of physical force in the offence.
- The proportion reporting an intrafamilial offender was very low for both genders; the majority of sexual offences took place outside the close family.
- About half of the offences were committed by a friend, boyfriend, girlfriend, or an acquaintance. About half of the offences took place between young people in their teens.

- 9 % of the girls reported having experienced rape or attempted rape. Less than 1 % of the boys reported such experiences.
- The proportion reporting more than one incident of sexual abuse was considerably higher among girls than among boys.

Multi-victimization

- 16 % reported at least one severe offence (severe sexual abuse, severe direct violence from parents, or severe indirect violence).
- 2 % reported at least one incident of severe sexual abuse, and at least one incident of severe direct or indirect violence. 0.5 % reported all three kinds of severe offences.

Risk factors: Living conditions and gender

- Poor family economy, alcohol problems among adult family members, and minority background were associated with an increased risk of experiencing direct violence from parents, indirect violence, and sexual abuse.
- More girls than boys reported sexual abuse and mild physical violence from mothers. More girls than boys also reported exposure to indirect violence (against their mother).

Revictimization

- Experiences of sexual abuse before the age of 13 increased the risk of both mild and severe sexual abuse after the age of 13. Mild violence from the mother and severe violence from the father increased the risk of both kinds of sexual offences after the age of 13. Severe violence from the mother increased the risk only for severe sexual offences.
- Severe sexual offences before the age of 13 increased the risk of both mild and severe violence from the mother after the age of 13. Mild sexual offences increased the risk only for severe violence.
- Mild violence from the mother and mild violence from the father before the age of 13 increased the risk of mild but not the risk of severe violence from the mother after the age of 13. Severe violence from the father increased the risk of both mild and severe violence from the mother after the age of 13.

Consequences of sexual offences, violence, and witnessing violence

- Experiences of sexual abuse increased the risk of self-destructive behaviour (suicidal attempts, self-mutilation, eating disorders), behaviour problems, problems related to sexuality (early sexual debut, selling sex, multiple partners, forcing others to have sex), and psychological problems (poor self-image, anxiety, depression, dissociation).
- Severe violence from both parents increased the risk of depression. Severe violence from the father also increased the risk of eating disorders, anxiety, and dissociation. Severe violence from the mother increased the risk of suicidal attempts.
- Severe indirect violence where the father was the victim increased the risk of suicidal attempts, depression, and dissociation. The same results were found for severe indirect violence where the mother was the victim. Witnessing severe violence against the mother also increased the risk of reporting about anxiety.

Geographical variation

- The differences in prevalence rates between regions for all forms of offences could be explained by differences in living conditions.

Contact with welfare services

- Among the youth who reported severe offences, between 20 and 25 % had been in contact with Child Protection services, Child Psychiatry, or Pedagogical and Psychological services within the school system.
- The proportion of victims who reported having had contact with these services increased with an increasing number of offences. Among those who were the most severely victimized (reporting both severe incidents of direct violence, severe incidents of indirect violence, and severe sexual offences), more than 60 % had been in contact with at least one of the services mentioned.

Child Protection Statistics

- The prevalence of physical violence and sexual offences as the reason for Child Protection measures, was clearly lower in the Child Protection statistics compared with the prevalence rates in the current study. One

possible explanation of the difference is that incidents of sexual offences or violence have to be severe and enduring, rather than episodic, if they are to be valid as reason for intervention from the Child Protection services.

- The Child Protection statistics indicate a rather low level of education among the parents. The parents typically have low incomes, and many parents have depended on welfare or social security funding for a long period of time.

Implications for preventive measures?

- The results from the study cannot provide any precise prescription for preventive measures. However, the results may contribute to identifying some areas in which such measures should take place. Two such areas are particularly clear: Firstly, people's living conditions, with a focus on poverty and alcohol and drug problems. Secondly, measures should also be directed towards the social structures that support gender related offences. We would also recommend a strong and persistent effort to develop the existing knowledge about sexual offences and violence, in order to get an informed and solid base for future preventive measures.

Vedlegg A: Beregning av ideelt og reelt utvalg

Det ideelle utvalget skal inneholde rundt 10 000 elever. Størrelsen til et stratum i utvalget skal være proporsjonal med størrelsen i populasjonen. Det betyr at dersom det er flere elever i noen strata enn andre, skal utvalget gjenspeile dette. Ideelt antall elever i hvert stratum beregnes på følgende måte:

$$10000 \cdot \frac{\text{Antall elever i stratumet}}{\text{Totalt antall elever}}$$

Tabell A.1 gir en oversikt over fordelingen av antall trinn og elever i populasjonen samt ideelt antall elever i utvalget.

Tabell A.1 Fordelingen av trinn og elever i populasjonen, og ideelt antall elever i utvalget. Stratum er region x trinntype

Stratum	Antall trinn i populasjonen	Antall elever i populasjonen	Ideelt antall elever i stratumet
1 = 11	20	2 420	565
2 = 12	4	272	64
3 = 13	12	1 611	376
4 = 21	20	2 551	596
5 = 22	6	259	61
6 = 23	34	6 080	1 421
7 = 31	36	3 321	776
8 = 32	18	711	166
9 = 33	47	5 347	1 249
10 = 41	50	5 004	1 169
11 = 42	20	599	140
12 = 43	55	6 213	1 452
13 = 51	41	3 267	763
14 = 52	16	390	91
15 = 53	47	4 754	1 111
Sum	426	42 799	10 000

Tabell A.2. Beregning av avvik mellom ideelt og reelt utvalg

Stratum	Ideelt antall	% av ideelle	Brutto	% av brutto	Diff. brutto - ideell	Netto	% av netto	Diff. netto-ideelle	Diff. netto-brutto	Skoler
1 = 11	565	6	552	6	0	422	6	0	0	Lambertseter, Foss, Ulstrup
2 = 12	64	1	28	0	0	24	0	0	0	Natur
3 = 13	376	4	435	5	1	336	5	1	0	Manglerud, Hellerud, Bredtvet, Sandaker
4 = 21	596	6	932	10	4	782	11	5	1	Frederik II, Nøtterøy, Lillestrøm, Stabekk, St. Olav, Ski
5 = 22	61	1	39	0	0	37	1	0	0	Melsom
6 = 23	1421	14	1124	12	-2	893	13	-2	0	Sandefjord, Thor Heyerdahl, Skedsmo, Ås
7 = 31	776	8	777	9	1	601	9	1	0	Hamar, Øvrebyen, Skien
8 = 32	166	2	101	1	-1	75	1	-1	0	Åssiden
9 = 33	1249	12	943	10	-2	671	9	-3	-1	Mandal, St.Hallvard, Tinius, Kragerø, Flekkefjord, Skames, Skogmo, Raufoss, Dokka, Trysil
10 = 41	1169	12	1084	12	0	871	12	1	0	Danielsen, Uldal, Sandsli, Voss gym, Flora, Bryne, Fana, Bergen Katedralskole, Olsvikåsen, Os
11 = 42	140	1	97	1	0	77	1	0	0	Årstad
12 = 43	1452	15	1237	14	-1	1026	15	0	1	Sola, Bjørgvin, Kopervik, Firda, Ulstein, Voss vgs, Romsdal, Fagerlia
13 = 51	763	8	683	8	0	518	7	0	0	Tromsdal, Heimdal, Kvaløya, Finnjordbotn, Mosjøen, Sandnessjøen
14 = 52	91	1	58	1	0	31	0	0	0	Breivang, Kabelvåg
15 = 53	1111	11	995	11	0	696	10	-1	-1	Bodø, Alta, Olav Duun, Ole Vig, Byåsen, Levanger, Vestvågøy
SUM	10000	100	9085	100		7060	100			

Vedlegg B: Spørreskjemaet

LUVU – Longitudinell ungdomsundersøkelse om vold og overgrep

Til eleven

Du er en av 10 000 elever fra ca. 60 videregående skoler rundt om i landet som er invitert til å delta i denne undersøkelsen. Hensikten med undersøkelsen er å finne ut hvor mange som rammes av vold og overgrep i ungdomstida, og hvor mange som har opplevd dette som barn.

Det er frivillig å delta i undersøkelsen. Du samtykker til å delta ved å fylle ut spørreskjemaet. Vi håper du tar deg tid til å fylle ut hele skjemaet, og at du gjør det så nøyaktig og riktig som mulig. For at resultatene skal bli til å stole på er det veldig viktig at så mange som mulig deltar i undersøkelsen.

Det er Barne- og likestillingsdepartementet som finansierer denne undersøkelsen, som skal slutføres innen utgangen av 2007. Da vil det foreligge en rapport hvor resultatene fra undersøkelsen blir presentert.

Nederst på siden finner du en samtykkeerklæring. Her ber vi deg krysse av for om vi kan kontakte deg igjen om ca. 5 år. Selv om du svarer ja nå, kan du ombestemme deg når vi tar kontakt igjen.

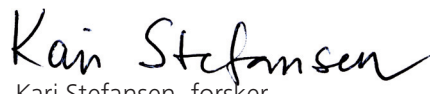
I tillegg til svarene du gir i spørreskjemaet ønsker vi å innhente opplysninger om deg fra ulike registre. Vi ber derfor om din tillatelse til å gjøre det. Ved å svare ja på ett eller begge av spørsmålene under gir du oss tillatelse til å bruke fødsels- og personnummeret ditt. Det vil vi kun bruke når vi kontakter deg igjen, og når vi innhenter registeropplysninger om deg, hvis du samtykker til det. Fødsels- og personnummeret ditt **vil ikke** bli lagret sammen med svarene dine. Det du svarer vil heller ikke kunne spores tilbake til deg når vi presenterer resultatene fra undersøkelsen.

På forhånd takk for hjelpen!

Med vennlig hilsen

Svein Mossige, prosjektleder

Kari Stefansen, forsker

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har fått informasjon om formålet med undersøkelsen, og er kjent med at opplysninger om meg blir behandlet strengt fortrolig. Jeg er videre kjent med at opplysningene om meg kan lagres så lenge jeg gir lov til det, men at jeg når som helst kan be om at de slettes uten å oppgi noen grunn. Jeg har mottatt informasjon om at de som deltar i undersøkelsen vil bli kontaktet om noen år med en forespørsel om videre deltakelse. Jeg har fått informasjon om hvordan fødsels- og personnummeret mitt skal brukes i forbindelse med denne undersøkelsen.

	JA	NEI
Jeg samtykker i at NOVA kan kontakte meg med tanke på en oppfølgingsundersøkelse om ca. 5 år.	☐	☐
Jeg samtykker i at NOVA kan kople det jeg svarer til registeropplysninger om inntekt, utdanning, familie- og boligsituasjon, stønadsmottak og straffbare forhold.	☐	☐

T

T

Hvem bor du sammen med nå?(Sett ett kryss)

- Sammen med begge foreldrene mine
- Bare mor (mor bor alene/er eneforsørger)
- Bare far (far bor alene/er eneforsørger)
- Bor omtrent like mye hos mor og far
- Mor og hennes nye samboer eller ektefelle
- Far og hans nye samboer eller ektefelle
- Fosterhjem / fosterforeldre
- Ingen (bor alene)
- Bor i bofellesskap / deler leilighet eller hybel med andre
- Sammen med samboeren / ektefellen min
- Annet, f.eks. familiehjem, institusjon

Hvis du i løpet av oppveksten din har hatt en annen bosituasjon, hvem har du bodd sammen med da?

(Sett så mange kryss som passer)

- Sammen med begge foreldrene mine
- Bare mor (mor var alene)
- Bare far (far var alene)
- Mor og hennes nye samboer eller ektefelle
- Far og hans nye samboer eller ektefelle
- Fosterhjem / fosterforeldre
- Annet, f.eks. familiehjem, institusjon

Hvor mange brødre har du?

- Ingen
- 1
- 2
- 3 eller flere

Hvor mange søstre har du?

- Ingen
- 1
- 2
- 3 eller flere

Hvor er du og dine foreldre født?

(sett ett kryss for deg, ett for mor og ett for far)

	Du	Din mor	Din far
I Norge.....	☐	☐	☐
I et annet nordisk land.....	☐	☐	☐
I et annet europeisk land.....	☐	☐	☐
Asia.....	☐	☐	☐
Afrika.....	☐	☐	☐
Sør-Amerika.....	☐	☐	☐
Nord-Amerika/Oceania.....	☐	☐	☐

Hvor høy tror du at du er?Jeg er ca. cm høy**Hvor mye tror du at du veier?**Jeg veier ca. kg

T

3

T

Og så kommer noen spørsmål om foreldrene dine

Er faren din i arbeid nå? (Sett ett kryss)

- Ja, han jobber heltid
 Ja, han jobber deltid
 Arbeidsledig
 Hjemmeværende
 Uføretrygdet eller på attføring
 Studerer, går på skole, kurs e.l.
 Pensjonist
 Han er død
 Annet

Er moren din i arbeid nå? (Sett ett kryss)

- Ja, hun jobber heltid
 Ja, hun jobber deltid
 Arbeidsledig
 Hjemmeværende
 Uføretrygdet eller på attføring
 Studerer, går på skole, kurs e.l.
 Pensjonist
 Hun er død
 Annet

Har foreldrene dine hatt noen av følgende inntekter i løpet av de siste 2 årene?

	Far	Mor
Inntekt fra eget firma.....	☐	☐
Sosialhjelp	☐	☐
Uføretrygd.....	☐	☐
Arbeidsledighetstrygd.....	☐	☐

Har noen av foreldrene dine vært sykemeldt (sammenhengende) i over 1 år i løpet av de siste 5 årene?

- Nei
 Ja, en
 Ja, begge

Hvor lang utdanning tror du faren og moren din har?

Kryss av for det høyeste utdanningsnivået. Hvis utdanningen ikke er tatt i Norge, tenk ut fra hvordan den passer med det norske skolesystemet.

(Sett <u>ett kryss</u> for far og <u>ett kryss</u> for mor)	Fars utdanning	Mors utdanning
Universitet eller høyskoleutdanning av høyere grad (f.eks hovedfag, jurist, sivilingeniør, lege, psykolog, siviløkonom).....	☐	☐
Universitet eller høyskoleutdanning på mellomnivå (f.eks cand.mag, lærer, sosionom, sykepleier, politi, ingeniør).....	☐	☐
Gymnas eller allmennfaglig utdanning på videregående skole.....	☐	☐
Yrkesskole eller yrkesfaglig utdanning på videregående skole.....	☐	☐
Ungdomsskole.....	☐	☐
Mindre enn ungdomsskole.....	☐	☐
Vet ikke.....	☐	☐

Har familien din hatt god eller dårlig råd de siste 2 årene?
 (Sett ett kryss)

- Vi har hatt god råd hele tiden
 Vi har stort sett hatt god råd
 Vi har verken hatt god eller dårlig råd
 Vi har stort sett hatt dårlig råd
 Vi har hatt dårlig råd hele tiden
 Økonomien har variert mye

Har foreldrene dine eid den eller de boligene dere har bodd i de 5 siste årene?

Sett ett kryss. Hvis foreldrene dine ikke bor sammen, tenk på den du har bodd mest sammen med de 5 siste årene.

- Eid bolig hele tiden
 Eid bolig, men ikke hele tiden
 Leid bolig hele tiden
 Vet ikke

Har familien din bodd i en kommunal bolig i løpet av oppveksten din?

- Ja
 Nei
 Vet ikke

For deg som har flyttet hjemmefra: Hvor gammel var du da du flyttet hjemmefra første gang?

Hvis du har vært utvekslingsstudent, eller lignende, og så flyttet hjem igjen, skal du ikke regne med dette.

Jeg var: år

Under er det beskrevet forskjellige måter ungdom kan ha opplevd foreldrene sine på i oppveksten. Kryss av for det som stemmer for deg.

Hvis foreldrene dine er svært forskjellige, eller du ser den ene mer enn den andre, tenk på den av foreldrene dine som du er mest sammen med.

	Stemmer svært godt	Stemmer ganske godt	Stemmer ganske dårlig	Stemmer svært dårlig
De har likt at jeg har tatt egne beslutninger.....	☐	☐	☐	☐
De har forsøkt å kontrollere alt jeg har gjort.....	☐	☐	☐	☐
De har vært overbeskyttende.....	☐	☐	☐	☐
De har ikke snakket noe særlig med meg.....	☐	☐	☐	☐
De har forstått mine problemer og bekymringer.....	☐	☐	☐	☐
De har ikke forstått mine ønsker og behov.....	☐	☐	☐	☐
De har brukt for lite tid sammen med meg.....	☐	☐	☐	☐
De har latt meg bestemme ting selv.....	☐	☐	☐	☐
De har behandlet meg som om jeg var yngre enn jeg er.....	☐	☐	☐	☐
De har vært kjærlige mot meg.....	☐	☐	☐	☐
De har ikke hjulpet meg så mye som jeg har trengt.....	☐	☐	☐	☐

Hvor mange bøker tror du det er hjemme hos dere (hos foreldrene dine, hvis du ikke bor hjemme)?

NB! 50 bøker er ca 1 meter i bokhyllen

- Ingen
 Mindre enn 20
 20-50
 50-100
 100-500
 500-1000
 Mer en 1000

Drikker foreldrene dine alkohol? (Sett ett kryss for far og ett kryss for mor)

Far

- Nei
 En sjelden gang
 Vanligvis omtrent en gang i uka
 Vanligvis flere ganger i uka
 Daglig

Mor

- Nei
 En sjelden gang
 Vanligvis omtrent en gang i uka
 Vanligvis flere ganger i uka
 Daglig

Røyker foreldrene dine? (Sett ett kryss for far og ett kryss for mor)

Far

- Ja, daglig
 Ja, av og til
 Nei, aldri

Mor

- Ja, daglig
 Ja, av og til
 Nei, aldri

Har du noen gang sett foreldrene dine tydelig beruset?

Far

- Aldri
 1 gang
 2-4 ganger
 5-10 ganger
 Mer enn 10 ganger

Omtrent hvor gammel var du første gang?

Mor

- Aldri
 1 gang
 2-4 ganger
 5-10 ganger
 Mer enn 10 ganger

Omtrent hvor gammel var du første gang?

Vil du si at din FAR har eller har hatt alkohol- eller rusproblemer?

- Nei, ikke i det hele tatt
 I svært liten grad
 Til en viss grad
 I ganske stor grad
 Ja, helt klart

Vil du si at din MOR har eller har hatt alkohol- eller rusproblemer?

- Nei, ikke i det hele tatt
 I svært liten grad
 Til en viss grad
 I ganske stor grad
 Ja, helt klart

De neste spørsmålene handler om helse, skole og kontakt med hjelpeinstanser

Hvordan synes du helsen din er?

(Sett ett kryss)

- Svært god
 God
 Verken god eller dårlig
 Dårlig
 Svært dårlig

Gjelder noe av det følgende for deg?

Ja Nei

Har en sykdom som gjør at jeg er mye borte fra skolen.....	☐	☐
Har nedsatt hørsel og bruker tegnspråk.....	☐	☐
Har nedsatt hørsel, bruker ikke tegnspråk.....	☐	☐
Har en fysisk funksjonsnedsettelse,
men bruker ikke hjelpemidler	☐	☐
Bruker rullestol eller andre hjelpemidler
pga. en fysisk funksjonsnedsettelse.....	☐	☐
Har en annen fysisk funksjonsnedsettelse	☐	☐
Har hatt et eller flere opphold på institusjon på grunn av
en funksjonsnedsettelse, sykdom eller skade	☐	☐

**Sist gang du fikk karakterer i karakterboka i
følgende fag, hvilke karakterer fikk du da?**

	1	2	3	4	5	6
Norsk skriftlig	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Engelsk.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Matematikk	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Hvor lang utdanning tror du at du kommer til å ta? (Sett ett kryss)

- Videregående skole
 Universitet eller høyskoleutdanning på mellomnivå
 (f.eks bachelorgrad, lærer, sosionom, sykepleier, politi, ingeniør)
 Universitet eller høyskoleutdanning av høyere grad
 (f.eks mastergrad, jurist, sivilingeniør, lege, psykolog, siviløkonom)
 Har ikke bestemt meg
 Annet.

Skriv her:

**Har du noen gang vært i kontakt med noen
av disse hjelpetjenestene?**

Ja Nei

Barneverntjenesten	☐	☐
BUP (Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk	☐	☐
PPT (Pedagogisk psykologisk tjeneste)	☐	☐

Spørsmålene i denne bolken handler om konflikter og vold

Har du opplevd noe av dette? Det er svært viktig at du svarer selv om du ikke har opplevd noe av det vi spør om.

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Jeg har blitt ertet eller plaget av jevnaldrende.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har blitt utsatt for grov mobbing av jevnaldrende.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har blitt utsatt for seksuell trakassering av jevnaldrende.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har blitt utsatt for trusler om vold.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har blitt slått uten å få synlige merker.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har fått sår eller skader på grunn av vold uten at jeg trengte legebehandling.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Jeg har blitt skadet så sterkt på grunn av vold at jeg trengte legebehandling.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>

Dersom du er blitt **skadet som følge av vold**, hvem var det som gjorde det?

(Sett så mange kryss som passer)

- Ungdom jeg kjente fra før
- Ukjente ungdommer
- Kjæreste
- Bror
- Søster
- Mor
- Far
- Andre voksne i familien
- Andre voksne

Har en voksen i din familie noen gang slått deg med vilje?

- Nei, aldri
- Ja, en gang
- 2-4 ganger
- 5 -10 ganger
- Mer enn 10 ganger

Hvis Ja, omtrent hvor gammel var du første gang det hendte?

- Under 5 år
- 6-10 år
- 11-13 år
- 14 eller eldre

T

T

Har du sett eller hørt at DIN MOR er blitt utsatt for noe av dette hjemme?

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Hun er blitt skjelt ut	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt hånet eller ydmyket	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt truet med vold	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt dyttet eller ristet voldsomt	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt lugget eller kløpet	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt slått med flat hånd	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt slått med knyttneven	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt slått med en gjenstand	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun har fått bank / juling	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hun er blitt utsatt for noe annet voldelig	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

HVIS DU SVARTE «NEI» PÅ ALLE SPØRSMÅLENE KAN DU HOPPE FRAM TIL NESTE SIDE.

HVIS DU SVARTE «JA», BER VI DEG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A-E UNDER.

A. Hvem var det som gjorde dette mot din mor?

(Du kan sette flere kryss)

- Min far
- Min stefar
- Min bror
- Min søster
- Jeg selv
- En annen slektning Oppgi hvem (ikke navn):
- En annen Oppgi hvem (ikke navn):

B. Omtrent hvor gammel var du

første gang noe av dette hendte? Jeg var omtrent år.

Nei, aldri Ja, en gang Ja, flere ganger

C. Har din mor blitt skadet / fått synlige merker som følge av vold hun ble utsatt for hjemme uten at hun trengte legebehandling

D. Har din mor noen gang blitt skadet som følge av vold hun ble utsatt for hjemme slik at hun trengte legebehandling?

E. Kan du med dine egne ord beskrive hva slags vold din mor har blitt utsatt for?

T

9

T

T

T

Har du sett eller hørt at DIN FAR er blitt utsatt for noe av dette hjemme?

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Han er blitt skjelt ut.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt hånet eller ydmyket.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt truet med vold.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt dyttet eller ristet voldsomt.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt lugget eller kløpet.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt slått med flat hånd.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt slått med knyttneven.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt slått med en gjenstand.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han har fått bank / juling.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Han er blitt utsatt for noe annet voldelig.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

HVIS DU SVARTE «NEI» PÅ ALLE SPØRSMÅLENE KAN DU HOPPE FRAM TIL NESTE SIDE.

HVIS DU SVARTE «JA», BER VI DEG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A-E UNDER.

A. Hvem var det som gjorde dette mot din far?

(Du kan sette flere kryss)

- Min mor
- Min stemor
- Min bror
- Min søster
- Jeg selv
- En annen slektning..... Oppgi hvem (ikke navn):
- En annen..... Oppgi hvem (ikke navn):

B. Omtrent hvor gammel var du

første gang noe av dette hendte? Jeg var omtrent år.

Nei, aldri Ja, en gang Ja, flere ganger

C. Har din far blitt skadet / fått synlige merker som følge av vold han ble utsatt for hjemme uten at han trengte legebehandling.....

D. Har din far noen gang blitt skadet som følge av vold han ble utsatt for hjemme slik at han trengte legebehandling?

E. Kan du med dine egne ord beskrive hva slags vold din far har blitt utsatt for?

T

10

T

Nå kommer noen spørsmål om konflikter mellom deg og foreldrene dine

Foreldre og barn har mange ulike måter å forsøke å løse konflikter på.

Har DIN MOR gjort noe av det følgende når dere har kranglet? (Sett to kryss for hver linje)

	Før du fylte 13 år			Etter at du fylte 13 år		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Skreket til deg.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Skjelt deg ut.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Hånet eller ydmyket deg.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Kastet, slått eller sparket til noe	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Truet deg med vold.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Lugget eller kløpet deg.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Slått deg med flat hånd	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Slått deg med knyttneven.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Slått deg med en gjenstand.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Gitt deg bank / juling.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Gjort noe annet voldelig mot deg.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>

Har din MOR noen gang...

	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Brukt vold mot deg slik at du fikk synlige merker / fysiske skader?.....	☐	☐	☐
Brukt vold mot deg slik at du hadde smerter dagen etter?.....	☐	☐	☐
Brukt vold mot deg slik at du trengte legehjelp?	☐	☐	☐

Hvis JA, omtrent hvor gammel var du

første gang dette skjedde?..... Under 5 år
 (Sett ett kryss) 6-10 år
 11-13 år
 14 eller eldre

Hvis du har søsken, svar på følgende spørsmål:

Har du noen gang sett eller hørt at din mor har brukt fysisk vold mot et søsken?

Nei, aldri
 Ja, en gang
 Ja, flere ganger

T

T

Har DIN FAR gjort noe av det følgende når dere har kranglet?

(Sett to kryss for hver linje)

	Før du fylte 13 år			Etter at du fylte 13 år		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Skreket til deg.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Skjelt deg ut.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Hånet eller ydmyket deg.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Kastet, slått eller sparket til noe	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Truet deg med vold.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Dyttet deg, eller ristet deg voldsomt	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Lugget eller kløpet deg	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Slått deg med flat hånd	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Slått deg med knyttneven.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Slått deg med en gjenstand.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Gitt deg bank / juling.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Gjort noe annet voldelig mot deg.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

Har din FAR noen gang...

	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Brukt vold mot deg slik at du fikk synlige merker / fysiske skader?.....	☐	☐	☐
Brukt vold mot deg slik at du hadde smerter dagen etter?	☐	☐	☐
Brukt vold mot deg slik at du trengte legehjelp?	☐	☐	☐

Hvis JA, omtrent hvor gammel var du

første gang dette skjedde?

(Du kan sette flere kryss)

Under 5 år

6-10 år

11-13 år

14 eller eldre

Hvis du har søsken, svar på følgende spørsmål:

Har du noen gang sett eller hørt at din far har brukt fysisk vold mot et søsken?

Nei, aldri

Ja, en gang

Ja, flere ganger

T

12

T

Spørsmål om uønskede seksuelle hendelser

Spørsmålene i denne delen av spørreskjemaet handler om uønskede seksuelle hendelser både da du var barn og i ungdomstida. Først spør vi om du har opplevd slike hendelser. Hvis du har hatt noen slike opplevelser ber vi deg også om å svare på spørsmål om den første og den siste av disse hendelsene.

Har du vært utsatt for noe av det følgende mot din vilje?

(Sett to kryss for hver linje)

	Før du fylte 13 år			Etter at du fylte 13 år		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Noen har blottet seg for deg.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Noen har befølt deg.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har befølt deg selv foran noen	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har befølt en annen.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har onanert foran noen	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har hatt samleie	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har hatt munnsex	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har hatt analsex	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har hatt annen form for sex.....	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
.....						
Du har vært utsatt for voldtektsforsøk	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Du har vært utsatt for voldtekt	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

HVIS DU SVARTE «NEI» PÅ ALLE SPØRSMÅLENE OVER KAN DU HOPPE FRAM TIL SPØRSMÅLENE OM VENNSKAP, FORELSKELSE OG SEKSUALITET PÅ SIDE 16. HVIS DU SVARTE «JA» PÅ ETT ELLER FLERE AV SPØRSMÅLENE OVER BER VI DEG TENKE TILBAKE TIL DEN FØRSTE GANGEN NOE AV DETTE HENDTE, OG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A-G UNDER.

Spørsmål om den første uønskede seksuelle hendelsen

A. Tenk på den første gangen du ble utsatt for en uønsket seksuell hendelse.

Hvor gammel var du da det skjedde?

Jeg var omtrent år

B. Omtrent hvor gammel var personen som gjorde dette mot deg?

Omtrent år

C. Var det en mann/gutt eller kvinne/jente som gjorde dette mot deg?

Mann/gutt
 Kvinne/jente

D. Hvem var personen som gjorde dette mot deg?

- En venn / venninne
- Kjæreste
- En fremmed
- En bekjent
- En trener eller leder på en fritidsaktivitet
- En lærer / ansatt på skolen eller barnehagen
- Bror
- Søster
- Far
- Stefar / mors partner
- Mor
- Stemor / fars partner
- Bestefar
- Bestemor
- En annen slektning
- Annen.

Oppgi hvem (ikke navn):

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

E. Da dette skjedde, var det alkohol med i bildet?
(Sett ett kryss)

- Nei
- Ja, både jeg og den/de andre var beruset
- Ja, jeg var selv beruset
- Ja, den/de andre var beruset

F. Kan du beskrive hva som skjedde, og hvem som var involvert (uten å nevne navn)?

G. Når du tenker tilbake på denne hendelsen, passer noen av de følgende betegnelse på det som skjedde?

(Sett ett kryss for hver linje)

	Passer svært godt	Passer nokså godt	Passer nokså dårlig	Passer svært dårlig
Var for liten/ung til å forstå.....	☐	☐	☐	☐
Deltok frivilling, men angret etterpå.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble lurt.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble overtalt.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble utsatt for mildt press.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble utsatt sterkt press.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble holdt fast.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble truet med vold.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble slått eller skadet.....	☐	☐	☐	☐

HVIS DU IKKE HAR OPPLEVD FLERE UØNSKEDE SEKSUELLE HENDELSER KAN DU HOPPE FRAM TIL SPØRSMÅLENE OM VENNSKAP, FORELSKELSE OG SEKSUALITET PÅ SIDE 16. HVIS DU HAR OPPLEVD MER ENN EN SLIK HENDELSE BER VI DEG OM Å TENKE PÅ DEN SISTE GANGEN NOE SLIKT HENDTE DEG, OG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A-G PÅ NESTE SIDE.

Spørsmål om den siste uønskede seksuelle hendelsen:

A. Tenk på den siste gangen du ble utsatt for en uønsket seksuell hendelse. Hvor gammel var du da det skjedde?

Jeg var omtrent år

B. Omtrent hvor gammel var personen som gjorde dette mot deg?

Omtrent år

C. Var det en mann/gutt eller kvinne/jente som gjorde dette mot deg?

Mann/gutt
 Kvinne/jente

D. Hvem var personen som gjorde dette mot deg?

- En venn / venninne
- Kjæreste
- En fremmed
- En bekjent
- En trener eller leder på en fritidsaktivitet
- En lærer / ansatt på skolen eller barnehagen
- Bror
- Søster
- Far
- Stefar / mors partner
- Mor
- Stemor / fars partner
- Bestefar
- Bestemor
- En annen slektning
- Annen.

Oppgi hvem (ikke navn):

E. Da dette skjedde, var det alkohol med i bildet?
(Sett ett kryss)

- Nei
- Ja, både jeg og den/de andre var beruset
- Ja, jeg var selv beruset
- Ja, den/de andre var beruset

F. Kan du beskrive hva som skjedde, og hvem som var involvert (uten å nevne navn)?

T

T

G. Når du tenker tilbake på denne hendelsen, passer noen av de følgende betegnelsene på det som skjedde?

(Sett ett kryss for hver linje)

	Passer svært godt	Passer nokså godt	Passer nokså dårlig	Passer svært dårlig
Var for liten/ung til å forstå.....	☐	☐	☐	☐
Deltok frivilling, men angret etterpå.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble lur.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble overtalt.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble utsatt for mildt press.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble utsatt sterkt press.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble holdt fast.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble truet med vold.....	☐	☐	☐	☐
Jeg ble slått eller skadet.....	☐	☐	☐	☐

Nå kommer noen spørsmål om vennskap, forelskelse og seksualitet

Hvor mange venner har du som du kan stole på og kan betro deg til?

(Sett ett kryss)

- Ingen
 1
 2-3
 4-5
 Mer enn 5

Hvor mange venner har du som du kan gjøre ting sammen med, men som du ikke kan betro deg til?

(Sett ett kryss)

- Ingen
 1-5
 6-10
 11-20
 Mer enn 20

Har du i løpet av ungdomstiden din vært forelsket i en jente? Både gutter og jenter skal svare på spørsmålet

- Nei
 Ja
 Usikker

Har du i løpet av ungdomstiden din vært forelsket i en gutt? Både gutter og jenter skal svare på spørsmålet

- Nei
 Ja
 Usikker

T

16

T

Har du kjæreste? (Sett ett kryss)

- Nei, men jeg har hatt kjæreste tidligere
 Nei, jeg har aldri hatt kjæreste
 Ja, jeg har en kjæreste nå

Hvis du har kjæreste nå, hvor gammel er han / hun? Han / hun er år

Er kjæresten din gutt eller jente? Gutt
 Jente

Hvor lenge har dere vært sammen?

Antall år: og/eller antall måneder:

Har du noen gang hatt noen seksuelle opplevelser sammen med en gutt eller en jente?

NB: Kryss av for både gutt og jente selv om du ikke har opplevd det - to kryss for hver linje.

	Med en jente		Med en gutt	
	Ja	Nei	Ja	Nei
Blitt kåt eller seksuelt «tent» på den du var sammen med?.....	☐	☐	☐	☐
Klint («tungekyss»)?	☐	☐	☐	☐
Befølt hverandre på overkroppen?	☐	☐	☐	☐
Befølt hverandre på kjønnsorganene?	☐	☐	☐	☐

Har du noen gang hatt samleie?

- Nei
 Ja ⇒ Hvis ja, hvor gammel var du første gang?

Jeg var år gammel

Hvor mange personer har du hatt samleie med?

Totalt personer

Hvor mange personer har du hatt samleie med siste 12 måneder?

personer

T

T

Tror du at du har større eller mindre seksuell erfaring enn de fleste andre ungdommer på din alder?

- Mindre erfaring
 Omtrent som de fleste
 Mer erfaring

Har du hatt seksuell kontakt med noen som var minst 5 år eldre enn deg før du fylte 16 år?

- Nei
 Ja ⇒ Hvis ja, var det en mann/gutt eller kvinne/jente?
 Kvinne/jente
 Mann/gutt

Da kroppen din begynte å bli fysisk utviklet, startet dette tidligere eller senere enn hos andre på din alder (av samme kjønn)?
 (Sett ett kryss)

- Mye tidligere
 Noe tidligere
 Lite grann tidligere
 Akkurat som andre
 Lite grann senere
 Noe senere
 Mye senere

Opplever du deg selv som heterofil eller homofil/lesbisk eller ingen av delene?
 (Sett ett kryss)

- Heterofil
 Homofil / lesbisk
 Bifil / litt begge deler
 Usikker på hvilke merkelapp som passer
 Ingen av delene
 Jeg vil ikke bruke slike merkelapper på meg selv
 Har ikke tenkt på det
 Vet ikke hva det innebærer

Den seksuelle lavalder er i dag satt til 16 år. Hva synes du den seksuelle lavalder bør være?
 (Sett ett kryss)

- 18 år
 17 år
 16 år
 15 år
 14 år
 13 år eller lavere

T

18

T

De neste spørsmålene handler om rusmidler

Røyker du? (Sett ett kryss)

- Har aldri røykt
 Har røykt før, men har sluttet nå
 Røyker, men ikke daglig
 Røyker daglig. ⇒ Oppgi antall sigaretter

Har du noen gang ...

... drukket alkohol (dvs. ikke bare smakt)?

- Nei
 Ja ⇒ Jeg var år første gang

... drukket så mye at du kjente deg tydelig beruset?

- Nei
 Ja ⇒ Jeg var år første gang

HVIS DU ALDRI HAR DRUKKET ALKOHOL KAN DU HOPPE FRAM TIL NESTE SIDE.

A. Omtrent hvor ofte har du gjort noe av det følgende i løpet av det siste året (siste 12 mnd)?

(Sett ett kryss for hver linje)

	Ingen ganger	1-4 ganger	5-10 ganger	1-2 ganger i måneden	1-2 ganger i uka	Flere ganger i uka
Drukket alkohol.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kjent deg tydelig beruset.....	☐	☐	☐	☐	☐	☐

B. Hvor mange ganger har du gjort eller opplevd følgende i forbindelse med at du har drukket alkohol det siste året (siste 12 mnd)? (Sett ett kryss for hver linje)

	Ingen ganger	1 gang	2-4 ganger	5-10 ganger	Mer enn 10 ganger
Kranglet med eller skjelt ut noen	☐	☐	☐	☐	☐
Havnet i slåsskamp	☐	☐	☐	☐	☐
Vært på et sted uten å huske hvordan du kom dit.....	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt så full at du ikke kunne stå oppreist	☐	☐	☐	☐	☐
Med vilje ødelagt ting / gjort hærverk	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt morsommere og gladere enn du er ellers.....	☐	☐	☐	☐	☐
Fått bedre kontakt med andre	☐	☐	☐	☐	☐
Kastet opp fordi du hadde drukket for mye.....	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt trist eller lei deg	☐	☐	☐	☐	☐

C. Har du noen gang ...

(Sett ett kryss for hver linje)

	Nei, aldri	1 gang	2-4 ganger	5-10 ganger	Mer enn 10 ganger	Hvor gammel var du første gang?
Drukket alkohol sammen med foreldrene dine? (Dvs. ikke bare smakt)?	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Fått alkohol av foreldrene dine for å ta med på fest	☐	☐	☐	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

T

T

Spørsmålene i denne delen handler om selvskading og spisevaner

Har du noen gang...

	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Med vilje tatt en overdose av piller eller annen medisin?	☐	☐	☐
Forsøkt å skade deg selv f.eks. ved å kutte eller skjære deg?.....	☐	☐	☐
Forsøkt å ta livet ditt?	☐	☐	☐

HVIS DU SVARTE «JA» PÅ NOEN AV SPØRSMÅLENE BER VI DEG OM Å SVARE PÅ SPØRSMÅL A OG B UNDER. HVIS DU SVARTE «NEI», KAN DU HOPPE OVER DISSE SPØRSMÅLENE.

A. Har du noen gang...

	Nei, aldri	Ja, en gang	Ja, flere ganger
Havnet på sykehus fordi du skadet deg selv med vilje? ...	☐	☐	☐
Havnet på sykehus fordi du prøvde å ta livet ditt?	☐	☐	☐

B. Ungdom kan skade seg selv av ulike grunner. Var noen av disse aktuelle for deg?

(Du kan sette flere kryss)

- Kunne ikke holde ut tankene mine
- Ønsket å komme vekk fra en uutholdelig situasjon
- Ønsket å dø
- Mistet kontrollen over meg selv
- Ønsket å få noen til å føle skyld
- Ønsket å vite om noen virkelig var glad i meg
- Husker ikke/vet ikke
- Annet,
nemlig _____

Disse spørsmålene handler om mat og kropp. Kryss av for hva som passer best for deg

(Sett ett kryss for hver linje)

	Alltid	Ofte	Sjelden	Aldri
Jeg er opptatt av å bli tynnere	☐	☐	☐	☐
Jeg prøver å holde diett.....	☐	☐	☐	☐
Jeg føler ubehag etter at jeg har spist søtsaker	☐	☐	☐	☐
Jeg trimmer for å gå ned i vekt	☐	☐	☐	☐
Jeg kaster opp etter at jeg har spist	☐	☐	☐	☐
Når jeg først har begynt å spise, kan det være vanskelig å stoppe.....	☐	☐	☐	☐
Jeg bruker for mye tid til å tenke på mat	☐	☐	☐	☐
Jeg føler at maten kontrollerer livet mitt	☐	☐	☐	☐

T

T

T

T

Spørsmål om forskjellige erfaringer

Har du egne barn?

- Nei
 Ja
 Jeg har (antall) egne barn

Venter du barn nå?

- Nei
 Ja, jeg / min partner er gravid

For jenter:

Har du noen gang vært gravid og valgt å ta abort?

- Nei
 Ja ⇒ oppgi antall ganger

Har du noen gang tatt «angrepille»?

- Nei
 Ja ⇒ oppgi antall ganger

For gutter:

Har du noen gang gjort en jente gravid?

- Nei
 Ja ⇒ oppgi antall ganger

Etter at du selv fylte 16 år, har du noen gang hatt sex med noen som var yngre enn 16 år?

- Nei, aldri
 Ja, en gang
 Ja, flere ganger

I løpet av det siste året (siste 12 måneder), har du blitt truet eller presset til sex mot din vilje?

- Nei, aldri
 Ja, en gang
 Ja, flere ganger

Hvor ofte har du sett porno?

(Sett ett kryss)

- Har aldri sett porno
 Har sett en gang
 Ser 1-2 ganger i året
 Ser noen ganger i måneden
 Ser noen ganger per uke
 Ser stort sett hver dag

T

21

T

Her er det beskrevet en del handlinger som kan innebære brudd på regler og lover.

Vi ber deg krysse av for om du har gjort noe av dette i løpet av de siste 12 månedene eller tidligere.

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Tatt noe som var verdt mer enn 100 kroner fra en butikk eller kiosk uten å betale	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Kjøpt eller tatt imot noe du visste eller trodde var stjålet.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Betalt for seksuelle tjenester med penger eller gaver	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Blottet deg for noen andre mot deres vilje	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Befølt noen andre mot deres vilje.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Presset eller tvunget noen til å onanere deg	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Presset eller tvunget noen til samleie.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Presset eller tvunget noen til oralsex.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Presset eller tvunget noen til analsex.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Brukt tabletter (legemidler) for å få rus.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Brukt hasj eller marihuana.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Brukt andre former for narkotika (amfetamin, heroin, kokain, ecstasy).....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Utsatt noen andre for grov mobbing.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Utsatt noen andre for seksuell trakassering.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Truet noen med vold.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
.....						
Klort eller lugget noen.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Fiket til noen (slått med flat hånd)	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Slått eller sparket noen.....	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>

Hvis du har klørt, lugget, fiket til, slått eller sparket noen siste 12 måneder:

Hvem var det du gjorde dette mot?

(Du kan sette flere kryss)

- Ungdom jeg kjente fra før
 Ukjente ungdommer
 Kjæreste
 Bror
 Søster
 Mor
 Far
 Andre voksne i familien
 Andre voksne

Spørsmålene under handler om å gjøre ting mot betaling.

Har du gjort eller kan du tenke deg å gjøre noe av det følgende?

(Sett tre kryss for hver linje)

	Har gjort det		Kan tenke meg å gjøre det		Det er greit at andre gjør det	
	Ja	Nei	Ja	Nei	Ja	Nei
Vise kjønnsorganet ditt	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bli fotografert eller filmet naken	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onanere / beføle noen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha oralsex	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha samleie	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ha analsex	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Bli fotografert eller filmet i seksuelle situasjoner	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Her kommer noen spørsmål om SMS og internett

Har du opplevd noe av dette?

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.		
	Nei	Ja	Antall ganger
Bli tatt mobbet eller plaget gjennom tekstmeldinger på mobil?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Mottatt slibrige eller truende meldinger på mobilen?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Noen har spredd rykter eller skrevet ekle ting om deg på nettet?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Andre har lagt ut bilder av kroppen din på nettet mot din vilje?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

Tidligere		
Nei	Ja	Antall ganger
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

Har du gjort noe av dette?

(Sett to kryss for hver linje)

	Siste 12 mnd.		
	Nei	Ja	Antall ganger
Mobbet eller plaget andre gjennom tekstmeldinger på mobil?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Sendt slibrige eller truende meldinger til andre på mobilen?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Spredd rykter eller skrevet ekle ting om andre på nettet?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
Lagt ut bilder av kroppen din på internett?	☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

Tidligere		
Nei	Ja	Antall ganger
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>
☐	☐	<input type="text"/> <input type="text"/>

Spørsmålene under handler om følelser og oppfatninger

Nedenfor er det noen spørsmål om hvordan du synes du selv er.

Kryss av for det som passer best for deg.

(Sett ett kryss for hver linje)

	Stemmer svært godt	Stemmer nokså godt	Stemmer nokså dårlig	Stemmer svært dårlig
Jeg er ikke fornøyd med utseendet mitt	☐	☐	☐	☐
Jeg ønsker at kroppen min var annerledes	☐	☐	☐	☐
Jeg ønsker at jeg så annerledes ut	☐	☐	☐	☐
Jeg synes jeg ser bra ut	☐	☐	☐	☐
Jeg liker utseendet mitt veldig godt	☐	☐	☐	☐

Nå følger en liste over forskjellige plager og problemer som man av og til kan ha.

Har du i løpet av den siste uka vært plaget av noe av dette? Sett kryss i den ruta som passer for deg

(Sett ett kryss for hver linje)

	Ikke plaget i det hele tatt	Litt plaget	Ganske mye plaget	Veldig mye plaget
Plutselig redd uten grunn.....	☐	☐	☐	☐
Stadig redd eller engstelig	☐	☐	☐	☐
Matthet eller svimmelhet.....	☐	☐	☐	☐
Nervøsitet, indre uro	☐	☐	☐	☐
Lett for å gråte	☐	☐	☐	☐
Lett for å klandre deg selv	☐	☐	☐	☐
Følt at alt er et slit.....	☐	☐	☐	☐
Hatt søvnproblemer.....	☐	☐	☐	☐
Følt deg ulykkelig, trist eller deprimert	☐	☐	☐	☐
Følt håpløshet med tanke på framtida.....	☐	☐	☐	☐
Følt deg stiv eller anspent	☐	☐	☐	☐
Bekymret deg for mye om ting.....	☐	☐	☐	☐
Tenkt på å gjøre slutt på livet.....	☐	☐	☐	☐

Hvis du har blitt utsatt for noen form for vold eller seksuelle overgrep, opplever du noe av følgende?

(Sett ett kryss for hver linje)

	Aldri	Hver dag	Minst 1 gang i uka	Minst 1 gang i måneden	Sjeldnere
Noen hendelser minner meg om vold eller overgrep	☐	☐	☐	☐	☐
Det dukker opp bilder eller forestillinger om vold eller overgrep.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg forsøker å unngå tanker eller følelser som minner meg om vold eller overgrep.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg forsøker å glemme vold eller overgrep	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg unngår aktiviteter som minner meg om vold eller overgrep.....	☐	☐	☐	☐	☐

T

T

Tenk på hvordan du har hatt det den siste måneden. Hvordan du har tenkt og følt om deg selv, og om viktige mennesker omkring deg. Kryss av for det som passer best for deg.

(Sett ett kryss for hver linje)	Helt enig	Litt enig	Middels	Litt uenig	Helt uenig
Jeg kommer i mål dersom jeg står på	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg fungerer best dersom jeg lager meg klare mål	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har noen venner / familiemedlemmer som pleier å oppmuntre meg.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er fornøyd med livet mitt til nå.....	☐	☐	☐	☐	☐
I familien min er vi enige om hva som er viktig i livet.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg får lett andre til å trives sammen med meg.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg vet hvordan jeg skal nå målene mine	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg legger alltid en plan før jeg begynner med noe nytt.....	☐	☐	☐	☐	☐
Vennene mine holder sammen.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg trives godt i familien min	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har lett for å finne nye venner.....	☐	☐	☐	☐	☐
Når det er umulig for meg å forandre på ting slutter jeg å gruble på dem	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er flink til å organisere tiden min	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har noen nære venner / familiemedlemmer som virkelig bryr seg om meg	☐	☐	☐	☐	☐
I familien min er vi enige om det meste.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er flink til å snakke med nye folk.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg føler jeg er dyktig	☐	☐	☐	☐	☐
I familien min har vi regler som forenkler hverdagen	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har alltid noen som kan hjelpe meg når jeg trenger det.....	☐	☐	☐	☐	☐
Når jeg skal velge noe vet jeg oftest hva som blir riktig for meg.....	☐	☐	☐	☐	☐
Familien min ser positivt på tiden fremover selv om det skjer noe veldig leit	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg finner alltid noe morsomt å snakke om.....	☐	☐	☐	☐	☐
Min tro på meg selv får meg gjennom vanskelige perioder	☐	☐	☐	☐	☐
I familien min støtter vi opp om hverandre	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg finner alltid på noe trøstende å si til andre som er lei seg.....	☐	☐	☐	☐	☐
I motgang har jeg en tendens til å finne noe bra jeg kan vokse på	☐	☐	☐	☐	☐
I familien min liker vi å finne på ting sammen.....	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg har noen nære venner / familiemedlemmer som setter pris på egenskapene mine	☐	☐	☐	☐	☐

T

25

T

Her følger noen utsagn om kjæresteforhold der den ene av partene er eldre enn den andre. Kryss av for om du er enig eller uenig i hvert av utsagnene.

(Sett ett kryss for hver linje)

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Selv om begge vil det, er det seksuell utnyttning når en som er 16-17 år har sex med en kjæreste på 14-15 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det et seksuelt overgrep når en som er 16-17 år har sex med en kjæreste på 14-15 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det seksuell utnyttning når en som er 18-19 år har sex med en kjæreste på 14-15 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det et seksuelt overgrep når en som er 18-19 år har sex med en kjæreste på 14-15 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det seksuell utnyttning når en som er 16-17 år har sex med en kjæreste på 13 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det et seksuelt overgrep når en som er 16-17 år har sex med en kjæreste på 13 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det seksuell utnyttning når en som er 18-19 år har sex med en kjæreste på 13 år.	☐	☐	☐	☐
Selv om begge vil det, er det et seksuelt overgrep når en som er 18-19 år har sex med en kjæreste på 13 år.	☐	☐	☐	☐

Her følger noen flere utsagn. Kryss av for hvor enig eller uenig du er i disse.

(Sett ett kryss for hver linje)

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
I de fleste voldtektssaker er offeret lett på tråden eller har et dårlig rykte.	☐	☐	☐	☐
Hvis ei jente er med på kyssing og kjæling, er det hennes feil hvis partneren hennes tvinger henne til sex.	☐	☐	☐	☐
Mange jenter har et ubevisst ønske om å bli voldtatt.	☐	☐	☐	☐
Mange gutter synes det er mer spennende med sex hvis jenta viser motstand.	☐	☐	☐	☐
Mange gutter har et ubevisst ønske om å voldta jenter.	☐	☐	☐	☐

Spørsmålene under handler om kontakt med fremmede på internett

Har du opplevd eller gjort noe av dette? (Sett <u>to kryss</u> for hver linje)	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
Har du blitt krenket av grovt seksuelt språk når du har chattet med noen du ikke kjenner på internett?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du fått forespørsler på internett fra noen du ikke kjenner om å sende «sexy» bilder eller filmer av deg selv til dem?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du fått tilbud på internett fra noen du ikke kjenner om å ha sex med dem?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du fått tilbud på internett fra noen du ikke kjenner om å få gaver eller penger for å ha sex med dem?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du gitt mailadressen din til noen du først fikk kontakt med på internett?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du gitt telefonnummeret ditt til noen du først fikk kontakt med på internett?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
Har du møtt personer i virkeligheten som du først fikk kontakt med på internett?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>

HVIS DU HAR MØTT NOEN I VIRKELIGHETEN SOM DU FØRST FIKK KONTAKT MED PÅ INTERNETT, BER VI DEG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A, B OG C UNDER. HVIS DU SVARTE «NEI» KAN DU HOPPE FRAM TIL SPØRSMÅLET UNDER STREKEN PÅ SISTE SIDE.

Har du opplevd noe av dette? (Sett <u>to kryss</u> for hver linje)	Siste 12 mnd.			Tidligere		
	Nei	Ja	Antall ganger	Nei	Ja	Antall ganger
A. Har en person du først fikk kontakt med på internett forsøkt å overtale deg til å ha sex mot din vilje da dere møttes i virkeligheten?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
B. Har en person du først fikk kontakt med på internett presset eller tvunget deg til sex da dere møttes i virkeligheten?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>
C. Har du noen gang fått penger eller gaver for å ha sex med en person du først fikk kontakt med på internett?	☐	☐	<input type="text"/>	☐	☐	<input type="text"/>

HVIS DU SVARTE «JA» PÅ SPØRSMÅL A, B OG / ELLER C, BER VI DEG SVARE PÅ SPØRSMÅLENE A-E PÅ NESTE SIDE. HVIS DU SVARTE «NEI», KAN DU HOPPE FRAM TIL SPØRSMÅLET UNDER STREKEN PÅ SISTE SIDE.

A. Hvor på internett ble du først kjent med personen(e) som gjorde dette mot deg?

- Åpen chattekanal (for eksempel deiligst.no, blink.no)
 Han / hun gikk inn på hjemmesiden min
 Jeg gikk inn på hans/hennes hjemmeside
 Onlinespill
 Annet.

Spesifiser:

B. Hvem var det som gjorde dette mot deg?
 (Du kan sette flere kryss)

- En ungdom på min egen alder
 En eldre ungdom
 En voksen

C. Tenk på første gangen det hendte, hvor gammel var du da?

Jeg var omtrent år.

Ja Nei Vet ikke

D. Er noe av det som hendte med deg blitt filmet eller fotografert?

.....

Ja Nei Vet ikke

E. Hvis ja, vet du om filmen/bildene ble lagt ut på internett eller sendt til andre personer på annen måte (f.eks. via e-post eller mobil)?

.....

Hvordan har det vært for deg å svare på spørsmålene om vold og overgrep i dette spørreskjemaet? (Sett ett kryss for hver påstand)

	Helt enig	Litt enig	Litt uenig	Helt uenig
Spørsmålene var ubehagelige.....	☐	☐	☐	☐
Spørsmålene fikk meg til å tenke på flere ting jeg ikke har tenkt på før.....	☐	☐	☐	☐
Spørsmålene kan påvirke på uheldige måter.....	☐	☐	☐	☐
Jeg synes spørsmålene var for private.....	☐	☐	☐	☐
Spørsmålene tar opp viktige tema.....	☐	☐	☐	☐

Tusen takk for at du tok deg tid til å fylle ut spørreskjemaet!

Hvis du har noen kommentarer til spørreskjemaet kan du skrive dem her:

Vedlegg C: Brev til fylkeskommunale skolemyndigheter

Oslo 5. juli 2006 Vår ref

Til
Fylkeskommune
Postboks
Postnummer

OMFANGSUNDERSØKELSE OM VOLD OG OVERGREP BLANT ELEVER I VIDEREGÅENDE SKOLER

I løpet av januar – februar 2007 skal forskningsinstituttet NOVA gjennomføre en større landsomfattende undersøkelse av forekomsten av vold og overgrep mot barn og ungdom.

Undersøkelsen gjennomføres på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet som et ledd i gjennomføringen av Regjeringens strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009). (Se vedlagte brev).

Undersøkelsen er skolebasert, og omfatter elever på VKII trinnet (18-19 åringer) på videregående skoler i samtlige av landets fylker. Skolene i hvert fylke er trukket av Statistisk Sentralbyrå (SSB) og vil til sammen utgjøre et nasjonalt representativt utvalg av elever i den videregående skolen. På landsbasis er 58 skoler og 10.000 elever trukket ut til å delta i undersøkelsen.

Vi ber med dette om tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen ved følgende videregående skoler i Oslo/fylke:

Hvis det ikke lar seg gjøre å gjennomføre undersøkelsen ved en eller flere av disse skolene har SSB trukket en liste med ”reserveskoler” som da vil bli kontaktet.

Undersøkelsen skal gi kunnskap om hvor mange unge i dag som har opplevd vold og overgrep i barndommen, og hvordan slike erfaringer fordeler seg mellom ulike grupper unge, for eksempel gutter og jenter og

ungdom med ulik klasse- og etnisk bakgrunn. Undersøkelsen skal også kartlegge krenkelser de unge utsettes for i ungdomstiden, både i familien og fra jevnaldrende, samt de unges egen bruk av vold.

Undersøkelsen er anonym. Elevene vil bli bedt om å fylle ut et spørreskjema i klasserommet i løpet av to skoletimer. Deltagelse i undersøkelsen er selvsagt frivillig. For at undersøkelsen skal gi et representativt bilde av elever i 3. klasse på videregående, er det svært viktig at deltagerprosenten blir så høy som mulig. På hver skole ønsker vi å komme i kontakt med en person, fortrinnsvis en lærer, som er ansvarlig for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. Kontaktpersonene kurses på forhånd og honoreres for ekstraarbeidet denne jobben medfører.

Vi ønsker å komme i kontakt med rektoren ved de aktuelle skolene så snart som mulig, og vi håper på en rask behandling av denne forespørselen.

Psykolog og forsker I Svein Mossige har det faglige ansvaret for undersøkelsen. De øvrige forskerne i prosjektet er Sten-Erik Claussen, Kari Stefansen og Kristi Valset.

Nærmere orientering om undersøkelsen kan fås ved henvendelse til prosjektleder Svein Mossige, tlf 22 54 13 17 eller e-post: svein.mossige@nova.no, eller Kari Stefansen tlf 22 54 12 59 eller e-post kari.stefansen@nova.no

Med vennlig hilsen

Svein Mossige,
Forsker I/prosjektleder

Vedlegg: Brev fra Det Kongelige Barne- og Likestillingsdepartement

Vedlegg D: Brev til fylkesskolemyndigheter fra BLD

DET KONGELIGE
BARNE- OG LIKESTILLINGSDEPARTEMENT

(Skoler som mottar forespørsel
om å delta i prosjektet)

Deres ref

Vår ref
200600605-/JOL

Dato
26.06.2006

Omfangskartlegging av seksuelle og fysiske overgrep mot barn og av barn som er eksponert for (vitner til) vold i hjemmet

Barne- og likestillingsdepartementet har gitt forskningsinstituttet NOVA midler til å foreta en omfangskartlegging av overgrep/vold mot barn og unge. I tillegg til å kartlegge omfanget, skal forskerne undersøke og analysere årsaksfaktorer og konsekvenser.

Den sentrale delen av forskningsprosjektet er en spørreskjemaundersøkelse til elever i et utvalg videregående skoler over hele landet. En høy svarprosent er nødvendig for å sikre pålitelige resultater. Vi oppfordrer derfor skolene som mottar en henvendelse fra NOVA om å si ja til å delta. Vi håper også skolene etter det legger til rette for at elever på øverste klassetrinn får svart på spørreskjemaet, og at dere motiverer ungdommene til å svare.

NOVA vil sende utfyllende informasjon om prosjektet sammen med dette brevet.

Med hilsen

Håkon Helland (e.f.)

Jan Lunde

Postadresse
Postboks 8036 Dep
0030 Oslo

Kontoradresse
Akersgt. 59

Telefon
22 24 90 90
Org no.
972 417 793

Barne- og ungdomsavdelingen
Telefaks
22 24 27 19

Saksbehandler
Jan Lunde
22 24 25 35

Vedlegg E: Brev til skoler

Til

Rektor v. XX videregående skole

OMFANGSUNDERSØKELSE OM VOLD OG OVERGREP BLANT ELEVER I VIDEREGÅENDE SKOLER

I løpet av februar og mars 2007 skal forskningsinstituttet NOVA gjennomføre en større landsomfattende undersøkelse av forekomsten av vold og overgrep mot barn og ungdom.

Undersøkelsen gjennomføres på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet som et ledd i gjennomføringen av Regjeringens strategiplan mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009).

Undersøkelsen er skolebasert, og omfatter elever på VKII trinnet (18-19 åringer) på videregående skoler i samtlige av landets fylker. Skolene i hvert fylke er trukket av Statistisk Sentralbyrå (SSB) og vil til sammen utgjøre et nasjonalt representativt utvalg av elever i den videregående skolen. På landsbasis er 58 skoler og 10.000 elever trukket ut til å delta i undersøkelsen.

Vi har nå innhentet tillatelse fra skolemyndighetene i alle fylker. Vi ber med dette om tillatelse til å gjennomføre undersøkelsen ved deres skole.

Undersøkelsen skal gi kunnskap om hvor mange unge i dag som har opplevd vold og overgrep i barndommen, og hvordan slike erfaringer fordeler seg mellom ulike grupper unge, for eksempel gutter og jenter og ungdom med ulike klasse- og etnisk bakgrunn. Undersøkelsen skal også kartlegge krenkelser de unge utsettes for i ungdomstiden, både i familien og fra jevnaldrende, samt de unges egen bruk av vold.

Undersøkelsen er anonym. Elevene vil bli bedt om å fylle ut et spørreskjema i klasserommet i løpet av to skoletimer. Deltagelse i undersøkelsen er selvsagt frivillig. For at undersøkelsen skal gi et representativt bilde av elever i 3. klasse på videregående, er det svært viktig at deltagerprosenten blir så høy som mulig.

På hver skole ønsker vi å komme i kontakt med en person, fortrinnsvis en lærer, som er ansvarlig for den praktiske gjennomføringen av undersøkelsen. Kontaktpersonene kurses på forhånd og honoreres for ekstraarbeidet denne jobben medfører. Vi håper at skolens ledelse kan være behjelpelig med å finne frem til en slik kontaktperson.

Nærmere orientering om undersøkelsen kan fås ved henvendelse til prosjektleder Svein Mossige, tlf 22 54 13 17 eller e-post: svein.mossige@nova.no, eller Kari Stefansen tlf 22 54 12 59 eller e-post kari.stefansen@nova.no

Med vennlig hilsen
Svein Mossige, Forsker I og prosjektleder

Vedlegg F: Brev til sosiallærer/skolehelsetjeneste

Til skolehelsetjenesten og sosiallærer

I løpet av mars 2007, vil elevene på VKII-trinnet ved skolen delta i spørreundersøkelsen LUVØ (Longitudinell ungdomsundersøkelse om vold og overgrep). Målet med denne undersøkelsen er å gi svar på spørsmålet om hvor mange barn som utsettes for vold og overgrep av ulik art, samt gi et bilde av hvordan slike overgrep er fordelt blant ulike grupper barn og unge. Undersøkelsen skal også gi grunnlag for å studere sammenhenger mellom utsatthet for vold og mulige konsekvenser av slike livsbelastninger. Slik kunnskap vil videre danne grunnlaget både for bedre planlegging av forebyggende tiltak og mer målrettet hjelp og støtte til dem som er blitt utsatt for overgrep. For å belyse disse overordnede problemstillingene vil NOVA gjennomføre en landsdekkende og representativ retrospektiv undersøkelse blant ungdom i alderen 18-19 år. Utvalget vil være på 10.000 ungdommer, fordelt på ulike skoler og studieretninger. Opplegget vil bygge på NOVAs omfattende erfaring med store skolebaserte ungdomsundersøkelser.

Helt konkret innebærer opplegget at spørreskjemaer utdeles i klasserommet, og fylles ut med en lærer til stede. Dermed oppfylles behovet for en landsdekkende og representativ omfangsundersøkelse av normalbefolkningen.

Erfaringen med slike undersøkelser tidligere er at ungdom kan besvare slike spørsmål uten at temaet virker overveldende eller setter i gang sterke reaksjoner. Det vil imidlertid være viktig at skolehelsetjenesten / sosiallærer kan ta imot elever som ønsker det dersom undersøkelsen mot formodning skulle utløse reaksjoner hos noen.

For øvrig vil vi understreke at undersøkelsen er fullstendig anonym. Ingen vil kunne vite hva den enkelte elev har svart på spørsmålene i spørreskjemaet. Ta gjerne kontakt med oss hvis du har noen spørsmål

Vennlig hilsen

Svein Mossige, prosjektleder

Kari Stefansen, forsker